

Antenne 2018

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Dirk J. Korf - Ton Nabben - Annemieke Benschop

ANTENNE 2018

ANTENNE 2018

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Dirk J. Korf – Ton Nabben – Annemieke Benschop

m.m.v.

**Floor van Bakkum, Rik Janssen, Jacqueline Krouwel, Corine Latour, Simone Luijk
en Judith Noijen**

Antenne 2018 (Jellinekreeks nr. 30) is uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam (Bonger Instituut voor Criminologie) en de Hogeschool van Amsterdam (Faculteit Gezondheid, Faculteit Maatschappij en Recht), in opdracht van Jellinek Preventie.

Uitgave: Rozenberg Publishers
Omslagontwerp: Anne Toledo
English summary: Michael Dallas

Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2019) *Antenne 2018. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 3610 572 9 / NUR 740

Trefwoorden: uitgaan, alcohol, tabak, cannabis, drugs, trends, preventie

© 2019. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD

I	Intro	7
II	Panel uitgaanders.....	23
III	Panel kwetsbare jeugd	91
IV	Survey cafébezoekers	105
V	Markt.....	149
VI	Samenvatting en conclusies	187
VII	Summary and conclusions	195
	Bijlagen	
A	Panel uitgaanders	203
B	Survey cafébezoekers.....	215
C	Markt	255
	Literatuur	271

I

INTRO

Verandering.....	9
1 Een gecombineerde monitor.....	10
2 Cijfers uit voorgaande Antennes.....	11
2.1 Mbo-studenten	11
2.2 Jongeren in de jeugdzorg.....	12
2.3 Coffeeshopbezoekers.....	12
2.4 Club- en festivalgangers	13
3 Andere Amsterdamse cijfers	14
3.1 Algemene bevolking	14
3.1.1 Rioolwater.....	16
3.2 Scholieren en studenten	17
3.3 Verslaving.....	19
3.4 Arrestaties	20
3.5 Sterfte.....	20
4 De volgende hoofdstukken	21

Verandering

Antenne werd meer dan 25 jaar geleden opgezet door Dirk Korf en Jaap Jamin.¹ Voor zover bekend is Antenne de langstlopende monitor voor het volgen van ontwikkelingen in recreatief middelengebruik in Nederland, Europa en de rest van de wereld.²

In ruim een kwart eeuw is in Antenne op basis van 50 panelmetingen en 30 surveys jaarlijks verslag gedaan van vele veranderingen op de Amsterdamse gebruikersmarkt van tabak, alcohol, cannabis en andere (il)legale genotmiddelen. Ook de stad is met het verstrijken van de monitor veranderd: bevolking, uitgaansleven, hogescholen en universiteiten, bedrijfsleven en toeristenindustrie dijen uit. Dat dit bij veel Amsterdammers niet onopgemerkt is gebleven, daarvan getuigen de vele en soms felle discussies over toerisme, stijgende huizenprijzen, wafelwinkels, bierfietsen en nu ook de festivals die massa's bezoekers trekken en veel bewoners uit hun nachtrust (schijnen te) houden.

Ook Antenne veranderde. Bij de survey werden nieuwe doelgroepen aangeboord en papieren vragenlijsten werden vervangen door online enquêtes. Het uitgaanspanel wist op de golven van nieuwe hypes en drugsmarkten telkens nieuwe leden te werven en er kwam meer aandacht voor de lokale drugsmarkt. Er kwam ook een apart panel voor de kwetsbare jeugd. De jaarlijkse rapporten werden steeds omvangrijker. En sinds 2017 wordt Antenne ook in Gooi en Vechtstreek uitgevoerd.³ De meest recente verandering is dat Antenne is overgegaan naar de Hogeschool van Amsterdam.

Wat in die jaren hetzelfde bleef is de gedegen, systematische aanpak onder leiding van Dirk Korf. Hij hield onderzoekers, student-assistenten, stagiairs en veldwerkers scherp. Dankzij hem is Antenne uitgroeid tot een sterk signaleringsinstrument die de wetenschappelijke kennis actueel en preventie alert houdt.

Wat de toekomst nog meer aan veranderingen in petto heeft? Wie zal het zeggen. Een nieuwe drug? Ongetwijfeld. Amsterdam rookvrij? Niet ondenkbaar. Antenne zal er hoe dan ook over blijven rapporteren. In boekvorm of (ook) als infosheet, dashboard, app of podcast? We zullen zien.

¹ Dirk Korf werkte destijds bij het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek en tegenwoordig bij het Bongers Instituut voor Criminologie van de Universiteit van Amsterdam; Jaap Jamin bij Jellinek Preventie.

² Antenne ontving een eervolle vermelding in *Monitoring drug use in recreational settings across Europe: conceptual challenges and methodological innovations* (EMCDDA, 2019).

³ Luijk, Nabben & Korf (2018).

1 Een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De **multi-methodische onderzoeksanpak** van Antenne kent drie vaste onderdelen: een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, een survey en preventie indicatoren.

In het **uitgaanspanel** worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. De focus ligt op de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met specifieke aandacht voor de trendsetters. Globaal worden drie segmenten bestreken. Het reguliere uitgaansleven dat over de hele stad is verspreid, maar voornamelijk is geconcentreerd in het centrum (mainstream). Een veel kleiner segment dat voornamelijk buiten de ring ligt (underground) en een overlappend deel dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid (upperground). De trendsetters binnen de segmenten hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en het middelengebruik van hun eigen achterban. In het **panel kwetsbare jeugd** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De jongeren zijn veelal laagopgeleid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Zij zijn de tegenpool van de wat oudere, doorgaans hoogopgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes maar kunnen geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik in de netwerken. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** onder specifieke groepen jongeren of jongvolwassenen. Afwisselend zijn mbo-studenten, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers, club- en festivalgangers, en cafébezoekers. Onder deze laatste groep is in 2018 voor de vijfde keer een survey uitgevoerd.

Testresultaten van drugs die door gebruikers bij de **testservice** van Jellinek Preventie en GGD Amsterdam worden aangeboden, leveren indirecte informatie over (trends op) de Amsterdamse drugsmarkt. Omdat deze informatie komt van een selecte groep gebruikers, is deze op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt. De testresultaten kunnen echter wel aanwijzingen verschaffen over de marktzijde van middelengebruik.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema worden vier opeenvolgende fasen onderscheiden. De vierde fase van dalende populariteit kan, na korte of lange tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

Model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

FASE	ANTENNE ONDERDEEL
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral uitgaanders) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral mbo-studenten) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

2 Cijfers uit voorgaande Antennes

In dit inleidende hoofdstuk worden de cijfers en trends uit de surveys onder mbo-studenten, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers en club- en fesitvalgangers van eerdere jaargangen van Antenne kort weergegeven. We beperken ons hierbij op tot *huidig* gebruik (laatste maand) van tabak, alcohol, cannabis, ecstasy en cocaïne. Resultaten van de voorgaande café-surveys komen uitgebreid in hoofdstuk IV aan bod.

2.1 Mbo-studenten

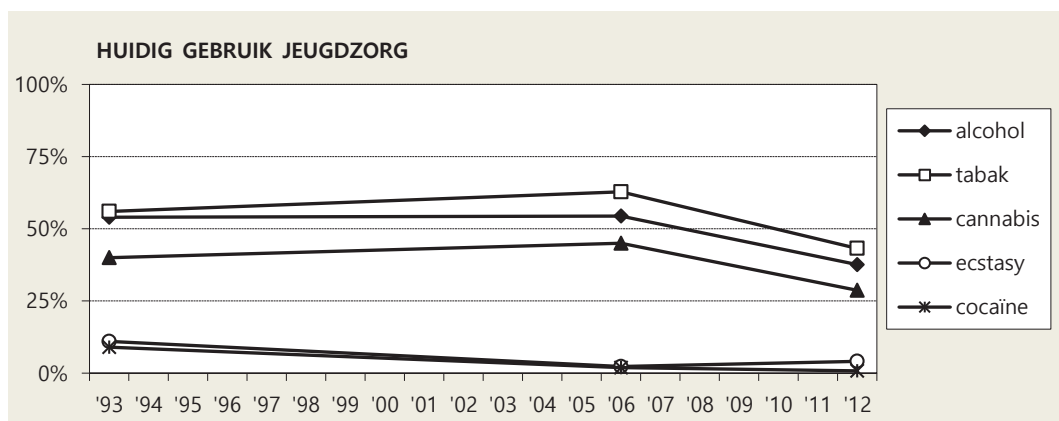
In 2016 is binnen de Antenne reeks voor het eerst een survey gehouden onder mbo-studenten in Amsterdam.⁴ Aan de survey deden 1.972 studenten mee (gemiddeld 19 jaar). De respondenten vormden een goede afspiegeling van de totale populatie mbo-

⁴ Nabben, Luijk, Benschop & Korf (2017).

studenten in Amsterdam wat betreft geslacht, leeftijd, sector en kwalificatieniveau. Bijna twee derde van de mbo-studenten (65%) was huidige drinker, bijna een derde (35%) huidige roker en bijna één op de vijf (22%) huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (7%) en cocaïne (3%) kwam weinig voor onder mbo-studenten.

2.2 Jongeren in de jeugdzorg

In 1993 zijn 105 'probleemjongeren' van het toenmalige Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) onderzocht (gemiddeld 17 jaar). In 2006 en 2012 waren dat jongeren van jeugdzorginstelling Spirit.⁵ In 2012 was 43% van de onderzochte jongeren huidige roker, 38% huidige drinker en 29% huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (4%) en cocaïne (1%) lag een stuk lager. De drie surveys zijn onderling niet goed te vergelijken omdat delinquente jongeren in de steekproef van 2012 ontbraken en de gemiddelde leeftijd lager was. Na correctie voor deze factoren bleek het aandeel huidige rokers, drinkers en blowers gedaald.

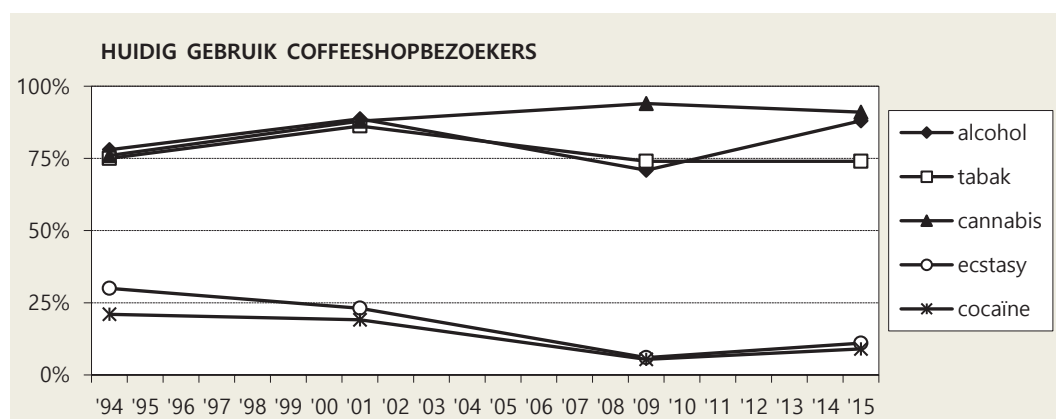
2.3 Coffeeshopbezoekers

Coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne viermaal onderzocht.⁶ In 2015 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige blower (91%). Dat lijkt logisch maar in 2001 en 2009 werden er meer niet-blowers aangetroffen in coffeeshops. Bijna driekwart

⁵ Korf & Van der Steenhoven (1994); Nabben, Benschop & Korf (2007); Benschop, Nabben & Korf (2013). Steekproefgrootte 1994 en 2007 respectievelijk 311 en 247, gemiddelde leeftijd respectievelijk 18 en 16 jaar.

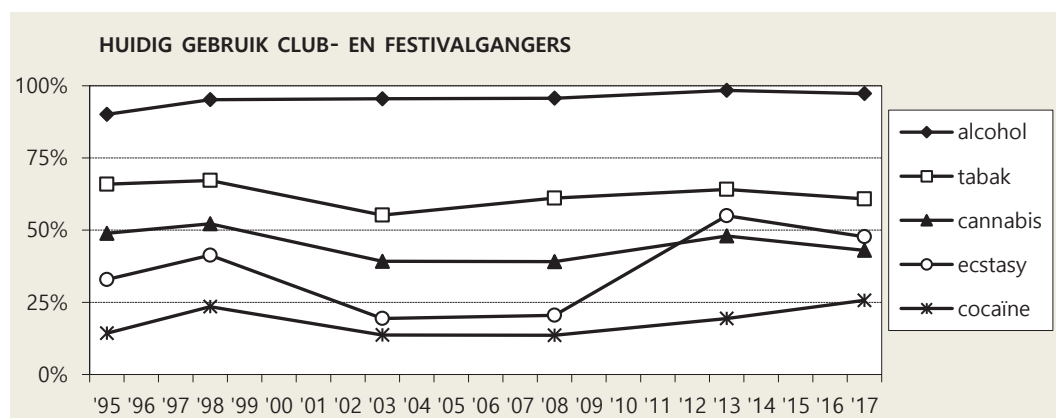
⁶ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002); Nabben, Benschop & Korf (2010); Nabben, Benschop & Korf (2016). Steekproefgrootte respectievelijk: 142, 230, 266, en 227. Gemiddelde leeftijd: 21 (doorsnee, maximale leeftijd was 25), 27, 28 en 25.

was huidige roker (74%) en 88% was huidige drinker. Het aandeel rokers was vrijwel hetzelfde als in 2009, maar het aandeel huidige drinkers was fors gestegen. Het huidige gebruik van ecstasy en cocaïne nam af tussen 2001 en 2009, maar steeg weer in 2015: van 6% naar 11% voor ecstasy en van 5% naar 9% voor cocaïne.

2.4 Club- en festivalgangers

Bezoekers van clubs en festivals (of party's of raves) waren zes keer onderwerp van de Antenne survey.⁷ In 2017 was vrijwel iedereen huidige drinker (97%), zes op de tien waren huidige roker (61%) en vier op de tien huidige blower (43%). Bijna de helft (48%) had de laatste maand ecstasy gebruikt en ongeveer een kwart (26%) cocaïne. Het aandeel huidige rokers bleef vrij stabiel, maar het aandeel dagelijkse rokers halveerde. Huidig ecstasygebruik verdubbelde tussen 2008 en 2013, maar in 2017 daalde dit weer licht.

⁷ Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004); Benschop, Nabben & Korf (2009); Nabben, Benschop & Korf (2014). Steekproefgrootte respectievelijk: 462, 456, 404, 646, 633 en 639. Gemiddelde leeftijd: 24 tot 28 jaar.

3 Andere Amsterdamse cijfers

Antenne richt zich op het uitgaansleven en middelengebruik van Amsterdamse jongeren en jongvolwassenen. Om een breder beeld te krijgen van de Amsterdamse gebruikerspopulatie zijn additionele onderzoeken geraadpleegd. Hieronder volgt een kort overzicht met cijfers over (1) middelengebruik onder de algemene bevolking, (2) middelengebruik onder scholieren en studenten, (3) verslaving, (4) drugsmisdrijven en (5) drugsgerelateerde sterfte.⁸

3.1 Algemene bevolking

De GGD Amsterdam voert sinds 2002 vierjaarlijks een gezondheidsonderzoek uit, waarbij onder andere het gebruik van tabak, alcohol en drugs onder de algemene bevolking van Amsterdam wordt gemeten.⁹ Daarvoor (tussen 1987 en 2001) is in het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) vijfmaal het gebruik van drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.¹⁰ Cijfers uit beide onderzoeken zijn gecombineerd en opgenomen in de grafiek.

Op basis van de gegevens uit de laatste Gezondheidsmonitor van 2016 rookt ruim een kwart (27%) van de Amsterdammers. Het percentage rokers is het hoogst onder Amsterdammers tussen de 19 en 34 jaar (31%) en dit percentage daalt onder oudere leeftijdsgroepen (20% onder 65-74 jarigen, 12% onder 75-plussers). Het aandeel rokers laat vanaf 1987 een geleidelijke afname zien, maar vanaf 2008 lijkt deze afname te stagneren. Het aandeel zware rokers (dagelijks 20 sigaretten of meer) is echter wel flink gedaald (van 7% in 2008 naar 3% in 2016). Het aandeel huidige drinkers (laatste maand) onder de Amsterdamse bevolking ligt al een aantal jaar zo rond de driekwart (76% in 2012). Sinds 2008 wordt vooral gekeken naar het aandeel 'zware' en 'overmatige'

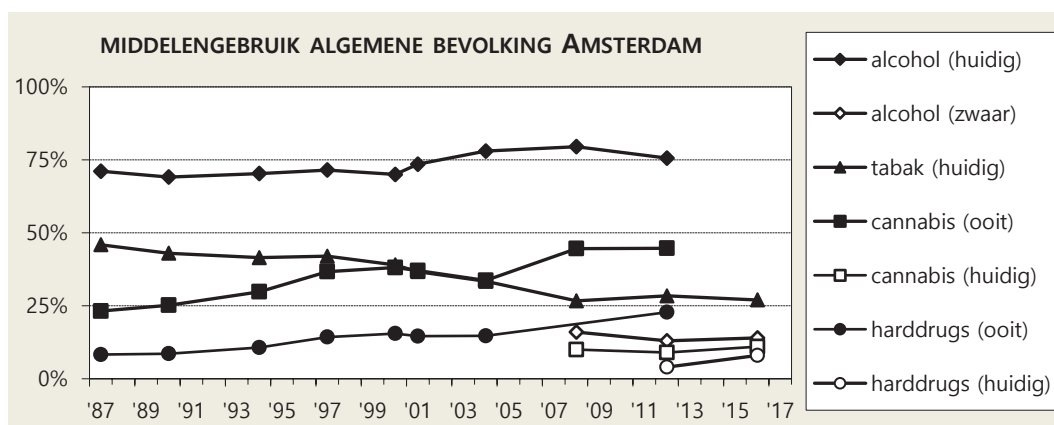
⁸ De meeste cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

⁹ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006); Dijkshoorn, Van Dijk & Janssen (2009); Dijkshoorn et al. (2013a+b); Van den Boom et al. (2017). Door de jaren heen werden afwijkende leeftijdsgroepen onderzocht: 1999/2000: 16 tot 55 jaar, 2004: 18 tot 55 jaar, 2008: 16 tot 55 jaar, 2012: 19 tot 65 jaar en 2016: 19 jaar en ouder.

¹⁰ Abraham, Kaal & Cohen (2003). Meer recente jaargangen van het NPO rapporteren geen afzonderlijke cijfers meer over Amsterdam (Rodenburg et al., 2007; Van Rooij et al., 2011).

drinkers.¹¹ In 2016 kan 14% van de Amsterdammers worden aangemerkt als zware drinker. Dit aandeel is ongeveer even groot als in 2012, maar lager dan in 2008. In de groep 19- tot 34-jarigen is, vergeleken met oudere leeftijdsgroepen, het aandeel zware drinkers het grootst.

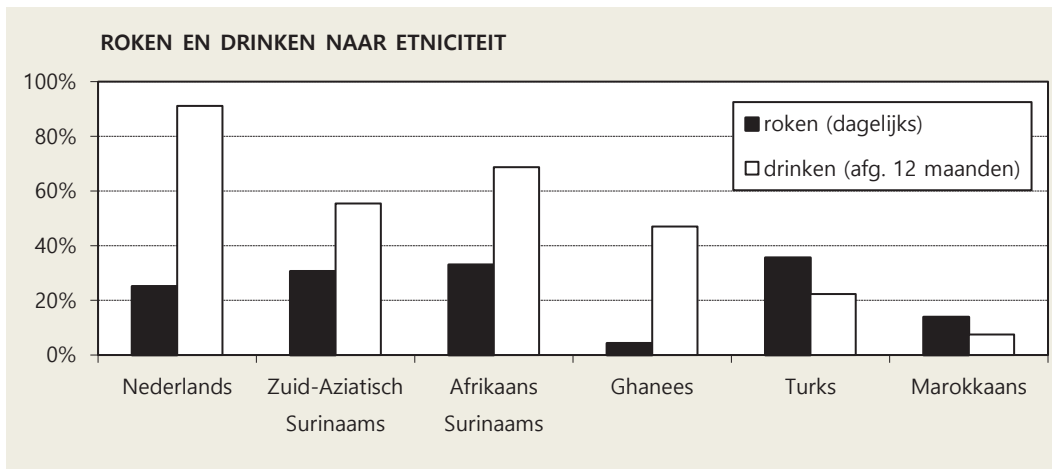
Het percentage Amsterdammers dat ooit cannabis gebruikte leek na de eeuwwisseling licht te dalen, maar in 2008 en 2012 lag het weer op 45%. Huidig gebruik van cannabis onder Amsterdammers ligt de laatste jaren stabiel rond de 11%. Onder de algemene bevolking van Amsterdam steeg het ooit-gebruik van harddrugs (ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB, LSD en/of heroïne) de afgelopen jaren licht, tot 23% in 2012. Het huidige gebruik van harddrugs onder Amsterdammers steeg van 4% in 2012 naar 8% in 2016. Het aandeel cannabis- en harddrugsgebruikers is groter onder mannen en jongere inwoners (19- tot 34-jarigen).

In 2010 zijn AMC en GGD Amsterdam het HELIUS (Healthy Life in an Urban Setting) onderzoek gestart om inzicht te krijgen in de gezondheid van Amsterdammers met een verschillende afkomst en in de oorzaken van gezondheidsverschillen. Hoewel de onderzochte Amsterdammers met een migratieachtergrond niet per se representatief zijn voor de totale etnische bevolkingsgroep die ze vertegenwoordigen, geven resultaten wel duidelijke aanwijzingen voor verschillen in rook- en drinkgedrag.¹²

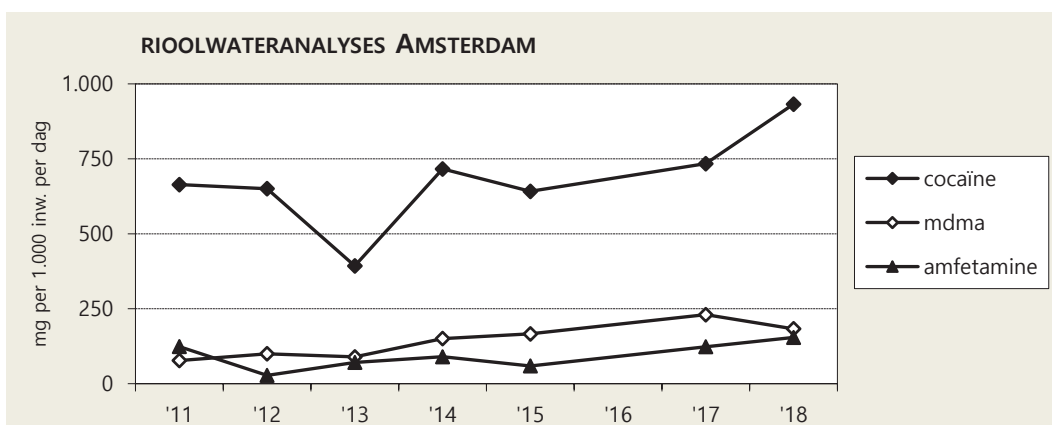
¹¹ Zware drinkers: drinken minstens één dag in de week zes of meer (mannen) of vier of meer (vrouwen) glazen alcohol. Overmatige drinkers: drinken gemiddeld meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week.

¹² Snijder et al. (2017); Visser et al. (2017).

3.1.1 Rioolwater

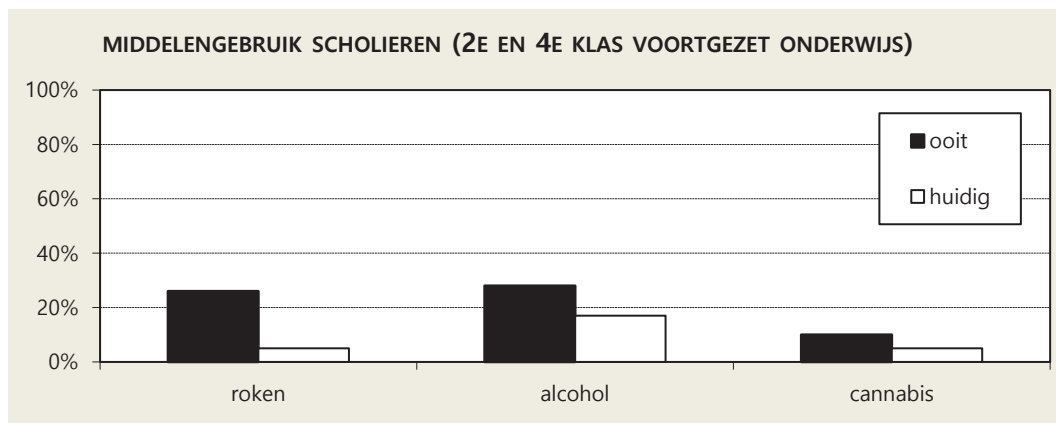
In 2018 is voor de zevende keer onderzoek gedaan naar drugsresiduen in afvalwater in Amsterdam (en andere Europese steden).¹³ Gedurende een week in maart zijn monsters genomen in rioolwaterzuiveringsinstallaties. De resultaten worden weergegeven in mg per 1.000 inwoners per dag. De cijfers houden dus geen rekening met de aanwezigheid van toeristen, forenzen en andere bezoekers van buiten de stad en zeggen ook niets over individuele gebruikers. Vergelijken met het jaar daarvoor werd in het Amsterdamse rioolwater van 2018 meer cocaïne en ook iets meer amfetamine aangetroffen, terwijl de hoeveelheid MDMA juist daalde. Er werden ook een geringe hoeveelheid methamfetamine gemeten (28.6 mg per 1.000 inwoners per dag).

¹³ <https://www.kwrwater.nl/actueel/cijfers-2018-drugs-in-het-riool-europese-steden/>
 Gedetailleerde cijfers op <http://www.emcdda.europa.eu/topics/pods/waste-water-analysis>, hier zijn ook afzonderlijke cijfers voor weekend- en wekdagen te vinden.

3.2 Scholieren en studenten

De Jeugdgezondheidsmonitor E-MOVO 2013-2014 levert cijfers over jongeren uit de tweede klas (12 tot 15 jaar) en vierde klas (14 tot 17 jaar) van het voortgezet onderwijs in Amsterdam.¹⁴ Onder beide groepen tezamen heeft een kwart (26%) ooit gerookt, ruim een kwart (28%) ooit alcohol gedronken en gebruikte 10% ooit cannabis. De afgelopen maand rookte 5% minimaal één keer per week, dronk 17% alcohol en gebruikte 5% cannabis.¹⁵

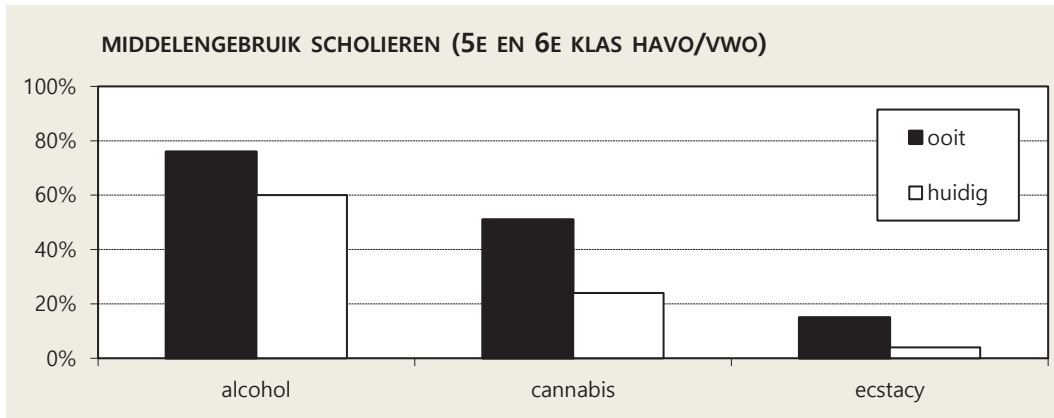

In 2016 is het alcohol- en drugsgebruik van 1.076 Amsterdamse leerlingen uit de vijfde en zesde klas (havo en vwo) onderzocht door de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie.¹⁶ Driekwart van de leerlingen heeft ooit alcohol gedronken (76%), de helft heeft ooit cannabis gebruikt (51%) en 15% heeft ooit ecstasy gebruikt. In de afgelopen maand dronk 60% alcohol, gebruikte 24% cannabis en gebruikte 4% ecstasy.

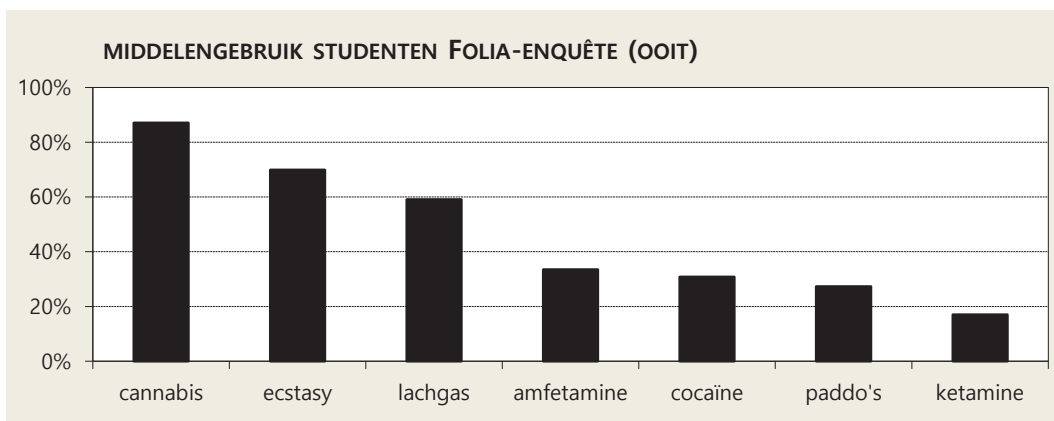
¹⁴ Van Vuuren, Verhagen & Van der Wal (2015). Ook in 2015-2016 vond een Jeugdgezondheidsmonitor plaats. Amsterdam droeg bij die metingen echter alleen bij aan de landelijke cijfers; er zijn geen gemeentelijke cijfers van Amsterdam beschikbaar. Zie: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/gezondheidsmonitor-jeugd/inleiding#node-wijze-van-deelname-ggd-regio-aan-gezondheidsmonitor-jeugd-2015>. Ook van het HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) 2017 zijn geen Amsterdamse cijfers beschikbaar.

¹⁵ Afzonderlijke cijfers voor de tweede en vierde klas zijn alleen per deelgemeente gepubliceerd.

¹⁶ Dijkshoorn, Schilthuis & Van Bakkum (2016).

Eind 2013 deden 540 studenten van de UvA en de HvA mee aan een online drugsenquête van het universiteitsmagazine Folia.¹⁷ Een ruime meerderheid (87%) bleek ooit hasj of wiet te hebben gebruikt. Ook ecstasy (70%) en lachgas (59%) hadden de meeste studenten wel eens gebruikt. Met amfetamine, cocaïne, paddo's en ketamine had een kleiner percentage van de studenten ervaring.

In 2014 deed het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam, in opdracht van Advalvas, Folia en Het Parool, onderzoek naar alcoholgebruik onder 332 Amsterdamse voltijdstudenten (hbo en universiteit, gemiddeld 23 jaar). Van hen dronk 76% weleens alcohol; op een doordeweekse dag gemiddeld 3 glazen, in het weekend gemiddeld 5 glazen.¹⁸

¹⁷ Geels (2013).

¹⁸ Strikkers (2014).

3.3 Verslaving

Opiaatverslaafden

Het aantal opiaatverslaafden in methadonbehandeling daalde van 2.738 in 2002 naar 2.061 in 2012. Het aantal verslaafden dat in de politiecel methadon kreeg, daalde in diezelfde periode van 1.252 naar 427.¹⁹ Deze daling ging gepaard met een toename in de gemiddelde leeftijd; de groep opiaatverslaafden verouderde snel. De laatste schatting van het totaal aantal opiaatverslaafden in Amsterdam (ca. 3.000) is inmiddels bijna tien jaar oud.²⁰ Meer recente Amsterdamse cijfers over opiaatverslaafden zijn niet beschikbaar. De website van de GGD meldt (in 2018) dat jaarlijks zo'n 400.000 maal methadon wordt verstrekt en dat 145 patiënten worden behandeld met heroïne op recept.

Crackverslaafden

In 2013 is een schatting gemaakt van het aantal crackverslaafden in Amsterdam.²¹ Dit aantal is lastig te bepalen omdat er voor crackverslaafden geen substitutiebehandeling beschikbaar is (zoals er wel een methadonprogramma is voor heroïneverslaafden). Op basis van een combinatie van registraties van methadonverstrekking (crackverslaafden die eveneens opiaten gebruiken) en gebruikersruimten, alsmede een veldsteekproef van crackgebruikers die via een variant van de sneeuwbalmethode waren benaderd, werd het aantal crackverslaafden op circa 2.500 berekend. Ongeveer driekwart was man en verreweg de meesten waren ouder dan 35 jaar.

Spuitenruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schoon, nieuw injectiemateriaal. Met de daling van het aantal drugverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Begin jaren negentig werden jaarlijks meer dan een miljoen spuiten geruild. Sinds 2007 waren dit er minder dan 200.000 en dit aantal is gestaag verder gedaald. In 2017 lag het aantal geruilde spuiten op 97.000.²²

¹⁹ Persoonlijke communicatie Marcel Buster, GGD Amsterdam. In 2013 is de Centrale Methadon Registratie opgeheven.

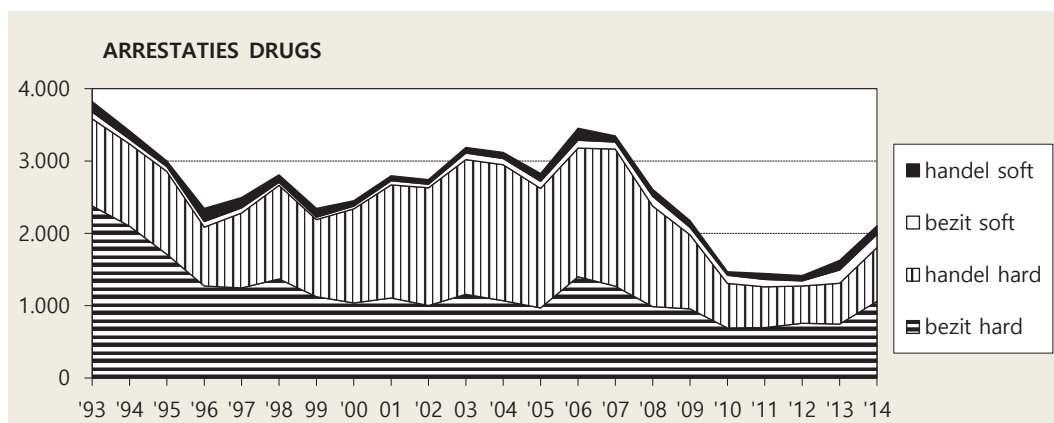
²⁰ Buster & Van Brussel (2011).

²¹ Pérez et al. (2013).

²² Uit: *Tabel 7.2.5 Spuitenruil, 1990-2017*, Amsterdam in cijfers 2018 (OIS Amsterdam).

3.4 Arrestaties

In 2018 werden door de politie eenheid Amsterdam 1.300 drugshandel misdrijven geregistreerd; een stijging van 5% ten opzichte van 2017, maar vrijwel gelijk aan het aantal drugs misdrijven van 2016.²³ Tot 2014 werd niet het aantal geregistreerde misdrijven, maar het aantal aanhoudingen geregistreerd. Er werd toen ook onderscheid gemaakt tussen aanhoudingen wegens (1) drugshandel en drugsbezit en (2) soft- en harddrugs (zie onderstaande grafiek). In 2014 werden in de regio Amsterdam-Amstelland 2.104 aanhoudingen verricht wegens overtreding van de Opiumwet.²⁴ Dit aantal was tot 2011 min of meer stabiel, maar tussen 2012 en 2014 was er een stijgende trend te zien.

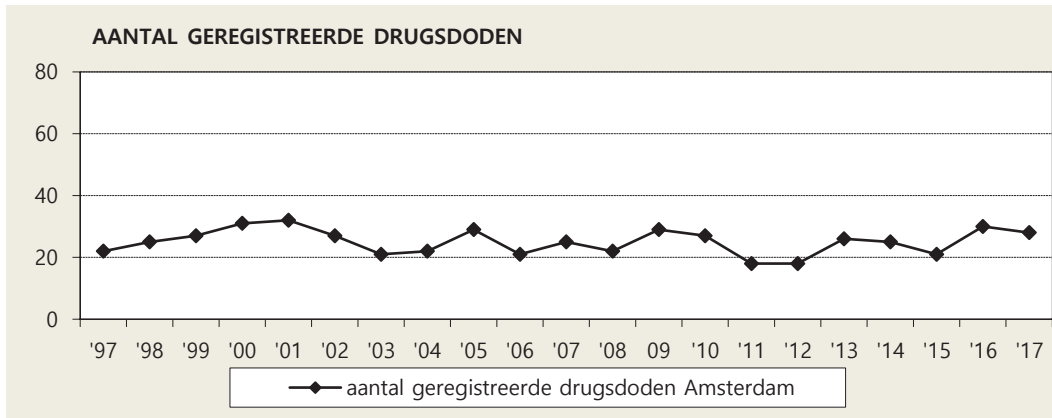
3.5 Sterfte

In 2017 werden er in Amsterdam 28 sterfgevallen ten gevolge van een overdosis drugs geregistreerd.²⁵ Afgezien van wat schommelingen, is het jaarlijks aantal drugsdod in Amsterdam al zo'n twintig jaar redelijk stabiel.

²³ Uit: *Tabel 3.1.1 Misdrijven landelijke definitie in Amsterdam 2015-2018*, Amsterdam in cijfers 2018 (OIS Amsterdam).

²⁴ Uit: *Tabel 3.1.7 Aanhoudingen in verband met drugs in de regio Amsterdam-Amstelland, 2008-2014*, Amsterdam in cijfers 2015 (OIS Amsterdam). Een persoon kan meerdere malen gearresteerd zijn. Deze cijfers gaan dus niet over unieke personen.

²⁵ Uit: *Tabel 7.2.10 Drugsdoden, 1997-2017*, Amsterdam in cijfers 2018 (OIS Amsterdam).

4 De volgende hoofdstukken

In dit hoofdstuk zijn de voorgaande Antennes en andere onderzoeken naar de Amsterdamse gebruikerspopulatie kort beschreven. In de volgende hoofdstukken gaan we in op de trends in middelengebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2018. De resultaten van het uitgaanspanel onder insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. **Hoofdstuk III** toont de resultaten van het panel over kwetsbare jeugd. De bevindingen van de survey onder cafébezoekers worden in **hoofdstuk IV** gepresenteerd. Tot slot wordt in **hoofdstuk V** op basis van informatie uit de panelstudie en de survey, en een analyse van gegevens van de testservice een beschrijving gegeven van de Amsterdamse drugsmarkt.

In **hoofdstuk VI** (Nederlands) en **hoofdstuk VII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over het uitgaanspanel en de tabellen met cijfers van de cafésurvey en de testservice zijn te vinden in de **bijlagen**. Daarna volgt een lijst met geraadpleegde **literatuur**.

II

PANEL UITGAANDERS

Vijftig	25
1 Het uitgaanspanel	26
1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven	27
1.2 Netwerken en distinctie in het uitgaansleven.....	31
1.3 Ontwikkelingen in het uitgaansleven.....	38
1.4 Uitgaanstrends samengevat.....	42
2 Middelengebruik	43
2.1 Alcohol	49
2.2 Tabak en cannabis.....	53
2.3 Stimulantia	55
2.3.1 Ecstasy.....	57
2.3.2 Cocaine	62
2.3.3 Amfetamine	66
2.4 Narcosemiddelen	68
2.4.1 GHB.....	69
2.4.2 Combinaties	72
2.4.3 Lachgas	73
2.4.4 Ketamine	75
2.5 Nieuwe Psychoactieve Stoffen	78
2.5.1 Synthetische cathinonen.....	80
2.5.2 Fenethylamines.....	81
2.5.3 Andere NPS.....	82
2.6 Psychedelica.....	82
2.7 Overige middelen	85
3 Trends	86

Vijftig

Deze Antenne (Amsterdam) mag gerust een mijlpaal heten, nu wij in deze editie verslag doen van de negenveertigste en vijftigste meting van onze panelstudies. Bij de eerste meting, in 1994, was de 'houerevolutie' al voltooid. Een handvol clubs als de Roxy, Mazzo en de It waren het boegbeeld van de nieuwe elektronische muziek. De underground bloeide langs de rafelige IJ-kade, waar industriële gebouwen in afwachting waren van sloop of een nieuwe bestemming. Festivals werden populair; house was geen eendagsvlieg. De eerste housers waren in de beginjaren van de panelstudie al uitgekeken op de 'wonderpil', maar opeenvolgende metingen lieten zien dat ecstasy telkens nieuwe generaties aan bleef spreken. Na elke 4-5 jaar is het panel bijna geheel vernieuwd. Dat betekent dat we na 25 jaar (2 metingen per jaar) aan het begin staan van de zesde generatie. De millennials voelen de hete adem van deze 'generatie Z'.

Ook de stad is sindsdien in rap tempo veranderd, met een bloeiende nachteconomie en ca. 150 festivals per jaar. De nostalgische feestflyer heeft plaatsgemaakt voor Facebook, Instagram en WhatsApp en smartphones behoren tot de standaarduitrusting van stappers. Door de groeiende druk van mensenmassa's in het centrum zoeken Amsterdammers hun nachtheil steeds vaker in andere stadsdelen, waar de horeca eveneens tot bloei is gekomen en verschillende clubs een 24-uurs vergunning hebben. De drugsmarkt is door de komst van nieuwe middelen en voortschrijdende technologie complexer geworden. GHB, ketamine en lachgas hebben hun intrede gedaan, net als nieuwe designerdrugs waarvan er met enige regelmaat eentje doorbreekt, verboden wordt en weer plaats maakt voor een nieuwe. Zo ging het met MDEA, MDA, 2CT-2 en 2CT-7, Explosion (methylo), mefedrone (4-MMC), 4-FA en nu weer 3-MMC, de nieuwe *kid on the block*. Bezorgdiensten leveren bijna elk gewenst middel en sturen pushmenu's. De voortschrijdende 'normalisering' van drugs in het uitgaansleven leidt tot ferme taal bij bestuurders en politie die de ondermijning door drugscriminaliteit deels op het conto van gebruikers verschuiven. Is dit een voorbode van een stringenter beleid? Gaan we na 15 jaar weer terug naar een *zero tolerance* aanpak in de hoofdstad? De geschiedenis van het Amsterdamse nachtleven laat in ieder geval zien dat nieuwe gezagsverhoudingen en moraal zich kunnen bundelen in een beschavingsoffensief tegen genotzuchtige burgers. Het huidige motto luidt dat het drugsgebruik fors omlaag moet. Of de huidige uitgaansgeneratie hier gevoelig voor is? Wij zullen de ontwikkelingen op de voet blijven volgen.

1 Het uitgaanspanel

In dit deel van Antenne 2018 doen we verslag van de negenenveertigste (T49) en vijftigste (T50) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2018. Het huidige panel in het uitgaansleven telt **24 panelleden**, die **24 netwerken** omvatten.²⁵ De setvariabelen (ethniciteit, sekse, leeftijd, opleiding en werk) staan in bijlage A beschreven.

De panelleden hebben vooral zicht op het trendsettende segment in het Amsterdamse uitgaansleven. De netwerken/scenes vertegenwoordigen het dance en urban genre én scenes waar muziek van minder groot belang is (o.a. homo, kunst- en cafésscenes). De panelleden hebben **primair** of **secundair** contact met netwerken en publieksgroepen. Een panellid met een primair contact maakt zelf ook deel uit van een netwerk, scene of vriendengroep en vertelt vanuit een insidersperspectief over middelengebruik. Bij secundair contact spreekt een panellid meer vanuit zijn of haar professionele rol in het uitgaansleven (bijv. glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, boeker of programmeur). In dit hoofdstuk komen de trends in het uitgaansleven en het middelengebruik aan bod en eindigen we met conclusies over de belangrijkste trends volgens de panelstudie.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een "nieuw" middel of van een "nieuwe" toedieningswijze, dan wel een revival van "oude" middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken. Of van een afname in gebruik.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

²⁵ Panellid 153 (portier) vertegenwoordigt vier portiers (153a t/m 153d) die werken op verschillende locaties in het nachtleven en schriftelijk informatie hebben aangeleverd.

1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

Het reguliere uitgaansleven telt ruim 75 danslocaties. Een kwart daarvan is een grote club of poppodium (750-1.500 bezoekers) en een kwart valt in de categorie kleine clubs (250-750 bezoekers). De andere helft is een mix van feestcafés, zaaltjes, boten, loodsen en studio's met een vaak onregelmatige avondprogrammering.²⁶ Er wordt elektronische muziek gedraaid, maar ook urban en livemuziek. Een meerderheid van de panelnetwerken behoort tot een van de twee grote muziekgenres: dance en urban. Door de schaalvergroting is de club- en festivalcultuur opgeschoven naar de mainstream, maar is door een keur van artiesten en internationale bezoekers ook kosmopolitischer geworden. De luxe hotelbarcultuur is met de uitbreiding van enkele grote hotels in de binnenstad fors gegroeid. Sinds enkele jaren zijn er ook een tiental uitgaanslocaties met een 24-uurslicentie.

Er zijn in 2017 in Nederland ruim 360 dancefestivals georganiseerd. 1,2 miljoen mensen gingen in datzelfde jaar naar een dancefestival. Bijna de helft (47%) van de Nederlanders luistert wel eens naar dance.²⁷ Ongeveer de helft (150 dancefestivals) vindt plaats in Amsterdam en omgeving. Het parallelle clubcircuit (en caféhoreca) met eveneens tienduizenden bezoekers is in de loop der tijd steeds verder uitgewaaierd over andere stadsdelen.

Beleidskader dance events

Het 'Amsterdamse beleidskader dance events' (2015) vormt het huidige beleidskader voor het uitgaansleven, waarvan de gemeente ook het culturele en economische belang onderschrijft.²⁸ Wat betreft drugs wordt de beleidslijn van dance events nu ook

²⁶ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over drugsgebruik op een desbetreffende locatie. Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance en urban genre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

²⁷ Volgens de Dance Festival Monitor (Doeland, 2017) is in het segment festivals tot 5.000 bezoekers een groei van bijna 25% te zien. Dat ging ten koste van het aantal festivals in het segment met meer dan 20.000 bezoekers. De segmenten van 5.000 tot 10.000 en 10.000 tot 20.000 bleven nagenoeg gelijk.

²⁸ Het 'Amsterdamse beleidskader dance events' (Gemeente Amsterdam, 2015) is een vervolg op de door het College reeds eerder vastgestelde notitie 'Uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot (hard)drugs' (Gemeente Amsterdam, 2008).

toegepast op dancefeesten in de reguliere horeca. Het streven naar drugsvrije feesten is leidend, met als uitgangspunt dat preventie en repressie in evenwicht moeten blijven.²⁹ Praktisch betekent dit dat het zerotolerancebeleid (o.a. met "wasstraten" (uitgebreide fouilleerruimten) en drugshonden) geen prioriteit heeft, maar meer wordt ingezet op preventie, met als doel het beperken van (gezondheids)risico's als gevolg van onder andere het gebruik van uitgaansdrugs. In het beleidskader is tevens vastgelegd dat organisatoren primair verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op en rond het evenemententerrein, zoals het reguleren van bezoekersstromen, visiteren van bezoekers en het tegengaan van bezit, gebruik en handel in drugs.³⁰ Ter controle en naleving van de vergunningvoorschriften wordt de 'peilstokmethode' gehanteerd onder toezicht van een team met afgevaardigden van verschillende diensten (o.a. politie en GGD).³¹

Clubs binnenstad onder druk

Een van de ontwikkelingen in het Amsterdamse uitgaansleven vijf jaar geleden was dat buitenlandse feesttoeristen meer gingen mengen op de uitgaanspleinen maar ook op plekken waar de Amsterdamse incrowd komt.³² Deze trend zette door in de daaropvolgende jaren. Het zwaartepunt van de (trendsettende) club- en feestcultuur verplaatste zich langzaam naar de randen van de stad. De trendsetters ontwijken vaker het uitgaanscentrum (in het weekend) onder andere vanwege het toerisme.³³ De aanzwellende toeristenstroom levert de stad veel extra inkomsten, maar er klinken ook kritische geluiden over de toenemende *disneyficatie*.³⁴ Nu Amsterdammers steeds meer de randen van de stad opzoeken dreigt de nachtcultuur verder te verwateren. De sluiting van de *Sugar Factory* in 2018 wordt als een veeg teken gezien. Nachtclubs in het centrum gaan gebukt onder stijgende huren, hebben meer concurrentie van de zomerfestivals en het uitgaanspubliek is drastisch veranderd. De creatieven trekken weg naar plekken

²⁹ In het 'Amsterdams beleidskader dance events' wordt ten aanzien van softdrugs gehandeld conform het gedoogbeleid (Gemeente Amsterdam, 2015, p. 18).

³⁰ Naar de achterban moet verder duidelijk worden gecommuniceerd over huisregels. De organisator moet ook zorg dragen voor: professionele beveiligers en hulpverleners, voorlichting over gezondheidsrisico's van uitgaansdrugs; een drugskluis; gratis drinkwater en een chill-out plek.

³¹ In de vijfhoek is besloten dat er wordt gestart met circa 10 "informatie gestuurde" peilstokbezoeken per jaar. In 2015 werden circa 130 dance events (>2.000 bezoekers) georganiseerd.

³² Nabben, Benschop & Korf (2014).

³³ Nabben, Benschop & Korf (2016).

³⁴ Disneyficatie is een doorgaans negatief ervaren proces waarbij een gebied steeds meer kenmerken krijgt van een pretpark.

die avontuurlijker zijn en waar meer Amsterdammers komen. Sommigen vrezen dat de groeiende monocultuur de levendige, diverse en inclusieve clubcultuur verdringt. Elke uitbater wil een volle club, maar hoe meer toeristen, hoe minder interactie doorgaans. Jesse (147a) ziet dat clubs noodgedwongen vaker op toeristen moeten mikken. "Zolang het onder de 50% blijft is het goed. Toeristen missen de mores. Grote groepen, vrijgezellenfeesten of dronken gasten die Rihanna gedraaid willen hebben is irritant." Melissa (150a) ziet dat de feesten vlakker en anoniemer worden wanneer toeristen echt de overhand krijgen. En ook Kofi (132a) uit de urban scene ziet hoe de lokale stappers soms worden verdrongen door groepen toeristen. Maar PJ (146a) is positiever gestemd. Toerisme brengt meer welvaart. Het gaytoerisme bloeit. "De vrije geesten zijn weer een beetje terug. De stad geeft aan dat ze links is. Amsterdam gedraagt zich als een enclave los van Nederland. Een soort kapitalistisch Gallië." Ook Bram (94a) vindt dat er te veel nadruk ligt op het toerisme. Hij maakt zich vooral zorgen over de verschraling van de stad.

"Ik mis steeds meer het vrijbuitersgevoel. De paradijsvogels trekken weg, het libertaire verdampt en de binnenstad wordt langzaam een eenheidsworst. Zaken met karakter verdwijnen. Het is een aderlating voor de stad. Ook toeristen zijn hiernaar op zoek. Waarom zou je anders naar Amsterdam gaan?"

De tijdelijke randen van de stad

Amsterdammers trekken volgens panelleden steeds meer naar de horeca aan de buitenrand van de stad. In de afgelopen jaren hebben De School, Bret en de Marktkantine (West), Skatecafé, Sexyland, Garage Noord en Noorderschip (Noord), club Jack (Zuidoost) en Temp (Zuid) flink aan de weg getimmerd. Panelleden wijzen er echter ook op dat veel locaties slechts een tijdelijke bestemming hebben. Dit laat zien hoe kwetsbaar de nachtcultuur feitelijk is. "De veerkracht van de nachtcultuur oogt broos", vindt Jesse (147a). Creatieve horeca zorgt aanvankelijk voor reuring in weinig levendige gebieden en ontwikkelbuurten, maar moet weg zodra er gebouwd gaat worden. Met het oog op de nabije toekomst, is het nog maar de vraag hoe groot het arsenaal aan potentieel nieuwe locaties is. Ook de 24-uursvergunningen dreigen dan in het slop te raken. Het belang van deze ontmoetingsplekken, waar ook cultureel talent zich kan ontwikkelen, is moeilijk in geld uit te drukken, maar zij zorgen er wel voor dat de nachtcultuur van

verse zuurstof wordt voorzien. Het laatste wat je wilt is dat de nachtcultuur aan het beademingsapparaat moet liggen.³⁵

Een andere kwestie is het verdwijnen van kleine horeca, die in rap tempo wordt opgekocht door investeerders. De kooplustige 'drie wijzen van het oosten', die de ene na de andere tent uit de grond stampen is daar een symbool van. De creatieve tak heeft door geldgebrek vaak het nakijken, zegt Jesse (147a). Bram (94a) ziet dat anders en roemt juist ondernemers die zich een weg weten te banen door de wirwar aan ambtelijke regels. Mede door inspanningen van de vorige Nachtburgemeester weten zij hoe het spel moet worden gespeeld.

'Nieuwe' clubs

Zoals gezegd gebeuren de meest spannende dingen aan de buitenranden in clubs, podia en cafés. Nachtclub Jack, neergestreken in een leeg kantoorgebouw, wordt door meerderen getipt als een nieuwe hot spot. Je bent er zo met de metro, maar als je weer weg wilt ben je aangewezen op een snorder of een Uber. De eerste reacties zijn enthousiast. Wie van performance art, bondage en leerfeesten houdt, komt hier aan zijn trekken. Ook het deurbeleid wordt geroemd, want minder 'sekteachtig'. En de club heeft speciale kleedkamers voor wie zich extremer wil kleden of juist naakt wil lopen. De club heeft ook een dakpark met horeca waar je naast bier ook een tarweshotje kunt bestellen. Buiten de clubnachten zijn er ook lessen rooftopyoga en speciaal voor kinderen is er een rappende voorlezer. Maar of in navolging van New York, Londen en Barcelona ook dansen vóór het werk aan zal slaan...?

In Noord gonst het al een paar jaar van nieuwe initiatieven. Het is niet alleen een paradijs voor clubbers, maar ook performers, artiesten, hiphoppers en kunstcollectieven lanceren hier hun concepten. De creatieven in het panel weten dat veel scenes niet geïsoleerd maar juist sterk aan elkaar zijn gelinkt. En Garage Noord en Sexyland zijn een bewijs dat stappers meer willen dan alleen maar een dj, denkt Arno (154a). "Voor elke gekke niche is er wel iets. Ook de muziek klinkt weer vuiger getuige de elektropunk die daar doorklinkt."

³⁵ De stichting N8BM organiseerde in februari 2019 een Nacht voor de Nacht om aandacht te vragen voor de problemen en te zoeken naar alternatieven en oplossingen.

Festivals

De traditionele festivaldrukke in de zomer trekt tienduizenden bezoekers per week die neerstrijken in parken en recreatiegebieden aan de randen van de stad. Naast een paar grote festivals (tienduizenden bezoekers) zijn er talrijke kleine festivals (2.500-5.000 bezoekers). De organisatoren weten dat het vooral draait om sfeer en beleving. Kosten noch moeite worden gespaard om uit te pakken met een verleidelijk programma. De een legt de accenten op de dj line-up, de ander op de randprogrammering, inclusief een gezonde foodline die past bij de smaak van het publiek. Panelleden zien hun achterban niet naar grote dancefeesten gaan als Mysteryland en Dance Valley. "Dat voelt toch alsof je naar de Rolling Stones wilt". Juist de kleinere festivals (o.a. Strange sounds from beyond, Lentekabinet, Wildenburg, Down the Rabbit hole) zijn in trek. Steeds meer festivals proberen in te spelen op maatschappelijk relevante issues. Het duurzaamste festival van de stad is het driedaagse DGTL dat al jaren voortrekker is en zelfs een 'revolution manager' in dienst heeft die concepten uitdenkt zoals een 'circulair voedselstelsel' waarbij het geproduceerde afval (o.a. voedselresten en afbreekbare borden) van 40.000 bezoekers opnieuw gecomposteerd wordt en vervolgens naar boeren gaat. Voor het verkleinen van het aantal vliegbewegingen van gecontracteerde dj's heeft de organisatie overigens nog geen oplossing.

Het ADE clubfestival is het jaarlijkse hoogtepunt met inmiddels ruim 350.000 bezoekers en een keur aan urban en dance dj's die op bijna elke denkbare locatie draaien. Het aantal feestjes in die week komt op ca. 200. In de slipstream van ADE is er ook veel aandacht voor de randprogrammering met talrijke topics over duurzame economie, artistieke producties en politieke discussies over het belang van een bloeiende clubcultuur in de stad. Ook de voortslepende *me-too* discussie stond op het programma.

1.2 Netwerken en distinctie in het uitgaansleven

De panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende groepen, scenes en settings en hebben een link met het uitgaansleven. Elk panellid vertelt vanuit zijn of haar perspectief over uitgaan in o.a. cafés, clubs en op festivals. Hierdoor krijgen we een dwarsdoorsnede van bezoekersgroepen in het uitgaanslandschap: van mainstream tot rafelrand. De uitgaansfrequentie per netwerk varieert en gaat vaak in golfbewegingen. Binnen een netwerk zitten weer fracties die veel of weinig uitgaan. Clubs hebben een leegloop in het festivalseizoen wanneer iedereen naar buiten wil. Een deel gaat ook naar festivals en clubs in omliggende landen. Twintigers zijn ruim in de meerderheid maar ook dertigers

en veertigers blazen nog hun partijtje mee. Een groot deel is hoogopgeleid en de verhouding man/vrouw is ongeveer gelijk. In sommige panelnetwerken zitten naar verhouding veel deelnemers die een werkrelatie hebben met het uitgaansleven (o.a. dj's, bookers, programmeurs, organisatoren van feestjes, in de garderobe of als barkeeper).

Over uitgaanswerelden en leefstijlen

De verhalen van panelleden kleuren het uitgaansleven in en onthullen werelden die soms parallel naast elkaar lijken te bestaan. Behalve de uitgaansgroepen in het urban- en dancecircuit zijn er ook scenes met wortels in het gay- en kunstmilieu. Ter illustratie pikken we er een paar netwerken uit. (Zie overzicht in bijlage A).

In Sophies (133a) wereld spat de energie ervan af. De eerste baby's worden geboren terwijl anderen in hetzelfde tempo door blijven werken en feesten. De creatieve tak is druk met campagnes, van Museumnacht tot zomerfestivals. Er zijn shootings voor posters en ontwerpers van H&M kleding. Anderen zijn acteur of artiest en soms breekt er iemand door. "Het is hard werken en hard knallen". Voor sommigen is uitgaan en afteren tot de volgende ochtend op pillen en coke een afleiding om te ontsnappen aan de deadlines van alle dag. Anderen snakken juist naar een 'chiller ritme' en meer nachtrust. Ook Camille (141a) vertoeft in de wereld van smaakmakers, influencers en dj's 'met lullige bijbaantjes'. Het nachtleven als podium om te kunnen netwerken. Sommige zakelijke deals worden zelfs op afters gesloten. Rico's (157a) vriendengroep bulkt eveneens van aanstormend talent. De ene helft studeert nog. De andere helft bestaat uit jonge ondernemers die overal kansen zien. De carrièretijgers in Valentijns (58a) milieu maken veel werkuren en sporten vier keer per week. Discipline gaat boven alles. Door de week leeft iedereen gezond en nuchter. In het weekend gaan de remmen los. Uitgaan als catharsis, een uitlaatklep en zoektocht naar ontspanning. "Het is heerlijk om de dagelijkse dingen en werktaken los te laten. Je wordt geprikkeld door nieuwe mensen en je hebt zo weer drie Facebookvrienden erbij." Sommigen hunkeren naar een lagere versnelling. Feesten als panacee tegen een 'geautomatiseerde' week is fijn. Maar elk weekend door het lint? Ed (126a) verkeert vooral onder psychonauten en nerds die bovenmatig geïnteresseerd zijn in entheogene drugs en dezelfde passie voor drugservaringen delen.³⁶ "Een beetje vergelijkbaar met treintjesverzamelaars op zolder". Veel

³⁶ Het bijvoeglijk naamwoord entheoegen betekent "afkomstig van de god in onszelf".

contact gaat online maar soms komen groepjes ook bijeen om drugs te ruilen (LSZ tegen MIPLA).³⁷ Tikhail en Pikhail van Shulgin zijn de bijbel voor psychonauten. En Nuri (118a) kwam tot voor kort in milieus waar mannen dure vip-tafels bestellen en de alcohol rijkelijk vloeit.³⁸ Voor wie aan mag schuiven als bitch wordt na afloop wel iets verwacht. Voor niks gaat de zon op. Gratis champagne meedrinken schept verplichtingen. Tussen haar vriendinnen is vaak sores. Eentje stuurt persoonlijke naaktfoto's naar een jongen omdat ze zich afgewezen voelt. En een andere vriendin vermijdt ze liever omdat ze 'voor-schut-gedrag' (hoerig dansen, dronken worden) vertoont. Een derde vriendin laat zich in ruil voor seks verwennen door een *sugar daddy* die haar financieel ondersteunt, van vakanties tot liposuctie.

Portiersperspectief: groepen in het nachtleven

In de panelmeting van 2018 kregen we van een paar portiers een uitgebreide schriftelijke impressie over hun werk op verschillende locaties in het nachtleven.³⁹ De grootste drukte is tussen 00:30 en 03:00 uur 's nachts en de twintigers zijn ruim in de meerderheid. In de vorige Antenne werd geconstateerd dat het brede uitgaansleven tot een verdunning heeft geleid van de vaste bezoekersgroepen, die bovendien steeds vaker het uitgaanscentrum vermijden.⁴⁰ Het aandeel toeristen en dagjesmensen neemt hierdoor verder toe.

Portiers vinden een goede samenwerking met de politie belangrijk en stellen het op prijs als agenten vindingrijk en oplossingsgericht zijn. De frustraties bij de portiers lopen soms hoog op. Vooral als het om recidivisten gaat (o.a. nepdealers) die de dans (qua strafmaat) vaak weten te ontspringen. Er valt soms geen peil op te trekken. Er zijn avonden dat het knokken al in de rij begint. "Wie is hier vandaag de alfa? Compleet

³⁷ LSZ en MIPLA zijn psychedelica en qua werking en effecten verwant aan LSD.

³⁸ In de regio Amsterdam bieden naar schatting 20 clubs vip-arrangementen aan. Het college van B&W en de politie willen met strengere maatregelen het gebruik van de vip-tafels door criminelen terugdringen. De gemeente en het Integraal Horecateam van de politie zullen de naleving van de nieuwe regels controleren. Na een derde overtreding kan de vergunning worden ingetrokken. (Parool, *Strengere regels om 'shinen' aan viptafels te voorkomen*, 14 februari 2018).

³⁹ Via een ondernemer (153) in de beveiligingsbranche (ruim 60 festivals per jaar en 100 kleine feesten) hebben vier portiers (153a t/m 153d) uit zijn team schriftelijk een paar vragen beantwoord over profielen van bezoekersgroepen, drugsgebruik, drugshandel en gezondheidsrisico's op zes vaste uitgaanslocaties in Amsterdam.

⁴⁰ Nabben, Luijk & Korf (2018).

tuig”, zegt een portier die van ecstasygebruikers het minste last zegt te hebben “omdat mensen daar liever van worden”.

Volgens de portiers zijn drugs niet meer weg te denken in het uitgaansleven. Mensen halen hun schouders er voor op. Drugs zijn niet per se spannend meer. Een portier bespeurt soms een *I don't care* gevoel bij de jongste generatie. Maar ze spreken ook 18-plussers die al zijn uitgekeken op de pillen. Behalve bezoekers zien portiers ook wel eens horecamedewerkers die de lange werktijden met drugs proberen te bezweren. Discretie is kennelijk ver te zoeken als de portiers ook lege envelopjes achter de bar zien slingeren.

Een lieve maar ook harde stad

De impressies van portiers geven een mooi beeld van nachtelijk Amsterdam en hoe groepen jongeren vertier zoeken in de stad. Een etnisch veelzijdige stad die soms integreert in de feestcultuur: hiphopfeesten die witter worden; techno-avonden die weer zwarte jongeren trekken. Een club scoorde goed met *Macumba* waar witte meiden latin leren dansen. In een andere club dromden vaker de *have nots* samen met een uitstraling als of ze weggelopen waren van de Moco Maffia filmset. “De spanning die je voelt wanneer jonkies sissen en dreigen met kogels en granaten.” En dan zijn er ook nog lastige mannen; vaak sologangers die moedwillig vrouwen lastigvallen of portiers gaan jennen. De nachthoreca kampt wel eens met groepen waarvoor een strikt toelatingsbeleid geldt. Want voordat je het weet ben je anders een hang-out voor jongens die uit zijn op rotzooi en zoeken naar een prooi: een dronken meisje, een flirterige homo of iemand die gewoon pech heeft. De portiers kunnen uren vertellen over de masculiene straatcultuur, over status en groepen die zich als een roedel hyena's gedragen. Portiers zien soms een vermenging met straatcriminaliteit, drugshandel en duistere zaakjes die niet pluis zijn. Er lopen in het centrum mensen rond met een clubverbod. Er zijn ook vetes tussen uitgaansgroepen die elkaars territorium in de stadsjungle betwisten. Een portier (153a) schetst een grillig beeld.

Nachtdam

“In ‘nachtdam’ (nachtelijk Amsterdam) gelden andere regels dan overdag. Door de week is er veel te weinig politie op straat. Schrap de handhaving voor meer politie. De *hosts* halen veel onzin weg bij politie in het weekend, maar door de week 's nachts is het hier een wildwest. Met vrij spel voor de verkeerden in de rosse buurt. Die verbazing soms als ze opeens door blauw gepakt worden. Het verbaast ons niet als queers worden afgetuigd. Het jagen op zwakkere broeders en mensen die 'anders' zijn is erger geworden. De stad verhardt daardoor. Dealende snorders en rondcirkelende

Ubers. Daar hebben we last van. Eentje met een Uber-licentie verhuurt weer onder aan vijf man. Die lui wachten op dat ene ritje, de héle avond. Ze hangen met elkaar en blowen. Hoe doen ze dat van die 30 euro die je op een avond verdient?”

Underground en subculturen

De underground heeft altijd goed kunnen gedijen in de stad. Maar door de bouwwoede, de hoge grondprijzen en de geringe aanwas van pioniers, staat de underground onder druk. ADM is in 2018 ontruimd en volgens geruchten hebben projectontwikkelaars ook de Rijkshemelvaart, een kleine kolonie kunstenaars in Nieuw-West in het vizier. En met de toekomstige plannen voor het NDSM-terrein zal ook deze rafelrand binnen afzienbare tijd worden opgeslokt door de snelgroeïende stad. De avontuurlijke kant van het feestmilieu nestelt zich vooral in de buitenranden van de stad. De fasegewijze toekenning van 24-uursvergunningen heeft tot meer dynamiek geleid. De upperground als een laboratorium waar ook kan worden geëxperimenteerd met nieuwe muziek en crossovers tussen kunstvormen.

Raves

De ravescene (ca. 5.000 - 10.000 personen) bestaat uit diverse subscenes (o.a. free tekno, drum-'n-bass, techno, dubstep, psytrance) die onderling vaak weer zijn gelinkt aan elkaar. Jort (135a) ziet de underground als een rhizoom met vertakkingen naar broed- en vrijplaatsen. De laatste jaren is vooral de nieuwe underground gayscene gegroeïd (ca. 250-500 personen) met het kompas liefst op bijzondere afgelegen plekken en gebouwen gericht. Een geslaagde rave trekt al snel 1000 mensen. Bij raves draait het niet alleen om muziek maar ook om samenwerking en improvisatietalent. Een geslaagd feest is een *sharing economy* en doet denken aan het iconische Amerikaanse *Burning man* waar een tiental kernprincipes wordt uitgedragen die vaak haaks staan op de huidige (commerciële) festivalcultuur.⁴¹ Ingewijden zeggen dat de underground vluchtig is en deels bestaat uit bezoekers die na een paar edities niet meer komen. “Alsof de rave van hun *buckets list* is geschrapt.” Anderen zien juist een bloeiende alternatieve onderstroom van fanatiekelingen. Jan (144a) zit in een rave-collectief van 20-30 vrijwilligers die de boel draaiend houden. Het collectief heeft de beschikking over een ruimte waar de voorbereidingen worden uitgebreed. Bijna het hele jaar door worden er raves

⁴¹ Deze tien kernprincipes zijn: radical inclusion, gifting, decommodification, radical self-reliance, radical self-expression, communal effort, civil responsibility, leaving not trace, participation and immediacy (Quaack, 2008).

georganiseerd. Een grote legertent biedt uitkomst als het te koud, nat of winderig is. In het voorjaar bloeit de ravecultuur weer op, met soms meerdere feesten in één weekend. Er valt geen peil op te trekken of de politie ingrijpt dan wel het door de vingers ziet. Ze letten vooral op veiligheid en mogelijke overlast. "Als hun pet verkeerd staat heb je pech. Ook al zit je op de meest afgelegen plek." Sommigen vermoeden dat ze de Facebookevents van achter de schermen volgen. Een nieuw wapen in de strijd om te mogen raven (vaak op dezelfde plek: een viaduct of tunnel) is de 'evenementenmelding'; geen officiële vergunning maar een melding voorafgaand aan het feest voor maximaal 100-150 personen. Jort (135a) die dit met kompanen heeft uitgedokterd is verheugd dat de politie de melding serieus neemt.

Psytrance en hardcore: twee buitenbeentjes

De psytrance-scene ontstaan in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw, is van oudsher eigenwijs en gaat zijn eigen gang. In deze maatschappijkritische scene staat de liefde voor muziek in combinatie met psychedelica centraal. De scene staat op gespannen voet met het reguliere uitgaansleven dat meer aan regels is gebonden. Het zomerse psytrance festival (Leeuwarden) en Boom (Portugal) staan hoog op de agenda.

Ook hardcore is een buitenbeentje. Beide stromingen hebben nooit goed voet gekregen in de clubcultuur. De hardcore-aanhang gaat vaak naar indoor-raves buiten Amsterdam. Dré (149a) volgt ze op de voet. Ze vormen zijn lust en zijn leven. "Door de week heb je werkstress en feesten is voor ontspanning en gekke mensen ontmoeten die van dezelfde muziek houden." De scene is verspreid over Nederland. Zijn groep uit Amsterdam-Noord gaat een paar keer per maand naar een hardcorefeest, meestal buiten de Randstad. Voetbalshirts en -petjes zijn verboden vanwege de rivaliserende supportersgroepen. Maar eenmaal binnen lopen sommigen in blote bast met een tattoo van hun dierbare club. Dré's vrienden gebruiken een privé feestapp waarin alles besproken wordt. Wie regelt de drugs en met welk vervoermiddel gaat de groep?

Spacen en fixen

"We verzamelen eerst bij een vriend en gaan dan met twee, drie auto's naar Brabant. We checken de drugs: speed, ketamine, MDMA, 2C-B en wiet. En dexties (dextro-suiker) als de pil te hard inslaat. Soms doen we vlak tevoren nog 'boodschappen'. Een gast heeft alles, behalve cocaïne. We verdelen de drugs onder elkaar en stoppen alles goed weg. De controles zijn soms streng. We beginnen onderweg eerst met pep om in de stemming te komen. Er wordt vaak streng gecontroleerd. Pas als de pillen inslaan trekken we naar de terrorzaal. Thuis gaan we nog afteren, beetje naspacen en fixen (netflix kijken) tot dat de drugs op zijn ergens in de middag."

Gay en underground

Het homocircuit is een waaier aan (sub)culturen die zich ophouden in clubs, cafés, sauna's, maar ook op festivals. De doorsnee homostapper is hoogopgeleid. Er zijn relatief veel 30-plussers en zelfs veertigers en vijftigers die actief blijven uitgaan.

De nieuwe generatie homo's (twintigers) voelt zich minder gebonden aan de bekende homo-uitgaanslocaties dan de oudere groep. Lex (145a) vindt het zogenaamde familiegevoel belangrijk en houdt vooral van techno en house. Clubavonden met een gayprogramming zijn okay, maar het cruisen moet er niet te dik bovenop liggen, vindt hij. Hij moet wel eens lachen als de oudere garde meteen hun shirt uittrekt. "We vinden dat niet cool en hoeven niet te scoren in een café. Wij hebben onze eigen afters en feesten."

Monica (148a) laveert als entertainer in het gender-fluide homocircuit: ze danst, maakt polaroids voor Instagram en kent veel mannen en vrouwen van uiteenlopende plumeau. Haar scene is vooral te vinden in een drukke caféstraat in het centrum waar alles door elkaar loopt: drag queens, leernichten en (in haar eigen groep) veel gay vrouwen met soms radicale ideeën over (hetero) mannen. "De meiden hier zijn mondiger dan op het Leidseplein. Pesterige jongens maken hier geen schijn van kans," zegt Monica (148a). Ze roemt de echte Amsterdamse sfeer met veel reuring en vrolijk geroddel. De panelleden zijn tevreden over de levendige rave- en festivalcultuur (o.a. Is Burning, Spielraum, Boys Scout, Milkshake). Na afloop kijkt iedereen weer uit naar de volgende editie. En Lex (145a) heeft nog lang nagenoten van een kasteel-rave in Frankrijk (300 personen). Volgend jaar is hij er zeker weer bij.

Er zijn clubs en/of speciale avonden waar het accent op de erotische spanning ligt en het leggen van seksuele contacten. PJ (146a), clubeigenaar, vindt het belangrijk als er locaties zijn waar mannen zich vrij kunnen voelen en zich niet hoeven te schamen. De kunst is om feeling te houden met alle fracties in het milieu. Het jonge publiek is altijd kritischer over de muziek dan de oudere groep, die meer voor het seksuele avontuur komt. PJ (146a) heeft zo zijn bedenkingen over de doorgaans saaie clubfeesten. Het hoeft niet een vulgaire seksshows te worden, maar hij begrijpt queers niet die op een pil als monniken staan te wiegen voor de dj. Van interactie is nauwelijks sprake. De leerscene (groot in de jaren tachtig) is langzaam aan het verdwijnen, maar fetisj-techno doet het juist goed en is een knipoog naar de jongste lichte. Ook voor biseksuelen, het ondergeschoven kindje in de gaywereld, staan meer avonden op stapel.

PJ (146a) vindt het ook belangrijk dat het homo-uitgaansleven ook contact houdt met maatschappelijke discussies en acties, campagnes en conferenties als bijvoorbeeld de aidsconferentie in 2018. "Het moet om cultuur gaan en niet om de carnavals sfeer die er zo vaak omheen hangt." Ook de debatten over chemsex (vaak in de privésfeer), zijn belangrijk. Ook worden campagnes ondersteund als 'no more C' (hepatitis). Over de nieuwe club Jack verschillen de meningen in het homocircuit. Een goed initiatief vindt de een, terwijl de ander de club van *pinkwashing* (koketteren met gender) in plaats van met milieu (*greenwashing*) verdenkt. De club boort een homobron aan om vooral de sfeer op te leuken. Tenslotte is er een beweging die kan worden getypeerd als gender-fluide en waar homo- en bi-mannen en -vrouwen komen. Sommige gay-mannen moeten duidelijk wennen aan de nieuwe mores van vrouwen met een assertief flirterig gedrag.

1.3 Ontwikkelingen in het uitgaansleven

Het uitgaansleven biedt een breed spectrum aan locaties (cafés, clubs en festivals) waarbinnen weer allerlei uitgaansculturen in het urban- en dance-domein. De nuance ligt vaak in de (sub)culturele duiding. Iedereen heeft wel een idee wat commercieel, mainstream, hip of underground is, maar de grenzen zijn vloeibaar. In deze paragraaf vertellen panelleden over (nieuwe) uitgaanssettings, festivals en over muziekgenres. We sluiten af met de ontwikkelingen in 2018.

Settings (uitgaanslocaties)

Het Amsterdamse uitgaansleven bestaat uit een regulier segment (mainstream), een kleine underground en een overlappend segment (upperground) dat elementen uit beide werelden wil verenigen. Het reguliere uitgaansleven biedt een brede muziekprogrammering. Dance en urban zijn grote stromingen met daarnaast nog een bruisend circuit van rock- en popbandjes en artiesten.

Een aantal locaties mag een paar weekenden per jaar langer (tot 08:00 uur 's ochtends) open blijven. In het centrum (vooral op de uitgaanspleinen) werken clubs en feestcafés met portiers en soms met *doorbitches*. Er zijn maar weinig clubs en podia die slechts één genre programmeren. Clubs en organisatoren faciliteren avonden voor diverse publieksgroepen door zo veel mogelijk in te spelen op recente modes. Er zijn ook locaties die vaker door een vaste groep of scene worden bezocht. In zulke gevallen wordt een club eerder als een speciale huiskamer gezien. Een paar clubs varen er wel door zoveel

mogelijk feestproducties in eigen hand te houden. Arno (154a) roemt het stedelijke muziekklimaat, de openheid van het nachtleven en de mengelmoes van culturen. Dat de openingstijden lossier zijn is volgens hen een groot winstpunt.

Maar het evenwicht vinden tussen het experimentele en meer toegankelijke programmering blijft delicaat, vindt Jesse (clubmanager, 147a). "Te veel niche en het bezoekersaantal zakt drastisch." Ook het zoeken naar de juiste verhouding toeristen, expats en Nederlandse stappers is een kunst. Pas als er een synergie is tussen uitersten vindt Jesse (147a) het geslaagd. De coolste concepten zijn toch als stijlen mixen: iemand met een sjiek jasje die gezellig keuvelt met iemand in een leren tuigje.

"Het draait om de vibe en je hoopt dat het publiek dit oppakt. Het is mooi om te zien als je een familiegevoel hebt en je als bezoeker vrij bent in dansen en praten en onderlinge contacten. Die onderlinge sociale controle vind ik juist belangrijk voor de sfeer."

Rico (157a) benadrukt het sociale aspect van uitgaan. Als vrijgezel geniet hij van het FOMO (*fear of missing out*) gevoel. "Uitgaan is voor mij ultieme ontspanning." En die zoekt hij het liefst in de hippere danscafés in het centrum waar een mix van R&B en disco wordt gedraaid. Geen techno. Camp is ook hilarisch. "Vooraf de barretjes met een typische jaren '80 sfeer en veel schreeuwende kleuren. Heerlijk!" Als clubhopper en MC kent Rico (157a) iedereen die ertoe doet in de nacht. Het is een echte ons- kent-ons Amsterdamse sfeer met veel talent in het entertainment. Het techno-milieu houdt zich juist meer op langs de randen van de stad.

De alternatieve kunstscene

Het alternatieve segment vertegenwoordigt een brede onderstroom van groepjes en scenes die verspreid over de stad met elkaar zijn vertakt. Nieuwe subculturen ontstaan, mixen, versmelten, splitsen zich af of verdampen weer. *Movers* en *shakers* die de boel opjutten en na een poos weer op zoek gaan naar een nieuwe hang-out. Het alternatieve segment snakt naar culturele diversiteit en gekke rafelrandjes. Maar in Noord bloeien nog mooie projecten die nauw verwant zijn met het alternatieve kunstcircuit. De Sexyland-sociëteit, een soort verhuurschuur annex chalet, wordt meermaals getipt als een out-of-the-box initiatief van autofeesten tot happy hardcore en een hiphop galerie. Soraya (150a) noemt zichzelf een 'manusje van alles' die goed ingevoerd is in de alternatieve kunstscene en ziet hoe culturele kwartiermakers en pioniers elkaar weten op te jatten met nieuwe plannen: *red light radio* in een peeshokje! Het Sexyland experiment

is zo succesvol omdat het om meer draait dan louter muziek. Een podium waar creatief, artistiek, sociaal en maatschappelijk betrokken Amsterdammers elkaar treffen is zuurstof voor de scene. Maar Soraya (150a) beseft als geen ander hoe fragiel alles is nu Amsterdam een dure stad begint te worden en de grondprijzen met het jaar stijgen. Voor iemand die werkt in een 'cultureel duurzame en filosofisch kunstzinnige omgeving' is het geen vetpot. "Mijn uurloon stijgt niet maar ik geef wel veel meer uit". Ook Garage Noord, en het Skatecafé zijn cool. Garage Noord is intiem duister, experimenteel en elektronisch.

Bloeiperiode urban

Het urban-segment is de afgelopen jaren fors gegroeid, getuige het aantal clubs dat hiphop draait. Nuri (118a) luistert graag naar Nederlandse rap. Het liefst in een coffeeshop met dansvloer in het centrum waar je kunt chillen, dansen en een joint roken. Melissa (150a) kent de meeste mensen via het uitgaansleven. Daarbuiten spreekt ze nooit af. Ze mengt makkelijk met iedereen. Helpt mee decors bouwen, verzorgt promotours voor artiesten en probeert door te groeien in het nachtleven. Melissa (150a) voelt zich senang in haar 'turf'. "Ons DNA is dat iedereen druk is met iets in de creatieve business. Het is meer dan alleen maar uitgaan en muziek luisteren." Er is veel onderlinge solidariteit en je maakt snel vrienden als je een positieve attitude hebt. Naar de buitenwacht laat iedereen zijn beste versie laten op social media.

Club Bitterzoet is een favoriet, want hier maakt het niet uit hoe je eruitziet. Alles is mix, het publiek, de muziek- en kledingstijlen. Nieuwe concepten als de wasserette (met wasmachines en was aan lijnen) slaan aan. Een beetje gek en licht van toon. "Ideaal voor wie chillen wil en niet al te serieus wil doen." "Urban is nu echt on top", vindt Kofi (132a). De lijst met clubs en speciale avonden wordt alleen maar langer. Iedereen luistert naar urban en bij voortduring is er sprake van kruisbestuiving tussen artiesten en muziekstijlen. Kofi roemt Afrolosjes dat bekend is vanwege de Afrikaanse muziekstijlen die op zomerevenementen worden gedraaid. De organisatie heeft een eigen soundsystem met een vaste groep dj's die afro-house, afro-beat en dance hall draaien.

Op een festival zijn de muziek en het publiek meer eclectisch. Kofi (132a) is verheugd dat de stijlen minder scherp vastliggen. Toen een aantal dancehall dj's (*jugglers*) afro-house gingen draaien reageerde het publiek verschillend. De hardcore dance hall tribe moet er niks van hebben, terwijl anderen mee gaan in de flow. Zelfs de moshpit, een fenomeen dat vooral aan rock- en punkconcerten kleefde, maakt een comeback getuige

de gebutste lippen, geschaafde jukbeenderen en bloedneuzen op een hiphopfestival.⁴² Rapper Tratlener, de filosoof van de Jeugd van Tegenwoordig heeft daar wel een verklaring voor. "Iedereen zit maar op zijn telefoontje en op Instagram te loeren, het leven is heel gemakzuchtig en risicoloos. Soms wil je voelen dat je leeft toch? Dat lijkt me essentieel aan het mens zijn."⁴³

De nieuwe lichting jeugd wisselt hiphop en house net zo makkelijk af. "Dit is de tijd waar alles weer samen kan bestaan. Er is ruimte voor iedereen." Tekenend is dat dancehall ook op plekken klinkt waar gaypubliek komt. Een volgende stap zou zijn wanneer meer vrouwelijke dj's aan het front verschijnen. Maar een ding begrijpt hij niet. Waarom komen de meeste stappers maar een paar uurtjes opdagen? Niemand koopt van tevoren een kaartje. Kennelijk is het cool om pas laat uit te gaan. Vóór 02:00 uur is het stil en om 04:00 uur is het alweer afgelopen. Dat geeft een hoop gedoe en drukte. Na het feest blijft iedereen, buiten de club, hangen en begint het flirten en scoren voor de nacht.

Nieuwe media en clubcultuur

De sociale media spelen een grote rol in de huidige feestcultuur. Facebook, Instagram en Snapchat voor de jongste generatie, zijn dominant aanwezig in het communicatieverkeer. Facebook wordt vooral voor events gebruikt en WhatsApp voor groepsactiviteiten. Een Snappie (slang voor Snapchat) is handig omdat het bericht binnen 24 uur wordt gewist. Voor muzikmakers, marketeers en influencers zijn de nieuwe technologische snuffjes een speeltuin om 'content' te creëren. Trendwatcher Bram (94a) ziet generatie Z vooral actief op Instagram maar vreest dat de sturende algoritmes een tijdbom op termijn is. Hij gruwt van bedrijven die manipulatief hoger in de ranking-lijst proberen te komen en sociale media alleen maar als een verdienmodel zien. Sophie (133a) irriteert zich mateloos aan de zogenaamde Insta story's die 'opgezwollen narcistisch' ogen door alle zelfpromotie. Kofi (132a) herkent het beeld dat Insta voor jong is en Facebook voor de 35-plussers. Melissa (150a) gebruikt het hele arsenaal, maar vooral Insta, snapshots en filmpjes die ze doorstuurt als ze op een feest is. (Tijdens ons interview wordt ook het broodje makreel *gesnapt*). In elke scene zijn er wel spraakmakende groepen en topics. Dré (149a) zit op Facebook in een besloten groep die alleen maar over drugs en

⁴² Moshen (slamdance of slamming) is tijdens een hardrock-, punk- of metalconcert in de pit tegen elkaar aan botsen en beuken.

⁴³ Volkskrant, *Ruwe bolster, moshpit*, 3 december 2018.

gebruik praat. Ed (126a) pakt het groter aan en is de stuwende kracht achter een internetplatform dat juist laagdrempelige informatie wil verspreiden en delen. "Het is een goudmijn aan gebruikers en een mooi wervingskanaal voor campagnes, acties, presentaties et cetera." En Kofi (132a) vertelt over smaakclashes als het over muziek gaat. Op Facebook ging een plaatje rond van jaren negentig hiphop- artiesten die meer geëngageerd zijn dan de huidige rapgeneratie: 'schreeuwende clowns met diamanten, gouden tanden en teksten die oppervlakkig klinken.'

1.4 Uitgaanstrends samengevat

- Gezien de talrijke nieuwe initiatieven is urban een invloedrijk domein geworden in het nachtleven. In zekere zin reflecteert deze ontwikkeling ook de huidige populariteit van hiphop onder Nederlandse jongeren. Het etnische palet is vergeleken met dance meer divers en meer een afspiegeling van de multiculturele stad.
- De groei van festivals lijkt getemperd nu de gemeente het aantal vergunningen in recreatiezones (o.a. parken) weer kritischer gaat bekijken. De verwachting is dat het aantal feestzones en evenementen in de nabije toekomst licht zal krimpen.
- De afremmende groei is een extra impuls voor feesten die nog meer zullen gaan mikken op een verrassende randprogrammering, waarbij de muziek mogelijk een minder prominente plek krijgt toebedeeld.
- Verschillende disciplines (o.a. kunst, mode en muziek) werken vaker samen in collectieven die bij machte zijn om nieuwe doelgroepen aan te spreken. Opvallend is dat de nieuwe spraakmakende initiatieven minder liggen op het muzikale vlak maar eerder in kunstzinnige en andere cultureel grensverleggende formules die opereren op het snijvlak van gender en performances die voor een rauwere toets zorgen in het nachtleven.
- Het feesttoerisme is een belangrijke inkomstenbron geworden voor festivals, maar zeker ook voor clubs. Een groeiende disbalans tussen toeristen en lokale stappers zou echter ten koste gaan van de sfeer en tot meer monocultuur leiden in het centrum.
- Het groeiende toerisme trekt meer straatdealers aan die een graantje mee willen pikken in de nachteconomie (zie ook deel VI over de markt).

2 Middelengebruik

In dit hoofdstuk ligt de nadruk op het middelengebruik in de panelnetwerken, die voor een deel weer kunnen worden onderverdeeld in scenes. We beginnen met alcohol, tabak en cannabis. Daarna komen stimulantia, narcosemiddelen en de Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) aan bod en we eindigen met psychedelica en de overige middelen. We beschrijven het middelengebruik in de context van drug (middel), set (mens) en setting (milieu). De set- en settingfactoren vertellen ons meer over de aard van het middelengebruik. De netwerken in de panelstudie vertegenwoordigen een bont gezelschap van groepen en scenes. De laatste jaren zien professionals het aandeel van feesttoeristen toenemen.

Afscheid van de millennials

De huidige panelnetwerken zitten in een cohort van (vooral) twintigers die door demografen en trendwatchers ook wel als de millennial-generatie (het cohort na generatie X en geboren tussen 1985-1995) wordt getypeerd. Ze wonen vaak in stedelijk gebied en zijn (door technologisering) minder aan een vaste werkplek gebonden. Werk, studie en vrije tijd lopen door elkaar. Een gezonde en bewuste leefstijl combineren met drugsgebruik is niet uitzonderlijk meer. Als symbool voor deze leefstijl typeerde de hoogste politiebaas in Nederland de 'yogasnuiver', dat bijna het woord van 2018 werd.⁴⁴

De invloed van de twintigjarige millennials is tanende, zegt Bram (94a/b), trendwatcher. De generatie Z, geboren vanaf 1995, domineert nu! In de profilering van marketeers is generatie Z minder dromerig, serieuzer en behept met meer verantwoordelijkheidsgevoel en met een realistische blik op de toekomst. "Ze zijn minder excentriek, voorzichtiger en denken meer in gebaande paden." De verwachting is dat de generatie Z qua drugsgebruik gematigder wordt dan de millennials. "Ze willen wel stoom afblazen maar niet meer raven tot het gaatje." Het hogere doel moet in het vizier blijven. Mogelijk gaan ook de patronen van gebruik verschuiven. Het zou Bram (94a/b) niet verbazen als ook het alcoholgebruik omlaag gaat en de groep 'geheelonthouders' gaat groeien. Hun piekperiode van middelengebruik zal korter duren en naar verwachting minder hoog uitslaan dan bij de vorige lichting het geval. Ze hebben een grotere 'ecologische footprint' en zijn gevoelig voor luchtvervuiling door de luchtvaart en de schadelijkheid van

⁴⁴ Korpschef Akerboom van de Nationale Politie muntte het woord 'yogasnuiver' op de internationale politietop in Rotterdam in 2018.

drugsafval in het milieu. Dat dit ook kan leiden tot minder ecstasy en cocaïne (vanwege de afvalproblematiek) acht Bram niet uitgesloten. Wat betreft het consumptiepatroon in de vrijetijd kunnen veel twintigers zich prima vermaken in la-la-land.

“Drie, vier dagen per week werken om goed rond te komen. En verder is het lekker zwemmen, terrasje pakken, plaatjes draaien en hangen met vrienden. De kwaliteit van hun vrijetijdsbesteding is erg waardevol. Kleding is een minor issue; vintage is ook goed. Ze bezuinigen liever op goederen en beleven liever dingen met elkaar zoals uit eten.” (Bram, 94a/b)

Trendsetters: vier profielen

Dankzij de panelleden hebben we goed zicht op leefstijlen en uitgaansculturen evenals op het middelengebruik en de betekenis die daar in de verschillende subculturen aan wordt gegeven. De perceptie van drugs, de gewenste roes alsmede het imago van een middel zijn daarnaast ook hypes en trends onderhevig. In de meeste panelnetwerken wordt elke week (vooral het weekend) wel door een of andere groep drugs gebruikt.

De meeste panelnetwerken behoren tot een van de vier profielen: **alternatieven**, **creatieven**, **sensualisten** en **psychonauten**.⁴⁵ Ze hebben allemaal een band met het uitgaansleven in de brede zin van het woord (cafés, clubs, festivals, concerten etc.), maar zijn op sommige kenmerken verschillend. Overigens zijn de genoemde profielen niet strikt gescheiden en overlappen ze elkaar in het uitgaansleven. Op microniveau kunnen verschillende typen zelfs in één panelnetwerk zijn vertegenwoordigd. Bij de een speelt muziek een grotere rol of is het drugsgebruik (o.a. aard, frequentie, patronen) erg verschillend en afhankelijk van de mind-set, uitgaanscultuur en setting.

Drugsgebruik bij urban en dance

Het middelengebruik in het urban domein is meer behoedzaam. In de jonge hiphop groepen ziet Soraya (150a) vooral wietgebruik en sterke drank (Brandy, Hennessy & rum). Stimulantia zijn veel minder populair omdat het de chill-factor zou ondermijnen. Wazig van de ecstasy is niet cool op een feest. Iedereen let op elkaar. Wie met drugs uit de band springt, valt eerder op. Nuri (118a), de jongste telg in het panel, gebruikt met vrienden af en toe M (MDMA) of lachgas op parkeerplaatsen. “Als we willen spacen dan rijden we naar Geuzenveld of het Amsterdamse Bos.” In de appgroep wordt besproken wie wodka, Red Bull en whisky regelt. De parkeerplaats is ook geschikt om voor

⁴⁵ Voor een uitgebreide profielbeschrijving zie: Nabben (2010).

het clubben in te drinken. Maar soms blijven ze hangen: "We vergeten de tijd en kletsen over van alles en maken grappen. Wie scheef kijkt van de M wordt uitgelachen."

In de hardcore-scene wordt niet moeilijk gedaan over drugs, zegt Dré (149a). Hun feestcocktail bestaat vooral uit MDMA, speed, ketamine en 2C-B voor op de after. De grote indoorfeesten duren tot 06:00 uur. De bob neemt op de terugreis wel een beetje speed voor de concentratie. Het drugsgebruik blijft door de week beperkt tot ketamine (bij spelletjes) en speed en cocaïne voor een avondje thuis Ajax kijken.

In de techno-groep van Nicole (155a) is het drugsgebruik een mengelmoes (vooral ecstasy, cocaïne, GHB, ketamine en amfetamine) die door de week afgewisseld wordt met gezond (vaak veganistisch) eten, sport en yoga. Dat laatste is belangrijk om voldoende rust en balans te houden naast de excessen in het weekend.

Arno (154a) ziet dat het palet aan middelen bij de doorsnee festivalganger al jaren hetzelfde is: pillen (of MDMA), wiet en alcohol op het feest en soms cocaïne vooraf of erna. Om de risico's te verdelen smokkelt iedereen wat mee. Uitgaan is belangrijk om te ontspannen na de stress van de werkweek, vindt hij. "Vrijdag gaat de stekker eruit." Niemand voelt schroom om aan anderen te vragen of zij wat bij zich hebben tijdens het uitgaan.

"Wat we meenemen naar een festival? 5 pillen, een pak MDMA, een pak keta, een pak pep en een pak coke. Je neemt een pil als het donker wordt. Sos (cocaïne) neem je overdag of als het heel laat is. Tussendoor combineer je met pep. En keta is een snack die altijd tussendoor kan." (Sophie, 133a)

De groep van Rico (157a) zoekt de gezelligheid vooral in de cafés en clubs in het centrum. "Drugsgebruik is geaccepteerd maar nooit onze benzine geweest." Het gebruik blijft meestal beperkt tot alcohol en cocaïne. Pillen worden maar een paar keer per jaar op festivals gebruikt.

In bepaalde gayscenes is het drugsspectrum breder en wordt er veel gecombineerd om in een bepaalde roestoestand te komen en/of de seksprestaties te verhogen dan wel te verbeteren als er ook stimulantia in het spel zijn. GHB, ketamine, ecstasy, Viagra/Kamagra, poppers en methamfetamine worden in wisselende combinaties gebruikt. Over PrEP verschillen de meningen tussen voor- en tegenstanders.⁴⁶ In de groep van Valentijn (58a) zijn ze overstag en wordt PrEP alleen in een seksweekend gebruikt. Toch denkt

⁴⁶ PrEP is een middel dat voorkomt dat je hiv oploopt.

hij dat er meer soa's ontstaan. Iedereen heeft de intentie om het met een condoom te doen. Maar de praktijk wijst (zeker met drugs) soms anders uit.

Bij de psychonauten draait het minder om de seksuele climax en het geile lustgevoel, staat de (spirituele, trip) ervaring meer centraal en uitgaan minder. Er wordt voornamelijk met psychedelica en NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) geëxperimenteerd. Ed (126a) volgt als moderator van een groot platform veel discussies (18-30 jaar en twee derde man). Veel vragen gaan over MDMA, cannabis en combinaties met medicatie. Bij de psychedelica zijn er twee kampen: degenen die vooral op zoek zijn naar fun of juist de diepere betekenis van een trip willen doorgronden. Er zijn ook specialisten die meer technische discussies voeren over effecten en hoe een middel op de cognitie werkt. Aantekeningen maken terwijl je tript (tripreport) blijft een kunst. Al is het alleen maar dat het ontcijferen van de aantekeningen nogal wat moeite kost.

Doorgaan en risico's van drugs

Het uitgaansleven is intens maar ook vluchtig. Na het weekend gaat iedereen weer zijn eigen gang. Dingen veranderen en clubs bewegen mee, maar drugsgebruik blijft een constante. In sommige kringen zijn drugs een verbindende factor, zegt Lulu (156a) die haar scene daarvan een bewijs vindt. De afters voelen als een familiegebeuren waar je automatisch in wordt gezogen als je diep in de scene zit. "We raken met zijn allen in extase en gaan op afters nog dieper. We delen drugs net zo makkelijk als persoonlijke ervaringen." Ook bij Lex (145a) spelen drugs een centrale rol.

"We houden van heftige ervaringen en spanning: onder invloed zijn, gekte, hoe dramatischer hoe leuker. Juist met drugs doe je er een schepje bovenop en willen we van leuk naar fantastisch. De dingen komen er makkelijk uit. Je gaat eerder door barrières."

In de beginperiode wilde hij de afters voor geen goud missen, maar inmiddels weet Lex (145a) ook dat een after een slijtageslag is. Wie jong is heeft weinig besef van risico's en staat nauwelijks stil bij de impact die het kan hebben op je energieniveau en gemoedstoestand daarna. Je komt erachter dat het frustrerend is als je brak bent en de energie ontbreekt. Maar in het weekend daarop trap je er weer in. Toch worden de momenten van een nooit-meer-slapen-gevoel steeds schaarser volgens stappers die al een poosje meedraaien.

De vriendengroep van Valentijn (58a) houdt ook door de week met elkaar contact. De dag na het uitgaan wordt er gecheckt hoe het met iedereen gaat. Of iemand een dip

heeft of op de GHB is out gegaan. Alles wordt serieus besproken. De groep bekommert zich nu over een vriend die moeite heeft met GHB. Het raakt anderen ook wanneer iemand geen controle over zijn gebruik heeft. Maar er wordt ook met humor gereageerd zoals laatst op FaceTime toen een vriend op zijn vraag of hij zo naar het werk kon, te horen kreeg dat hij er uitzag als een lijk van twee weken oud. Nicole (155a) ziet veel mensen naar het weekend toeleven. Ze hebben een hang naar het euforische. Het gevaar schuilt erin dat de 'mist' ook in de dagen erna blijft hangen. Is het werkelijk allemaal zo geestverruimend of is het ook een uitlaatklep? Een vlucht? Sophie (133a) maakt zich zorgen over een paar losbandige meisjes en mist de 'morele codes' om mensen te behoeden voor meer onheil. "Maar door sos (cocaïne) kun je niet meer scherp nadenken over deze gevoelens." Monica (148a) ziet een verband tussen midde-
lengebruik en de psychische pijn van een getroebleerd leven. Veel van haar vriendinnen hebben grote moeite met het aangaan van relaties. Het gebruik van drugs maakt de situatie nog complexer. Ook over het personeel in clubs moet worden gepraat, vindt Jesse (147a). De scheidslijn tussen vrije tijd en werktijd is dun vooral wanneer je als werknemer feestjes bezoekt op plekken waar je ook werkt. Het verloop onder het personeel is hoog. "We willen niet dat ze vrijdag bier komen drinken met een pak (coke) erbij."

Medeplichtig aan de misdaad

Het appèl van politiechef Akerboom dat drugsgebruikers medeplichtig zijn aan de misdaad is niet overal in goede aarde gevallen. Panelleden begrijpen het punt van de politie dat ook gebruikers zich zorgen dienen te maken over de milieucriminaliteit die met de productie van ecstasy gepaard gaat. Ook de cocateelt, de sproeiprogramma's en het dumpen van chemicaliën voor de bereiding van cocapasta zijn een zorg. Maar je schamen over het eigen gebruik gaat voor veel gebruikers een stap te ver. Alsof gebruikers hebben gekozen voor een illegale markt. Bij Lex (145a) werden de uitspraken van de politietop met gehoon ontvangen en doorgestuurd naar de groepsapp. Daar zit ook een meisje in dat op afters altijd haar yogaoefeningen doet. Sommige panelleden vinden het makkelijk scoren om de liquidaties in de schoenen van gebruikers te schuiven. "Wij halen de trekker toch niet over", zegt Lex verbaasd. Dat ecstasy 'smerig' is gaat er ook niet in. "Alsof een Big Mac zo gezond is". Arno (154a) begrijpt alle *fuzz* niet over ecstasy. Ondanks het hoge gebruik lopen Nederlanders juist voorop met 'verantwoord drugsgebruik'. De politie heeft zeker een punt, vindt Jasmin (85a), maar of het

helpt om gebruikers op deze wijze bewust te maken? Ze kent een paar principiële gebruikers die daarom geen cocaïne gebruiken, maar bijvoorbeeld ook geen avocado's eten vanwege de zware milieubelasting. Maar het gros van de gebruikers begrijpt niet waarom drugs worden gecriminaliseerd. Over cocaïne valt misschien te twisten, maar ecstasy waar iedereen happy van wordt? Ed (126a) denkt dat politie en justitie, gefrustreerd over de beperkte successen van de drugsbestrijding, daarom hun pijlen op de gebruikers gaan richten. In de drugsfora daarentegen gaan de discussies juist naar de gevolgen van drugsverbod en het stoppen van wetenschappelijk onderzoek naar mogelijke medicinale toepassingen. "Door de snelheid van het verbod verbied je innovatie." De ADE-doden uit 2014 hebben MDMA evenals de hoge doseringen op de agenda gezet. "Met een paar honderdduizend gebruikers kun je niet meer zeggen dat het om een crimineel clubje gaat." Een goede ontwikkeling vindt hij wel dat de afstand tussen de officiële instituties (met hun definitiemacht) en de leken in gebruikersfora eerder kleiner dan groter wordt. In de meest recente discussies ziet Ed (126a) een verschuiving naar maatschappelijke vragen hoe we hier mee om moeten gaan.

Verstoring dagritme

Een punt dat af en toe ter sprake komt is wanneer panelleden afscheid denken te nemen van het nachtleven. Er zijn legio redenen: je raakt uitgekeken op de scene, je krijgt andere prioriteiten, je voelt je te oud et cetera. Sommigen verbazen zich erover dat ze tot voor kort nog diep in de scene zaten en wisten waar iedereen uithing. En dan opeens besef je dat er een houdbaarheidsdatum op zit. De thrill wordt minder, je gaat je irriteren aan de nieuwe garde die met veel aplomb de dansvloer bestormt. Langzaam dringt het besef door dat je beste tijd erop zit. Of je wilt gezonder leven, vroeger naar bed en minder vaak drugs nemen. Lex (145a) zit in dubio. Door zijn nachtwerk in de horeca komt hij nauwelijks meer aan andere dingen toe. Hij wil zijn studie weer oppakken in plaats van op afters blijven plakken. Niet meer elk weekend tot het uiterste hoeven gaan. Weer aan het normale leven mee doen. Ook Lulu (156a) wil een 'tandje terug'. Een echt weekend loopt van vrijdag tot maandag en is een grote rollercoaster van clubben en afteren. "Je komt in een survival modus en cultiveert je eigen bubbel." Jort (135a) ziet ook fracties in het uitgaansleven die op speciale *ecstatic dance* avonden juist drugsvrij willen zijn bij het zoeken naar verbinding om zo *een naturel high* te ervaren.

Jasmin (85a) ten slotte neemt na 5 jaar afscheid van het panel. Haar leven liep vast en ze besloot dat ze een radicale stap moest zetten. Sinds ze haar nachtwerk in clubs (paar keer per week) heeft afgezworen en haar alcohol- en drugsgebruik (amfetamine en ketamine) drastisch heeft teruggeschroefd gaat het beter. De nachtdiensten zijn avond-diensten geworden. Ze reflecteert voor de laatste keer over haar turbulente nachtleven.

Nachtlevens een vlucht

“Ik voel dat ik het nachtleven na 10 jaar ontgroeid ben. Ik was jong toen ik begon als eventprogrammeur en stagemanager en werkte ook nog achter de bar tot diep in de morgen. Op de andere avonden ging ik stevig stappen. Tropenjaren waren het. Maar ik wil nog meer in het leven. Ik kom erachter dat ik mijn gevoel vaak heb onderdrukt. Door mijn hectische en ongeorganiseerde leven kwam ik niet meer in mijn dagelijkse ritme. Ik voelde een soort dwingende urgentie over alles en had daar veel stress van. Ik zit al twee jaar tegen een burn-out aan. Die constante druk die je voelt, altijd moe en gefrustreerd dat het dagelijkse leven wazig blijft en je niet aan andere dingen toekomt. Ik voelde mij ook niet genoeg gewaardeerd in het werk en dat je moet opboksen in een mannenwereld. De concurrentie tussen de productiebureautjes is hard en samenwerking met de nieuwe generatie ging stroef. Ik stond s-nachts huilend achter de bar. Wat doe ik hier nog? Het nachtleven is ook een vlucht van *toxic people, with toxic thoughts*. Het voelt intens en ik had het voor geen goud willen missen. Maar ik voelde ook dat het welletjes was. Ik kon toch meer dan dit? Ik ben met een yogaopleiding begonnen en verdiep mij in persoonlijke ontwikkeling. Ik organiseer events buiten het nachtleven en kan mijn skills goed inzetten. Ik heb weinig vrienden overgehouden uit het nachtleven. Op een paar vriendinnen na die bewondering hebben voor hoe ik mijn leven op een ander spoor probeer te krijgen. Ze vinden het mooi om te zien hoe ik dingen nu wel makkelijker voor elkaar krijg. Vorig weekend belandde ik toch weer op een feest. Ik ben maar twee uur geweest omdat ik ook de zinloosheid voelde. Wat als ik gebleven was? Blijven betekent automatisch drugs: amfetamine, ketamine en op een after GHB toe. Ik heb wel nog gedanst maar verveelde mij. De knop ging om. Ik vertrok als eerste. De volgende dag ben ik gaan sporten! Ik was blij en voelde dat ik op een nieuw spoor in mijn leven was beland.”

2.1 Alcohol

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt alcohol, maar het aantal glazen verschilt per individu en groep. De panelleden (zowel uitgaanders als bar- en clubmedewerkers) zitten in netwerken waar matig maar soms ook stevig wordt gedronken (meer dan 10 glazen per keer). Mannen drinken vaker en gemiddeld meer glazen per gelegenheid dan vrouwen. Er zijn veel momenten waarop gedronken wordt, maar het zwaartepunt ligt vooral in het weekend. De vrijdagmiddagborrel (vrijmibo) met collega's en/of vrienden is de afsluiting van een week. De vriendenkring van Rico (157a) drinkt door de week nauwelijks. Pas in het weekend gaat de kraan open en komt iedereen makkelijk boven de tien glazen. Het gebruik van cocaïne jaagt de alcoholconsumptie

op. Ook Dré (149a) kan hierover meepraten. Samen met kompanen op het Rembrandtplein gaan er gemakkelijk 15 glazen per persoon op. “We beginnen met bier en eindigen met boosters.”

De keuze van drankjes en het type gelegenheid vertellen ook iets over het publiek. In het urbanmilieu wordt vaker sterkere drank genuttigd. De flessen champagne in het gevolg van artiesten en fans worden vaak als een symbool van succes en goede smaak gezien. Toeristen in groepsverband die liederlijk worden kunnen in snel tempo doordrinken, soms tot ergernis van omstanders.

Nightwatch

De consumptie van alcohol steekt met kop en schouders uit boven het gebruik van andere middelen. Panelleden zien bij een groeiende groep drinkers de laatste jaren wel meer bewustwording omtrent het eigen alcoholgebruik. De (tijdelijke) stoppers manifesteren zich vooral na de feestdagen (o.a. kerst, oud en nieuw) of na een ADE. Een alcoholvrije episode in *dry january* heeft meer bekendheid gekregen, net als de campagne ‘Ik pas’, met als doel om 40 dagen alcoholvrij te blijven.⁴⁷ Zo gezegd, maar niet zomaar gedaan. Opeens geen alcohol meer drinken. Er gewoon niet aan toe geven ook al heb je zin is best wel een *challenge*, vindt Jasmin (85a). Want besluit je een poos geen alcohol te drinken, dan merk pas hoe algemeen alcohol is. De groepen die minder drinken of zijn gestopt zijn ‘gezonde hiphoppers’, psychonauten en groepjes puristen die alcohol zelfs verketteren.⁴⁸ Verder bemerkt Bram (94a/b) een kentering in de alcohol versus ecstasy discussie als het gaat over de gezondheidsschade van beide middelen. Veel consumenten zijn niet onder de indruk wanneer politici zeggen dat ecstasy troep is en de risico’s van alcohol buiten beschouwing laten.

De panelleden vinden het een vooruitgang dat er meer alternatieve non-alcoholische dranken op de markt komen. Gingerbeer, Cambucha, Mate en ook Nightwatch zijn populaire alternatieven voor alcohol. In sommige dranken zit wel cafeïne. Niet in alle clubs wordt alcoholvrij bier verkocht maar wel laag-alcoholische bieren van 2%. In veel panelnetwerken wordt alcohol met andere middelen gecombineerd. Een deel van de

⁴⁷ De 40-dagen-actie wil anticiperen op de van oorsprong katholieke vastenperiode, die traditioneel van Aswoensdag tot en met Palmzondag loopt en grofweg in de maand maart valt. Sommige verslavingszorginstellingen roepen actief op om mee te doen.

⁴⁸ In Berlijn is inmiddels de eerste alcoholvrije club geopend; daarmee inspelend op de oprukkende gezonde lifestyle: superfoods, veganistische restaurants, yoga fitness etc.

gebruikers neigt naar minder alcohol, of zelfs helemaal geen druppel, bij het gebruik van ecstasy, GHB en ketamine. De combinatie met cannabis kan soms verkeerd vallen (stronken). Ook in combinatie bij psychedelica (o.a. LSD, paddo's, 2C-B) wordt alcohol matig of helemaal niet gedronken. Bij de voorbereiding op een ayahuasca-ceremonie worden de deelnemers soms afgeraden om in de week ervoor geen alcohol te drinken. Bij cocaïne en amfetamine bestaat de neiging om juist meer eenheden alcohol te drinken. In twee netwerken worden soms slaapmiddelen gemixt met alcohol voor het ontspannende effect. Nuri (118a) hoort wel eens dat ibuprofen voorafgaand aan het drinken de dronkenschap of space zou versnellen.

Cocktails, mixen en boosters

Het smaakpalet van alcohol is erg gevarieerd. Fabrikanten en verkopers gebruiken de nodige trucs om smaak en beleving te promoten. Een begenadigd wijndrinker wordt tot kopen en drinken uitgedaagd bij een zogenaamde 'proefnotitie' van een rode Malbec: "Heerlijke geur van pruimen en bramen, een hint van koffie en een vleugje hout. In de mond een zachte aanzet met rijpe tannines; volle smaak met duidelijk het fruit nog levendig. Aangename afdronk die je direct naar de tweede slok doet verlangen." Maar iets dergelijks gebeurt ook bij het aanprijzen van een bijzonder bier of een single malt whisky op een piepklein eiland voor de Schotse kust. Het verhaal erachter moet aanspreken en verleiden. Storytelling verhoogt de romantiek van een nieuw product. Het nieuwe IPA-bier werd gepromoot door verhalen te vertellen over de oude zeevaart. In een sjiek restaurant vertelde een personeelslid zonder blikken of blozen dat de calvados 'illegaal' was gestookt en net uit Bretagne kwam.

De lokale 'bierrevolutie' (de stad telt inmiddels een stuk of twintig brouwerijen) heeft ertoe geleid dat meer Amsterdammers speciale biertjes zijn gaan drinken met doorgaans een hoger alcoholpercentage (6% - 11%) dan het gewone pils. Haaks hierop staat een trend om juist alcoholvrij of -arm bier te drinken. Grote brouwers spelen hier handig op in met reclamecampagnes die alcoholvrij bier promoten in o.a. sportscholen. Marktpsychologisch gezien een slimme zet omdat consumenten het aura van een groen flesje onbewust toch met bier associëren.

Wijn wordt weinig in clubs en op festivals besteld, maar de ervaring van een wijnproeverij in het voor- en najaar is voor sommigen een jaarlijks terugkerend ritueel. Alcoholmerken hebben het *social branding* omarmd door niet alleen maar berichten te sturen maar ook meerwaarde te creëren voor consumenten en hun community. Doel is om in

de 'geest' van het merk meer betrokkenheid van de doelgroep te krijgen. De typen content die social brands creëren om het merk te promoten variëren van informatievoorziening, beloning, entertainment en feestjes.⁴⁹ Het gevaar ontstaat dat social brands behalve positieve ook negatieve feedback kunnen krijgen. Om hier meer greep op te kunnen krijgen worden influencers benaderd om het merk te promoten. Als deze volgens de social branding gedachte overtuigend en geloofwaardig zijn, dan straalt dat ook af op het merk. Enkele grote champagnemerken werken op deze manier. Bij Hennessy (de grootste distributeur van cognac) zijn hiphop en cognac twee handen op een buik. Rappers in de jaren '90 hadden nog niks met cognac. Maar in navolging van Tupac begonnen rappers over *Henny*.

Catch me father please, cause I'm fallin, in the liquor store. That's the Hennessy I hear ya callin, can I get some more? (Tupac, Hail Mary)

I started off with nothing ended up with everything, now we sip Hennessy in first class on every plane. (Jay-Z, Real Niggaz)

I'm a bumble bee lit up like a Christmas tree, drinking Hennessy black, I'm from Tennessee. (Wiz Khalifa, Black and Yellow)

Verder worden *shooters* en *boosters* in alle milieus gedronken. Populaire mixen blijven wodka-Red Bull en Bacardi-cola. Op sommige locaties komt gin-tonic zelfs kant-en-klaar uit een automaat. Mixen als wodka en spuitwater (skinny bitch) rum en gemberbier (dark & stormy) of wodka met gemberbier (moscow mule) blijven eveneens in trek. Wodka met rabarber of met bloedsinaasappel is ook ontdekt.

Een nieuw 'wonderproduct' is gember dat in pure stukken met water, thee, in mixjes of in cocktails wordt opgediend. *Foodies* promoten de gezonde gember en zijn ervan overtuigd dat deze pittige specerij je immuunsysteem versterkt, de doorbloeding verbetert en je spijsvertering stimuleert. Het zou ook helpen tegen stress. Veel van de bovengenoemde gezonde drankjes zijn in het urbanmilieu onbekend.

⁴⁹ In de aanloop naar het ADE kreeg ook de onderzoeker verschillende uitnodigingen voor en pushberichten over kleine besloten feestjes georganiseerd door een bekend wodka-merk.

2.2 Tabak en cannabis

Het roken van sigaretten en joints wordt vooralsnog toegestaan in speciale daarvoor ingerichte rookkamers. Maar als het aan de minister van volksgezondheid ligt, hebben ze hun langste tijd gehad. Een algeheel rookverbod in alle clubs komt steeds dichterbij en ook de terrassen liggen onder vuur. In het nieuwe plan staat ook dat je in coffeeshops wiet en hasj alleen nog met speciale kruiden mag roken en ook hier de tabak zal worden geweerd.

In de clubs is het kat-en-muis spel tussen rokers, blowers en security verleden tijd, alhoewel er soms een uitschieter tussen zit zoals bij de Canadese rapformatie Wu-Tang Clan in AFAS (podium in Amsterdam Zuidoost) waar 20 cm lange joints vanaf het podium richting het publiek gingen. Zelf probeert de rapformatie een graantje mee te pikken in de productie en distributie sinds de legalisering in Canada.

Dorre controleurs

Het tabaksgebruik in de reguliere horeca is zienderogen afgenomen. Vanwege de strengere regelgeving wordt roken steeds minder met uitgaan geassocieerd. In veel netwerken wordt nog volop gerookt, maar de rookmomenten zijn selectiever. Eenmaal in de club is er maar een kleine groep die de rookruimte bezoekt, met uitzondering van het alternatieve clubcircuit. In elk netwerk zitten forse en matige rokers en meerokers. De een kan zonder moeite stoppen terwijl een ander daar grote moeite mee heeft. Vooral de feesten waar anderen roken zijn zeer verleidelijk.

Een deel van de panelleden zegt er niet rouwig om te zijn als roken helemaal verboden wordt in clubs. Gezien de erbarmelijke luchtkwaliteit telt elke gerookte sigaret in de huidige rookruimtes voor twee. Het zou panelleden niet verbazen als roken helemaal verboden wordt in clubs. Dat de sigarettenautomaten in hoog tempo uit de clubs verdwijnen, wordt als een duidelijk teken gezien. Arno (154a) windt zich op over de 'anti-rookmaffia'. Dat niet op scholen mag worden gerookt, begrijpt hij wel, maar de overheid gaat voor hem te ver als ook de buitenterrassen onder schot komen te liggen. Sommige panelleden vinden dat clubs zelf de afweging moeten maken of ze kiezen voor rookvrij gebouw. Dorre controleurs moeten geen protocollen bedenken over de nacht, vindt Arno (154a). "Alsof je een kookboek gaat schrijven terwijl je geen verstand van koken hebt." Ook Sophie (154a) vindt het jammer als er geen speciale chill-out ruimte meer is en probeert zich voor te stellen hoe zo'n totaal rookverbod uit gaat pakken. "Gaan

mensen dan voor de deur staan met klagende burens als gevolg?" Anderzijds wordt Jesse (147a), clubmedewerker, soms benaderd door bezoekers die zich afvragen waarom er überhaupt nog mag worden gerookt. Hij kreeg laatst controle van de gemeente omdat toeristen een klacht hadden ingediend over het tolerante rookbeleid.

Assie delen

In alle netwerken wordt geblowd. Daar zitten ook groepjes tussen die er niet van houden. Ze roken sowieso niet, vinden dat je er sloom van wordt of willen het niet combineren met alcohol. De blowers mengen cannabis vaak met tabak. Een joint of jonko heeft een andere status dan een sigaret. Vooral in de hiphopcultuur heeft cannabis een speciale status. Wiet is doorgaans populairder dan hasj. Blowers vinden dat Sativa-varianten meer een high gevoel geven dan de Indica-soorten, waar je slomer van wordt. Blowen wordt eerder als een 'mannending' gezien. De leukste plekken zijn op festivals waar ze minder moeilijk doen dan in clubs, cafés en soms zelfs in coffeeshops.

Melissa (150a) blowt het liefst met haar vriendinnengroepje op een feestje, zonder alcohol. "Hasj is voor ons de meest toegankelijke drug. Voor een feest gaan we eerst halen in toffe coffeeshop. Daarna pappen we aan met dj's en blowen wat voor zijn optreden". Het groepje wordt er lacherig van en vindt het gezellig om high te worden. Maar er zijn regels. Een assie (joint) deel je alleen met bekenden en niet met vreemden. "Zo'n assie gaat toch van mond tot mond. Bij vrienden is dat niet erg". Hoewel het moeilijker is geworden om een plekje te vinden lukt het meestal wel bij het podium waar veel mensen bij elkaar staan. Melissa (150a) hekelt het deurbeleid in clubs. De security doet soms moeilijk over voorgedraaide joints. Als ze echt streng zijn pakken ze zelfs je vloeitjes af. Nuri (118a) kan erover meepraten. Ze merkt dat blowen op meer plekken wordt verboden. "Als je zelfs niet mag blowen in een rookruimte gaan we het stiekem doen. We waarschuwen elkaar als we beveiligers zien." Nu ook haar favoriete coffeeshop een 'afhaalshop' is geworden, verplaatst de groep zich naar parkeerplekken in de buurt.

Volgens panelleden wordt blowen minder populair. Sommigen willen na jarenlang gebruik minderen of stoppen. Ze zijn te afhankelijk geworden, krijgen vaker paranoïde gedachten of willen gezonder leven. Maar stoppen met blowen gaat niet iedereen gemakkelijk af. Melissa (150a) ziet de *struggle* bij haar vriendin (samen begonnen). "Ze verspilt haar tijd terwijl ze zoveel meer dingen kan doen." Lex (145a) is het wel gelukt

en sinds kort 'clean'. Hij voelt zich fitter en krijgt meer zin om nieuwe dingen op te pakken.

Panelleden zien in hun netwerk vooral gelegenhedsgebruikers die incidenteel blowen om te kunnen ontspannen, bij het luisteren of maken van muziek of op een after. Soraya (151a) vindt dat ze creatiever worden in haar gedachten associatief de vrije loop nemen. Maar er wordt ook geblowd om de gewrichtspijn te onderdrukken, in slaap te komen of als demping na het gebruik van stimulantia. Een paar panelleden zien mensen experimenteren met CBD-olie, waar tegenwoordig veel verschillende varianten van te krijgen zijn.

Vaporizers en e-smokers

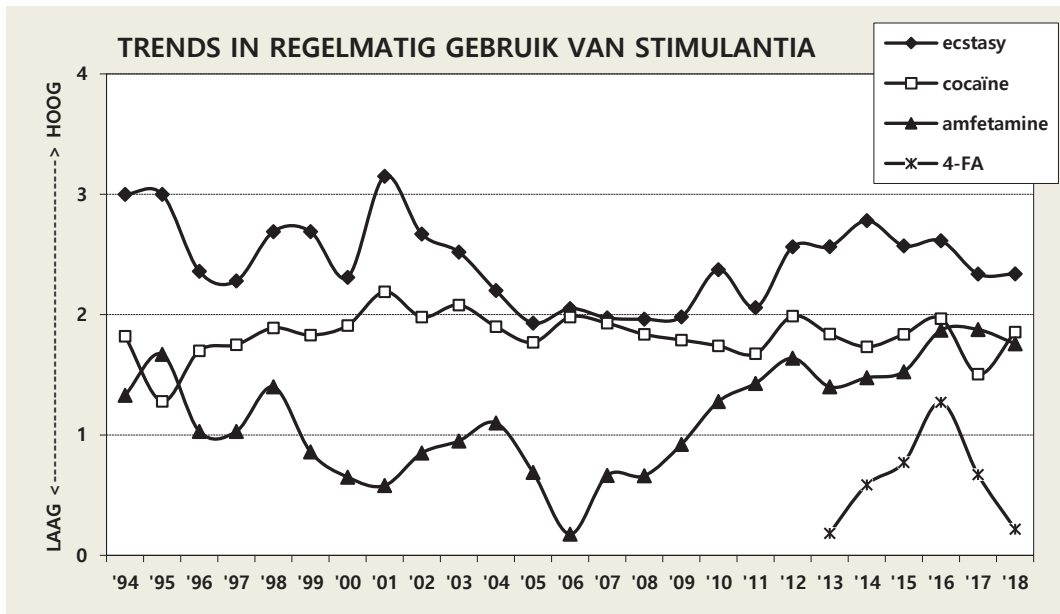
Door de opkomst van nieuwe technologie kunnen consumenten door middel van vaporizers hun rook- en blowtechnieken aanpassen en verfijnen. De technologie roept zowel hoon als enthousiaste reacties op. De voorstanders zijn overtuigd, want in plaats van tabak of cannabis te verbranden wordt het in een vaporizer (door een batterij) op een lagere temperatuur verhit (dampen of *vapen*). Volgens vapers die zijn overgestapt is de high van cannabis zonder tabak nog zuiverder. Toch zweren veel blowers nog steeds bij de traditionele joint. Het vapen van cannabis blijft vooralsnog beperkt tot een kleine groep van liefhebbers. Mogelijk gaat het een hogere vlucht nemen zodra in coffeeshops niet meer mag worden geblowd met tabak. De vaporizers zijn nog volop in ontwikkeling, maar volgens kenners betaal je al snel een paar honderd euro voor een goede vaporizer. In een enkele club mag je met een damper op de dansvloer staan.

Ook de markt van e-smokers is nog volop in ontwikkeling. Ze worden gebruikt als vervanger van de sigaret en zouden minder schadelijk zijn omdat je alleen nog de werkzame nicotinedamp binnen krijgt. Het aantal verkooppunten lijkt zich langzaam uit te breiden met tientallen modellen in verschillende prijsklassen en *liquid* smaken. De hoeveelheid nicotine kan door consumenten zelf worden bepaald. Volgens de panelleden spelen vooral gezondheidsargumenten een rol. Sommigen zien het als tussenstap om uiteindelijk helemaal te stoppen.

2.3 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of de groep waar zij zicht op hebben, regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere

hoogte) ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen. Onderstaande grafiek brengt dit in beeld.

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).⁵⁰ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over *trendsetters*. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

Van de vier meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

- 1 **Ecstasy** – sinds 2014 licht schommelende neerwaartse trend, maar scoort anno 2018 nog steeds wel iets hoger dan in het vorige decennium.
- 2 **Cocaïne** – blijft vooral licht op en neer gaan; na een onderbreking in 2017 (derde plek) weer terug op de tweede plaats.

⁵⁰ Regelmatig gebruik = minimaal één keer in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 11-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

- 3 **Amfetamine** – bereikte in 2016 de hoogste piek ooit en stond in 2017 zelfs op nummer twee; in 2018 mogelijk lichte kentering en weer terug op de derde plaats, op bijna hetzelfde niveau als cocaïne.
- 4 **4-FA** – was tot voor enkele jaren vrijwel niet bekend. In 2013-2014 begon de opmars en die zette in 2016 versterkt door, maar daarna drastische omslag en in 2018 terug op het niveau van 2013.

2.3.1 Ecstasy

Regelmatig gebruik van ecstasy in de panelnetwerken schommelde tussen 1994 en 2001 (zie grafiek pagina 56). Na de piek van 2001 was er een gestage daling tot 2005. Vervolgens bleef het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 ging het daarna weer omhoog, maar na 2014 is de trend licht dalend. In alle panelnetwerken of scenes zitten regelmatige ecstasygebruikers. In enkele netwerken gebruiken de meesten niet regelmatig ecstasy, maar er zijn er meer waarbinnen de meerderheid of (bijna) iedereen dat wel doet.

Ecstasy in het uitgaansleven

Ecstasy blijft ook bij de huidige generatie clubbers en festivalgangers nummer één. In de uitgaanssurvey van Antenne 2017 was ecstasy zelfs cannabis voorbijgestreefd in populariteit (recent gebruik). Maar vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw is het drugspalet aanzienlijk breder geworden. Ecstasy stond vroeger bij de uitgaansdrugs nog op eenzame hoogte, terwijl het nu één van de opties is waar gebruikers uit kunnen kiezen. Dit zegt iets over de huidige drugsmarkt (*supply*), maar ook over de consumenten (*demand*) en de settings waar drugsgebruik plaatsvindt. Het clubcircuit is sinds de beginjaren fors gegroeid in Amsterdam en het aantal festivals in en buiten de stad verveelvoudigd. De impressies van panelleden geven een beeld van welke afwegingen uitgaanders maken bij of ze wel of niet ecstasy gaan nemen tijdens het uitgaan. De settingkeuze luistert nauw en heeft een grote impact op het gedrag. Rico (157a) vindt ecstasy geen clubmiddel. "Bij ons is het heel erg van zien en gezien worden. Als je op een kluitje staat wil je er niet lelijk uitzien. Dat word je wel van X." Een club of festival, het moment en de groep waar je mee gebruikt: alles moet kloppen. Een bomvol feestcafé ligt minder voor de hand, hoewel het volgens Dré (149a) toch wel eens voorkomt.

In de meeste panelnetwerken scoort ecstasy hoog maar de frequentie van gebruik ligt vaak lager dan wordt gedacht. Een wetmatige constante in de panelstudie (na vijftig metingen) is dat uitgaanders op termijn hun belangstelling voor ecstasy geleidelijk verliezen. We noemen dit 'de wet van de afnemende meeropbrengst'. Het middel wordt voorspelbaar, de bijwerkingen na verloop van tijd heviger, gebruikers gaan minder vaak uit of switchen naar een andere uitgaanssetting. Het verlangen naar de typische ecstasieuforie verdampst met het verstrijken van de jaren.

Lex (145a) ziet ecstasy in zijn vriendenkring nog maar een enkele keer voorbijkomen. "Het is niet meer *chill*. De euforie wordt vlakker. Hoe meer controle hoe minder actie er is." De achterban van Lulu (156a) is er eveneens overheen gegroeid. "De *full monty* doen we alleen nog op de écht goede feesten." Ook bij Jan (144a) raakt ecstasy, ondanks dat het een 'klassieker' blijft, 'uit beeld'. Het magische piekmoment is zo weer weg en de rest moet je uitzitten. De meesten in zijn netwerk brengen dat niet meer op. "Hooguit nemen we nog maar 3 keer per jaar en dan niet meer dan een halve." De groep is nu overgestapt op GHB en ketamine dat minder lang duurt en voldoende impact heeft voor een gekke avond.

Kapot-lekkere space

In het urbanmilieu blijft ecstasy controversieel. In de netwerken waar wel gebruikt wordt is het middel echter minder ingesleten dan bij dance. In de scene van Nuri (118a) is nog ontzag voor ecstasy. "Wat moet je doen als je een slechte space hebt?" Een paar durfballen nemen kleine stukjes van een pil. De groep waarin ze zit is los-vast. Mensen verdwijnen en er komen nieuwe bij zoals iemand die veel hoger in zijn pillengebruik zit en minder angst heeft om zich te laten gaan. Door hem werd MDMA-poeder bekender en vanuit een zakje gedipt. Met champagne heet het nu liefkozend 'champagne M'. Omdat het een 'kapot-lekkere' space zou geven trok het Nuri (118a) over de streep om toch een keer de stoute schoenen aan te trekken. Meer van haar vrienden volgden. "Iedereen doet nu M of Trumpjes (ecstasypillen)".

Kofi (132a) ziet ecstasy vooral in de dancehallscene groeien. Het imago van een product wordt vooral bepaald door mond-tot-mond verhalen. De scene is daar gevoelig voor en met ecstasy gaat het net zo: "Als de verhalen positief zijn en je met een *smile* even kan ontsnappen uit de realiteit, dan worden mensen nieuwsgierig." Een reden waarom sommigen zijn begonnen met ecstasy. Het gebruik is wel aan festivals gekoppeld. In het netwerk van Melissa (150a) is ecstasy minder populair hoewel het makkelijk te

krijgen is. Er is altijd wel iemand in haar vriendenkring met een dealerconnectie in Zuidoost. Maar een scheiding tussen 'wit en zwart' blijft bestaan als het om drugs gaat. "Als mensen zien dat je eraan bent voel je toch wel ongemakkelijk." Ze weet dat mensen al snel iets van elkaar vinden. Ze hoort liever dat je er goed uitziet dan dat ze met een boog om je heen lopen omdat je met je ogen rolt.

"Het voelt niet lekker als anderen zien dat je gebruikt. Je moet voorzichtig zijn waar je neemt. Ecstasy in een club doen we nooit. Veel te krap. Maar buiten is anders. Op Konings dag was het wel lekker om molly's te poppen. Mensen zijn dan minder verlegen. Laatst op een drum & base feest ging het ook goed. Je krijgt meer energie van molly. Je wordt blij. Op Encore past die pil weer niet bij de muziek."

Dosering en gebruik

Een meerderheid van de gebruikers in de panelnetwerken is op de hoogte van de zuivere en hoog gedoseerde ecstasymarkt (zie deel V over de preventie indicatoren). Opvallend is dat in sommige milieus MDMA anders en vooral positiever wordt beoordeeld dan ecstasy. Panelleden vertellen soms over 'M' alsof het een heel ander middel is dan 'X'. Afgezien van de verschijningsvorm (MDMA als kristal/poeder en ecstasy als pil) geloven gebruikers ook dat MDMA anders voelt dan ecstasy.⁵¹ Bij Dré (149a) wordt de voorkeur gegeven aan MDMA dippen (natte vinger) omdat deze toediening meer gecontroleerd en veiliger zou zijn dan een pil slikken.

"We doen een klein beetje M in een club en meer M tijdens speciale gebeurtenissen. Soms wisselen we af. Laatst deden we twee keer een kwartje ecstasy en namen we nog wat M-poeder op een after. De pillen bewaren we voor het feest. Die zijn sterk en nemen we met de rem er op (Camille, 141a).

MDMA mag dan een zuiverder imago hebben dan ecstasy, slechts weinigen in het panel hebben zelf ervaring met de testservice. De informatie over de zuiverheid van MDMA of pillen is vaak afkomstig van andere vrienden of de dealer. Met de mededeling dat het 'sterke pillen' zijn nemen de meeste genoeg.

Ecstasy wordt meestal in kwartjes, halfjes of als stukje van een tablet geknabbeld, al dan niet stapsgewijs. Door klein te doseren proberen gebruikers meer controle te houden over de werking. PJ (146a) heeft er geen moeite mee dat de huidige ecstasy 'lekker

⁵¹ Dit staat soms haaks op de resultaten van de testservice waaruit blijkt dat pillen niet per definitie minder zuiver zijn dan MDMA-poeders.

sterk' is. Dan weet je tenminste dat 'één de taks is'. Dat ligt anders bij de '2-pillen-Britten', die Jesse (147a) kent.

"Wij nemen alleen op een *special occasion*: Koningsdag, oud en nieuw. Als je dat op een gewone stapavond zou doen dan worden de wenkbrauwen wel opgetrokken. We starten met een kwart of halve en nooit een hele pil in één keer. Je hebt toch angst om keihard te gaan en met grote ogen rond te lopen" (Arno: 154a).

Gemiddeld komt een totale dosering eerder in de buurt van één dan twee pillen. Daarbij moet worden opgemerkt dat de doseringshoogte ook beïnvloed wordt door andere factoren (tijdsduur van het feest, type vriendengroep, ervaring etc.). Volgens panelleden nemen gebruikers in clubs om in de stemming te komen vaak maar kleine beetjes. Op festivals gaan de doseringen omhoog. De groep van Valentijn (58a) houdt elkaar daarom goed in de gaten als de teller naar twee of meer pillen oploopt. "Diegene zetten we wel terug, zeker als ze een hele naar binnen gooien. Hé! Je stond de vorige keer 2 uur als een banaan tegen een hek geleund. Het is beter als je nu een halve in plaats van een hele neemt."

In de meeste panelnetwerken ligt de range van gebruik tussen een paar keer tot maximaal 10 keer per jaar. Groepen die elk weekend ecstasy nemen zijn zeldzaam. Er zijn uitschieters naar boven en naar beneden. De frequentie van gebruik in de scene van Valentijn (58a) ligt met ten minste eenmaal per maand boven het panelgemiddelde. In de scene (urban) van Kofi (132a) blijft het met één of twee keer per jaar (kwart tot halve pil) eerder bij experimenteren. In Rico's (157a) groep wordt ecstasy als een 'gekkigheidje' gezien; hooguit een paar keer per jaar.

Positieve en negatieve effecten

De positief beleefde effecten van ecstasy stralen op de groep af en verhogen de sfeer. Maar panelleden zien dat de momenten wel worden uitgezocht. Ecstasy wordt meestal voorafgaand aan het feest ingekocht. In het dancedomain is ecstasy breed geaccepteerd en ook niet-gebruikers nemen er weinig aanstoot aan. In het urbanmilieu ligt dit gevoeliger. Hier heerst het idee dat je niet te veel uit de toon mag vallen met drugs (vooral ecstasy). Men is meer beducht voor roddels en een slechte reputatie. De setting van gebruik speelt hier een grotere rol. Reden waarom de grotere festivals met verschillende muziekstromingen als een veiliger heenkomen worden gezien om te experimenteren.

De positieve en gewenste effecten van ecstasy worden over de hele linie hetzelfde ervaren. Het spacegevoel, de intense muziekbeleving, de onstuitbare energie en de contacten die je hebt met mensen. Alsof iedereen op eenzelfde golflengte zit. In sommige netwerken wordt de voorkeur gegeven aan thuisgebruik. Soraya (110a) vindt het fijner om ecstasy met een groepje thuis te nemen.

“Het voelt toch als een lancering. Je denk wel twee keer na als je zoiets gaat doen. We plannen dit van tevoren in een intieme setting thuis. Het is heerlijk om met zijn allen op de ecstasy te zijn. We knuffelen elkaar, delen liefdevol complimentjes uit en begrijpen elkaar.”

Clubmedewerkers zien soms bezoekers die te veel ecstasy hebben gebruikt en in de war of gedesoriënteerd zijn. Misselijkheid komt ook voor. Van sommige pillen ga je eerder overgeven, zegt Sophie (133a). Bij de subacute effecten worden de volgende dagen dips ervaren en een laag energieniveau. Gebruikers merken wel een verband tussen de hoogte van de dosering en de gevoelde bijeffecten. Soraya (110a): “Als de ecstasy te heftig is dan schiet het zijn doel voorbij. Na afloop herinner je bijna niks meer.” Net als bij de anderen vindt Rico (157a) vooral de nasleep vervelend van ecstasy. “Je wilt gewoon niet dat je werk er door de week onder lijdt. Je blijft toch nog even vaag.” Sinds een vriend in een psychose belandde vanwege de pillen doen sommige van zijn vrienden het rustiger aan.

Combineren met ecstasy

Ecstasy wordt ook met andere middelen gecombineerd. Met alcohol komt vaak voor, maar het aantal glazen is doorgaans minder dan zonder ecstasy. Een deel van de gebruikers voelt minder behoefte om er (meer) bij te gaan drinken en omdat het ook de ecstasyroes zou afzwakken. Daarnaast wordt ecstasy ook met stimulantia gecombineerd (amfetamine, cocaïne en 4-FA) om de euforie te dempen en/of weer meer energie te krijgen. Combineren met cannabis en/of narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas) gebeurt vaak op een later tijdstip (o.a. op een after). In het netwerk van Nuri (118a) is de combinatie met lachgas favoriet bij een groepje omdat het effect daarvan maar even zou duren. Maar sommigen blijven de ene na de andere ballon nemen. Nuri (118a) vindt dit de *next level* omdat ze mensen in een robot ziet veranderen. “Je ziet hoe iedereen zielloos gaat kijken als ze achter elkaar ballonnen nemen.” Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica.

Bij de multi-combinaties wordt het nog ingewikkelder. In de hardcore-groep van Dré (149a) combineerde aanvankelijk niemand. Totdat speed en nu ook ketamine met ecstasy worden gecombineerd. Anderen vertellen over erotische cocktails (ecstasy, Viagra, GHB en eventueel met crystal meth) of over meer psychedelische (ecstasy, LSD, ketamine) combinaties.

2.3.2 Cocaïne

Regelmatig gebruik van cocaïne bleef in de panelnetwerken tot 2001 stijgen (zie grafiek pagina 56). Daarna bleef het redelijk stabiel, met tussentijds lichte schommelingen. Sinds 2007 zagen we een gestaag voortzettende lichte daling, maar in 2012 veranderde die in een lichte stijging en kwam het regelmatig gebruik van cocaïne weer vrij dicht in de buurt van ecstasy. Na een lichte daling ging het regelmatig gebruik van cocaïne weer iets omhoog. In 2017 was er een tijdelijk dipje, maar in 2018 staat cocaïne weer op het niveau van 2015-2016. In op twee na alle panelnetwerken of scenes zitten regelmatige cocaïnegebruikers. Het contrast tussen de netwerken is groter dan bij ecstasy, met aan de ene kant verschillende netwerken waarbinnen niemand of alleen een kleine minderheid regelmatig cocaïne neemt en aan de andere kant evenveel netwerken waarbinnen de meerderheid of (bijna) iedereen dat regelmatig doet.

'Nuchter' onder invloed

Ondanks het soms discutabele imago, boet cocaïne niet in aan populariteit. In sommige milieus is cocaïne bijna vanzelfsprekend, maar er zijn ook panelnetwerken waar het middel grotendeels onbekend is. "Praten over cocaïne is bij ons niet chill", zegt Melissa (150a). Er rust een stigma op het snuiven van een harddrug, cocaïne is verslavend of hoort vooral bij de corporale types aan de Zuidas (zakendistrict).⁵² Een deel van de panelleden ziet dat cocaïne een geringe rol speelt. Het past niet in onze scene, zegt Ed (126a) die voornamelijk in hippiekringen zegt te vertoeven. "Mensen schamen zich soms om het te vertellen." In de hardcoregroep van Dré (124a) zijn amfetamine en ecstasy ingeburgerd, maar cocaïne is andere koek. "Ze denken dat je er agressief van wordt. Coke is echt *next level*." Reden waarom eentje in het geheim snuift en het als een *quilty*

⁵² Er zijn een paar reportages geweest over het uitgaansgebied op de Zuidas waar kantoorklques en headhunters zich zouden bezondigen aan cocaïne. Verschillende uitbaters zeggen de gasten te herkennen die snuiven in hun etablissement. Het taboe is er allang van af vinden ze. De uitbaters hebben liever dat hun gasten discreet op de wc snuiven dan dat ze het stiekem buiten moeten doen. (Parool, *Stoom afblazen*, 3 maart 2018).

pleasure ziet. Maar als het aan Lulu (156a) ligt komen er gewoon snuiftafeltjes. Ze hekelt de hypocriete snuifcultuur in bepaalde uitgaanskringen. "Het is een façade. Iedereen weet ervan maar hangt het niet aan de grote klok omdat er officieel gehandhaafd moet worden."

In de andere netwerken is cocaïne prominent aanwezig. De economische hausse is een belangrijke aanjager. "Als het goed gaat met de stad ligt meer cokegebruik voor de hand", denkt Camille (141a). De huidige voorspoed zie je verbeeld in het uitgaansleven maar ook in kringen waar het uitgaansleven minder op de voorgrond staat. Er wordt ook gesnoven op thuisfeesten, werkborrels en op dobberende bootjes. Lulu (156a) vindt het fascinerend welke impact cocaïne heeft. "Coke heeft die kracht om nuchter onder invloed te blijven."

Verschillende panelleden zeggen dat cocaïne belangrijker is geworden op het moment dat andere middelen (vooral ecstasy en speed) in hun netwerk of scene minder populair worden. Rico (157a) vertelt over het veranderde drugsgebruik in zijn vriendenkring dat een paar jaar geleden nog ecstasy nam. Maar het simpele gegeven is dat iedereen nu druk met banen is en een snuif in het weekend minder consequenties heeft. "Iedereen wil het liefst zo snel mogelijk weer *back to normal*." Een belangrijke vuistregel is om niet door de week te nemen.

In het nachtleven is cocaïne een gangmaker. De omgangsvormen worden lossier, de snelle kick past goed in het hectische clubmilieu als je niet helemaal van de wereld wilt zijn. In scènes waar (veel) wordt gesnoven zijn de meesten wel op de hoogte van wie het op zak heeft. In een onbewaakt ogenblik worden sleuteltjes uit pakjes geschept. Een snuif tussendoor voor de scherpste. Volgens Valentijn (58a) kan sos overal bij. "Je kunt een beetje nemen zonder uren uit je stekker te zijn."

In het netwerk van Sophie (133a) is het gebruik algemeen geaccepteerd. Uitgaan zonder coke? Slechts een kleine groep snuift niet of is (tijdelijk) gestopt. "Cocaïne als basisdrug voor wie niet helemaal voluit wilt gaan", zegt Lulu (156a) die het een clubdrug bij uitstek vindt. "Juist het ritueel is een deel van de lol. Daar kan ecstasy niet aan tippen." Rico (157a) vindt het prima zolang het snuiven discreet gebeurt. Bij Arno (154a) gaat het er chaotischer aan toe. Een paar hebben hun eigen pakje en de anderen snuiven mee. "Je moet wel opletten of je je pakje nog terugziet. Iemand kan het kwijt raken, wat niet altijd geloofwaardig is in het geval van coke."

Op afters en thuisfeestjes gaat het er losser aan toe. Lex (145a) ziet meer huiselijk cocaïnegebruik. Samen met vrienden wordt er ten minste een keer per maand een avond met vrienden gepland. Eerst wordt er samen gegeten, gevolgd door een pakje coke. Bij Valentijn (58a) wordt vaker op spelletjesavonden thuis gesnoven dan in de club. En Sophie (133a) vertelt over snuivers die veel werken en daarna gaan drinken voor de ontspanning. "Ik zie het gebeuren dat ze 's nachts nog coke bestellen omdat ze de volgende dag niet te moe en dronken op het werk willen komen. Maar ik zie ook dat ze met dit drank- en drugsritme op termijn steken laten vallen."

Frequentie, patronen en dosering

Het cocaïnegebruik blijft (net als vorig jaar) in sommige panelnetwerken hoog. Mannen doen het doorgaans meer dan vrouwen, hebben vaker cocaïne op zak en doseren hoger. In kringen waar cocaïne domineert wordt elke week en dan vooral in het weekend gesnoven. 'Functioneel' gebruik van cocaïne komt ook door de week voor als het werk gerelateerd is of er iets speciaals te vieren valt.

Het gebruik vindt vaak plaats in groepsverband, maar er wordt ook solo gesnoven. Vooral degenen met vaak een pakje op zak. Een paar panelleden kennen snuivers die het praktisch elke dag doen. Het sluipt in je systeem zonder dat je er bij stil staat, denkt Sophie (133a). Vooralsnog ziet Camille (141a) nog niemand 'uit de bocht vliegen' terwijl ze wel elk weekend snuiven.

Cocaïne wordt meestal gesnoven en soms gerookt (plofje). Een kleine groep kauwt liever (gemalen) cocablad of sabbelt op cocasnoepjes die een licht stimulerend gevoel geven. Vanuit idealistische motieven wordt dan liever de milde cocavariant gebruikt als alternatief voor cocaïne.

De dosering van cocaïne (tijdens een sessie) varieert van een paar lijntjes tot gemiddeld een kwart gram per persoon in groepjes waar gesnoven wordt. Maar als groepjes het echt bont maken kan de dosering per persoon oplopen tot een halve gram (drie pakjes voor zeven personen).⁵³

⁵³ Uit analyse van het rioolwater blijkt dat per dag in Amsterdam gemiddeld een kleine 3,5 kilo cocaïne wordt gebruikt. Het betreft hier zowel snuivers als crackgebruikers en toeristen. (Parool, *Analyse rioolwater: stad snuift 3,5 kilo coke per dag*, 8 maart 2018).

Tegen de stress en snibbig

Het feestelijke en opgewekte effect van cocaïne geeft je het gevoel dat je er nog een schepje bovenop kunt doen. Sommigen vinden het hele ritueel en het beurtelings snuiven een traktatie die zich met tussenpozen herhaalt. Cocaïne lijkt onuitputtelijk en zorgt soms voor hilarische taferelen. Je lekker voelen, makkelijker praten en meer zelfvertrouwen vinden sommigen een prettig gevoel. Je opener opstellen naar anderen kan ook een positieve eigenschap zijn, vindt Sophie (133a). Cocaïne onderdrukt moeheid en stress als je moet presteren. "Het geeft een boost bij het doen en denken". Er zijn ook groepjes die elkaar (op speelse wijze) proberen af te troeven, de blaaskaak gaan uithangen of heel erg bij de hand gaan doen. Snuivers vinden niet per se dat ze egoïstischer worden. Niet-snuivers denken daar nogal eens anders over.

De scheidslijn tussen recreatief en problematisch gebruik is dun. Soraya (150a): "In mijn kringen wordt erg sophisticated gebruikt, maar of het ook gezond is...?" Sommigen hebben een 'snuifixatie', veranderen van karakter of reageren arrogant en snibbig. Ze krijgen een korter lontje, worden laconiek en tonen minder empathie. Lulu (156a) associeert cocaïne met de *dark side*. Bij coke heb je de meeste spijt achteraf. "Je besluit het volgende keer anders aan te pakken, maar zodra het weekend is begint het weer te kriebelen." Een valkuil is als je cocaïne neemt op momenten van onzekerheid of als je niet lekker in je vel zit. Dit kan averechts werken en juist leiden tot meer gespannenheid en zelfs paniekaanvallen. Ook het afvlakken van emoties, vooral bij forse snuivers, wordt gemeld en sommigen zonderen zich af van anderen.

Combigebruik

Een gelegenheid met snuivers die drinken draait er vaak op uit dat vroeg of laat de dealer wordt gebeld. Niemand protesteert. "Cocaïne is een dronken drug". Sophie (133a) herkent de zucht maar al te goed. Na een paar drankjes word je automatisch meegeleurd in iets wat je eigenlijk niet wilt. S-nachts rond een uur of één word je simpel (van alcohol) en dan dringt de behoefte aan een snuif zich automatisch op in je hersenen. Sick toch?" Veel gebruikers combineren cocaïne met alcohol om de sloomheid van alcohol te verdrijven of juist het jachtige gevoel van cocaïne te temperen. Blowers willen ook nog wel eens met cocaïne combineren als ze meer energie willen. Het vergroot ook de zin in tabak. Cocaïne wordt soms met ecstasy gecombineerd (discocoke). Met amfetamine combineren komt weinig voor bij (primaire) cocaïnegebruikers. Cocaïne met

narcosemiddelen (GHB en ketamine) combineren gebeurt om te dempen of weer actiever te worden.

2.3.3 Amfetamine

Het regelmatig gebruik van **amfetamine** laat door de jaren heen soms forse schommelingen tussen opeenvolgende jaren zien (zie grafiek pagina 56). Op de langere termijn was er een daling in de periode 1995-2000/2001, gevolgd door een lichte stijging in de jaren 2001-2004 en daarna weer een sterke daling naar het allerlaagste niveau, in 2006. Sindsdien was er tot en met 2012 sprake van een opmerkelijke, voortgaande stijging. Na een lichte kentering zette de stijging tot 2016 door en bleef het daarna stabiel. Anno 2018 zit regelmatig gebruik van amfetamine in de panelnetwerken op het piekniveau van midden jaren negentig – en dicht in de buurt van cocaïne. In twee panelnetwerken wordt helemaal geen amfetamine gebruikt. Daartegenover staan twee panelnetwerken waarbinnen (bijna) iedereen regelmatig amfetamine neemt.

Amfetamine wordt gesnoven, als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt of in een vloeistof (o.a. cola, bier) opgelost en gedronken. Amfetamine wordt vooral gecombineerd met alcohol, ecstasy en GHB.

Amfetamine heeft een vaste schare gebruikers in het alternatieve uitgaanssegment. Daarbuiten is speed onbekend of heeft het een 'goor imago'. Sommigen moeten al kokhalzen van de speedlucht. In een paar netwerken wordt ook **dexamfetamine** en **Ritalin** gebruikt. De studententak in het netwerk van Rico (157a) neemt Ritalin voor meer focus bij het studeren. Jan (144a) denkt dat Ritalin de drempel naar amfetaminegebruik heeft verlaagd.

Een echte aanjager

Amfetamine wordt in meer netwerken niet als een 'echte drug' gezien, maar als een 'neutraal hulpmiddel' om beter te presteren, langer te feesten en om wakker te blijven. "Niemand kiest voor pep, maar iedereen gebruikt het", merkt Lex (145a) op. Speed is altijd verkrijgbaar als hij uit gaat. Lulu (156a) vindt het opvallend dat ze er makkelijker aan komt dan aan sigaretten. "Je neemt een puntje en suist weer een tijdje door."

Pep heeft doorgaans een lage status in de drugshiërarchie, hoewel er ook andere geluiden klinken. "Speed is best wel een serieus middel", vindt Rico (157a). "Je moet het goed plannen, anders zit je er voor uren met tegenzin aan vast." Bij lange clubmarathons is speed zeer welkom en praktisch en biedt het meer soelaas dan cocaïne. In de

hardcore groep van Dré (149a) is amfetamine de aanjager voor een avondje feest: een halve tot hele gram elk per persoon. Te beginnen in de auto onderweg naar het feest. "Speed is een goede bodem en helpt ook als je te vaag wordt van ecstasy."

Enkele panelleden waarschuwen dat amfetamine zich sluipenderwijs opdringt. Dat maakt het middel extra verraderlijk, zegt Lulu (156a). "Je bouwt wel sneller tolerantie op dan met coke. Na een poos word je eerder lusteloos."

Methamfetamine

Het gebruik van methamfetamine (chrysal meth, tina) bevindt zich grotendeels onder de radar en is vooral in extreme uitgaansniches bekend.⁵⁴ Het middel wordt gesnoven, gerookt of gespoten (slammen). De prijs is langzaam aan het zakken, van 150 euro per gram naar nu 100 tot 80 euro per gram. De 'nep-tina' op de markt is 3-MCC, volgens kenners. **Chrysal meth** blijft in de panelstudie grotendeels beperkt tot het geruchtcircuit. Volgens Lex (145a) omdat er een taboe op rust. "Het blijft een delicaat onderwerp en mensen lopen er niet mee te koop." Een portier vangt in wandelgangen weleens op dat **chrysal meth** vooral op privéfeesten en afters wordt gebruikt en gecombineerd met GBL/GHB en Viagra. Valentijn (58a) zit dicht bij het vuur en hoort van vrienden die tina weleens op een 'nazit' gebruiken, na een contactlegging in de sauna of via een *dating site*. De verwachtingen zijn soms zo hoog gespannen dat het gebruik bij sommigen tegenvalt. Nieuw is wel dat tina intussen wel op de bestellijst van zijn dealer staat voor 50 euro een halve gram.

Tommy (152a) is gebruiker maar verkoopt ook. Zo'n 10-15 gram per week voor 100 euro per gram. Hij heeft een dubbel gevoel bij deze business. Klanten voelen zich niet senang als ze vaak bellen. Bang om als junkie te worden gezien. Door het taboe verlopen de contacten stroef. Een klant is advocaat en belt elke week. Een arts (slammer) kocht 2 maal per week een gram.⁵⁵ Toen Tommy via-via ter ore kwam dat de arts een verslaving ontwikkelde is hij gestopt met leveren.

⁵⁴ In een recent onderzoek van de Amsterdamse soa-polikliniek van de GGD (2016-2017) is twee derde (66%) van de mannen die seks hebben met mannen (MSM) hivpositief (mediane leeftijd is 43 en 12 sekspartners in de afgelopen 3 maanden). Bijna de helft (44%) heeft ervaring met GHB/GBL en (14%) met methamfetamine. De prevalentie van psychosociale problemen onder MSM met veel seksueel risicogedrag is zeer hoog volgens de onderzoekers (Achterbergh, 2017).

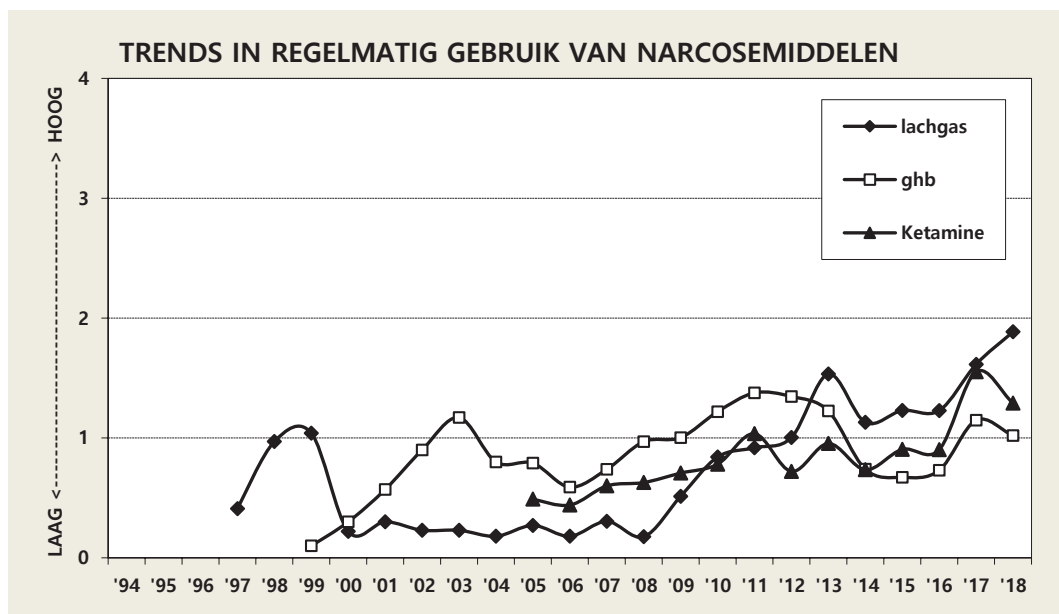
⁵⁵ Slammen is het intraveneus injecteren van chrysal meth.

Tina met GHB is een beproefde combinatie. Maar sommige klanten klagen dat tina dan niet werkt. Feitelijk is het GHB waar ze sloom van worden. "De kunst is om de cocktail zo te bereiden dat je geile flow niet wordt afgeremd." Tommy ziet veel problematiek bij zijn klanten. Sommigen gaan vanwege de hoge kosten stelen. Lichamelijk takelen ze af. Van de hulpverlening horen ze dat ze direct moeten stoppen.

2.4 Narcosemiddelen

De narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische uitgaansdrugs. Met name GHB en ketamine zijn eerder middelen die gebruikt worden op privéfeesten en afterfeesten. Lachgas wordt ook wel op feesten, festivals en raves aangeboden (en op bijvoorbeeld Koningsdag eveneens op straat). Van deze drie narcosemiddelen is voor het regelmatig gebruik in de panelnetwerken de rangorde:

- 1 **Ketamine** – sinds 2013 (met een lichte hapering in 2017) in de lift en in 2018 voor het eerst bovenaan, op hetzelfde piekniveau als 2016.
- 2 **Lachgas** – scoorde in 2017 hoger dan ooit; in 2018 iets lager en voor het eerst sinds 2012 niet meer op de eerste plaats (hoewel heel dicht in de buurt van ketamine).
- 3 **GHB** – na 2015 weer een opwaartse tendens en in 2018 terug op het niveau van het piekjaar 2010.

2.4.1 GHB

Het regelmatig gebruik van GHB zwol aan vanaf 1998, bereikte een tussentijdse piek in 2002, maar daalde vervolgens tot 2005. Vanaf 2006 zagen we weer een gestage stijging (zie grafiek pagina 68). Binnen de panelnetwerken bereikte de tweede golf een piek in 2010. Daarna nam regelmatig gebruik van GHB weer af. Sinds 2012 staat GHB niet meer nummer één bij de narcosemiddelen, en vanaf 2014 is het gezakt naar de derde plaats. De daling zette versneld door in 2013, stabiliseerde in 2014-2015, maar GHB-gebruik lijkt in de panelstudie sinds 2016 weer in de lift te zitten. In de helft van de panelnetwerken gebruikt niemand of slechts een enkeling (regelmatig) GHB, in een paar netwerken doet ruim de helft het.

Meer zorgen over GHB

GHB is populair in sommige gaykringen, maar ook in de underground- en technoscene. Op één netwerk na staat GHB nergens op de eerste plaats van favoriete middelen. Sinds de opmars van GHB (ongeveer 20 jaar geleden) is er al controverse over het middel. GHB heeft niks te zoeken in clubs. Bovendien is het risico op outgaan aanzienlijk en het gebruik bederft de sfeer. Niet iedereen heeft er bezwaar tegen, mits het verantwoord wordt gebruikt. Dré (149a) vertegenwoordigt het kamp dat mordicus tegen is. Zielige personen zijn het. "Hoe haal je het in je hoofd om een oplossing van gootsteenoplosser en velgenreiniger te drinken!" Dré denkt de GHB-ers er zo uit te halen op hardcorefeesten. Voor Rico (157a) en kornuiten is GHB een *no go* en een dankbaar onderwerp voor 'zieke grapjes'. Bij Jamie (113a) dachten ze daar aanvankelijk net zo over, maar het stigma (*rape drug*) verdween als sneeuw voor de zon toen iemand met aanzien in de groep GHB begon te promoten. De achterban van Lex (145a) was in het begin huiverig door alle comaverhalen. Nu zijn ze overstag. Er zijn ook groepen met zowel voor- en tegenstanders. De voorstanders hangen hun gebruik liever niet aan de grote klok.

Clubverbod en clubzwervers

Jesse (147a), clubmedewerker, hoopt dat de 'GHB-epidemie' geluwd is en de plakaten bij de entree met uitleg over de regels weer weg kunnen. Maar hij is er niet gerust op. Laatst zag hij na sluitingstijd van de club op camerabeelden nog een groepje GHB-ers out gaan op straat. Bij twee van hen moest er een ambulance aan te pas komen. Jesse (147a) heeft volgens eigen zeggen een extra zintuig voor het herkennen van GHB-gebruik: de zwetende en schokkerig bewegende lijven, de vage waas die om sommigen heen hangt. De doffe aanslag op de bekertjes die G-gebruik verradert.

Dat het menens was bij de clubleiding, en de politie zelfs bij een geringe hoeveelheid GHB zou worden ingeschakeld, ging als een lopend vuurtje door de scene. Soms moet je een duidelijk signaal afgeven, vindt Jesse (47a). "We willen niet op alles streng zijn, maar bij GHB zijn we hard." Wie gepakt wordt gaat met de politie mee en krijgt na een nacht in de cel (en afgemeten aan het bezit mogelijk ook een geldboete of taakstraf) ook een clubverbod. De lijst van bezoekers met een jaarverbod wordt steeds langer.

Ook op andere plekken in de stad letten portiers scherp op GHB-sporen. En ook hier worden bezoekers weleens betrappt op bezit en gebruik. Volgens portiers is er een hardnekkige kerngroep die in verschillende clubs opduikt. De impact van een clubincident is groot, zegt clubeigenaar PJ (146a). Aan het afval (o.a. buisjes, poederzakjes of lege ballonnen) ziet hij na afloop hoeveel GHB er in omloop was. Aan de sporen te zien zit GHB weer in de lift. In overleg met het personeel is daarom besloten om outgaanders (nu 3 maanden) voor langere tijd de toegang te ontzeggen. Het clubpersoneel ervaart veel stress als het mis gaat. De druppel was toen een bezoeker na een combinatie van GHB en ketamine stante pede in coma raakte en ambulancemedewerkers en agenten de gemoederen tot bedaren moesten brengen.

"Wie out gaat op de GHB wordt nu permanent uit de club geweerd. Deze omgeving is blijkbaar niet goed voor deze mensen. Drugsgebruik mag dan misschien genormaliseerd zijn, maar ik ben niet meer bereid om deze ruimte te faciliteren voor drugsmisbruik" (PJ, 146a).

Clubmedewerkers en portiers hopen dat een strenge aanpak van GHB zijn vruchten af zal werpen. Andere panelleden vertellen dat groepjes met een toegangsverbod naar andere locaties uitwijken. Camille (141a) vertelt over een groepje 'clubzwervers' die elders een clubverbod hebben. Panelleden denken dat een deel van de gebruikers door de normatieve aanpak minder GHB zullen gaan smokkelen. Maar GHB is niet helemaal verdwenen uit de clubs. Lex (145a) ziet dat het middel tegen de stroom in eerder populairder is geworden. Hij ziet twee groepen in zijn scene. Een groep vindt het normaal om met GHB te clubben. De GHB wordt in ballonnen, buisjes en oogdruppeldoosjes in onderbroeken en bh's naar binnen gesmokkeld. De andere groep gebruikt alleen op afters. Het clubgroepje is niet altijd scherp meer door de GHB. "Laatst werden een paar vrienden door de security betrappt toen ze van afstand met een sterke zaklamp in het volle licht werden gezet." Een andere vriend liet van de zenuwen in de rij voor de deur zijn buisje vallen. Ook Lulu (156a) weet van een handvol mensen met een clubverbod. De panelleden reageren verdeeld. Jan (144a) vindt de zero tolerance benadering niet

relaxed, terwijl Arno (154a) begrip heeft voor de spagaat waar clubs in zitten. "Eigenlijk moet de problematiek door de vriendenkring van het slachtoffer worden aangepakt." Als drugsgebruik zo genormaliseerd is dan zouden gebruikers daar ook onderling vaker over moeten praten.

Meer intuïtief gebruik.

Volgens gebruikers werkt GHB in kleine doseringen als een upper. Daarnaast geeft het een warme en behaaglijke roes. Je voelt je vrijer in het leggen van contacten en durft meer. In verschillende netwerken heeft GHB een erotische en lustopwekkende reputatie. In een subcultuur op drift hangt de seks in de lucht. Nicole (155a) ziet dat GHB het gedrag ontremd. Je krijgt bijvoorbeeld eerder zin om naakt rond te gaan lopen. De meerderheid blijft GHB vooral als een thuismiddel zien, waar het naast ontspanning ook voor de seks wordt gebruikt. Met je partner samen naar porno kijken met GHB en coke is niet ongewoon. Valentijn (58a), die zich soms flink zegt te storen aan het openlijke geile G-gedrag, weet dat sommigen ook geen seks meer kunnen hebben zonder GHB.

Nu GHB in enkele panelnetwerken meer ingesleten is geraakt, worden ook de teugels meer gevierd rond de dosering. Het hele idee van doseren met een wekker en een notitieboekje is losgelaten, zegt Jan (144a). "Iedereen is nu zo ervaren dat het doseren meer op intuïtie gaat." Bij Lex (145a) worden tijd en dosering ook niet meer zo secuur bijgehouden als in het begin. Nu de groep groter is gaat het moeilijker. Het ritueel wordt individueler beleefd. Sommigen nemen ook stiekem en houden zich niet aan de informele regels. Eentje gaat zelfs met tussenpozen onderuit. Volgens Valentijn (58a) gebeuren er weer meer incidenten doordat mensen slordiger zijn met doseren. "Out gaan begrijp ik niet helemaal. Als je op de klok let en kunt rekenen dan kan het toch niet misgaan?!" Reden waarom er bij Nicole (155a) nog wel regels zijn. Elk anderhalf uur 3 ml maximaal. De tijd wordt per telefoon gecheckt.

Dosering en out gaan

Over het algemeen wordt er bij voortgaand gebruik na één of anderhalf uur weer GHB bijgenomen. De dosering varieert van 3 tot 5 ml per keer. Sommige panelleden zeggen dat de dosering ook afhangt van hoe ervaren iemand is, maar ook de sterkte kan verschillen. De verdunning met water is cruciaal. Hoewel er in een sessie met tussenpozen wordt gebruikt ben je na zeven keer wel gaar, zegt Nicole (155a).

De frequentie van gebruik varieert van een tot een paar keer per maand. Maar sommige panelleden stippen aan dat ook door de week wel wordt gebruikt en sommigen de controle dreigen te verliezen. GHB door de week is spelen met vuur. Sommigen hebben er moeite mee als ze GHB in huis hebben. Jasmin (85a) weet dat een paar vriendinnen er moeilijk van af kunnen blijven. "Ze vinden het leuk als je met ze mee buist". Ook Lex (145a) waarschuwt: "Een slokje tussendoor in het weekend geeft niet, maar voordat je het weet neem je elke dag een paar buisjes". Een paar gebruikers zijn daarom een poos gestopt.

"We lunchen eerst met de groep bij iemand thuis en we beginnen het festival met een beetje pil en later wat G, met een interval voor een nieuwe dosis (4-5 ml) na anderhalf tot twee uur. We maken daar een screenshot van. Bij G en K drinken we geen alcohol. De G gaat in ballonnetjes of buisjes. GBL nemen we op seksfeesten en thuis" (Valentijn, 58a).

"Het is gewoon niet *cool* om out te gaan en toch gebeurt het", zegt Lex (145a). Hij vindt het dan ook zorgwekkend om te zien dat een paar personen hun gebruik niet in de hand hebben en in het bijzijn van anderen ook stiekem gebruiken. Het wordt voor iedereen ongemakkelijk wanneer telkens dezelfde gasten op een after onderuit gaan. "Niemand durft er iets van te zeggen. We weten niet goed wat we met hen aan moeten. We willen ook niet voor politie spelen." Er zijn gebruikers die zich achteraf kapot schamen als het is misgegaan. Andersom komt ook voor. Jesse (147a) blijft zich verbazen hoe laconiek slachtoffers van GHB soms reageren na alle commotie. "Ze hebben werkelijk geen flauw idee hoeveel mensen geholpen hebben en bezorgd waren." Het is een keer voorgekomen dat iemand in de rij voor de club inzakte en even later toch maar binnen wilde. Tommy (152a) biecht op dat hij onlangs in de sauna onderuitging na inname van een verkeerd buisje. In plaats van 5 ml GHB nam hij 5 ml GBL.

Andere negatieve effecten zijn een zekere gewenning en meer verstoring van het slaapritme of uitputting door flink slaaptkort. "GHB kan je meezuigen in gebruik en je niet meer weet van ophouden", zegt Jan (144a). Sommigen sukkelen in op een after. Er zijn ook mentale problemen. Maar er hangt ook taboesfeer om erover te beginnen, zegt Lex (145a), die vermoedt dat er genoeg sologangers zijn die niet durven toegeven dat ze worstellen met hun GHB-gebruik.

2.4.2 Combinaties

'Principiële' gebruikers combineren GHB nooit met alcohol omdat het de kans op out gaan vergroot. Toch zijn er gebruikers die minder moeite hebben met deze combinatie.

GHB wordt vooral gecombineerd met stimulantia (ecstasy, cocaïne, (meth)amfetamine, 3-MMC en 4-FA) voor de intensivering, neutralisering of demping van de roes. GHB met ecstasy is populair, maar wie echt door wil gaan stapt over op de combinatie met speed. Het gevoel van onrust verdwijnt, vindt Valentijn (58a). "Alsof je met G erbij minder in je hoofd bent." In sommige gaykringen maakt GHB deel uit van cocktails (Viagra, ketamine, speed, coke, poppers, ecstasy en methamfetamine in wisselende combinaties van soms 4 à 5 middelen) die de seksdrift verhogen. GHB combineren met andere narcosemiddelen komt weinig voor volgens panelleden. Valentijn (58a) zit in een netwerk van gebruikers die erg kieskeurig zijn bij het combineren. "Van GHB alleen word je sloom. Met ketamine klikt niet, maar wel met ecstasy en 3-MMC. Met cocaïne is zonde. Speed wordt bij ons sowieso niet gebruikt."

2.4.3 Lachgas

Regelmatig gebruik van lachgas binnen de panelnetwerken vertoonde een duidelijke piek in de jaren 1997/1998, viel daarna terug en bleef jarenlang stabiel op zeer laag niveau (zie grafiek pagina 68). Sinds 2008 is er weer een opleving. Afgezien van een tussentijdse piek in 2012 zet de toename in regelmatig gebruik gestaag door. Die vlakt tussen 2009 en 2011 wat af, maar in 2012 zet de stijging flink door, komt lachgas zelfs boven het niveau van de eerste piek (1997/1998) en verdringt het GHB van de eerste plaats. Daarna schommelt het wat, maar na 2015 is sprake van een verdere toename en in 2017 scoort lachgas hoger dan ooit. In 2018 is dat iets lager. In vier panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) lachgas, in drie netwerken (bijna) iedereen. In 2015 was er nog geen enkel panelnetwerk waarbinnen (bijna) iedereen regelmatig lachgas nam.

Bevroren van lachgas

In de afgelopen jaren zagen we dat lachgas ook buiten het dancecircuit bekender werd.⁵⁶ In het dancemilieu wordt lachgas als een secundair middel gezien dat soms tussendoor wordt genomen of gecombineerd met andere drugs (ecstasy, 2C-B, ketamine). Maar lachgas heeft ook in het urbanmilieu duidelijk voet aan de grond gekregen. Het valt Melissa (150a) op hoe vaak het op feesten en in clubs (3 euro per ballon) wordt aangeboden. Zelfs op een boot met artiesten was een lachgasbar. Ze vindt dat het gebruik niet altijd voordelig voor je uitpakt. "Het ziet er raar uit als iemand zo bevroren

⁵⁶ Ook in *Roes met een luchtje* wordt dieper ingegaan op gebruik van lachgas bij jonge gebruikersgroepen buiten het uitgaansleven (Nabben, Van der Pol & Korf, 2017).

staat te kijken. Je weet niet meer wat er om je heen gebeurt. Ik zou echt niet willen dat mensen mij zo zouden zien.” De ballonhype is bij hun alweer voorbij. Maar in andere netwerken is lachgas nog steeds de *shizzle*. Volgens berichten zijn verschillende reparatiesten als *influencer* in de ballonnenbusiness gestapt.

Patronen zijn uit de mode

De meeste panelleden vinden dat een lachgasballon weinig kwaad kan. De roes duurt kort en na een paar ballonnen per gelegenheid gaat de lol er af. Maar in het netwerk van Nuri (118a) gebeurt het tegenovergestelde. Ze vertelt dat de dosering per persoon juist explosief is gestegen. Het gaat inmiddels niet meer over patronen maar over liter-tanks. Ze rekent ons voor. De groep koopt 2 cilinders van 4 liter voor 5 personen. Een tankfles (4 liter) kost 100 euro exclusief borg (100 euro). Uit één liter haal je 75 ballonnen maal 8 (liter) betekent dat in totaal 600 ballonnen. Gedeeld door 5 personen zijn dat zijn ca. 120 ballonnen per persoon tijdens een sessie in het weekend tussen 21:00 en 06:00 uur: ieder ruim 10 ballonnen per uur. “Als je achter elkaar doorgaat dan blijf je in die high. Niemand wil stoppen”, zegt Nuri (118a). Sommigen krijgen hoofdpijn, maar dat is voor hen het enige negatieve. Vervelend is wel het smaakje waar je een beetje misselijk van kunt worden.

De patronen waar Nuri (118a) vorig jaar nog over praatte zijn uit de mode omdat het hele gedoe te lang duurt en kostbaar is. Een 4-liter-tank kan via snapchat en Instagram worden gekocht. Ook winkels, garages en koeriers doen goede zaken. De groep bestelde laatst een lachgastank van 2 liter (150 ballonnen) bij een koerier die met zijn busje langskomt. De groep gebruikt op stille parkeerplaatsen bij sportvelden of in de buurt van een hotel diep in West. De vrienden van Nuri (118a) zijn het erover eens dat gas uit een tank een andere space en meer intensere high geeft. Een ander voordeel: je kunt sneller gebruiken. De dosering lachgas per keer is hoger omdat er meer gas in de ballon kan worden gespoten. “We hebben weleens met 5 personen 12 liter gedaan tussen 00:30 en 06:30 uur”.⁵⁷

⁵⁷ In een onderzoek van NOS in 2018 blijkt dat de import van lachgas in twee jaar is gegroeid van 720.000 kilo naar 1,2 miljoen kilo (NOS op3, *Nederlandse markt overspoeld met buitenlands lachgas*, 11 november 2018).

Niemand in haart groep ervaart gezondheidsklachten. Maar sinds iemand een documentaire zag over lachgasverlamming en aanhoudende tintelingen in de vingertoppen is niet iedereen er meer gerust op. Die tintelingen kwamen toch wel bekend voor en werden heviger bij herhaald gebruik. Een vriendin van Nuri slikt nu uit voorzorg extra vitamine B12.⁵⁸ Dat lachgas je kennelijk 'zwak' kan maken is een ongemakkelijke waarheid.

2.4.4 Ketamine

De eerste signalen van mogelijk opkomend gebruik van ketamine dateren van rond 2000. In 2004 werd begonnen deze drug systematisch mee te nemen in de panelinterviews en vanaf 2005 zagen we een gestaag opwaartse lijn tot en met 2010 (zie grafiek pagina 68). Sindsdien ging het wat op en neer, maar leek over het geheel genomen sprake van een stabilisering. In 2016 gaat het regelmatig gebruik van ketamine in panelnetwerken met een sprong omhoog. In 2017 daalt het iets, maar in 2018 is het weer terug op het piekniveau van 2016. In drie panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) ketamine, in de meeste andere netwerken neemt een minderheid regelmatig dit middel, in een paar netwerken doet de meerderheid het, maar in geen enkel netwerk (bijna) iedereen.

Keta ontpopt zich als nieuwe clubdrug

Panelleden in het alternatieve segment zien een toenemend gebruik van ketamine. Er wordt meer geëxperimenteerd. Sommigen houden het na een paar keer voor gezien. Panelleden zien sinds een paar jaar een duidelijke omslag. Het middel wordt toegankelijker en meer mensen hebben het bij zich. De groepen gebruikers zijn groter geworden. PJ (146a) ziet een duidelijke kentering in zijn scene. "Keta is de nieuwe drug." Volgens Lex (145a) ontpopt ketamine in navolging van pep en ecstasy zich als een echte clubdrug. "Het taboe is eraf", zegt Lulu (156a) die gepokt en gemazeld is in de clubscene. Ze kijkt niet snel meer ergens vreemd van op, maar de opmars van ketamine heeft haar toch verbaasd. Het permanente aanbod van dealers sinds enige jaren heeft de populariteit zeker versneld. In het netwerk van Camille (141a) zweerde men aanvankelijk alleen bij ketamine thuis, maar de clubgroep is gegroeid. In de hardcorescene van Dré (149a) heeft ketamine een vaste plek veroverd tussen de stimulantia. Het speciale

⁵⁸ Chronisch gebruik van lachgas kan een tekort aan vitamine B12 geven (Van Amsterdam, Nabben & Van den Brink, 2015).

space-effect wordt als bijzonder ervaren. "Alsof je in één klap dronken wordt en je omgeving verandert."

Een complexe roes

Net zoals met GHB het geval is, luistert de setting nauw. Een deel vindt het middel alleen geschikt voor thuis vanwege de psychedelische effecten. Een andere groep ziet de grens vervagen nu ketamine vaker in het nachtleven opduikt. Het middel kan overweldigend zijn, zegt Arno (154a). Zelfs op een thuisfeest kun je ongemak voelen. Even een luchtje scheppen helpt. Lulu (156a) komt ook meer ketaminegebruikers tegen in het uitgaansleven. Ze heeft soms moeite om de gesprekken te volgen. Lex (145a) herkent de 'kettters' aan hun warrige en vage presentatie. "Alsof ze in een andere realiteit zitten: net rave-zombies." Soraya (151a) vindt het bizar dat zo'n complex middel als ketamine, waar je van uit je lichaam kunt treden, zo populair is in haar scene. Het is het omgekeerde van uppers. "Ze zijn moeilijk te doorgronden in gezelschap. Alsof ze achter een dikke glazen wand staan." Lulu (156a) denkt aan iemands 'Picasso-ogen' te zien of er ketamine in het spel is. De vrienden van Rico (157a) nemen het zekere voor het onzekere. Ketamine is alleen voor op afters; clubs zijn te hectisch. "Op afters kun je alles loslaten en je overgeven aan het droomachtige. We zitten op het randje van hallucineren."

Verdwijnen in je omgeving

Sommigen hebben moeite met de asociale kant van het middel. De gesprekken lopen stroef en gebruikers reageren vaak introspectief (vissenkomperspectief). Wanneer ze richting een k-hole⁵⁹ gaan en de beleving van tijd en ruimte radicaal anders wordt, is er soms helemaal geen touw meer aan vast te knopen. Jesse (147a) hoort van clubmedewerkers meer verhalen over bezoekers met k-hole gedrag, die er soms maar een beetje bijliggen. Het zorgeloze en schijt hebben aan anderen gaat duidelijk ten koste van de sfeer. Nicole (155a) ziet soms gasten in een *goofy vibe* totaal hun controle verliezen. Ze suizen weg in vergetelheid op zoek naar spleen!⁶⁰ In de scene van Lex (145a) wordt veel geroddeld over ketamine en hoe verslavend het is. "Mensen hebben de neiging om hun gebruik te toetsen aan de verslaving van een ander."

⁵⁹ Een hevige ervaring met ketamine wordt een K-hole genoemd en gaat gepaard met dissociatie, verminderde motorieken en hallucinaties.

⁶⁰ Spleen is een gevoel van onbehagen en van hunkering naar iets anders van onbestemde aard.

Panelleden merken ook dat de doseringen omhoog gaan. Fanatieke gebruikers gaan steeds gekker doen en zijn soms obsessief op zoek naar ketamine. En Soraya (151a) herinnert zich nog een groepje dat met grote moeite een partyschip probeerde binnen te komen. Alsof ze lichamelijk verlamd waren. Sophie (133a) kwam ter ore dat iemand twee dagen later een flashback kreeg. De lichamelijke problemen gaan vooral over de blaas. Camille (141a) verwoordt de sceptisch over het middel als volgt:

“Deze downer is desoriënterend. Je wordt een slappe vaatdoek, sloom en hangerig. Een enkele keer zie ik een paniekaanval. Er wordt thuis in clubs en op festivals gebruikt. Het is een onhandige drug en ik ben verbaasd dat het zo populair is. Mensen verdwijnen in hun omgeving. Van sociale interactie is geen sprake meer.”

Een euforische space

De gebruikers oordelen milder over ketamine. Een ‘k-space’ zorgt bij Jamie (113a) voor grote hilariteit. “Ze gaan lijp doen en idiote dingen zeggen. Het slaat gewoon nergens op.” Ketamine wordt ook thuis gebruikt bij gezelschapsspelletjes, zegt Jan (144a). Een paar kunnen urenlang *play station* spelen. Dré (149a) ziet dat ketamine ook als een tijdverdrijf (o.a. bij rondhangen) wordt gebruikt. “Het is een middel om geintjes bij anderen uit te halen. Voor de gebruikers zelf moet het een paradijs zijn”, denkt, Soraya (151a). De muziek klinkt wijds en je spacet in je eigen ruimte.

Pakkies, puntjes en nakkies

Beginnelingen starten vaak met een klein lijntje. De angst voor een k-hole is bij hen kennelijk geen reden om het niet te nemen. Anderzijds kan je van één lijn al gaan spacen. Ketamine werkt relatief kort en wordt net als cocaïne gesnoven. Een enkele keer lossen gebruikers ketamine op in een neusspray. De lijnen worden vaak als ‘puntje’ of ‘nakkie’ gesnoven. Ervaren gebruikers nemen hogere doseringen die kunnen op lopen tot een halve gram (plusminus 15 tot 20 lijnen). Bij Jan (144a) doen drie personen met een kwart gram; bij Lex (145a) is het een kwart gram. De groep van Dré (149a) begon met een derde gram per persoon. Maar na drie jaar is dat opgelopen tot één en soms wel twee gram per persoon in een weekend.

Kitty flip en Calvin Klein

Ketamine wordt vooral met ecstasy (kitty flip), amfetamine en cocaïne (Calvin Klein) gecombineerd, in wisselende volgorde. In het netwerk van PJ (146a) wordt al voor het uitgaan gecombineerd. Bij Jamie (113a) volgt de coke na keta pas later op de avond

om 'alles weer recht trekken.' Stimulantia zorgen vooral voor meer controle. En met psychedelica (LSD, 2C-B) wordt de space nog groter. In twee netwerken wordt ketamine met etizolam of/en benzodiazepines gecombineerd als 'spierverlapper' of 'ontspanner'. Bij PJ (146a) is de combi-roes van GHB, ketamine en ecstasy favoriet. "Je hebt niet de love, wel de mellow". Verschillende panelleden waarschuwen voor de combinatie van alcohol met ketamine waar je doodmisselijk van kan worden. Het gaat nog steeds mis.

2.5 Nieuwe Psychoactieve Stoffen

De markt van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is sinds 2009 fors gegroeid.⁶¹ Het aantal nieuwe stoffen dat jaarlijks voor het eerst bij het EMCDDA werd aangemeld, groeide vanaf 2011 van enkele tientallen tot nu ruim boven de honderd.⁶² Slechts een beperkt deel daarvan komt op de Nederlandse gebruikersmarkt terecht. De belangstelling voor NPS is gegroeid, maar ligt qua gebruik op een veel lager niveau dan bij de klassieke middelen. Panelleden merken dat veel gebruikers sceptisch zijn over NPS. Rico (157a) "Op NPS zijn we niet happig. Alleen 4-FMP speelde even een rol, maar nu hoor je er niks meer over." Jan (144a) wijst ook op de nuchtere houding van gebruikers. "Designers (andere term voor NPS) hebben we allemaal gedaan. Maar uiteindelijk blijven de meesten trouw aan de bekende klassiekers."

Toch zijn er nog steeds scenes waar de NPS-markt met belangstelling wordt gevolgd. Ed (126a) is een NPS-kenner. Als hij informatie zoekt over doseeradviezen dan maakt hij op internet eerst een rondje langs psychonaut wiki.org, Erowid, Bluelight en Reddit. Hij weet dat ze in de VS voorop lopen met reports over NPS en andere manieren van gebruik (o.a. spuiten, rectaal). De DEA (Drugs Enforcement Administration) acteert supersnel. De tijd tussen een marktlantering van een nieuw middel en een verbod bedraagt in de VS soms maar een maand. Daar is een cultuur ontstaan waarbij gebruikers letterlijk zelf proefkonijn zijn en zonder veel informatie of een minimaal tripreport het toch aandurven om er mee te experimenteren. Zijn eigen bucketlijst op zijn telefoon ligt er niet om: 4-ACO-DMT, 2C-T-7, 4-HO-MIPT, DPT, 5-MeO-DMT, AMT.

⁶¹ Volgens de definitie van het EMCDDA zijn NPS: "Synthetic or naturally occurring substances that are not controlled under international law, and often produced with the intention of mimicking the effects of controlled drugs." (EMCDDA, 2014). Zie ook: Benschop et al., 2017.

⁶² EMCDDA (2017).

“In een masculiene cultuur is cocaïne cool en NPS helemaal niet. Wij zijn nieuwsgierig naar farmacologische effecten van nieuwe drugs en lopen met een groepje de ‘families’ door. We zitten nu bij de 2C-groep en de tryptamines (o.a. ACO-DMT en 4-HO-MIPT). We testen de verschillende klassen en vergelijken ze naar werkingsduur, effecten en bijwerkingen.” (Ed, 126a).

Animo voor NPS blijft dalen

Over de hele linie neemt de animo voor NPS af. Lulu (156a) somt een rijtje van zes verschillende stoffen die allemaal verdwenen zijn door gebrek aan interesse. De nieuwe aanwas van NPS-gebruikers zit volgens Ed (126a) vooral in de jonge drum-‘n-bass- en hardcorescene die via 4-FA op het NPS-spoor zijn beland. Ook de groep die in smartshops komt weet de weg naar de NPS-markt makkelijker te vinden. In minder dan de helft van de panelnetwerken zitten NPS-gebruikers. De belangstelling voor 4-FA (o.a. 4-fluo, 4-FMP, 4-floor, fluks) is over het hoogtepunt sinds het verbod (lijst I). Volgens gebruikers bieden ook dealers het niet meer aan en de verkrijgbaarheid op internet is een stuk moeilijker geworden. Sommige panelleden zien dat 3-MMC de opvolger wordt. De *synthetische cathinonen* en *fenethylamines* blijven het meest bekend.⁶³

Nieuwe Psychoactieve Stoffen in panelnetwerken (2013-2018)

	Signaal 2013 netwerken	Signaal 2014 netwerken	Signaal 2015 netwerken	Signaal 2016 netwerken	Signaal 2017 netwerken	Signaal 2018 netwerken
synthetische cathinonen						
4-MMC (mefedrone)	3	2	3	4	4	3
3-MMC	1	1	3	5	5	6
2-FMC (fledrone)	1	1	1	-	1	-
4-FMC (fledrone)	1	1	1	-	1	-
Methylone	1	1	1	2	2	1
Buphedrone	-	-	1	-	-	-
4-MEC	-	-	1	1	-	-
fenethylamines						
4-FA	8	12	15	20	14	9
2C-B	4	6	7	11	12	11
APB's	4	4	4	3	2	3
2C-E	-	-	1	1	-	1

⁶³ Synthetische cathinonen zijn chemisch verwant aan cathinone, één van de actieve stoffen in de plant khat (Meldpunt Nieuwe Drugs, 2012).

andere middelen						
MXE (methoxetamine)	4	5	3	4	1	-
5-MeO-DMT	1	1	1	3	-	1
3-MeO-PCP	-	1	1	1	1	1
Etizolam	1 -	1	1	-	-	1
4-HO-MIPT	-	1	1	-	-	1
MDPV	-	-	1	-	1	-
LSZ	-	-	1	-	1	-
LSA 2F-K	-	-	-	2	1	-
1P-LSD	-	-	1	2	2	1
4-ACO-DMT		-	-			1

2.5.1 Synthetische cathinonen

In enkele netwerken wordt geëxperimenteerd met synthetische cathinonen waaronder **methydone en mephedrone (4-MMC)**. Maar de panelleden zien vooral dat **3-MMC** (3-M, 3, magnetron) in de lift zit sinds het verbod op 4-FA. Smartshops krijgen veel vragen en op internetcommunities wordt er veel over gediscussieerd. Sommigen zien een verband met de strafbaarstelling en de reputatieschade van 4-FA na het bekender worden van de gezondheidsrisico's. "Door het negatieve gepraat over 4-FA is nu 3-MMC aan de beurt", zegt Jort (135a). 3-MMC is goed verkrijgbaar. Bezorgers kopen het in via internet of gebruikers bestellen het direct op internet. In het netwerk van Lex (145a) zijn ze overgestapt van 4-MMC (mephedrone) naar 3-MMC dat nu als de nieuwe 'miauw-miauw' wordt gezien.

Gebruikers zien parallellen met cocaïne, waardoor 3-MMC ook wel eens als 'synthetische coke' wordt getypeerd. Het effect is direct voelbaar en je roes blijft onder controle. Anderen herkennen een effect dat doet denken aan een kruising van MDMA en cocaïne: 'licht euforisch en energiek'. Anderen associëren 3-MMC met 'mellow', 'happyachtig' of met 'trippy coke'. 3-MMC (15-30 euro per gram) wordt vooral gesnoven (oraal zou minder goed werken). In ravekringen halen gebruikers zo'n 20 lijntjes (50 mg) uit een gram. Maar grotere lijnen (100 mg) komen ook voor.

Vanwege het 'korte piekmoment' nemen snuivers telkens bij en het opbouwen van tolerantie gaat snel. In twee netwerken gebruiken sommigen 2 gram in het weekend. In de ravescene is 3-MMC nu nummer 1 van alle middelen. Volgens Arno (154a) krijg je door de MDMA-achtige rush ook zin om te dansen en voelt de roes minder strak als bij

een half pakje coke. Het middel wordt ook weleens in het café of tijdens een borrel genomen vanwege het coke-achtige effect.

Enkele panelleden zetten echter vraagtekens bij 3-MMC. Het middel is niet goed getest en schimmige smartshops verkopen het onder-de-toonbank. De voorlichting is daar nihil. Ook het 'chemisch-brandende' gevoel is niet prettig bij het snuiven (kans op neusbloeding). De behoefte om telkens weer te willen snuiven wordt verschillende keren genoemd. "Het is de negatieve kant van cocaïne", vindt Nicole (155a). Door het 'dwangmatige snuifgedrag' is de link met verslaving snel gelegd. Ook het *come down* gevoel kan heftig zijn. Lang doorgaan op 3-MMC komt ook voor, net zoals slapeloosheid daarna. In netwerken waar de doseringen hoger liggen worden dips en gedeprimeerde gevoelens (naargeestige en zwarte gedachtes) na afloop gemeld. Sommigen hebben een crisis gehad en zijn gestopt.

2.5.2 Fenethylamines

Regelmatig gebruik van 4-FA maakte in de panelstudie vanaf 2013 een snelle opmars tot in 2016. Daarna valt het in rap tempo terug. In 2018 staat deze drug weer op het niveau van 2013 (zie grafiek pagina 56). Anno 2018 gebruikt in de meeste panelwerken niemand meer 4-FA en in geen enkel netwerk neemt de meerderheid het regelmatig.

Na een stormachtige opkomst is 4-FA bijna weer net zo snel verdwenen. Een kleine groep van *believers* blijft echter trouw aan het middel. Ze vinden alle commotie overtrokken en hadden in 2017 voor de zekerheid extra ingeslagen voordat het verbod van kracht zou gaan.

4-FA praktisch verdwenen

De populariteit van 4-FA is fors gedaald. De discussie over de gezondheidsklachten (o.a. hoofdpijn, hartkloppingen, slaapproblemen) en meer ernstige risico's (o.a. hersenbloeding) zijn hier deels debet aan geweest. Door het verbod is ook het marktaanbod praktisch opgedroogd. Maar de gevolgen van een verbod kunnen ook leiden tot onbedoelde neveneffecten, zegt Ed (126a). Webwinkels zijn gestopt met de verkoop, maar een *blue ray* reiniger met een mengsel van 4-FA en 2C-E is ook ergens opgedoken. Hij is er niet blij mee dat stoffen gecombineerd en in vloeibare vorm worden aangeboden. Je weet niet hoeveel je binnen krijgt. "Dergelijke bedrijven vinden winst maken belangrijker dan de volksgezondheid."

2C-B wordt qua werking vergeleken met paddo's of een lichte LSD-trip. Het middel is een oudgediende (sinds jaren '90) in de panelstudie maar blijft voor nieuwe generaties interessant. Op internetfora wordt volgens Ed (126a) veel gediscussieerd over de werking en effecten van 2C-B, het psychedelische broertje van ecstasy. In het netwerk van Dré (149a) wordt 2C-B vooral op afters gebruikt om na te spacen. Over de andere (milde) tripmiddelen (**5-APB en 6-APB**) wordt weinig meer vernomen.

2.5.3 Andere NPS

Over **1-P-LSD**, een LSD-variant in pilvorm, zijn de meningen verdeeld. De **4-Aco-DMT** en **4-HO-MIPT** lijken op paddo's maar hebben een kortere werkingsduur. Ed (126a): "4-HO-MIPT is emotioneler, meer inzicht gevend, introspectief met spirituele waarde, wat zeldzaam is voor een NPS psychedelica. Eerder een soort mescaline." De werking van **3-Meo-PCP** zit in het dissociatieve spectrum van ketamine, net als **MXE** (methoxetamine), waar niets meer van vernomen wordt. **Etizolam** is rustgevend en milder van aard dan **Oxazepam**.

2.6 Psychedelica

In twee derde van de panelnetwerken (variërend van 10% tot 75%) wordt **LSD** genomen. Dat is meer dan zes jaar geleden toen LSD in minder dan de helft van alle panelnetwerken werd gebruikt.⁶⁴ Psychedelica (o.a. LSD, DMT, ayahuasca) spelen een marginale rol in het nachtleven, maar zijn wel vaker onderwerp van gesprek in uitgaanskringen. De groeiende belangstelling vertaalt zich niet in een stormachtige groei van psychedelica. Daarvoor zijn deze middelen te complex en te onbekend voor de mainstream. Maar ervaringen met LSD en ayahuasca werken wel door op de mind-set en voor wie antwoorden denkt te vinden voor bijvoorbeeld maatschappelijke vraagstukken. Ook de wetenschappelijke belangstelling voor psychedelisch onderzoek zit in de lift. De media berichten met enige regelmaat over therapeutische bevindingen van ketamine, LSD, psilocybine, MDMA en ayahuasca.⁶⁵ Een volle zaal met vooral jongvolwassenen bij de promotie van Michael Pollans nieuwe boek *How to change your mind* in Amsterdam en Utrecht, is een bewijs dat psychedelica momenteel in de volle belangstelling staan. Ed (126a) merkt dat psychedelica meer aandacht krijgen. Er wordt veel informatie

⁶⁴ Nabben, Benschop & Korf, 2013.

⁶⁵ Zie: *The psychedelic Renaissance* (Sessa, 2012).

uitgewisseld over trippen. Ook topics over microdosing scoren goed. Iedereen die besluit te trippen raadt hij aan om eerst vooronderzoek te doen. Bronnen als tripsit.me, Erowid en psy.wiki zijn erg informatief.⁶⁶

Maar de groeiende populariteit kan ook een keerzijde hebben. Nu meer mensen zich zijn gaan storten op ayahuascaceremonies ligt wildgroei en charlatanisme op de loer. Een keurmerk van aanbieders van ayahuasca met kennis van zaken zou wenselijk zijn, aldus Ed (126a). Hij vindt dat een van oorsprong inheems ritueel zonder goede begeleiding en kennis niet zomaar kan worden overgeplant naar onze samenleving. "VWS knijpt nog een oogje dicht, maar wat als het een keer goed mis gaat?"

LSD: van microdosing naar mesodosing?

In de panelstudie ontstond in de twee voorgaande jaren een toenemende interesse rond microdoseren van LSD (en soms paddo's).⁶⁷ Hoewel er verschillende wijzen van gebruik zijn, wordt meestal één of twee keer per week een kleine dosis genomen van maximaal 10-20 microgram. Deze verdunning is een vijfde tot een tiende van een normale dosering (75-125 microgram). De belangstelling voor microdosing komt uit de hoek van werknemers in tech-bedrijven in Silicon Valley (Californië). De discussie rond microdosing lijkt een beetje geluwd. Jan (144a) denkt dat het een bevlieging was, ofschoon er in andere netwerken nog steeds mee geëxperimenteerd wordt. Inmiddels zijn er ook psilobonbons c.q. chocotruffels met microdosis verkrijgbaar.⁶⁸

De bevindingen zijn volgens panelleden over het algemeen positief. Mensen voelen een hoger energielevel en de concentratiespanne gaat omhoog. Alsof je meer focus krijgt op uitvoerende taken. Soraya (150a) voelt zich energiever en was een poosje meer 'in tune' na een microkuur psilocybine. Ze merkt dat ze meer gestructureerd kan denken.

⁶⁶ Verschillende bedrijven en ondernemers bieden persoonlijke of meer teamgerichte truffelsessies aan, soms onder begeleiding van een psycholoog. Amsterdam wordt door het buitenland (o.a. Psychedelic Society England) ontdekt als vrijplaats voor legaal werken met geestverruimende truffels. Wetenschappers waarschuwen voor te hoge verwachtingen bij mensen die in psychedelica een soort *magic pill* zien. (Parool, *Triptherapie*, 10 december 2018).

⁶⁷ Nabben, Luijk, Benschop & Korf (2017); Nabben, Luijk & Korf (2018).

⁶⁸ De interesse in microdoseren groeit wereldwijd. In 2018 start het Imperial College in Londen een wetenschappelijk onderzoek naar microdoseren van LSD of het daadwerkelijk de creativiteit vergroot of dat het gaat om een placebo-effect.

Buiten ervoer ze meer verbondenheid met de natuur. Sinds de *micro buzz* en alle mediabelangstelling eromheen ziet Lulu (156a) dat de grenzen worden verschoven naar mesoniveau (25-75 microgram). Nog steeds niet de *full monty* maar je wordt je al meer bewust van geluid, licht, smaak en sociale interacties. "LSD zit nu minder in het verdomhoekje en wordt soms zelfs als een partydrug gezien."

LSD en feesten

LSD is ook feesten en festivals bekender geworden. Op techno- en minimalfeesten gaat vaker LSD rond. Maar op de psytrancefeesten is LSD niet weg te denken.⁶⁹ Een hardcorefeest is weer niet geschikt, denkt Dré (149a), maar thuis in een groep met een tripzitter (deelnemer die nuchter blijft en op de anderen let) gaat prima. "Bij hogere doseringen loop je de kans dat je in een loop komt met je gedachten. De kans dat je dingen gaat verzinnen die er niet zijn wordt groter naarmate je meer neemt."

Enkele panelleden vinden dat het tijd wordt om meer specifieke voorlichting over LSD te geven. Vooral omdat het wel eens misgaat in hun directe omgeving. Is het wel zo handig om LSD voor de eerste keer in een drukke club te nemen, zegt Lulu (156a). "Je kunt mensen niet aan hun lot overlaten en toch gebeurt het soms." Bij Tommy (152a) ging het maar net goed toen hij samen met een vriend voor het eerst LSD probeerde. Hij deed gelijk maar twee zegels LSD in zijn thee omdat hij dacht dat ze niet potent genoeg waren. Dat heeft hij geweten. Hij was het hele weekend van de kaart.

Ayahuasca en changa

In verschillende panelnetwerken hebben kleine groepen ervaring met **ayahuasca**ceremonies die inmiddels overal in het land worden georganiseerd. De huidige populariteit wordt onder andere verklaard door een groeiende wens om meer holistisch te kijken naar de relatie tussen natuur, de mens en zijn wereld.

"Er zijn echt mensen die het nemen om te resetten. Ik ga het ook doen. Je mag van tevoren niet te veel cafeïne en geen alcohol drinken. Het is een ritueel dat je ondergaat waarbij de uitkomst niet helemaal vaststaat. Het komt ook door de diepere levensvragen die je stelt als je ouder wordt. Wil meer inzicht krijgen op mijn denkprocessen en mijn emotionele respons. Jezelf beter leren kennen vind ik een verrijking. Met cocaïne heb ik dat niet. Eigenlijk doe je aan zelfhulp omdat je meer bewust wordt van je emotionele blokkades. Ik ken intussen zo'n 10 personen met ervaring" (Soraya, 150).

⁶⁹ Een psytrancefestival in Leeuwarden komt er op de eigen site openlijk voor uit dat LSD wordt getolereerd. In het buitenland is het Boom festival in Portugal een iconisch meerdaags festival.

In een paar netwerken wordt sinds kort geëxperimenteerd met **changa**, een kruidenmengsel dat gerookt wordt en een DMT-extract (bijvoorbeeld Chacruna) met een MAO-remmende plant (bijvoorbeeld ayahuasca-liaan *Banisteriopsis Caapi*) bevat. De roes is kort en intens en lijkt op DMT. Door de combinatie met een MAO-remmer verloopt de trip volgens gebruikers rustiger en meer gecontroleerd. Changa wordt ook wel 'rookbare ayahuasca'. In het mengsel zit een variëteit aan kruiden die vaak een eigen unieke receptuur is. Een changatrip duurt ca. tien minuten in plaats van vijf minuten bij DMT, dat in pure vorm lastiger is om te doseren. In een netwerk kwam de dealer met **Salvia** (10 minuten) op de proppen. De trip viel in goede aarde bij de hardcorevrienden van Dré (149a).

2.7 Overige middelen

Viagra (Sildenafil) en/of Kamagra wordt in een kwart van de panelnetwerken gebruikt, vooral in milieus met een link naar seks- en fetisjfeesten. In deze netwerken wordt Viagra gecombineerd met o.a. ecstasy en GHB. Viagra is verkrijgbaar in pilvorm (strip van vier) maar ook als Kamagra dat in pil- of in gelvorm (oral jelly) met een smaakje wordt aangeboden (zeven sachets voor vijftien euro). Viagra en Kamagra worden soms ook 'preventief' gebruikt op (besloten) seksfeesten of bij seksdates.

In het homo- en fetisjsegment zijn ook **poppers** populair en in verschillende sterktes verkrijgbaar in winkels (onder de toonbank) of op de uitgaanslocatie. De flesjes worden vaak gedeeld maar ook tijdens de seks gebruikt. Poppers geven een korte euforie en veroorzaken een high gevoel. Ongelukken komen weinig voor. Knoeien kan leiden tot huidirritaties. Soms wordt er over hoofdpijn geklaagd.

In driekwart van de netwerken (variërend van 10 tot 75%) worden **slaapmiddelen** genomen om te kunnen inslapen en/of na het gebruik van stimulantia. In netwerken waar slaapmiddelen gangbaar zijn, is vaak ervaring met andere middelen. In een enkel netwerk worden slaapmiddelen met alcohol gemixt voor relaxatie. Verschillende panelleden zeggen dat slaapmiddelen bekender worden en makkelijker verkrijgbaar zijn omdat bezorgdiensten ze ook zijn gaan verkopen.

3 Trends

De ongebreidelde groei van **festivals** lijkt voorlopig tot staan gebracht. De gemeente kijkt kritischer naar het aantal vergunningen in recreatiezones (o.a. parken). De verwachting is dat het aantal feestzones en evenementen in de nabije toekomst zal gaan afnemen. Niet in het minst omdat de tegenstanders van festivallisering aan invloed winnen en de wind mee lijken te hebben na het aantreden van een 'groen college'. Maar de gestokte groei kan ook een impuls zijn voor feestorganisatoren om meer in te zetten op de randprogrammering waar de muziek eerder van secundair belang is. Dit zou aansluiten bij de uitgaanstrend waarin verschillende disciplines meer samenwerken en elkaar versterken. Kunstzinnige en culturele grensverleggende formules doen het momenteel goed in (kleine) experimentele settings en zorgen bij de bezoekers voor meer opwinding dan de zoveelste nieuwe dj.

Het **reguliere uitgaansleven** in het centrum blijft het goed doen, mede door de influx van het feesttoerisme dat een belangrijke inkomstenbron is geworden. Maar er wordt ook gewaarschuwd voor enkele ontwikkelingen die op termijn negatief kunnen gaan uitpakken. Er heerst een groeiende disbalans in het nachtleven tussen toeristen en lokale stappers die vrezen voor meer monocultuur in het centrum. Reden waarom meer stappers hun heil in stadsdelen buiten het uitgaanscentrum zoeken. De portiers signaleren een hardnekkig probleem met straatdealers die maar niet van wijken weten en mee willen profiteren van de groeiende groep toeristen in de nachteconomie.

In de urban uitgaansscene zien (meer nog dan bij dance het geval) entrepreneurs het nachtleven als podium om reclame te maken voor nieuwe producten. Gezien de talrijke nieuwe initiatieven is urban een invloedrijk domein geworden dat in zekere zin ook de huidige populariteit van hiphop reflecteert. Het over het algemeen wat jonger en meer etnisch gevarieerde urbanpubliek is een verrijking voor het nachtleven.

Het **middelenrepertoire in panelnetwerken** kan aanzienlijk verschillen. Het drugsgebruik in dance-gerelateerde netwerken ligt doorgaans hoger dan in het meer behoudzame urbanmilieu. De meeste panelnetwerken behoren tot een van de vier (deels overlappende) profielen: alternatieven, creatieven, sensualisten en psychonauten. Elk heeft een band met het uitgaansleven in de brede zin van het woord, maar kan op kenmerken verschillen. Soms speelt muziek, gender of drugsgebruik een grotere rol afhankelijk van de mind-set, uitgaanscultuur en setting. Wat de profielen bindt is dat ze tot de

millennial-generatie behoren die een fitte leefstijl (op het gebied van sport, mindfulness, eten) schijnbaar moeiteloos combineert met werk, studie én drugsgebruik. Maar panelleden wijzen ook op de schaduwzijde van overmatig drugsgebruik of zoals Nicole (155a) het verwoord: "Het gevaar schuilt erin dat de 'mist' (na excessief gebruik) ook in de dagen erna blijft hangen. Is het werkelijk allemaal zo geestverruimend of is het ook een uitlaatklep? Een vlucht?"

Wat de algemene drugstrends betreft blijven ecstasy, cocaïne en amfetamine leidend. De keuze voor een van deze middelen hangt af van het (feest)moment en de setting. Ecstasy is het meest populair, maar de gebruiksfrequentie ligt over het geheel genomen lager dan bij cocaïne en amfetamine. Het gebruik van narcosemiddelen (GHB, ketamine, lachgas) bevindt zich op een lager niveau, maar behoort in een substantieel aantal netwerken inmiddels tot het vaste drugsrepertoire. Psychedelica en NPS (Nieuwe Psychoactieve Stoffen) zijn voornamelijk in kleine subgroepen populair.

Over de hele linie gezien is het drugsgebruik van de panelstudie ten opzichte van 2017 vooral (iets) gedaald (ecstasy, 4-FA, amfetamine, ketamine en GHB) en soms gestegen (lachgas en cocaïne). De markt van NPS is duidelijk over het hoogtepunt en blijft, met uitzonder van 3-MMC en 2C-B, verder slinken.

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt **alcohol**, maar het aantal glazen verschilt per individu en groep. Mannen drinken vaker en gemiddeld meer glazen per gelegenheid dan vrouwen. Er zijn veel alcoholmomenten, maar het zwaartepunt ligt vooral in het weekend. In veel panelnetwerken wordt alcohol met andere middelen gecombineerd. Bij gebruik van ecstasy, ketamine en GHB wordt matig of zelfs helemaal niet gedronken. In het urbanmilieu wordt minder alcohol gedronken dan in het dancemilieu, maar zijn de drankjes wel exclusiever (status). Bij een groeiende groep drinkers is meer bewustwording omtrent de gezondheidseffecten van alcoholgebruik. Panelleden vinden het een vooruitgang dat er meer alternatieve en non-alcoholische dranken op de markt komen. De alcoholvrije en -arme biertrend slaat aan en grote brouwers spelen hier handig op in met reclamecampagnes die ook alcoholvrij bier in o.a. sportscholen promoten.

In het nachtleven is over de hele linie een opvallende teruggang van het tabak- en cannabisgebruik, alhoewel er in sommige scenes nog stevig wordt **gerookt** en **geblowd**. Uitgaanders zijn kritischer geworden over de gezondheidsrisico's van roken en de verwachting is dat clubs in de nabije toekomst zelfs helemaal rookvrij worden. Een

meerderheid van de rokers en blowers blijft vooralsnog inhaleren op de klassieke manier. De opkomst van **e-smokers** en **vaporizers** neemt nog geen hoge vlucht. Bij de kleine groep die dit wel doet spelen gezondheidsargumenten (minder teer, afbouwen roken et cetera) een rol.

Ecstasy blijft ook bij de huidige generatie clubbers en festivalgangers nummer één, terwijl het drugsspectrum onmiskenbaar breder is geworden. Ecstasy is tegenwoordig slechts één van de opties waar gebruikers uit kunnen kiezen. In de meeste panelnetwerken blijft het gebruik beperkt tot specifieke momenten (een paar tot maximaal 10 keer per jaar). Clubbezoek en ecstasygebruik zijn ook in het dancemilieu niet vanzelfsprekend. De positieve en gewenste effecten van ecstasy worden over de hele linie hetzelfde ervaren. Het spacegevoel, de intense muziekbeleving, de energie en intense sociale contacten. Alsof iedereen op dezelfde golflengte zit. Maar een wetmatige constante in de panelstudie is ook dat uitgaanders op termijn hun belangstelling voor ecstasy verliezen. Het middel wordt voorspelbaar, de bijwerkingen na verloop heviger of het uitgaansgedrag verandert. Ook de zichtbare roes vindt niet iedereen prettig, vooral in clubs. De huidige sterkte van de ecstasypillen zorgt ervoor dat veel gebruikers voorzichter doseren en met een kwart of halve pil beginnen.

Cocaïne staat (zoals bij ecstasy) niet primair als feestdrug bekend. De gebruiksmomenten zijn frequenter dan bij ecstasy het geval. De kwaliteit is hoog en het aanbod ruim. Toch zijn er ook netwerken (vooral bij urban) waar het middel grotendeels onbekend is. Ondanks het soms discutabele imago in panelnetwerken, boet cocaïne niet in aan populariteit en lijkt het gebruik soms zelfs vanzelfsprekend. Sommige panelleden zien in hun netwerk een verdere toename van gebruik en zien de huidige economische hausse als een belangrijke aanjager van stress en de groeiende behoefte van snelle 'ontspanning'. Bovendien zou de snelle kick van een snuif beter passen in het hectische clubmilieu en wordt het middel als een grotere gangmaker in het nachtleven gezien dan ecstasy. Of zoals Lulu zegt: "cocaïne geldt als basisdrug voor wie niet helemaal voluit wil gaan". Maar de scheidslijn tussen recreatief en problematisch gebruik zit niet direct in het gebruiksmoment (zoals bij ecstasy vaker het geval) maar eerder in het vanzelfsprekende en/of chronische gebruik op termijn. De combinatie met (soms stevig) alcoholgebruik blijft een riskante trigger.

Het gebruik van **amfetamine** in de panelnetwerken bevindt zich ongeveer op het zelfde niveau als cocaïne. Vergeleken met de twee andere stimulantia heeft amfetamine

doorgaans een lagere status in het drugsmilieu. De vlakke roeseffecten en de ongecompliceerde energie van amfetamine maken het middel vooral populair bij begintwintigers die stevig uitgaan, vaker festivals bezoeken en participeren in de aftercultuur. Opvallend is dat amfetamine vaak niet als een 'echte' drug maar eerder als een 'neutraal' hulpmiddel wordt gezien. **Methamfetamine** blijft zeldzaam in het nachtleven, met uitzondering van groepen psychonauten en meer extreme niches in het gaymilieu. Opvallend is wel dat de prijs per gram flink aan het zakken is.

De narcosemiddelen GHB, lachgas en ketamine worden doorgaans tot de 'ontspanners' gerekend. In de afgelopen jaren ontpopte vooral GHB zich als een controversieel middel in gebruikerskringen. Clubmedewerkers en porties willen middels een strenge aanpak van bezit en gebruik een duidelijk signaal afgeven dat GHB niet getolereerd wordt. Sommige clubs hanteren een lijst van bezoekers die voorlopig niet meer welkom zijn. Desondanks blijft er een hardnekkige kerngroep van gebruikers die opduikt op verschillende locaties in het nachtleven. De meerderheid blijft GHB vooral als een thuismiddel zien, waar het naast ontspanning ook voor de seks wordt gebruikt. GHB wordt vaak gecombineerd met stimulerende middelen. In sommige netwerken scoort GHB hoog als favoriete middel, ofschoon ook in deze kringen mensen nog steeds out blijven gaan. Panelleden vinden dat er onvoldoende zicht is op problematisch sologebruik. Het vermoeden bestaat dat het recreatieve gebruik bij sommigen is ontaard in (heimelijk) chronisch gebruik.

Het aanbod van **lachgas** is de afgelopen jaren flink gegroeid. Groot- en kleinhandels, webwinkels en bezorgdiensten proberen allemaal een graantje mee te pikken van deze lucratieve markt. Ook in de directe omgeving van festivals en clubs staan aanbieders bezoekers na afloop op te wachten. In het dancemilieu is lachgas een secundair middel. In het urbanmilieu zien panelleden een toename van gebruik bij jonge groepen met weinig drugservaring. In enkele netwerken zijn gebruikers geswitcht van kleine patronen naar grote kilotanks die steeds makkelijker verkrijgbaar zijn. Een zorgwekkende ontwikkeling vinden de direct betrokkenen omdat er meer en langduriger lachgas per sessie wordt gebruikt. Gevreesd wordt dat forse gebruikers onvoldoende op de hoogte zijn van de gezondheidsrisico's.

Het gebruik van **ketamine** is in de afgelopen jaren gestegen en heeft zich steeds meer als een clubdrug ontpopt. Het middel is toegankelijker geworden en de gebruikersgroepen groter en meer divers. De opmars van het dissociatieve en mild psychedelische

middel heeft panelleden verbaasd, mede vanwege de complexe roes. Het permanente aanbod van dealers zou de populariteit volgens insiders hebben versneld. De meeste gebruikers beperken zich vooralsnog tot enkele lijntjes per sessie. Ketamine wordt onder andere gecombineerd met stimulantia en met psychedelica (LSD en 2C-B). De combinatie met alcohol is volgens gebruikers ongelukkig.

De markt van **Nieuwe Psychoactieve Stoffen** (NPS) is verder op zijn retour. **4-FA**, dat in korte tijd populair werd, is sinds het verbod in 2017 nagenoeg van de markt (o.a. webwinkels en bezorgdiensten) verdwenen. Ook de landelijke campagne over de gezondheidsrisico's heeft geleid tot minder vraag. Vooralsnog ziet een klein deel van de panelleden vooral een groei van **3-MMC** dat via internet en onder-de-toonbank in sommige smartshops wordt aangeboden. De reacties zijn wisselend. Opvallend is dat sommigen panelleden waarschuwen voor het soms dwangmatige gebruik waardoor de dosering per sessie kan oplopen tot een paar gram per persoon. **2C-B** dat al vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw in de panelstudie wordt gebruikt, blijft ook bij de nieuwe generatie populair.

Psychedelica (o.a. LSD, paddo's, psychedelische truffels, DMT en ayahuasca) spelen een bescheiden rol in het uitgaansleven maar zijn wel vaker onderwerp van gesprek in uitgaanskringen. De aandacht van microdosering is weliswaar verflauwd, maar nieuwe wetenschappelijke bevindingen over therapeutische toepassing van psychedelica worden in kleine kring op de voet gevolgd. Dat er sprake is van een renaissance van psychedelica bewijst de hoge opkomst van veel jonge geïnteresseerden op seminars, lezingen en conferenties. **Viagra** en **poppers** zijn vooral in trek in sommige (promiscue) hetero- en homonetwerken.

III

PANEL KWETSBAIRE JEUGD

1	Buurtgroepen	93
1.1	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie.....	94
1.2	School, werk en vrije tijd	95
1.3	Problemen in de buurt en criminaliteit	97
2	Middelengebruik	98
3	Samenvatting	102

In Amsterdam maken sommige jongeren deel uit van straatgroepen, waarbinnen delinquent gedrag eerder regel dan uitzondering lijkt. Aan de hand van een panelstudie willen we zicht houden op de ontwikkeling van groepen probleemjongeren, hun leefsituatie en hun middelengebruik. De groepen worden in het buurtpanel vertegenwoordigd door professionals die zicht hebben op verschillende jongerendiques, die hun vrije tijd (grotendeels) in de woonbuurt doorbrengen. De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en zijn dus niet hun werkelijke namen). Er komen vijf deskundigen aan het woord. Dit jaar is er één nieuw panellid: Driss (158a) jongerenwerker in Oud-Zuid. Erik (20a) werkt niet meer als ambulante jongerenwerker en heeft het panel verlaten, evenals Marvin (156a), ambulante jongerenwerker in Zuidoost.

1 Buurtgroepen

Alle vijf deskundigen werken met groepen (buurt) jongeren, waarvan een deel kan worden getypeerd als problematisch. Frank (103a) werkt met jongeren (10-23 jaar) in Noord, in een team dat op drie locaties een eerste aanspreekpunt is voor jongeren die zijn doorverwezen door maatschappelijk werk en sociale wijkteams.

Zijn aanpak is laagdrempelig en hij hoopt jongeren te motiveren met activiteiten en workshops. Wie vragen heeft over school, werk of huisvesting kan meteen worden doorverwezen naar het straathoekwerk. Zijn team zoekt ook samenwerking met het thuisfront van jongeren, maar ook hun school. "Door goed te luisteren proberen wij de vraag achter de vraag te vinden." Langzaam hun vertrouwen winnen en ook heikle onderwerpen bespreekbaar maken (o.a. seksualiteit, geloof, blowen) die thuis niet aan bod komen. "Ze ervaren veel stress over dingen die niet goed lukken in hun leven. Ze voelen ook een flinke druk van de straatcultuur en vinden het moeilijk om daaruit te breken."

Shanti (155a) en Pam (155b), beide jongerenwerker in Oud-West, hebben intensief contact met een etnisch gemêleerde groep meisjes/vrouwen (14-21 jaar). De groep is erg mobiel en groepjes duiken ook regelmatig op buiten de buurtgrenzen. Althans dat beeld hebben de meidenwerkers, door hun gangen op Facebook, Instagram en Snapchat te 'tracken'. Ze weten precies welke hotspots populair zijn: shisha-lounges, barretjes rond het Leidse plein en bij vriendinnen thuis. "Onze meiden uit West hangen vaak

rond in shisha's in Oost. Shisha's zijn een laagdrempelige plek waar je niet per se iets moet consumeren." Daarnaast leggen de jongerenwerkers ook contacten in de buurt. Dat vergt veel acteerwerk, zegt Pam (155b) die meisjes aanspreekt op straat en in winkels. "We hebben een neus voor welke meisjes we benaderen en hoe we dat het beste kunnen doen. Door onze ongedwongen aanpak komen we makkelijk in gesprek."

Fared (83a) is straathoekwerker in Oost en heeft vooral contact met Marokkaanse buurtjongeren (14-21 jaar). Tijdens zijn veldwerkronde loopt hij langs pleintjes, shisha-lounges, coffeeshops en snackbars. Allemaal potentiële plekken waar jongeren komen. Hij kent de buurt goed en ziet hoe deze de laatste tien jaar is veranderd. Zoals in veel oude buurten, vestigen zich in het spoor van nieuwe, meer kapitaalkrachtige bewoners, ook andere winkels (o.a. traiteurs, designwinkels, trendy cafés, koffiebarretjes). Aan de andere kant van het buurtspectrum woedt een territoriumstrijd en vechten verschillende groepen vetes uit die vaak drugsgerelateerd zijn. In de afgelopen jaren zijn er verschillende locaties (o.a. cafés, coffeeshops en shisha-lounges) op last van de burgemeester gesloten. Sommige sporen van een reeks liquidaties in het Marokkaans-Amsterdamse misdadmilieu, leiden volgens Fared (83a) naar zijn buurt. Hij heeft de sfeer zien veranderen en ziet hoe snel sommige jongens de zwaardere drugsmisdaad worden ingezogen. Voor jongens met weinig toekomstperspectief is het 'snelle geld' heel verleidelijk. Wie kan pronken met zijn spullen, dwingt in de straatcultuur als vanzelf respect af.

Driss (158a) werkt sinds een jaar in Zuid en richt zich op jeugd- en veiligheidsvraagstukken. Met een preventieve aanpak probeert zijn team zowel individuen als groepen aan te spreken die zich richting de criminaliteit dreigen te ontwikkelen. Door groepsactiviteiten en een goede begeleiding hoopt hij dat jongeren meer zelfredzaam worden en hun talenten ontdekken. "Wie in de basis respect en vertrouwen geeft, krijgt dat ook terug", zegt Driss (158a). Feeling blijven houden is belangrijk want hun vertrouwen is flinterdun. "Ze denken niet in organisaties maar in hulpverleners waar ze wel of geen klik mee hebben." De huidige insteek van het jongerenwerk is vooral gericht op het afvinken van een traject. Maar er moet meer worden gekeken naar impact en resultaat op de specifieke problematiek van een jongere, vindt Driss.

1.1 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

De positie van probleemjongeren is weinig rooskleurig. Een deel van hen is opgegroeid in straatgroepen of komt uit een milieu met veel sociale problematiek en armoede.

Ouders die in de schuldhulpverlening zitten of gebukt gaan onder werkloosheid, taalproblemen en sociaal isolement. Veel opvoeders hebben last van fysieke en psychische klachten. De zwakke sociaalmaatschappelijke positie van een gezin straalt ook op jongeren af. Wie als jongere in armoede opgroeit begint al met een achterstand, zo leert de praktijk.

De meiden die Shanti en Pam (155a/b) onder hun hoede hebben komen vaak uit één-oudergezinnen. Een deel woont niet meer thuis en zwerft door de stad. Hun wandelingen zijn bij de meidenwerkers bekend. Met enige regelmaat voeren ze gesprekken over schooluitval, relaties, weglopen, ruzie met ouders, eenzaamheid, identiteit, geld en drugsgebruik (vooral blowen). Soms worden de meidenwerkers door de politie van het stadsdeel benaderd voor een casusoverleg (bijvoorbeeld lover boy problematiek) of wanneer de politie op zoek is naar aanvullende informatie als een meisje uit de buurt wordt vermist. Ook bij Driss (158a) zijn er legio problemen waar jongeren mee kampen: opgroeien bij alleenstaande moeders, ouders met verslavingsproblematiek, arme gezinnen, of vaders die geen grip meer hebben op hun zonen. Als gevolg van zwakke familiebanden komen ze steeds meer onder de invloedssfeer van 'straatfiguren'. Het komt voor dat een jongere zo diep in de zorg zit, dat hij tussen alle linies door glipt. Driss (158a) ziet het ook als zijn taak om jongeren weerbaarder te maken. En Fared (83a) vindt dat er meer moet gebeuren in de buurt dan het organiseren van obligate inloopdagen die een gering bereik hebben. Hij pleit voor een intensievere samenwerking met ouders en de gemeente zou veel eerder preventief moeten optreden als jongeren negatief op beginnen te vallen.

1.2 School, werk en vrije tijd

In alle groepen zitten drop-outs, maar ook jongeren die er ondanks alle tegenslag het beste van proberen te maken. Shanti en Pam (155a/b) kennen de smoezen om niet naar school te gaan of werk te zoeken. De meiden blijven liever rondhangen met vrienden op plekken waar ze niet gezien worden. "Ze veroorzaken geen overlast maar het verhoogt ook niet hun status." Sommige meiden gaan helemaal op in de rapcultuur. "De *bad boy* is voor hen een aantrekkelijk personage. Sommige meisjes krijgen geld van ouders of vriendjes. Maar of ze er nou wijzer van worden als rappers zeggen dat school verloren tijd is?" De meidenwerkers ergeren zich aan de machohouding van sommige rappers en hun denigrerende teksten over 'kechs' (hoeren). Er zijn gelukkig

ook succesverhalen: een op de drie komt toch op het rechte pad. Soms is dat omdat ze zwanger worden en zich dan heel verantwoordelijk gaan voelen.

De buurtjongeren (15-18 jaar) van Frank (103a) gaan in het weekend naar het Leidseplein en Rembrandtplein of zoeken een plek waar ze kunnen blowen of shisha's roken. Sommigen zijn koerier of actief in een zakgeldproject met een ramenlap- en boodschappenservice of waar je de speeltuin kunt schoonhouden. Een ander deel beweegt zich in de criminele wereld als loopjongen voor drugs (cannabis en cocaïne) of pleegt inbraken.

Driss (158a) begeleidt een Surinaams/Antilliaans vriendengroep die hun vrije tijd rapend in de studio van het jongerenwerk doorbrengt. Ze hebben het prima naar hun zin daar. Maar het is ook vrijblijvend, vindt Driss. "Wat geven ze terug aan de buurt?" Het zou ook helpen als ze meer focus en structuur hebben. Een andere groep (15-20 jaar) van Marokkaanse komaf gaat naar school (havo) of loopt stage. Zij hebben wel meer focus en gaan pas naar buiten wanneer het huiswerk af is.

Fared (83a) heeft een problematische groep (14-18 jaar) onder zijn hoede. Het schoolniveau is laag. Een deel heeft een beperking en spijbelen komt veel voor. Hij heeft zijn handen vol aan het oplossen van problemen met instanties (o.a. leerplichtambtenaren, jeugdzorg). De meisjes in de groep zijn gesloten en zoeken hun heil vaak buiten de buurt in verband met de sociale controle van familie. Sommige jongens hebben een krantenwijk of werken in een supermarkt. Een ander deel veroorzaakt overlast en is bekend bij de politie in verband met diefstal, vechtpartijen, mishandeling etc. Ze blijven soms tot twee uur 's nachts hangen op straat. Als het te heet wordt onder hun voeten trekken ze naar de binnenstad.

Ook de meiden van Pam en Shanti (155a/b) verlaten hun buurt (Oud-West) zodra ze de kans krijgen. Naar het Leidseplein of een shisha-lounge in een andere buurt. Om te voorkomen dat de meiden te veel op drift raken, hebben Shanti en Pam met steun van de gemeente het pilotproject 'Hele Mevrouw' opgezet. De meiden hebben de naam zelf verzonnen. Hier kunnen ze een paar avonden per week terecht. De meidenwerkers vinden het belangrijk dat meisjes, jonge vrouwen en moeders ongedwongen en op een veilige plek op adem kunnen komen. "De plek is een knusse woonkamer in plaats van een probleemkantoor. We willen niks van ze, maar kunnen zo wel volgen wat ze bezighoudt." Door een *empowerment* aanpak willen ze met behulp van motiverende gespreksvoering een gedragsverandering op gang brengen.

Straathoekwerkers spelen steeds vaker in op online activiteiten van jongeren. Want hoe logger de organisatie, hoe meer ze achter de feiten aanlopen. Online kom je dingen tegen die je offline kunt oplossen of zelfs voor kunt zijn. Driss (158a) zag op Instagram een vechtpartij waar een cliënt van hem bij betrokken was. "Ik probeer te begrijpen wat ze bindt en hoe ze via Snapchat en Instagram communiceren. Daar delen ze vooral wat ze aan het doen zijn. Je ziet ook veranderingen in presentatie. Met de capuchon voor de camera doen ze minder."

1.3 Problemen in de buurt en criminaliteit

De professionals hebben ook contact met groepjes die met enige regelmaat in aanraking komen met straatcoaches en politie. De groepen zijn buurtgebonden, maar ook vaak elders in de stad te vinden. Driss (158a) ziet het kat-en-muis-spel met de handhavers. Ook bij groepjes die het wel goed doen, maar zich soms vervelen in de buurt en straatcoaches 'grote praat geven' als ze worden weggestuurd. Het ambulante jongerenwerk en straathoekwerk proberen hun vertrouwen te winnen. Sommige groepen zijn argwanend en bang dat er informatie wordt doorgespeeld.

Driss (158a) ziet dat beleidsmakers en organisaties 'jongeren' vaak als één groep zien, terwijl de dagelijkse realiteit complexer is. De 'groep' van 150 jongeren in Oud-Zuid is eerder een wirwar van allerlei cliques die als in een web met elkaar zijn verbonden. In de oude betekenis is een groep homogeen en standvastig op één plek in de buurt. Maar jongeren zijn flexibeler en hangen net zo makkelijk met groepjes in een andere wijk. Sommigen gaan naar school of werken. Een klein deel ambieert liever een criminele carrière. Door online activiteiten ontstaan aparte netwerken al naar gelang de interesse voor muziek, drugs of criminaliteit. Ze delen Instagram en spreken elkaar face-to-face, maar met een duidelijk doel. Een beetje rondhangen in de hoop dat je iemand tegenkomt, zoals vroeger, gebeurt weinig meer. Bij een gerichte 'groepsaanpak' worden enkele individuen geselecteerd in plaats van het hele netwerk. Fared (83a) weet dat van de honderd buurtjongeren in zijn netwerk ongeveer een derde problematisch is. Hun enige focus is rijk worden, ongeacht wat er gebeurt. Hij heeft er zijn handen vol aan. Opvallend is dat ze bijna allemaal LVB-problematiek hebben. De groep is de laatste jaren eerder gegroeid dan geslonken. Ze hebben connecties met groepjes in Zuid. De groep valt tegenwoordig meer op als gevolg van de sluiting van een coffeeshop, een shisha-lounge en een paar koffiehuisen. Shisha-lounges zijn gewilde

ontmoetingsplekken voor jongeren. Oost telt er een stuk of vijf. "De coffeeshops zijn geen trefpunten. Alles is afhaal geworden."

Geld verdienen met de verkoop van drugs wordt als weinig risicovol gezien. Een paar jongens verdienen op straat 200 euro per dag. De jongere groep ziet ze als rolmodellen. Een deel dealt aan verslaafden die voor drugs naar de buurt komen. Anderen trekken naar het centrum en sluiten zich aan bij andere 'nepdope' dealers. Een paar runnen een drugstaxi. Fared (83a) begeleid ook een paar top-600 jongens die geld verdienen met criminaliteit. Sommigen zijn hier gepakt met cocaïne. Eentje is laatst in België aangehouden wegens betrokkenheid bij drugshandel. Fared (83a) maakt zich zorgen over de verharding en de snelle vlucht in wapens en liquidaties. Bij sommigen zag hij het al vroeg aankomen. Praten zoals vroeger doen ze niet meer. Ze zitten stevig in de handel en weten dat ze door de politie in de gaten worden gehouden. Alles gaat via-via. Jongeren in de buurt worden benaderd voor ripdeals. Sommige jongens hebben wapens voor als je een akkefietje hebt.

De groeiende cocaïne business (naast de hasj) heeft volgens Fared (63a) alles versneld op scherp gezet. Er zijn handelslijnen (oude hasjtransporten) via Marokko, waarlangs tegenwoordig ook cocaïne en ecstasy worden gesmokkeld.

"Ze kiezen echt voor de criminaliteit. Dit is een gevaarlijke generatie. Ik maak mij zorgen dat ze ook jongere groepen besmetten. Ze geven geld uit als water: dure kleding, dure auto's en gaan op vakantie in Marokko in chique hotels om te showen dat ze geslaagd zijn. Ze zitten meer dan vroeger in de drugshandel. Er zitten ook taxichauffeurs tussen die drugs verkopen. Sommigen sluiten deeltjes waar ik bij sta. Anderen runnen een drugslijn naar Marokko."

2 Middelengebruik

Alcohol en drugsgebruik komen ook voor bij kwetsbare jongeren. Maar vergeleken met stappers in het uitgaansleven kunnen de set en setting factoren aanzienlijk verschillen. De groep van Frank (103a) gebruikt stimulantia op hardcore-feesten en vertelt daar openlijk over. Het middelengebruik bij moslimjongeren daarentegen, is binnen hun oudercultuur juist een gevoelig onderwerp. Het geloof kan voor een deel een beschermende factor zijn omdat alcohol simpelweg haram (verboden) is. Ook middelengebruik is haram, of het middel nu in een laboratorium is ontwikkeld of direct afkomstig is uit de natuur. Voor jongeren die wel gebruiken, kunnen de verboden een belemmering zijn

om daar open over te praten met anderen. Tijdens de 'vadergesprekken' in de moskee ziet Frank (103a) dat ouders een beschermde houding naar hun kinderen hebben als hij het onderwerp in de 'opvoeddebatten' bespreekbaar probeert te maken. Wat ouders vaak niet weten, is dat hun zonen (dagelijks) blowen. Hij probeert de blowproblematiek soms aan te kaarten, maar ouders steken liever hun kop in het zand: mijn zoon doet zoiets niet. In de nieuwe aanpak in Noord worden ouders sneller benaderd als blijkt dat hun kind op vroege leeftijd met blowen begint. Maar wat als jongeren lachgas en 'lean' (hoestmiddel) niet met drugs associëren en dus ook niet als haram zien? Shanti (155a) ziet ook de invloed en beeldvorming van de sociale media op de virtuele en fysieke vriendengroepen. Vooral Snapchat (snap) en Instagram (insta) zijn populair bij jongeren. Shanti (155a) ontvangt met enige regelmaat filmpjes van meiden over dingen die ze in hun vrije tijd doen, waaronder het gebruik van lachgas.

Maar ook bij jongeren onderling bestaan taboes over alcohol en drugs. Verder hangt het ook van de groep en leefstijl af of je ervaring hebt met middelengebruik. In een eerder onderzoek naar lachgasgebruik onder Marokkaanse meisjes in Osdorp en Sloten blijkt dat moderne meiden (16+) meer ervaring met tabak, alcohol en lachgas hebben (en soms ook met ecstasy en cocaïne) dan andere meisjes van hun leeftijd die strikter de geloofsregels naleven.⁷⁰ Driss (158a) denkt dat ook de buurt invloed heeft op de keuze van middelen; jongeren in sjiekere buurten gebruiken eerder cocaïne. Maar ze experimenteren wel allemaal met lachgas. Shanti en Pam (155a/b) vragen meiden tegenwoordig eerder naar hun drugsgebruik omdat dit bij de huidige generatie vaker voorkomt. Het verklaart soms hun gedrag en afwezigheid. Ze spreken over normalisering van middelengebruik in hun meidengroep. Op festivals komen ze sneller in aanraking met lachgas en MDMA. Ze vertellen openlijk over 'likkies MDMA' en 'vloeibare in een buisje.' De meidenwerkers denken dat het drugsgebruik door de 'festivalgekte' toegankelijker is geworden. Alles loopt door elkaar en ze treffen altijd mensen die 'verboden snoepgoed' bij zich hebben. De meidenwerkers zien een drempelverlaging bij middelengebruik. "Ze durven meer en koketteren openlijk met drugs, seks, festivals en alcohol." Als gevolg van deze ontwikkeling zou er meer aandacht moeten komen voor de effecten en risico's van andere middelen naast cannabis. Maar er zijn ook groepen die niet omkijken naar drugs. De Marokkaanse bolleboosjes die Driss (158a) onder zijn

⁷⁰ Nabben, Van der Pol & Korf (2017).

hoede heeft roken en drinken niet, behalve af en toe een keertje lachgas. Online gokken doen sommigen wel.

Alcohol, energiedrankjes, tabak en cannabis

Buurtjongeren verschillen in de mate waarin zij alcohol nemen. Nederlandse jongeren drinken meer en ook vaker op verschillende gelegenheden; Marokkaanse jongeren drinken het minst; Surinamers en Antillianen zitten daar tussenin. Behalve bier zijn ook sterke dranken populair. Rapgroepjes houden vooral van whiskey en cognac, weet Driss (158a). Zij gaan voor het 'echte werk'. "Wie Hennessy drinkt is 'hard' en dat wordt positief uitgelegd." Fared (83a) zegt dat er in zijn groepen (Marokkaanse jeugd) een groter taboe rust op alcohol dan op cannabis en lachgas. 'Lean' blijft grotendeels onder de radar en wordt alleen gezien in de groep van Shanti en Pam (155a/b) waar het in kleine flesjes (zonder etiketjes) wordt 'geplugd'.

Energiedrankjes zijn soms populairder dan alcohol. Professionals maken zich weleens zorgen over de hoeveelheid blikjes die jongeren per dag drinken. Een blikje bevat circa 80 milligram cafeïne, net zoveel als een kop koffie.⁷¹ De energiedrankjes bevatten ook veel suiker (circa negen suikerklontjes per blikje) wat de kans op overgewicht vergroot. Stevige blowers drinken soms energiedrankjes om de sloomheid te verdrijven. Een jonge cliënt (13 jaar) van Frank (103a), die vaak meebloft met vrienden, belandde in het ziekenhuis vanwege hartritmestoornissen, mogelijk als gevolg van een combinatie van energiedrinks en cannabis. Hij rookte pure wiet, kreeg plotseling dwanggedachtes en rende in paniek naar huis waar hij van het balkon wilde springen. Een paar vrienden reageerden net op tijd, renden hem achterna en hebben hem op het nippertje kunnen redden.

Naast **sigaretten** wordt ook gerookt door middel van e-sigaretten, shisha-pennen en **shisha's**. De shisha-lounges of waterpijpcafés zijn bij moslimjongeren populair. De shisha is soms het middelpunt op thuis- en autofeestjes, maar in het park of portiek komt ook voor. **Cannabis** blijft een aantrekkelijk middel. In sommige groepen beginnen jongeren eerder met blowen dan met alcohol. Frank (103a) vermoedt dat de jongeren in zijn groep eerder met shisha's en cannabis beginnen dan met alcohol, waar een groter taboe op rust. Omdat de rapgroep (16-17 jaar) van Driss (158a) 'gek' denkt te

⁷¹ Kinderartsen waarschuwden in 2017 dat een hoge dosis cafeïne kan leiden tot gejaagdheid, angststoornissen, hartritmestoornissen en slaapproblemen.

worden van wiet, bestellen ze alleen maar hasj bij scooterdealers via Instagram. Een soort 'coffeeshop op wielen'. Wel iets duurder dan normaal, maar naar leeftijd wordt niet gevraagd. Officieel mogen ze niet blowen in de studio, maar de lucht verradt alles. Fared (83a) probeert blowers in hun experimenteerfase zo vroeg mogelijk voor te lichten. Maar als ze tussen oudere en ervaren blowers zitten, is dat nog een hele uitdaging: wie blowluistert erbij. In de meidengroepen van Pam en Shanti (155a/b) blowluistert in de jongste groepen een kwart tot een derde. In de oudste groep blowluistert iedereen. De bijdehante meisjes sturen de jongens voor een boodschap naar de coffeeshop. De meiden 'smoken' om verschillende redenen. Ze kunnen zich beter uiten en zeggen er rustig van te worden als ze met anderen chillen. Het beeld dat ze van zichzelf hebben komt niet altijd overeen met dat van Shanti, die vooral hypergedrag ziet. "Ze zeggen dat ze niet verslaafd zijn, maar elke dag 5-6 joints?" Een paar meisjes zeggen niet zonder te kunnen omdat blowen de stress zou onderdrukken. "Blowen is voor hen een medicijn geworden. Smoken voor het slapen gaan is goed, want zieke mensen blowen ook (medische wiet)." Ook Driss (158a) ziet jongeren blowen als panacee tegen een stressvol leven. Hij vertelt over een jonge knul die onbewust mantelzorger is en het huishouden runt terwijl zijn vader de kantjes ervan afloopt. Als het hem teveel wordt of moet piekeren, rookt hij het liefst een joint om alles even te vergeten. Driss is er ambivalent over. Voor hun ontwikkeling is het niet goed, maar als het helpt tegen het malen in je hoofd? Als ze hun afspraken nakomen, ziet hij het soms door de vingers.

De nieuwe 2Pac

Driss (158a) vertelt over Gio (17 jaar) die één op één rustig is. Maar in de groep gelden andere regels. Zijn passie is muziek. Hij heeft talent. Ik ben overtuigd dat hij het gaat maken als rapper: de nieuwe 2Pac. Maar hij is heetgebakerd en maakt snel ruzie. Hij is opgegroeid bij zijn moeder. Zover hij weet heeft hij geen broers of zussen. Hij is naar ons toegekomen om een plekkie te vinden. Thuis is het armoede. Hij gaat onregelmatig naar school en hangt veel op straat. Hij zit het liefst in de studio te rappen. Hij blowluistert en rookt. Daarbuiten doet hij niks. Hij heeft een zacht karakter. Maar ik zie hem in rap tempo verharderen. Hij heeft inmiddels twee keer vastgezeten in verband met diefstal en beroving. Hij zit in een fase dat het alle kanten uit kan gaan. Nu zit hij in de groepsaanpak. We werken aan een plan B voor het geval hij geen 2Pac wordt.

Andere middelen

Het gebruik van andere middelen (o.a. speed, lachgas en ecstasy) komt voornamelijk voor bij de groepen van jongvolwassen stappers. In de groep van Shanti (155a) heeft driekwart ervaring met MDMA, een derde blowluistert, en een derde gebuikt cocaïne, maar alleen als ze met jongens meesnuiven. Fared denkt dat sommige dealers in zijn buurt

ook verslaafd zijn aan cocaïne. Combinaties komen ook voor; vooral met lachgas. Shanti weet dat sommige groepjes een hotelkamer (inclusief jacuzzi) reserveren voor een feestje met drank en drugs. Naast cannabis zijn ook andere drugs populairder geworden.

Maar lachgas blijft veruit het meest populair. Op privéfeesten duiken nu ook steeds vaker tanks op die de kleine cilinders vervangen. Sommige bezorgdiensten bieden naast patronen ook kilotanks aan. De ballonnen worden ook steeds fraaier. Veel handel wordt aangeboden via webwinkels. Er zijn bedrijfjes die een ruimte feestelijk voor je inrichten met slingers, ballonnen, lachgas en helium. Driss (158a) ziet twee ontwikkelingen. De oudere groepen beginnen zich te distantiëren van lachgas omdat ook de jongeren het ontdekt hebben. Maar hij ziet ook groepjes overstappen van patronen naar kleine tanks waar non-stop ballonnen mee gevuld kunnen worden. Frank (103a) ziet in Noord minder gebruik op straat, maar hoort wel vaker verhalen over lachgasfeesten thuis. Koningsdag spant al jarenlang de kroon qua lachgasgebruik. Shisha-lounges zijn ook gewilde plekken. Voor sommigen lijkt lachgas een onderdeel van hun leven geworden. Ze gebruiken wekelijks en sommigen zelfs dagelijks. Zodra ze geld hebben, wordt er lachgas aangeschaft. De meidenwerkers vragen zich af wat de impact is van regelmatig lachgasgebruik op jongeren die toch al een wankel basis hebben en zwak op school zijn. Volgens de professionals vinden jongeren lachgas ongevaarlijk. Shanti (155a): "Wij vinden het een foute vrijetijdsbesteding. Zij vinden dat een ballonnetje tussendoor geen kwaad kan." Fared (83a) probeert uit te leggen dat lachgas ongezond is voor je brein. Een groepje zat flink aan het lachgas. Ze deden laconiek over de risico's. Toch ging het mis bij eentje die nu revalideert als gevolg van chronisch gebruik.

3 Samenvatting

Kwetsbare buurtjongeren in volkswijken maken relatief vaak deel uit van straatgroepen. Bij veel jongeren is sprake van een ontwrichte thuissituatie, het opleidingsniveau is laag en er is veelal armoede of psychische problematiek. De scheidslijn tussen succes en falen is volgens professionals flinterdun. In alle groepen zitten drop-outs, maar ook jongeren die ondanks alle tegenslag hun opleiding met succes afronden. Een deel van de jongeren is gevoelig voor status en 'snel geld' en voelt extra druk om aan dit beeld te voldoen. Het plegen van (kleine) criminaliteit wordt daarbij niet geschuwd. In de

afgelopen jaren zijn meer jongeren betrokken geraakt bij de drugshandel die veel verder strekt dan de eigen buurt. Straathoekwerkers en ambulante jongerenwerkers proberen zo vroeg mogelijk te interveniëren door het voeren van gesprekken en zo mogelijk het aanbieden van hulp. Zij vangen nieuwe signalen vaak als eerste op.

Alcohol is vooral onder autochtoon-Nederlandse jongeren populair, en soms bij persistente hanggroepen waar ook sterke alcohol gedronken wordt. **Energydrinks** zijn in alle groepen populair. Professionals waarschuwen voor de gezondheidsrisico's. In alle groepen wordt ook **cannabis** gebruikt. Veel jongeren onderschatten de risico's van frequent blowen en de vertraging die het heeft op het maken van keuzes voor de nabije toekomst. Het gebruik van andere middelen (o.a. **ecstasy** en **cocaïne**) is vooral in 'witte' netwerken populair. Professionals zien ook vaker jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond met drugs experimenteren op festivals. **Lachgas** is in alle jongerengroepen populair. De muziekclipcultuur en sociale media hebben de populariteit van lachgas bij jongeren versneld. Er is meer zorg over het frequentere gebruik van lachgas door het groeiende aanbod van vooral grotere tanks.

IV

SURVEY CAFÉBEZOEKERS

1	Het onderzoek	108
1.1	Veldwerk.....	109
1.2	Representativiteit.....	110
1.3	De cafébezoekers.....	111
2	Middelengebruik	112
2.1	Tabak.....	113
2.1.1	Elektronische sigaret en waterpijp	113
2.2	Alcohol.....	114
2.2.1	Alcoholvrij.....	114
2.3	Cannabis	115
2.3.1	Elektronische joint en waterpijp.....	115
2.4	XTC-pillen	116
2.4.1	MDMA-poeder	116
2.5	Cocaïne.....	117
2.6	Amfetamine	117
2.6.1	Methamfetamine	118
2.7	Lachgas	118
2.8	Ketamine.....	119
2.9	GHB.....	119
2.10	NPS (Nieuwe Psychoactieve Stoffen).....	119
2.11	Psychedelica.....	122
2.12	Heroïne en crack.....	122
2.13	Ritalin en slaapmiddelen.....	122
2.14	Gokken.....	123
2.15	Middelengebruik per subgroep.....	123
2.15.1	Geslacht	123
2.15.2	Leeftijd.....	124
2.15.3	Etniciteit.....	126
2.15.4	Woonplaats.....	127
2.15.5	Bezigheid.....	127

3	Uitgaan	128
3.1	Uitgaan in het algemeen	128
3.2	De uitgaansavond.....	129
3.3	Middelengebruik voor, tijdens en na het uitgaan	129
3.3.1	Tabak	130
3.3.2	Alcohol	130
3.3.3	Cannabis.....	130
3.3.4	Ecstasy, cocaïne en amfetamine.....	130
3.3.5	Lachgas, GHB en ketamine.....	131
3.3.6	Verkeersdeelname en alcohol- en druggebruik	131
3.3.7	Gebruikerstypen.....	132
4	Trends.....	133
4.1	Trends in cafépubliek	133
4.2	Trends in uitgaan.....	134
4.3	Trends in middelengebruik	136
4.3.1	Tabak	137
4.3.2	Alcohol	138
4.3.3	Cannabis.....	138
4.3.4	XTC-pillen	139
4.3.5	Cocaïne	139
4.3.6	Amfetamine	140
4.3.7	Lachgas	140
4.3.8	Ketamine	141
4.3.9	GHB.....	141
4.3.10	Nps.....	141
4.3.11	Psychedelica	142
4.3.12	Heroïne en crack	143
4.3.13	Ritalin en slaapmiddelen	143
5	Samenvatting	143

Voor Antenne 2018 is een survey uitgevoerd onder bezoekers van Amsterdamse cafés. Dat deden we al vier keer eerder: in 2000, 2005, 2010 en 2014.⁷² We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens **(1)** het onderzoek en de steekproef, **(2)** het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen en **(3)** uitgaan en middelengebruik op de uitgaansavond. Tot slot bespreken we de **(4)** ontwikkelingen en trends aan de hand van cijfers uit de vier eerdere Antenne cafésurveys. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een **(5)** samenvatting.

Definities en begrippen

In Antenne maken we onderscheid naar etniciteit en hanteren we verschillende maten voor middelengebruik. De gebruikte definities en enkele statistische termen worden hieronder kort toegelicht.

Etniciteit

Etniciteit is bepaald aan de hand van de standaardprocedure van het CBS.⁷³ Iemand heeft een Nederlandse achtergrond als beide ouders in Nederland zijn geboren. Iemand heeft een migratieachtergrond wanneer ten minste één van de ouders in het buitenland geboren is. Migranten (eerste generatie) worden ingedeeld naar hun eigen geboorteland en migrantenkinderen (tweede generatie) worden ingedeeld naar het geboorteland van de in het buitenland geboren ouder(s). Wanneer beide ouders in het buitenland zijn geboren, wordt gekeken naar het geboorteland van de moeder. Er wordt onderscheid gemaakt tussen personen met een westerse migratieachtergrond (Europa, Noord-Amerika en Australië) en personen met een niet-westerse migratieachtergrond (Antillen, Suriname, Marokko, Turkije, Afrika, Azië en Zuid-Amerika).

In Antenne wordt onderscheid gemaakt tussen **westerse respondenten** (een Nederlandse achtergrond of andere westerse migratieachtergrond) en **niet-westerse respondenten** (een niet-westerse migratieachtergrond).

Middelengebruik

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van **ooit-gebruik**. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van **recent gebruik** en gebruik in de laatste maand noemen we **huidig gebruik**.

Bij tabak, alcohol en cannabis worden ook de **gebruikshoeveelheden per dag** besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per 'rookdag', 'drinkdag' of 'blowdag'.

Voor alcohol en cannabis wordt ook **riskant gebruik** gerapporteerd. Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of meer dan 2 dagen per week meer dan 3 glazen alcohol (tot 19 jaar) of meer dan

⁷² Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006); Benschop, Nabben & Korf (2011); Benschop, Nabben & Korf (2015).

⁷³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen?tab=m>

4 glazen alcohol (vanaf 19 jaar). Een riskante blower bluft dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint. Deze definitie wijken weliswaar af van andere (inter)nationaal gehanteerde maten (zoals bijv. overmatige of zware drinkers), maar worden in Antenne al sinds 1995 gebruikt en ten behoeve van trendanalyses aangehouden. Voor andere middelen bestaan geen maten voor riskant gebruik.

Statistiek

In de tekst en de grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; percentages en gemiddelden zijn daarbij afgerond. Naast het gemiddelde wordt soms ook de mediaan genoemd ('doorsnee'). Dit is de waarde waar de helft van de respondenten onder, en de helft van de respondenten boven scoort. De mediaan is soms meer valide dan het gemiddelde omdat hoge of lage uitschieters hierop niet van invloed zijn. Wanneer vergelijkingen worden gemaakt tussen subgroepen op basis van achtergrondkenmerken (bijvoorbeeld geslacht, leeftijd of etniciteit), spreken we alleen van verschillen als deze **significant** zijn. Dat wil zeggen dat de verschillen statistisch gezien met ten minste 95% zekerheid niet aan toeval zijn toe te schrijven ($p \leq .05$). Meer gedetailleerde cijfers en analysegegevens zijn te vinden in de tabellen in bijlage B.

1 Het onderzoek

Sinds de eerste Antenne cafésurvey in het millenniumjaar 2000 is het Amsterdamse cafélandschap behoorlijk veranderd. Het aantal cafés daalde van circa 1.370 naar 968, waarbij vooral de donkerbruine kroeg het moest ontgelden. Deze daling staat in schril contrast met de verdubbeling van het aantal toeristen in diezelfde periode (van ruim 4 miljoen hotelgasten naar ruim 8 miljoen per jaar) plus een flinke toename van het aantal jonge mensen dat in Amsterdam studeert (van nog geen 65 duizend hbo- en wo-studenten naar ruim 105 duizend).⁷⁴ De cafés die bleven, zagen daarmee hun publiek veranderen. Daarnaast kregen ze te maken met het rookverbod in 2008 en de verhoging van de alcoholleeftijd in 2014. De cafés zelf hebben ook niet stilgezeten en innoveerden hun drankkaart, borrelhapjes en inrichting. Pils, bitterballen en barkrukken hebben gezelschap gekregen van gin-tonics, oesters en stadsstranden. Waar voorheen de cafés in de Antenne survey werden getypeerd als mainstream, hip, student of gay, is die 'verzuiling' anno 2018 vrijwel verdwenen. Wat de een hip noemt, vindt de ander allang weer gewoon mainstream, studenten kom je overal tegen, en vooral jonge lhbt'ers kiezen bij het stappen niet per se voor een gaycafé. In plaats van verschillende typen cafés te selecteren, is daarom een selectie gemaakt van cafés verspreid over de stad:

⁷⁴ Cijfers voor 2000 uit *Amsterdam in cijfers 2011* (OIS Amsterdam). Recente cijfers uit *Amsterdam in cijfers 2018* (OIS Amsterdam).

van West naar Oost, van Noord naar Zuid, en natuurlijk ook in het centrum. De geselecteerde cafés trekken bezoekers uit de doelpopulatie van Antenne, namelijk jonge Amsterdammers. Buurtkroegen met een ouder publiek en toeristenbars zijn buiten beschouwing gelaten. In totaal zijn 67 verschillende cafés bezocht.

1.1 Veldwerk

In de zomer van 2018 heeft een team van zes veldwerkers gedurende tien weken op woensdag-, donderdag-, vrijdag- en zaterdagavond cafébezoekers benaderd.⁷⁵ Op deze avonden spraken veldwerkers in duo's vanaf circa 20.00 uur tot 00.00 uur bezoekers van cafés aan. Van tevoren werd toestemming gevraagd aan de cafés.

De veldwerkers werden vooraf getraind en geïnstrueerd welke cafés zij wanneer konden bezoeken. Bij binnenkomst in het café werd een korte veldnotitie gemaakt waarin het aanwezig publiek werd beschreven. De cafébezoekers die werden benaderd vormden hiervan een afspiegeling. Door de veldwerkers werd niet achteloos 'geflyerd'; cafébezoekers werden persoonlijk aangesproken en gevraagd mee te doen aan een onderzoek over uitgaan, alcohol, tabak en andere middelen. Hierbij werd benadrukt dat zij ook konden meedoen als zij nog nooit hadden gedronken, gerookt, geblowd of drugs gebruikt en dat hun antwoorden anoniem zouden blijven. Bij cafébezoekers die aangaven interesse te hebben om mee te doen, werd vervolgens een korte vragenlijst afgenomen waarin geslacht, leeftijd, etniciteit en het gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine werden genoteerd. Daarna werd hen gevraagd om de volgende dag *online* een uitgebreide vragenlijst in te vullen. Zij kregen een flyer mee met daarop een link naar de vragenlijst. De uitgebreide vragenlijst werd niet ter plekke afgenomen omdat cafés niet bepaald ideale settings zijn om een reeks vragen te beantwoorden. Daarnaast gaat de uitgebreide vragenlijst ook over middelengebruik op de betreffende avond zelf, en dus ook over de uren die nog volgden. Als bedankje kregen die uitgaanders een doosje met pepermuntjes. In totaal is aan 1.999 cafébezoekers een flyer overhandigd.

⁷⁵ Laura Glerum, Mathilde Hellinga, Rik Janssen, Erzsébet Kovács, Alison Lennon en Melana Out.

	Aantal verschillende cafés bezocht	Aantal bezoekers aanqesproken
CENTRUM	25	652
NOORD	5	215
OOST	14	427
WEST	14	435
ZUID	9	270
TOTAAL	67	1.999

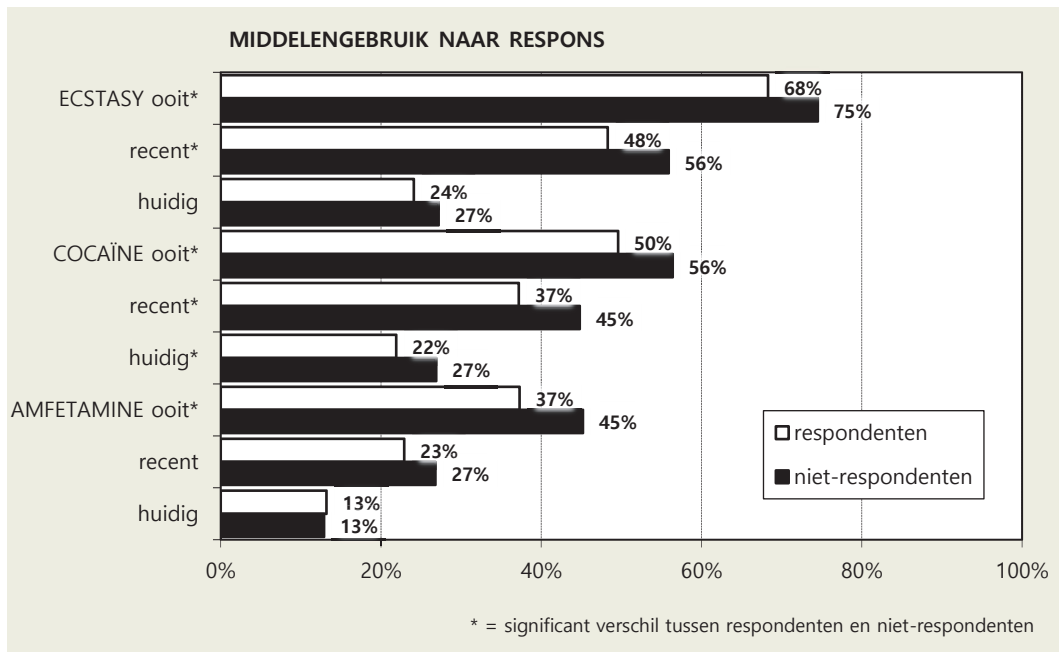
1.2 Representativiteit

Van de 1.999 cafébezoekers die een flyer kregen, hebben er in totaal **540** online de uitgebreide vragenlijst ingevuld.⁷⁶ Dit komt neer op een respons van 27%, wat overeenkomt met eerdere Antenne surveys onder uitgaanders. Wel rijst de vraag of de cafébezoekers die de online vragenlijst invulden een goede afspiegeling vormen van alle benaderde cafébezoekers. Op basis van de korte vragenlijst die tijdens het veldwerk ter plekke werd afgenomen, kan een vergelijking worden gemaakt tussen respondenten en niet-respondenten op een aantal basiskenmerken en het gebruik van enkele middelen.

Respondenten zijn beduidend vaker vrouw (63% versus 53%), iets vaker jonger dan 20 jaar (6% versus 4%, hoewel de gemiddelde leeftijd nauwelijks verschilt en de doorsneeleeftijd in beide groepen 26 jaar is) en hebben iets vaker een westerse migratieachtergrond (12% versus 8%). Daarnaast blijken respondenten minder ervaring te hebben met het gebruik van ecstasy, cocaïne en amfetamine; de niet-respondenten scoren hoger op ooit-gebruik van deze middelen. Qua recent gebruik (laatste jaar) verschillen respondenten en niet-respondenten voor ecstasy en cocaïne; qua huidig gebruik (laatste maand) alleen voor cocaïne.

Ondanks deze verschillen tussen respondenten en niet-respondenten, zal later blijken dat de onderzochte cafébezoekers qua middelengebruik een redelijk goede afspiegeling zijn van de totale groep benaderde cafébezoekers (zie paragraaf 2.15.1).

⁷⁶ Alleen cafébezoekers die minimaal driekwart van de online vragenlijst invulden worden als respondenten beschouwd. 51 personen waren wel gestart met de online vragenlijst, maar daar (vaak al na enkele vragen) mee opgehouden. Deze zijn als niet-respondenten geteld.

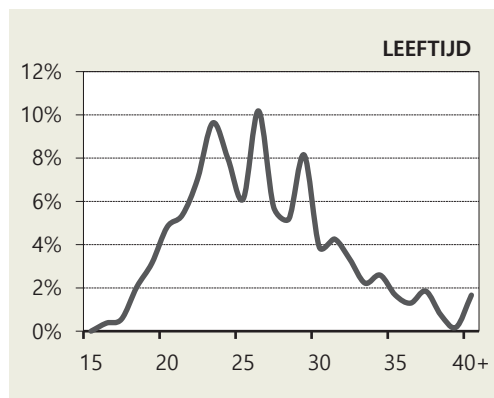

1.3 De cafébezoekers

Onder de 540 cafébezoekers zijn mannen in de minderheid (37%). Ongeveer één op de acht respondenten (12%) noemt zich lesbisch, homo- of biseksueel. De leeftijd loopt uiteen van 16 tot 48 jaar, met een gemiddelde van 26 jaar. De meesten zijn twintigers (70%).

Vergeleken met de algemene bevolking van Amsterdam, is het cafépubliek is behoorlijk

'wit' te noemen: ruim driekwart heeft een Nederlandse achtergrond (77%) en degenen die wel een migratieachtergrond hebben, zijn vaker westers (15%) dan niet-westers (7%). Ter vergelijking: van alle Amsterdammers is 35% van niet-westerse afkomst.⁷⁷ Een westerse migratieachtergrond is veelal Europees. Een niet-westerse migratieachtergrond is heel divers: Afrikaans, Zuid-Amerikaans of Aziatisch. Negen van de tien cafébezoekers zijn in Nederland geboren.

⁷⁷ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?dl=1AB22>

De cafébezoekers zijn ook een vooral 'lokaal' publiek; 83% woont in Amsterdam. De meesten wonen in Amsterdam Oost (21%) of West (21%), gevolgd door Zuid (15%) of Centrum (14%). De stadsdelen Noord (6%), Nieuw-West (5%) en vooral Zuidoost (2%) zijn ondervertegenwoordigd. Deze stadsdelen hebben natuurlijk ook veel minder cafés die in het onderzoek betrokken konden worden. De resterende 17% komt van buiten Amsterdam.

Studie, werk en opleidingsniveau

Bijna de helft van de cafébezoekers (46%) volgt een hbo- of universitaire opleiding en 4% volgt een mbo-opleiding of is middelbare scholier. Deze twee groepen nemen we samen en noemen we 'studerenden'. De rest volgt geen opleiding, maar werkt (48%) of is werkzoekend (2%). Ook deze twee groepen nemen we samen en noemen we 'werkenden'. Studerenden en werkenden vormen daarmee elk de helft van de onderzochte cafébezoekers. Het is wel van belang te beseffen dat bijna driekwart (72%) van de studerenden een (bij)baan heeft. En dat 87% van de werkenden een hbo of universitaire studie heeft afgerond. De tweedeling heeft betrekking op de voornaamste dagelijkse bezigheid van de cafébezoekers, maar is dus enigszins arbitrair.

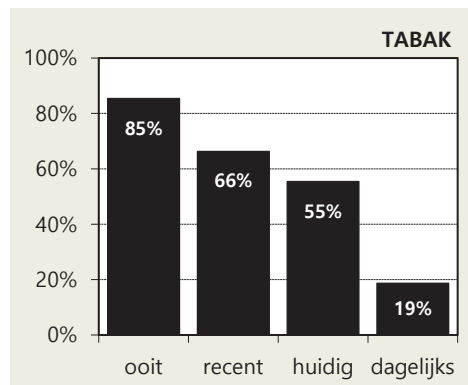
2 Middelengebruik

De vragenlijst besloeg items over roken, drinken, blowen en het gebruik van meer dan twintig andere middelen. Eerst bespreken we de algemene gebruikscijfers onder cafébezoekers. Daarna vergelijken we de gebruikscijfers van verschillende subgroepen. Het gebruik van tabak, alcohol en drugs tijdens de uitgaansavond komt verderop aan bod in paragraaf 3.3.

Bij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook gebruikshoeveelheden per dag besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag wordt gerapporteerd, wordt dus het aantal per 'rookdag', 'drinkdag' of 'blowdag' bedoeld (zie pagina 107).

2.1 Tabak

Verreweg de meeste cafébezoekers hebben ooit gerookt (85%, waaronder 14% 1 á 2 keer). Gemiddeld werd begonnen tijdens het 15e levensjaar. Het merendeel van de rokers (81%) is daar voor hun 18e mee begonnen.⁷⁸ De meeste cafébezoekers zijn ook huidige rokers (55%). Dagelijkse rokers zijn echter in de minderheid (19%).

Veel huidige rokers zijn te typeren als 'gelegenheidsroker'. Ruim een derde (36%) van de huidige rokers rookt niet elke week. Anderen roken 1-2 dagen per week (11%), 3-4 dagen per week (13%) of 5-6 dagen per week (7%). Ongeveer een derde van de huidige rokers (34%) rookt dagelijks. Per rookdag roken sommigen slechts een halve sigaret, maar anderen een heel pakje (20 sigaretten). Gemiddeld roken de huidige rokers 6 sigaretten per rookdag; dagelijkse rokers roken er gemiddeld 9 per dag, niet-dagelijkse rokers gemiddeld 5. Meer dan twee derde van de huidige rokers (69%) vindt zelf dat zij te veel of te vaak roken.

2.1.1 Elektronische sigaret en waterpijp

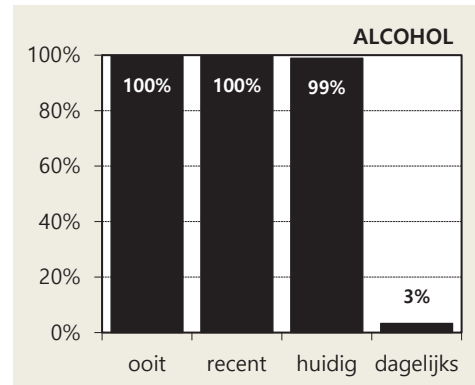
Vergeleken met de gewone sigaret, is de e-sigaret niet erg populair onder de cafébezoekers. Eén op de vijf (20%) heeft ooit een e-sigaret *met* nicotine gerookt, 10% het laatste jaar, en 4% is huidige e-roker. Voor de e-sigaret *zonder* nicotine liggen deze percentages nog lager, op 10%, 5% en 2%. Het valt op dat de meeste huidige e-rokers (zowel met als zonder nicotine) de laatste maand ook gewone sigaretten rookten.

Met de waterpijp (shisha) hebben de cafébezoekers meer ervaring. Ruim twee derde (69%) rookte ooit tabak via een waterpijp en ruim een kwart (27%) rookte ooit kruiden (geen hasj of wiet). Er zijn echter maar weinig huidige shisha-gebruikers: 2% rookte de laatste maand tabak en 1% kruiden. Ook van deze huidige shisha-rokers rookten de meesten de laatste maand tevens gewone sigaretten.

⁷⁸ Tot 2014 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van tabak op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de rokers zij begonnen, dan startte 58% toen ze jonger waren dan de op dat moment geldende leeftijdsgrens.

2.2 Alcohol

Bijna alle onderzochte cafébezoekers zijn drinkers: slechts één heeft nog nooit alcohol gedronken en slechts zes dronken de laatste maand geen alcohol. Gemiddeld dronken de cafébezoekers hun eerste glas alcohol op hun 14e en vrijwel alle drinkers begonnen voor hun 18e (96%).⁷⁹ Een kleine groep drinkt dagelijks alcohol (3%).

Van de huidige drinkers consumeert 3% elke dag alcohol en 11% bijna dagelijks. De meesten drinken 1 á 2 (36%) of 3 á 4 (40%) dagen per week. De overige 10% drinkt minder dan 1 dag per week. Het merendeel van de huidige drinkers (55%) consumeert op een gemiddelde drinkdag 3 tot 5 glazen; 22% drinkt minder, 23% drinkt meer. Het gemiddelde ligt op 4 glazen alcohol per drinkdag. Dit gemiddelde is hetzelfde voor dagelijkse en niet-dagelijkse drinkers.

Wanneer we de frequentie en de hoeveelheid van alcoholgebruik combineren, dan voldoet 21% van de huidige drinkers aan de in Antenne gehanteerde definitie van een **riskante drinker**.⁸⁰ Maar als je het de cafébezoekers zelf vraagt, vindt 60% dat zij te veel of te vaak alcohol drinken.

2.2.1 Alcoholvrij

De meeste ooit-drinkers onder de cafébezoekers dronken het afgelopen jaar ook wel alcoholvrij bier, alcoholvrije wijn of andere '0%' drankjes (59%). Voor de meesten dienden de alcoholvrije drankjes als vervanging van alcohol (26% meestal wel, 17% soms, 15% meestal niet). Toch werden alcoholvrije drankjes over het algemeen niet gedronken met als doel te minderen of te stoppen met alcohol. In totaal dronk 17% alcoholvrij of te minderen en 1% om te stoppen, maar 40% dronk alcoholvrij niet om deze redenen.

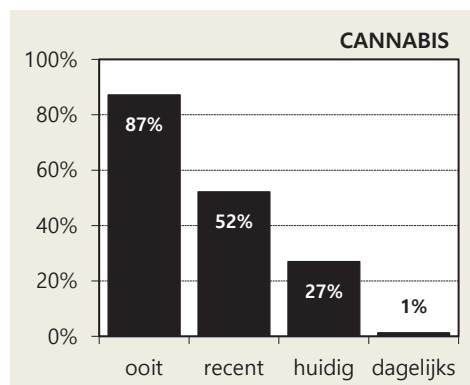
⁷⁹ Tot 2014 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van alcohol op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de drinkers zijn begonnen, dan startte 81% toen ze jonger waren dan de op dat moment geldende leeftijdsgrens.

⁸⁰ Zie 'Definities en begrippen' (pag. 109).

Drie op de tien ooit-drinkers (30%) hebben het afgelopen jaar een alcoholvrije periode ingelast (25% één periode, 5% meerdere). Deze alcoholvrije periodes duurden een paar dagen tot een heel jaar, met een gemiddelde van 6 weken (doorsnee 4 weken).

2.3 Cannabis

Bijna negen op de tien cafébezoekers hebben ooit wel eens wiet of hasj gebruikt (87%, waaronder 26% 1 á 2 keer). Gemiddeld werd met blowen begonnen tijdens het 16e levensjaar. Ruim twee derde van de blowers (69%) rookte voor zijn/haar 18e de eerste joint.⁸¹ Iets meer dan de helft (52%) is recente blower en 27% is huidige blower.

Verreweg de meeste huidige blowers (81%) blowen niet wekelijks. De rest doet dat 1 of 2 dagen per week (8%), 3 of 4 dagen per week (3%), 5 of 6 dagen per week (3%) of dagelijks (4%). Dagelijkse blowers zijn dus duidelijk in de minderheid. Van alle onderzochte cafébezoekers is 1% dagelijks blower. Het aantal joints dat wordt geblowd is over het algemeen beperkt: dagelijkse blowers roken er gemiddeld 2 per blowdag, niet-dagelijkse blowers gemiddeld 1. Een kleine groep blowers huidige blowers (5%) rookt meer dan 2 joints per blowdag.

Op basis van gebruiksfrequentie en -hoeveelheid, voldoet 8% van de huidige blowers aan de in Antenne gehanteerde definitie van een **riskante blower**.⁸² Een iets groter deel (13%) vindt zelf dat zij te veel of te vaak cannabis gebruiken.

2.3.1 Elektronische joint en waterpijp

Een kleine groep (4%) heeft ooit een e-joint met THC gerookt. Met het roken van hasj of wiet via een waterpijp (shisha) hebben meer cafébezoekers ervaring (27%). Geen van beide alternatieve gebruiksmethoden lijkt erg populair, want slechts een handvol

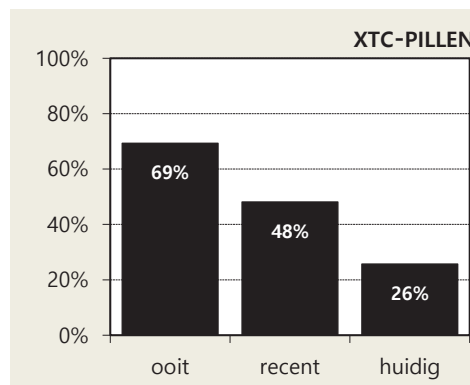
⁸¹ Tot 1996 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van cannabis op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de blowers zijn begonnen, dan startte 68% toen ze jonger waren dan de toen geldende leeftijdsgrens.

⁸² Zie 'Definities en begrippen' (pag. 109).

cafébezoekers (1%) maakte er de laatste maand gebruik van. Bovendien rookten zij de laatste maand ook gewone joints.

2.4 XTC-pillen

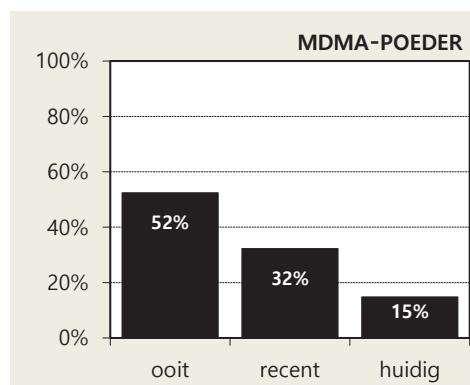
Zeven op de tien cafébezoekers (69%) hebben ervaring met XTC-pillen. Een deel (13%) heeft er 1 of 2 keer mee geëxperimenteerd, maar de meesten dus vaker. Gemiddeld waren gebruikers 20 jaar toen zij voor het eerst een XTC-pil namen (16% was jonger dan 18 jaar). Ongeveer de helft (48%) gebruikte het laatste jaar XTC-pillen en ongeveer een kwart (26%) de laatste maand.

Recente gebruikers slikten het laatste jaar op gemiddeld 5 dagen XTC-pillen (doorsnee 4 dagen): 31% slikte op 1-2 dagen, 26% op 3-4 dagen, 33% op 5-10 dagen en 10% op meer dan 10 dagen. In tegenstelling tot alcohol en cannabis, bestaat voor XTC-pillen en andere drugs geen definitie van riskant gebruik. Wel is, net als bij voorgaande middelen, de gebruikers gevraagd hun eigen gebruik te beoordelen. Eén op de acht recente gebruikers is van mening dat hij of zij te veel of te vaak XTC-pillen slikt.

2.4.1 MDMA-poeder

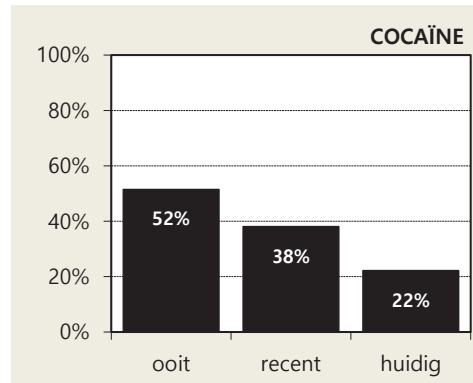
MDMA-poeder bevat feitelijk dezelfde werkzame stof als XTC-pillen, maar gebruikers maken vaak een duidelijk onderscheid tussen beide vormen (daarom wordt gesproken van MDMA-poeder en niet van XTC-poeder). Onder de cafébezoekers heeft 52% ooit MDMA-poeder gebruikt, 32% gebruikte het laatste jaar en 15% de laatste maand.

Het gebruik van MDMA-poeder en XTC-pillen overlapt: grotendeels: vrijwel alle cafébezoekers die MDMA-poeder hebben gebruikt, hebben ook ervaring met XTC-pillen. Gebruikscijfers van beide middelen kunnen dus niet zomaar opgeteld worden. Samengenomen heeft 71% ooit XTC-pillen en/of MDMA-poeder gebruikt, 52% het laatste jaar en 30% de laatste maand.

2.5 Cocaïne

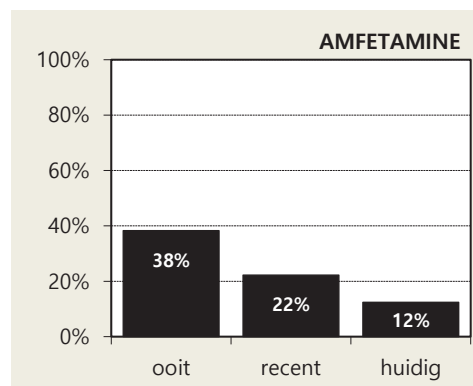
Ongeveer de helft van de cafébezoekers (52%) heeft ooit cocaïne gebruikt; 17% (tot nu toe) 1 of 2 keer en 35% vaker. De gemiddelde leeftijd waarop zij dit voor het eerst deden is 22 jaar (7% was jonger dan 18 jaar). Zo'n vier op de tien cafébezoekers zijn recente cocaïnegebruikers (38%) en twee op de tien huidige gebruikers (22%).

Er is veel spreiding in het aantal dagen per jaar dat recente gebruikers cocaïne nemen. Gemiddeld namen de recente gebruikers 11 keer cocaïne, maar de doorsnee ligt op 5 dagen in het afgelopen jaar. Ongeveer een derde (34%) gebruikte het laatste jaar niet meer dan 2 keer cocaïne, maar er is ook een niet onaanzienlijke groep van 28% die vaker dan 10 keer cocaïne gebruikte. De overige recente gebruikers namen 3-4 dagen (14%) of 5-10 dagen (25%). Een kwart van de recente cocaïnegebruikers vindt dat hij of zij te veel of te vaak cocaïne neemt.

2.6 Amfetamine

Vergeleken met de voorgaande stimulantia, ligt het gebruik van amfetamine (speed) duidelijk lager. Circa vier van de tien cafébezoekers (38%) hebben ooit amfetamine gebruikt, waaronder 14% het (tot nu toe) 1 of 2 keer deed. De gemiddelde startleeftijd is 21 jaar (10% was jonger dan 18 jaar). Het laatste jaar gebruikte 22% amfetamine en de laatste maand 12%.

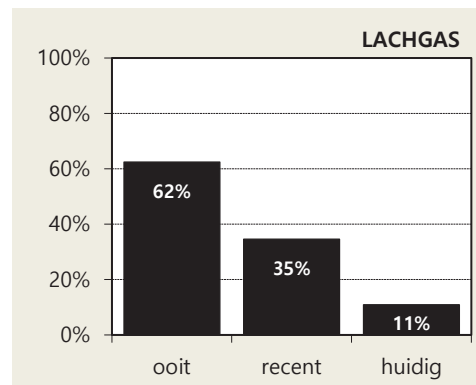
Onder de recente amfetaminegebruikers ligt het gemiddeld aantal gebruiksdagen per jaar op 7, maar de doorsnee iets lager op 3. Onder hen nam 38% op 1 of 2 dagen van het afgelopen jaar amfetamine, 16% op 3 of 4 dagen, 26% op 5 tot 10 dagen en 19% op meer dan 10 dagen. Eén op de zes recente amfetaminegebruikers (16%) meent zelf te veel of te vaak te gebruiken.

2.6.1 Methamfetamine

Methamfetamine (*crystal meth*) is chemisch nauw verwant aan amfetamine, maar heeft veel sterkere effecten.⁸³ Onder de onderzochte cafébezoekers zijn nauwelijks gebruikers van dit middel. Slechts drie cafébezoekers (1%) hebben er ervaring mee, van wie er één (minder dan 1%) recente – maar geen huidige – gebruiker is.

2.7 Lachgas

Lachgas is een narcosemiddel dat ook wel als genotmiddel wordt gebruikt. De meeste cafébezoekers (62%) hebben hier ervaring mee, onder wie 20% het 1 of 2 keer probeerde. De gemiddelde startleeftijd is 21 jaar (doorsnee 20).⁸⁴ Ruim een derde van de cafébezoekers (35%) is recente lachgasgebruiker en een tiende (11%) huidige gebruiker.

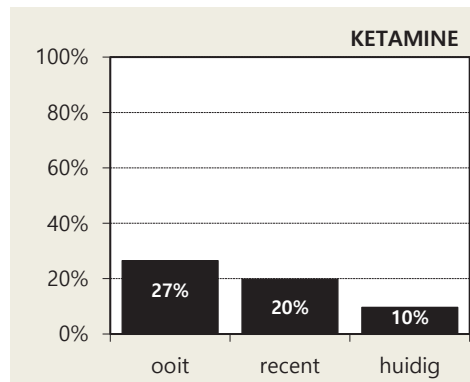
De gemiddelde gebruiksfrequentie onder recente lachgasgebruikers is 4 dagen in het afgelopen jaar (doorsnee 2 dagen). Voor ruim de helft van de recente gebruikers is het gebruik het laatste jaar beperkt gebleven tot 1-2 dagen, 19% gebruikte 3-4 dagen, 24% 5-10 dagen en een klein deel (4%) op meer dan 10 dagen. Een kleine groep recente gebruikers (6%) is van mening dat hij of zij te veel of te vaak lachgas gebruikt,

⁸³ www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/methamphetamine

⁸⁴ Deze gemiddelde startleeftijd lijkt contrasteren met het beeld dat uit de media naar voren komt, namelijk dat over het algemeen op jonge leeftijd met lachgas wordt begonnen. Lachgas is echter een tijdje vrijwel van de recreatieve drugsmarkt verdwenen en kwam pas vanaf 2010 weer op (Nabben, van der Pol & Korf, 2017). De echte explosieve groei volgde in 2014. De cafébezoekers in de survey zijn gemiddeld 26 jaar en waren dus gemiddeld 18 of zelfs ouder toen lachgas (weer) een reputatie als uitgaansdrug kreeg. Het aandeel lachgasgebruikers dat voor hun 18e is begonnen is dan ook beperkt tot 22%.

2.8 Ketamine

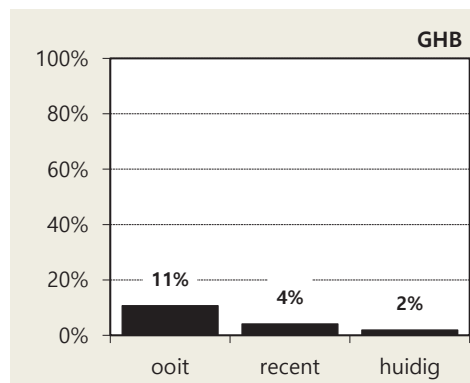
Net als lachgas is ketamine een narcosemiddel. Ruim een kwart van de onderzochte cafébezoekers (27%) heeft ooit ketamine gebruikt, onder wie 12% vooralsnog 1 á 2 keer. De gemiddeld startleeftijd is 23 jaar (4% was jonger dan 18 jaar). Eén op de vijf (20%) heeft het laatste jaar ketamine gebruikt en de helft daarvan (10%) de laatste maand.

De recente gebruikers namen het laatste jaar gemiddeld 5 keer ketamine (in doorsnee 3 keer). Bij bijna de helft van de recente gebruikers bleef het gebruik beperkt tot 1 of 2 keer per jaar (46%), 16% gebruikte 3 of 4 keer, 27% 5 tot 10 keer en 11% meer dan 10 keer. Eén op de twaalf (8%) vindt dat hij of zij te veel of te vaak ketamine gebruikt.

2.9 GHB

GHB is het derde narcosemiddel dat ook wel recreatief wordt gebruikt. Ongeveer één op de tien cafébezoekers (11%), van wie iets meer dan de helft niet vaker dan 2 keer in zijn/haar leven. Ooit-gebruikers waren gemiddeld 23 jaar toe zij voor het eerst GHB namen (2% was jonger dan 18 jaar).

Gemiddeld gebruikten de recente gebruikers 7 keer in het afgelopen jaar, maar de doorsnee ligt op 4 keer per jaar. Meer dan een derde (36%) gebruikte het afgelopen jaar 1-2 keer GHB, 32% 3-4 keer, 9% 5-10 keer en 23% meer dan 10 keer. Naar eigen mening neemt bijna één op de tien recente gebruikers (9%) te veel of te vaak GHB.

2.10 Nps (Nieuwe Psychoactieve Stoffen)

NPS is de verzamelnaam voor 'Nieuwe Psychoactieve Stoffen'. Het Europees waarnemingscentrum voor drugs (EMCDDA) definieert NPS als: synthetische of van nature voorkomende stoffen die niet worden gecontroleerd onder de internationale wetgeving en

vaak worden geproduceerd om de effecten van gecontroleerde drugs na te bootsen.⁸⁵ Het is soms niet helemaal duidelijk waarom een bepaald middel tot de NPS wordt gerekend. Een aantal stoffen is namelijk helemaal niet "nieuw", maar al jaren (soms decennia) op de markt. Daarnaast kan een stof kan weliswaar niet onder internationale wetgeving vallen, maar volgens de nationale wet wel verboden zijn.⁸⁶

NPS kunnen op twee manieren worden ingedeeld: (1) op basis van hun chemische structuur (fenylethylaminen, cathinonen, cannabinoïden, piperazinen, tryptaminen, overige)⁸⁷, of (2) op basis van hun effecten (stimulerend, empathogeen, nootropisch, psychedelisch, dissociatief, overige)⁸⁸, maar verschillende categorieën overlappen nogal eens.

De cafébezoekers is gevraagd naar hun gebruik van acht verschillende NPS.

4-FA of **4-fluoramfetamine** (fenethylamine, stimulerend/empathogeen) werd in 2008 voor het eerst op de Nederlandse drugsmarkt gesignaleerd en werd enkele jaren later onder het imago 'ecstasy-light' in korte tijd razend populair.⁸⁹ In mei 2017 is 4-FA opgenomen in de Opiumwet. Eén op de drie cafébezoekers (33%) heeft ooit 4-FA gebruikt. Het afgelopen jaar (dus na ingang van het verbod) gebruikte 11% 4-FA en de laatste maand 3%.

2C-B (fenethylamine, psychedelisch) is een oude bekende die al sinds 1997 onder de Opiumwet valt. Desondanks blijft 2C-B aanwezig op de drugsmarkt. Ooit-gebruik van dit middel onder cafébezoekers is 16%, recent gebruik 9% en huidig gebruik 3%.

⁸⁵ EMCDDA (2014).

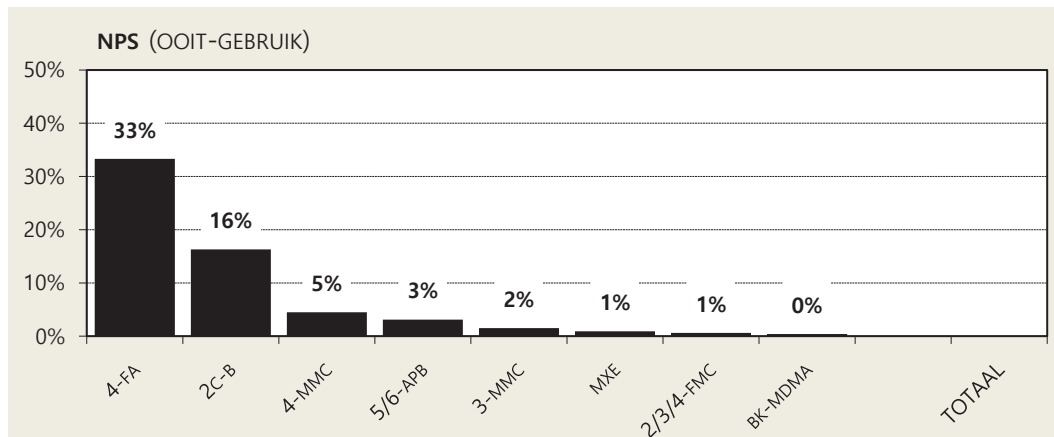
⁸⁶ Bovendien bestaan er twee lijsten van middelen onder internationale wetgeving, die ook nog eens regelmatig worden herzien: *List of Narcotic Drugs under International Control (Yellow List)* en *List of Psychotropic Substances under International Control (Green List)*. In de tweede lijst zijn middelen opgenomen die desondanks nog steeds tot de NPS worden gerekend.

Zie www.who.int/medicines/areas/quality_safety/sub_Int_control/en/

⁸⁷ EMCDDA (2015).

⁸⁸ Benschop et al. (2017).

⁸⁹ Van der Pol et al. (2017).

Andere NPS laten beduidend lagere gebruikscijfers zien:

- **4-MMC** of *mefedrone* 5% ooit-gebruik (cathinon, stimulerend/empathogeen, sinds 2012 in de Opiumwet)
- **5/6-APB** of *benzofury* 3% ooit-gebruik (fenethylamine, stimulerend/empathogeen, niet in de Opiumwet)⁹⁰
- **3-MMC** 2% ooit-gebruik (cathinon, stimulerend/empathogeen, niet in de Opiumwet)
- **MXE** of *metoxamine* 1% ooit-gebruik (ketamine-analoog, dissociatief, sinds 2015 in de Opiumwet)
- **2/3/4-FMC** of *flefedrone* 1% ooit-gebruik (cathinon, stimulerend, niet in de Opiumwet)⁹¹
- **BK-MDMA** of *methylone* minder dan 1% ooit-gebruik (fenethylamine/cathinon, stimulerend/empathogeen, sinds 2016 in de Opiumwet)

Recent gebruik van deze middelen is hooguit 1% en slechts enkele cafébezoekers zijn huidige gebruikers.

In totaal hebben vier op de tien cafébezoekers (40%) ooit weleens één of meer van de acht onderzochte NPS gebruikt, twee op de tien (19%) het laatste jaar en 6% de laatste maand. Daarnaast is een open vraag gesteld of nog andere 'nieuwe of bijzondere drugs'

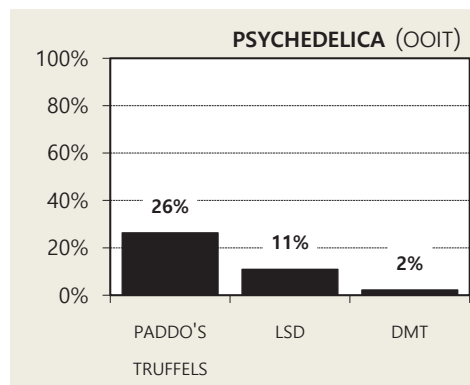
⁹⁰ 5-APB en 6-APB zijn chemisch niet identiek maar door gebruikers wordt het onderscheid niet altijd gemaakt. Beide stoffen staan bekend als 'benzofury'.

⁹¹ 2-FMC, 3-FMC en 4-FMC zijn chemisch niet identiek maar door gebruikers wordt het onderscheid niet altijd gemaakt. Beide stoffen staan bekend als 'flefedrone'.

zijn gebruikt. Hierop werd door zes cafébezoekers (1%) positief geantwoord. Middelen die werden genoemd zijn: 2C-E, 3-MEO-PCE, ayahuasca, poppers, San Pedro, en yopo.

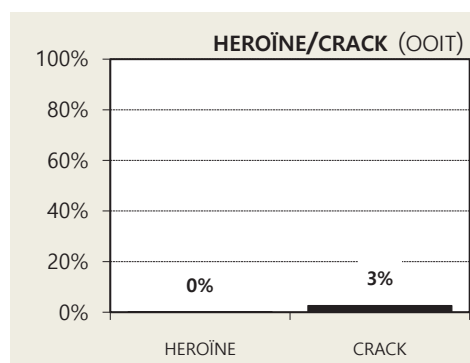
2.11 Psychedelica

Paddo's of truffels, LSD en DMT zijn psychedelica (ook wel hallucinogenen of tripmiddelen genoemd). Ruim een kwart (26%) van de cafébezoekers heeft ooit paddo's/truffels gebruikt en ruim één op de tien (11%) ooit LSD. Het laatste jaar gebruikte 7% paddo's/truffels en 4% LSD, maar slechts een paar cafébezoekers zijn huidige gebruikers (1% voor beide middelen). Met DMT (de werkzame stof in ayahuasca) hebben weinig cafébezoekers ervaring: 2% is ooit-gebruiker, 1% recente gebruiker en er is geen enkele huidige gebruiker.

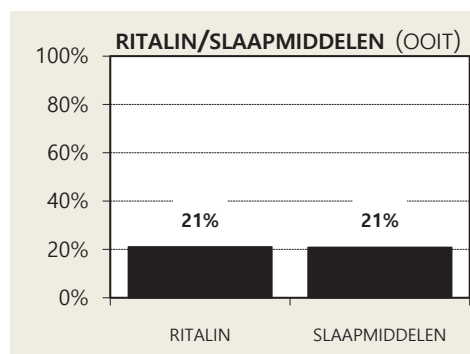
2.12 Heroïne en crack

Heroïne en crack (basecoke) zijn beide 'straatdrugs'. Eén cafébezoeker gebruikte ooit heroïne (ook de laatste maand), wat neerkomt op minder dan 1%. Ooit-gebruik van crack komt iets vaker voor (3%), maar slechts enkele cafébezoekers zijn huidige crackgebruikers (1%).

2.13 Ritalin en slaapmiddelen

De uitgaanders is tevens gevraagd naar het gebruik van twee soorten medicijnen die ook wel als 'genotmiddel' worden genomen: slaap- en kalmeringsmiddelen en Ritalin (methylfenidaat). Voor Ritalin is specifiek naar recreatief gebruik gevraagd, omdat het binnen deze leeftijdsgroep niet geheel ongebruikelijk is dat iemand het middel (ooit) kreeg voorgeschreven. Eén op de vijf cafébezoekers heeft ooit Ritalin recreatief gebruikt; het laatste jaar

was dat 8% en de laatste maand 3%. Ooit-gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen ligt eveneens op 21%; recent gebruik van dergelijke middelen is 14% en huidig gebruik 4%.

2.14 Gokken

Gokken is uiteraard geen genotmiddel, maar heeft wel – net als de hierboven beschreven middelen – een zeker risico op problemen en verslaving. Vandaar dat in de vragenlijst ook enkele vragen over gokken zijn opgenomen. Verreweg de meeste cafébezoekers (99%) gaven het afgelopen jaar geen geld uit aan online of offline gokspelletjes. Degenen die dit wel deden, gokten over het algemeen niet meer dan een paar keer. Een handvol cafébezoekers gaf het laatste jaar 10 keer of vaker geld uit aan online of offline gokspelletjes (1%).

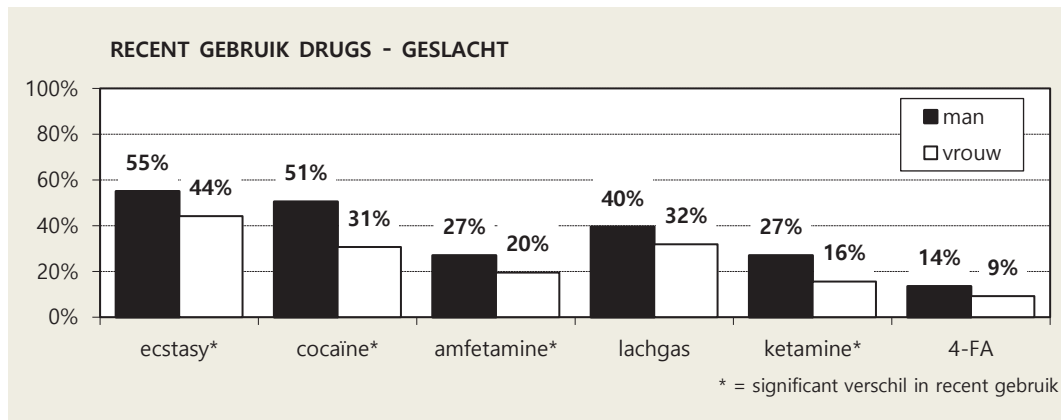
2.15 Middelengebruik per subgroep

In deze paragraaf maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen subgroepen op basis van achtergrondkenmerken, namelijk: geslacht, leeftijd, etniciteit, woonplaats en voornaamste bezigheid. We kijken daarbij naar verschillen in *huidig gebruik* van tabak, alcohol en cannabis en verschillen in *recent gebruik* van de zes meest gebruikte drugs: XTC-pillen, cocaïne, amfetamine, lachgas, ketamine en 4-FA (een populaire NPS). Bij deze vergelijkingen spreken we alleen van verschillen als deze significant zijn (zie pagina 108). Vergelijkingen van andere gebruikscijfers en middelen zijn opgenomen in de tabellen in bijlage B.

2.15.1 Geslacht

Mannelijke (n=200) en vrouwelijke (n=339) cafébezoekers zijn even vaak huidige rokers en huidige drinkers, maar mannen zijn vaker huidige blowers (36% versus 22%). Ook drinken de mannen meer glazen alcohol per drinkdag (5 versus 4 glazen).

Mannen scoren hoger dan vrouwen op vier van de zes drugs: XTC-pillen, cocaïne, amfetamine en ketamine. Voor recent gebruik van lachgas en 4-FA is er geen significant verschil. Onder mannelijke en vrouwelijke recente gebruikers van drugs is er ook geen verschil in gebruiksfrequentie.

Eerder bleek dat van de benaderde cafébezoekers mannen en recente gebruikers van ecstasy en cocaïne minder vaak de online vragenlijst invulden (zie paragraaf 1.2). Nu blijkt dat mannen op deze middelen ook hoger scores. Dit kan erop duiden dat hier geen sprake was van selectieve respons in de zin dat gebruikers van ecstasy en cocaïne deelname hebben geweigerd vanwege hun gebruik, maar dat de verschillen in gebruikscijfers tussen respondenten en niet-respondenten een neveneffect zijn van een lagere respons onder mannen – iets dat in surveyonderzoek niet ongebruikelijk is.⁹² Desalniettemin is het mogelijk dat de ondervertegenwoordiging van mannen de prevalentiecijfers die uit deze survey naar voren komen heeft vertekend. In hoeverre dat het geval zou kunnen zijn, is onderzocht door de surveyresultaten te wegen naar geslacht.⁹³ De prevalentiecijfers bleken met en zonder weging erg vergelijkbaar. Zelden was het verschil groter dan 1 procentpunt en nergens meer dan 1½ procentpunt. Ondanks de verschillen tussen respondenten en niet-respondenten, blijken de onderzochte cafébezoekers qua middelengebruik dus al met al een redelijk goede afspiegeling van de totale groep benaderde cafébezoekers en er is geen sprake van een grote vertekening van de prevalentiecijfers door selectieve respons.⁹⁴

2.15.2 Leeftijd

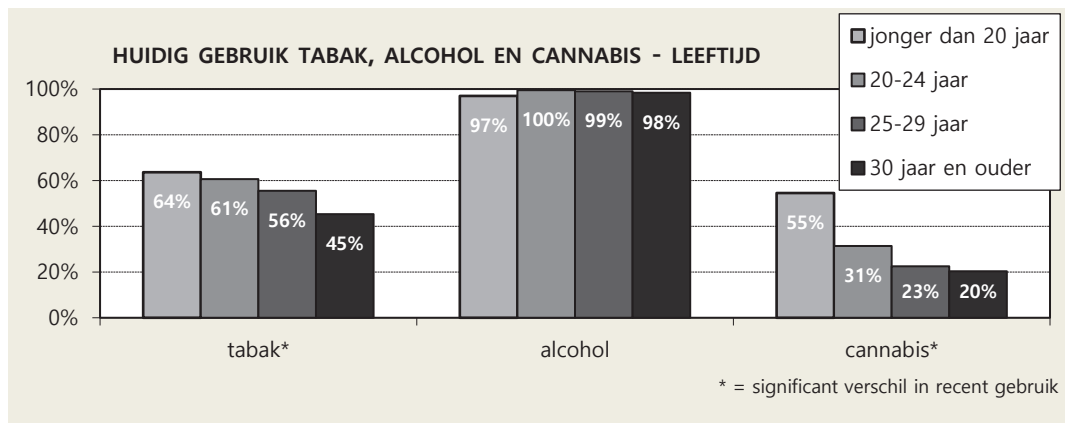
In de analyse naar leeftijd onderscheiden we vier categorieën, namelijk: jonger dan 20 jaar (n=33), 20-24 jaar (n=188), 25-29 jaar (n=191) en 30 jaar en ouder (n=128). Voor tabak en cannabis geldt: hoe jonger, hoe groter het aandeel huidige rokers en huidige

⁹² Smith (2008).

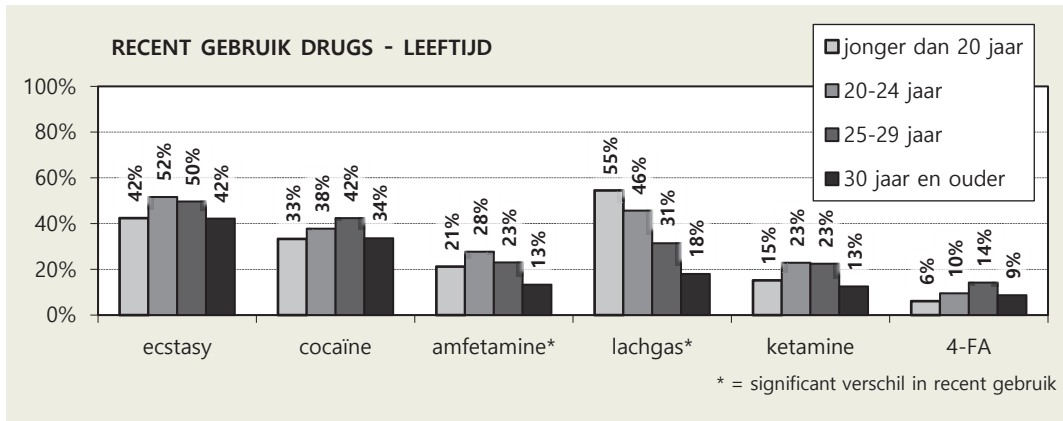
⁹³ Weegfactor = populatieproportie/responsproportie. Mannen: 44.2% / 37.0% = 1.19. Vrouwen: 55.8% / 63.0% = 0.89.

⁹⁴ Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de representativiteit van de onderzochte cafébezoekers ten opzichte van de totale populatie cafébezoekers in Amsterdam omdat er van die populatie geen cijfers zijn. Daarom is er ook voor gekozen de resultaten in deze rapportage niet te baseren op gewogen gegevens. Dit zou een schijnprecisie inhouden.

blowers. Daarentegen is het aantal sigaretten per rookdag en het aantal joints per blowdag onder jongere en oudere cafébezoekers vergelijkbaar. Wat alcohol betreft is er geen verschil naar leeftijd in het aandeel huidige drinkers, maar geldt wel: hoe jonger, hoe groter het gemiddeld aantal glazen alcohol per drinkdag. Huidige drinkers onder cafébezoekers jonger dan 20 jaar drinken gemiddeld 5 glazen op een drinkdag, terwijl 30-plussers er dan gemiddeld 4 drinken.

Wanneer het recente gebruik van de zes drugs wordt afgezet naar leeftijd, valt op dat vijf van de zes middelen een overeenkomstig patroon laten zien: gebruikscijfers onder twintigers liggen hoger dan die onder de jongere en oudere cafébezoekers (hoewel alleen voor amfetamine de verschillen significant zijn). Bij lachgas is dat anders: recent gebruik is het hoogst onder de jongste leeftijdsgroep en neemt af met de leeftijd. Van de cafébezoekers onder de twintig heeft meer dan de helft (55%) het laatste jaar lachgas gebruikt. Bij de begin-twintigers is dat ook nog bijna de helft (46%), maar onder eind-twintigers is dat nog geen derde (31%) en onder dertigplussers nog geen vijfde (18%). Recent gebruik van lachgas komt onder de jongste leeftijdsgroep dus drie keer zo vaak voor als onder de oudste groep.

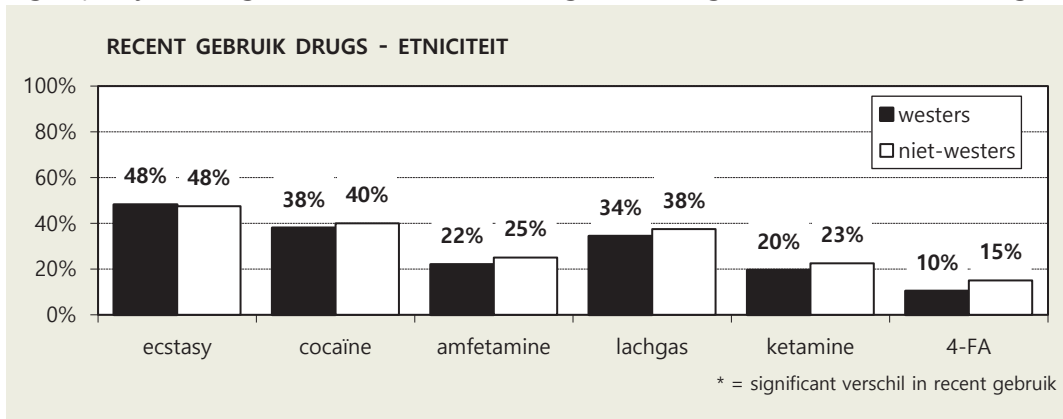

Qua gebruiksfrequentie valt bij recente cocaïnegebruikers juist op: hoe ouder hoe meer gebruiksdagen per jaar. Vergeleken met de twintigers zijn onder dertigplussers dus minder recente gebruikers, maar zij gebruiken wel vaker: gemiddeld 21 dagen per jaar versus 8-10 dagen per jaar (de jongste groep laten we buiten beschouwing wegens kleine aantallen recente gebruikers). Bij amfetamine geldt het omgekeerde: hoe ouder hoe minder gebruiksdagen per jaar. Recente gebruikers onder dertigplussers gebruikten gemiddeld 5 dagen per jaar amfetamine; twintigers gemiddeld 7 dagen per jaar (idem).

2.15.3 Etniciteit

Er is geen verschil tussen westerse (n=500) en niet-westerse (n=40) cafébezoekers in het aandeel huidige rokers, huidige drinkers en huidige blowers. Ook het gemiddeld aantal sigaretten, glazen alcohol en joints per dag is vergelijkbaar in beide groepen.

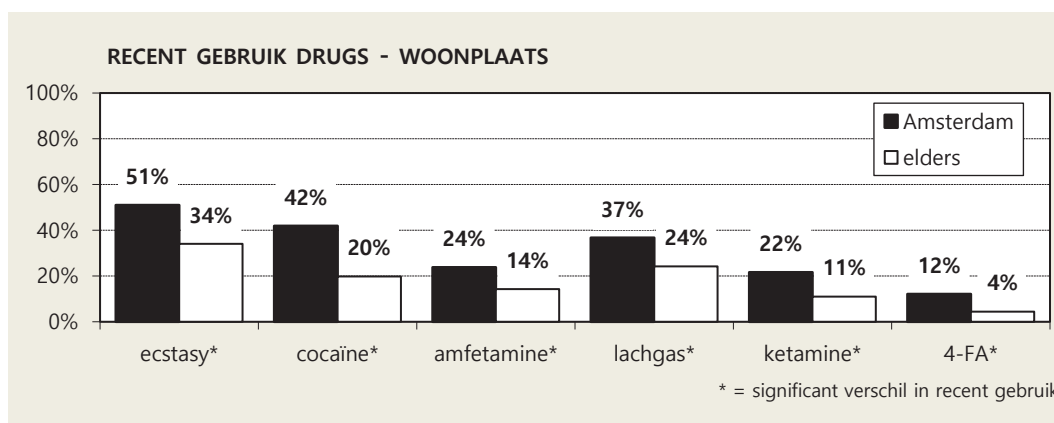
Wat de zes drugs betreft zijn er geen verschillen. Westerse en niet-westerse cafébezoekers zijn even vaak recente gebruikers van XTC-pillen, cocaïne, amfetamine, lachgas, ketamine en 4-FA. Wel gebruikten niet-westerse recente lachgasgebruikers vaker in het afgelopen jaar lachgas dan westerse recente gebruikers: gemiddeld 6 versus 3 dagen.

2.15.4 Woonplaats

Het aandeel huidige rokers, huidige drinkers en huidige blowers verschilt niet tussen cafébezoekers die in Amsterdam wonen (n=449) en cafébezoekers van buiten de hoofdstad (n=91). Ook de gebruikshoeveelheden tabak, cannabis en alcohol verschillen niet.

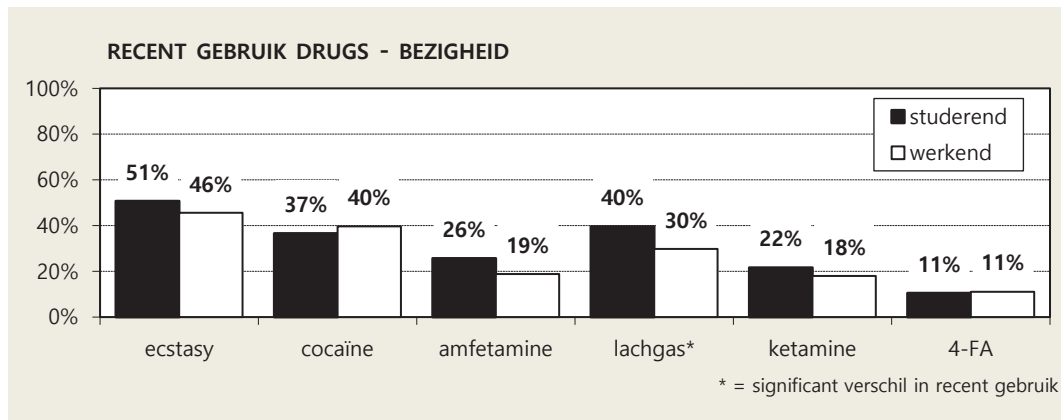
Amsterdamse cafébezoekers verschillen wel van de niet-Amsterdammers in het gebruik van drugs. Amsterdammers scoren hoger op recent gebruik van alle zes drugs: xtc-pillen, cocaïne, amfetamine, lachgas, ketamine en 4-FA. Dit verschil kan oplopen tot meer dan een factor twee. De gebruiksfrequentie van drugs is echter vergelijkbaar onder beide groepen.

2.15.5 Bezigheid

De cafébezoekers zijn op basis van hun voornaamste bezigheid onder te verdelen in twee categorieën (zie pagina 112): studerende (n=268) en werkende (n=272). Studerende en werkende vertonen geen verschillen in huidig roken, drinken en blowen.

Voor vijf van de zes drugs laten studerende en werkende geen verschil in recent gebruik zien. Uitzondering is lachgas. Vier op de tien studerende cafébezoekers (40%) gebruikten het laatste jaar lachgas, tegenover drie op de tien werkende cafébezoekers (30%). Hoewel het aandeel recente gebruikers van xtc-pillen en cocaïne onder beide groepen vergelijkbaar is, ligt de gebruiksfrequentie van deze middelen wel hoger onder werkende (6 respectievelijk 14 dagen per jaar) dan studerende (5 respectievelijk 7 dagen per jaar).

3 Uitgaan

Dit hoofdstuk gaat over het uitgaansgedrag van de cafébezoekers: in het algemeen én tijdens de uitgaansavond waarop zij benaderd zijn voor de survey. Hoeveel hebben ze die avond uitgegeven? Waar zijn ze naartoe gegaan? Welke genotmiddelen hebben ze gebruikt? En hoe zijn zij thuisgekomen?

3.1 Uitgaan in het algemeen

Voor de meeste cafébezoekers was de avond waarop zij in het café benaderd werden voor de survey niet de eerste en enige uitgaansavond die maand. Een ruime meerderheid ging de maand voorafgaand aan de survey 2 of 3 keer (36%) of 4 tot 9 keer (44%) uit. Eén op de tien (11%) was al minstens 10 keer wezen stappen. Cafébezoekers die de laatste maand vier keer of vaker uitgingen worden aangeduid als 'vaste stappers'. Dit betreft meer dan de helft van de cafébezoekers (54%). De meeste anderen zijn 'gelegenhedstapper' (1 tot 3 keer uitgegaan, 44%). 'Thuisblijvers', die de maand voorafgaand aan de avond van de survey niet eerder uitgingen, zijn in de minderheid (1%).

De meeste cafébezoekers gaan meestal stappen in het centrum van Amsterdam (60%), terwijl een derde (32%) meestal een uitgaanslocatie buiten het centrum bezoekt. Een klein deel gaat meestal buiten Amsterdam uit (8%).

Het is niet verrassend dat qua uitgaanslocaties café, kroeg of bar het hoogste scoort (93%), maar de cafébezoekers bezochten de afgelopen maand ook andere uitgaansgelegenheden. Twee derde ging naar een georganiseerd feestje bij vrienden/kennissen

(66%) en bijna de helft naar een discotheek of club (48%). Daarnaast bezochten de cafébezoekers ook kleinschalige (37%) of grootschalige (32%) feesten/festivals⁹⁵, en optredens of concerten (24%).

3.2 De uitgaansavond⁹⁶

In het café spendeerden de cafébezoekers gemiddeld 23 euro (doorsnee €20,-). Over de gehele uitgaansavond werd gemiddeld 29 euro (doorsnee €25,-) uitgegeven. Dat er buiten het cafébezoek weinig geld werd uitgegeven wordt verklaard doordat het merendeel (79%) na het café naar huis ging. De meeste anderen (11%) gingen naar een volgend café. Andere uitgaansgelegenheden, zoals discotheek/club (4%), georganiseerd feestje (2%), optreden/concert (1%) of feest/festival (minder dan 1%) werden tijdens de uitgaansavond nauwelijks bezocht.

Aan het eind van de uitgaansavond zijn de meeste cafébezoekers op de fiets naar huis gegaan (66%). De meeste anderen gingen lopend (19%) of met het openbaar vervoer (11%). Een klein deel liet zich vervoeren door een taxi te nemen (3%) of bij iemand achterop (2%) of in de auto (1%) mee te rijden. Een eveneens klein deel reed zelf met brommer/scooter (2%) of auto (1%). De verschillende vervoersmogelijkheden zijn teruggebracht naar drie categorieën van verkeersdeelname.⁹⁷ Drie op de tien cafébezoekers (31%) hebben *niet zelf gereden*, maar zijn lopend naar huis gegaan of hebben zich door anderen laten vervoeren. Twee derde (66%) is naar huis *gefietst*. En de resterende 3% heeft op weg naar huis een *motorvoertuig bestuurd*. Deze driedeling zal verderop terugkomen wanneer gekeken wordt naar verkeersdeelname onder invloed van alcohol en drugs.

3.3 Middelengebruik voor, tijdens en na het uitgaan

De cafébezoekers is gevraagd naar hun gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen tijdens het cafébezoek, maar ook naar wat zij voor daarvoor en daarna hebben gebruikt. Gebruik tijdens het cafébezoek hoeft overigens niet te betekenen dat gebruik

⁹⁵ Kleinschalig: minder dan 5.000 bezoekers. Grootschalig: meer dan 5.000 bezoekers.

⁹⁶ Aangezien uitgaan zich niet beperkt tot de periode voor middernacht, zou de term 'uitgaansavond en/of -nacht' juist zijn. Voor de leesbaarheid is gekozen voor 'uitgaansavond'.

⁹⁷ In principe konden meerdere vervoersmogelijkheden worden aangekruist, maar dat is zelden gedaan. De drie categorieën van verkeersdeelname zijn onderling uitsluitend.

daadwerkelijk in het café heeft plaatsgevonden. Bezoekers kunnen ook even naar buiten zijn gegaan.

3.3.1 Tabak

Over de totale uitgaansavond werd door 35% van de cafébezoekers gerookt: *voor* het cafébezoek rookte 25%, *tijdens* het cafébezoek 33% en *na* het cafébezoek 24%.

Er zijn nauwelijks verschillen tussen subgroepen in roken op de uitgaansavond.

3.3.2 Alcohol

De meeste cafébezoekers (87%) dronken alcohol *tijdens* het cafébezoek, gemiddeld 4 glazen. Een derde (34%) dronk (ook) *voor* het cafébezoek alcohol, gemiddeld 3 glazen. En een kwart (26%) heeft ook *na* het cafébezoek nog alcohol gedronken, gemiddeld 3 glazen. Gedurende de totale uitgaansavond dronk alles bij elkaar 91% van de cafébezoekers gemiddeld 6 glazen alcohol.

Er zijn weinig verschillen in alcoholgebruik tijdens de uitgaansavond tussen subgroepen cafébezoekers. Wat wel opvalt is dat vrouwen zowel voor als na het cafébezoek even vaak en even veel dronken als mannen, maar dat tijdens het cafébezoek de vrouwen minder vaak dronken (84% versus 92%) en – als zij dat wel deden – minder glazen alcohol dronken (4 versus 5).

3.3.3 Cannabis

Als er al werd geblowd door de cafébezoekers, dan deden zij dat vaker *voor* (3%) en *na* (3%) dan *tijdens* (2%) het cafébezoek. Omdat het hier gaat om relatief beperkte aantallen, is alleen gekeken naar verschillen tussen subgroepen in cannabisgebruik over de gehele uitgaansavond. Van de totale groep cafébezoekers heeft 5% op de uitgaansavond geblowd. Dit verschilt niet naar geslacht, etniciteit, woonplaats en bezigheid. Wel blijken degenen die geblowd hebben vooral jongeren: 18% van de cafébezoekers onder de 20 jaar rookte een joint op de uitgaansavond, tegenover 4% á 5% van de cafébezoekers uit de andere leeftijdscategorieën.

3.3.4 Ecstasy, cocaïne en amfetamine

Ook het gebruik van stimulantia op de uitgaansavond is relatief beperkt. Over de gehele uitgaansavond gebruikten veertien cafébezoekers cocaïne (3%), twee bezoekers amfetamine (minder dan 1%), één bezoeker XTC (minder dan 1%) en niemand MDMA-poeder (0%). Alles bij elkaar heeft 3% op de uitgaansavond stimulantia gebruikt: 1% *voor*, 2%

tijdens en 2% *na* het cafébezoek. Mannen gebruikten vaker dan vrouwen stimulantia op de uitgaansavond (6% versus 2%); er zijn geen verschillen naar leeftijd, etniciteit, woonplaats of voornaamste bezigheid.

3.3.5 Lachgas, GHB en ketamine

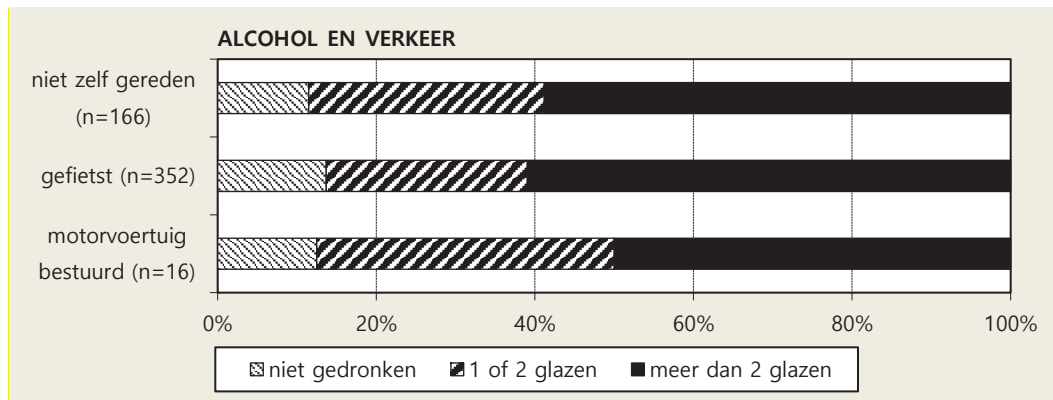
Nog beperkter is het gebruik van narcosemiddelen op de uitgaansavond. Over de gehele uitgaansavond namen vijf cafébezoekers ketamine (1%), één van hen tevens lachgas (minder dan 1%) en eveneens één van hen GHB (minder dan 1%). Bij elkaar gebruikte 1% narcosemiddelen op de uitgaansavond: 0% *voor*, 1% *tijdens* en minder dan 1% *na* het cafébezoek. Narcosemiddelen werden vaker gebruikt door niet-westerse dan westerse cafébezoekers (5% versus 1%); geslacht, leeftijd, woonplaats en voornaamste bezigheid maakten geen verschil.

3.3.6 Verkeersdeelname en alcohol- en druggebruik

Zoals gezegd zijn de cafébezoekers aan het eind van de uitgaansavond op drie manieren thuisgekomen: niet zelf gereden, gefietst of een motorvoertuig bestuurd. In elk van deze drie groepen dronk de meerderheid tijdens het cafébezoek alcohol (respectievelijk 89%, 86%, en 88%). Als we aannemen dat degenen die tijdens het cafébezoek meer dan twee glazen alcohol dronken een te hoog alcoholpromillage hadden om aan het verkeer deel te nemen, dan was 61% van de fietsers en 50% van de bestuurders van een motorvoertuig in overtreding.⁹⁸ De groep 'dronken' bestuurders van een motorvoertuig onder de onderzochte cafébezoekers is overigens relatief klein; het gaat om 8 individuen, wat neerkomt op 1% van de totale groep.

⁹⁸ <https://www.alcoholinfo.nl/publiek/verkeer/wetgeving>

Of dat daadwerkelijk zo was, hangt af van vele factoren, zoals lichaamsgewicht, drinksnelheid, hoeveel vooraf gedronken is, et cetera. Ook wordt geen rekening gehouden met beginnende bestuurders. Het gaat hier dus om een grove schatting.

Degenen die tijdens het cafébezoek cannabis, stimulantia of narcosemiddelen gebruikten, hebben geen van allen een motorvoertuig bestuurd – zij hebben niet zelf gereden of zijn naar huis gefietst.

3.3.7 Gebruikerstypen

Op basis van hun middelengebruik *tijdens* het cafébezoek zijn de cafébezoekers in vier typen in te delen:

- **Nuchteren** (13%) hebben geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen andere drugs gebruikt.
- **Drinkers** (84%) hebben wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen andere drugs gebruikt.
- **Blowers** (1%) hebben wel cannabis gebruikt (en eventueel alcohol gedronken), maar geen andere drugs.
- **Peppers** (2%) hebben drugs (XTC-pillen, cocaïne, amfetamine, MDMA-poeder, lachgas, GHB en/of ketamine gebruikt (en eventueel ook alcohol gedronken of geblowd).

Cafébezoekers en clubbers/festivalgangers vergeleken

Hoewel veel cafébezoekers niet onbekend zijn met cannabis en drugs, gedragen zij zich bij het uitgaan in het café toch vooral als drinkers en niet als blowers of peppers. Iets heel anders zagen we bij de Antenne survey van 2017 waarin bezoekers van clubs en festivals werden onderzocht. Op basis van hun middelengebruik tijdens het uitgaan, behoorde toen 4% tot de blowers en maar liefst 51% tot de peppers. In eerste instantie lijkt het erop dat het over dezelfde populatie gaat, want de clubbers/festivalgangers van 2017 gingen ook het laatste jaar vaak naar cafés (86%) en veel cafébezoekers van 2018 waren de laatste maand ook te vinden in clubs (48%) of op festivals (32%-37%).

Bovendien is de gemiddelde leeftijd (26 jaar) vergelijkbaar. Desalniettemin laat een vergelijking van prevalentiecijfers uit beide surveys niet alleen verschillen zien in gebruik van cannabis en drugs tijdens de uitgaansavond, maar ook in recent gebruik (laatste jaar). Clubbers/festivalgangers zijn vaker recente blowers en recente gebruikers van de meeste drugs (cocaine uitgezonderd). Beide populaties lijken daarmee deels, maar niet volledig te overlappen. Feit blijft dat – óók door cafébezoekers die dat in een club of op een festival wel doen – op een doorsnee caféavond weinig wordt geblowd en nauwelijks drugs worden gebruikt.

	cannabis	xTC-pillen	cocaine	amfetamine	lachgas	ketamine	GHB
Recent gebruik							
Café 2018	52%	48%	38%	22%	35%	20%	4%
Club/festival 2017	64%	66%	39%	31%	52%	26%	13%
Gebruik uitgaansavond							
Café 2018	5%	< 1%	3%	< 1%	< 1%	1%	<1%
Club/festival 2017	19%	35%	10%	11%	9%	4%	8%

4 Trends

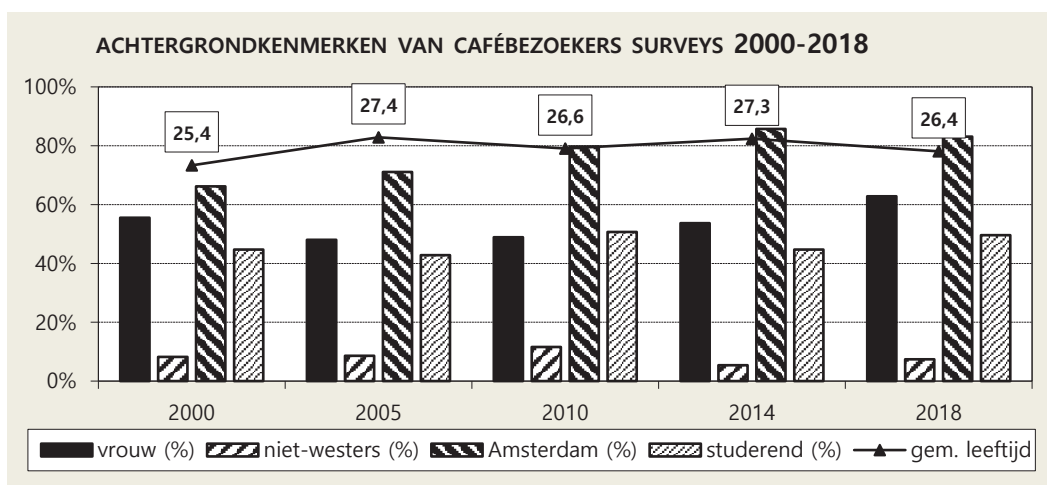
Sinds de eeuwwisseling is inmiddels vijf maal een Antenne cafésurvey uitgevoerd: in 2000, 2005, 2010, 2014 en 2018. Op basis van de gegevens van deze surveys worden algemene trends gepresenteerd en meer specifieke vergelijkingen gemaakt tussen 2018 en 2014.

4.1 Trends in cafépubliek

Voor we ingaan op trends in middelengebruik, kijken we eerst naar veranderingen in het onderzochte cafépubliek. Door de jaren heen zijn cafébezoekers op een aantal punten grotendeels hetzelfde gebleven: het zijn voornamelijk twintigers, overwegend zonder migratieachtergrond en meestal woonachtig in de hoofdstad (dat laatste komt door onze focus op cafés en caféavonden die een Amsterdams publiek trekken). Tot 2014

werd de steekproef van cafés gestratificeerd naar type: mainstream, hip, student of gay. Dat deze typering in 2018 is weggelaten omdat een dergelijke verzuiling is verdwenen, blijkt terecht. In de steekproeven van 2014 en 2018 is het aandeel studenten (45% en 50%) en lhbt'ers (11% en 12%) vergelijkbaar.

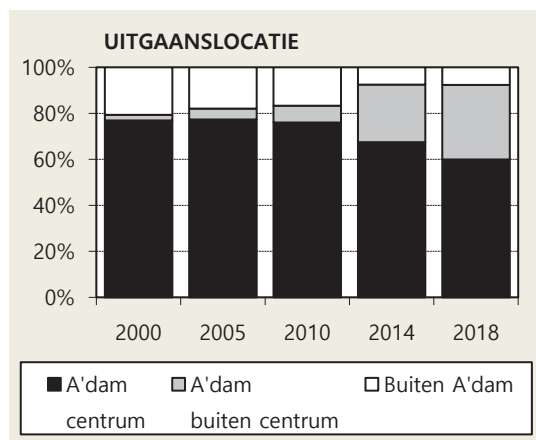
Toch zijn er ook verschillen. Zo neemt het aandeel vrouwen de laatste jaren toe, van 48% in 2005 naar 63% in 2018. En de gemiddelde leeftijd wisselt: in 2000 lag die op 25 jaar, in de periode 2005-2014 wat hoger (27 jaar), en in 2018 weer wat lager (26 jaar).

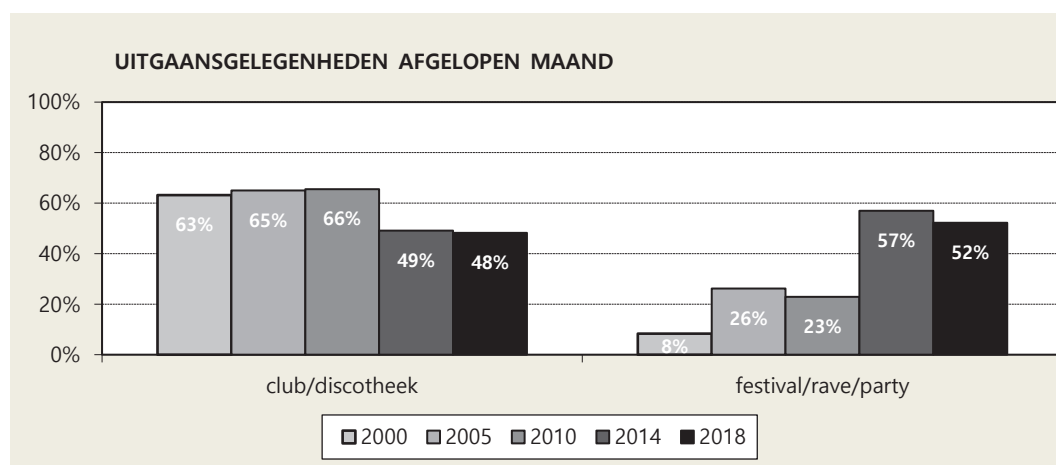
4.2 Trends in uitgaan

Hoewel in alle jaargangen het merendeel van de onderzochte cafébezoekers als vaste stapper was te typeren (zij gingen de afgelopen maand ten minste 4 keer uit), is deze groep in de loop der jaren wel kleiner geworden, van 67% in 2000 naar 54% in 2018. De groep gelegenhedstappers (1-3 keer uitgegaan) nam daarentegen toe, van 30% naar 45%.

Een andere opvallende verschuiving is de uitgaanslocatie. In 2000 gingen cafébezoekers nauwelijks stappen buiten het centrum, terwijl in 2018 bijna een derde (32%) meestal uitging buiten de binnenstad. Het Amsterdamse uitgaansleven heeft zich in de loop der tijd vanuit het centrum verplaatst naar andere buurten. Deze verschuiving is gevolgd bij de selectie van cafés voor de Antenne survey.

In de uitgaansgelegenheden die de onderzochte cafébezoekers de laatste maand bezochten, is de 'festivalisering' van het uitgaansleven terug te zien. Het café bleef de meest populaire uitgaansplek (93% in 2018, net als in 2000), maar daarnaast werden steeds meer festivals, raves of party's bezocht (52% in 2018, tegenover slechts 8% in 2000).⁹⁹ Tegelijkertijd nam het clubbezoek af van 63% naar 48%.

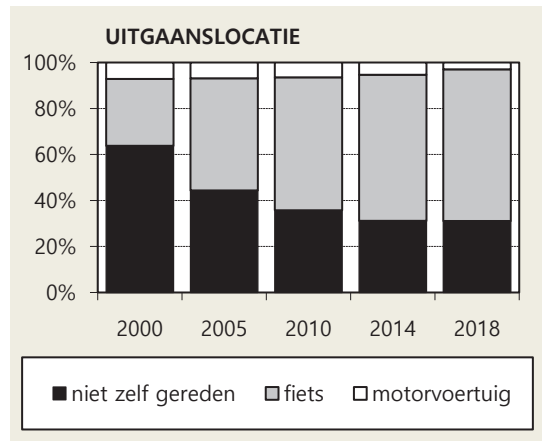

Het bedrag dat de cafébezoekers tijdens de uitgaansavond uitgaven varieerde per jaargang tussen de 30 en 40 euro. Over de lange termijn bezien is hierin geen stijgende

⁹⁹ In de vragenlijsten werden verschillende termen gehanteerd. Houseparty in 2000, megaparty (>10.000 bezoekers) of kleinere party in 2005 en 2010, rave of muziekfestival/dance-event/party in 2014, kleinschalig feest/festival (<5.000 bezoekers) of grootschalig feest/festival in 2018.

trend te zien. Dat is opvallend, want de gemiddelde prijs van een biertje is tussen 2000 en 2018 verdubbeld.¹⁰⁰

Aan het eind van de uitgaansavond gingen steeds meer cafébezoekers fietsend naar huis (van 29% in 2000 naar 66% in 2018). Vooral het gebruik van openbaar vervoer en taxi nam af en er werd ook minder vaak een motorvoertuig bestuurd. Het feit dat, vergeleken met eerdere jaren, een groot deel van de onderzochte cafébezoekers van 2018 in Amsterdam woont, zal daar zeker mee te maken hebben.

4.3 Trends in middelengebruik

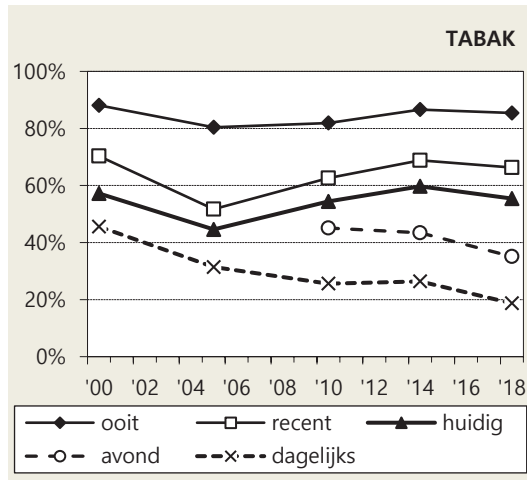
In de komende paragrafen beschrijven we per middel de algemene trend vanaf de eerste Antenne cafésurvey (in 2000) en vervolgens vergelijken we recente gebruikscijfers van 2018 en 2014. We focussen bij tabak, alcohol en cannabis op trends in *huidig* gebruik en bij de overige middelen op trends in *recent* gebruik (vergelijkingen van overige prevalentiecijfers zijn terug te vinden in bijlage B). We analyseren ook de trends in middelengebruik op de uitgaansavond zelf. Daarbij wordt gekeken naar gebruik op de totale uitgaansavond (voor, tijdens en/of na het cafébezoek).¹⁰¹

¹⁰⁰ Gemiddelde consumentenprijs van een glas bier in de horeca: €1,28 in 2000, €2,59 in 2017 (bron: CBS).

¹⁰¹ In de loop der jaren zijn verschillende formuleringen gehanteerd in de vragenlijst. In 2000 en 2005 werd gevraagd naar gebruik 'die avond/nacht' (voor alcohol ook voor het uitgaan) in 2010 naar gebruik 'tijdens het uitgaan' (idem), en in 2014 en 2018 naar gebruik voor/tijdens/na 'het cafébezoek'. De cijfers over middelengebruik op de uitgaansavond zijn voor de laatste twee cafésurveys dus goed vergelijkbaar, maar de vergelijkbaarheid met vroegere cafésurveys is minder goed.

4.3.1 Tabak

Het aandeel *huidige* rokers daalde in het begin van de jaren nul, maar keerde daarna terug naar het oude niveau. De gebruikscijfers van 2018 zijn ook min of meer vergelijkbaar met die van 2014. Hoewel er dus niet minder rokers zijn, wordt er wel minder gerookt. Het gemiddeld aantal sigaretten per rookdag daalde van 10 in 2000 naar 6 in 2018. Bovendien wordt er minder vaak gerookt. Het aandeel *dagelijkse* rokers nam gestaag af, van 46% in

2000 naar 19% in 2018. Een ruime halvering dus. Sinds 2010 zien we onder de cafébezoekers meer 'gelegenhedsmokers' dan dagelijkse rokers. Ook op de uitgaansavond waren er minder rokers dan voorheen. In 2018 stak 35% van de cafébezoekers voor, tijdens en/of na het cafébezoek een sigaret op, terwijl dat vier jaar eerder nog 43% was.

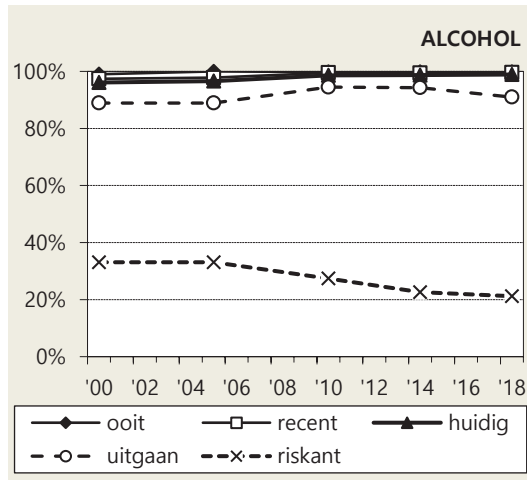
Elektronische sigaret en waterpijp (shisha)

Vanaf 2014 bevatte de vragenlijst vragen over het gebruik van de e-sigaret en waterpijp (shisha). We vroegen toen uitsluitend naar gebruik in het afgelopen jaar. Het roken van e-sigaretten (al dan niet met nicotine) is min of meer gelijk gebleven. Van de cafébezoekers van 2014 deed 16% dit het afgelopen jaar; in 2018 was dat 12%. Het roken van tabak of kruiden via een waterpijp werd minder populair: van 28% in 2014 naar 16% in 2018.

4.3.2 Alcohol

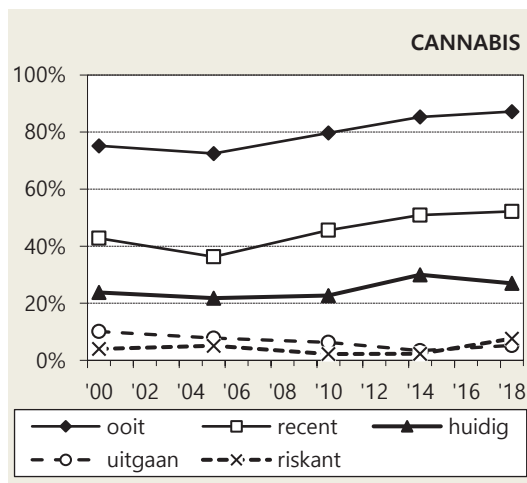
Cafébezoekers zijn vrijwel allemaal *huidige* drinkers. En ook tijdens het uitgaan drinkt het leeuwendeel alcohol. In de achttien jaar Antenne cafésurveys is dat niet of nauwelijks veranderd. Het gemiddeld aantal glazen alcohol per drinkdag (4 á 5) bleef ook vrijwel onveranderd, maar tijdens de uitgaansavond werd wel minder gedronken. In 2014 dronk 94% van de cafébezoekers voor, tijdens en/of na het cafébezoek in totaal zo'n 7 glazen alcohol; in

2018 was dat 91% en ongeveer 6 glazen. Riskant drinken daalde tussen 2000 en 2014 van 33% naar 23%, maar in 2018 is die daling gestagneerd en bleef het aandeel riskante drinkers ongeveer gelijk op 21%.

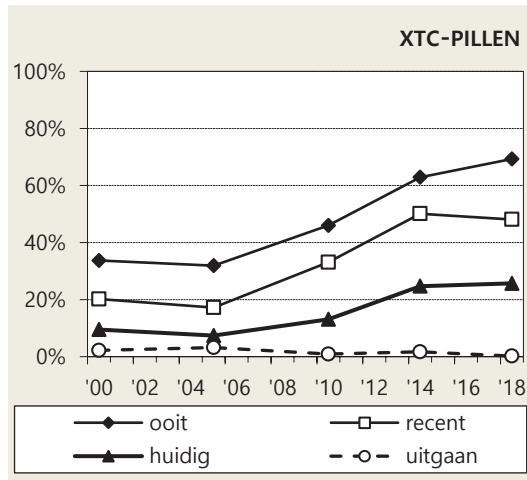
4.3.3 Cannabis

Tussen 2010 in 2014 steeg het aandeel *huidige* blowers onder de cafébezoekers, maar deze stijging zet in 2018 niet door. Cijfers over huidig blowen van 2014 en 2018 zijn vergelijkbaar (30% en 27%). Dat geldt ook voor cijfers over riskant blowen (2% en 2%), blowen op de uitgaansavond (3% en 5%) en het gemiddeld aantal joints per blowdag (1 in beide jaren).

4.3.4 XTC-pillen

Het *recente* gebruik van XTC-pillen onder cafébezoekers verdrievoudigde tussen 2005 (17%) en 2014 (50%). Tussen 2014 en 2018 bleef het aandeel recente gebruikers echter stabiel (48%). Ook is er geen verschil in het aantal dagen per jaar dat gebruikers XTC slikken: 5 maal. Gebruik van XTC-pillen op de uitgaansavond was altijd beperkt tot niet meer dan enkele procenten van de cafébezoekers, maar in 2018 gebruikte vrijwel niemand (minder dan 0%).

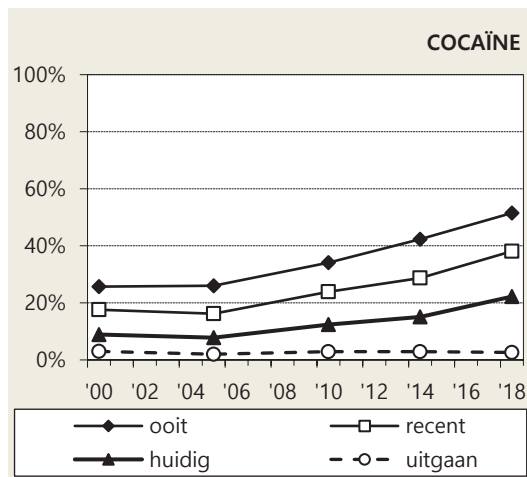

MDMA-poeder

Gegevens over het gebruik van MDMA-poeder onder cafébezoekers zijn beschikbaar vanaf 2010. Tussen 2010 en 2014 was sprake van een forse toename van *recent* gebruik, van 20% naar 31%. In 2018 bleef het aandeel recente gebruikers stabiel op 32%.

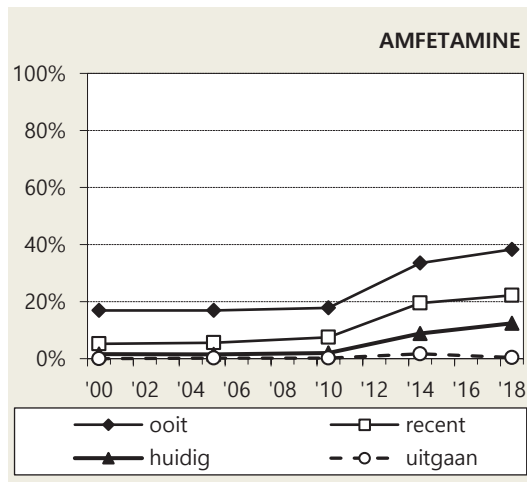
4.3.5 Cocaïne

Recent gebruik van cocaïne laat sinds 2005 een stijgende trend zien. Het aandeel recente cocaïnegebruikers onder de cafébezoekers van 2018 was 38%. Dat is beduidend meer dan in 2014 (29%) en meer dan twee keer zo veel als bij de eerste Antenne cafésurvey van 2000 (18%). Cocaïnegebruik op de uitgaansavond bleef echter op hetzelfde, relatief lage niveau van circa 3%.

4.3.6 Amfetamine

Recent amfetaminegebruik was bij de eerste drie Antenne cafésurveys vrijwel stabiel, maar maakte vervolgens tussen 2010 en 2014 een sprong van 8% naar 20%. De stijging zet niet door, want in 2018 had 22% van de cafébezoekers het laatste jaar amfetamine gebruikt. De gemiddeld gebruiksfrequentie (zo'n 7 maal per jaar) bleef ook gelijk. Amfetaminegebruik op de uitgaansavond kende in 2014 een 'piekje' van 1%, maar in 2018 gebruikte (net als voor 2014) vrijwel niemand amfetamine op de uitgaansavond.

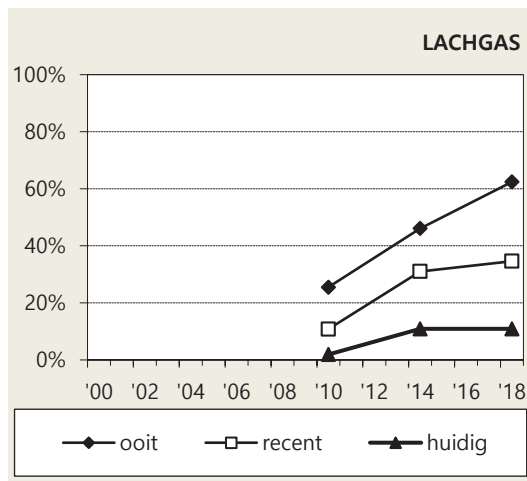

Methamfetamine

Het gebruik van methamfetamine is sinds 2010 gemeten en is in de drie Antenne cafésurveys een marginaal middel gebleken: slechts enkele individuele cafébezoekers zijn *recente* gebruikers.

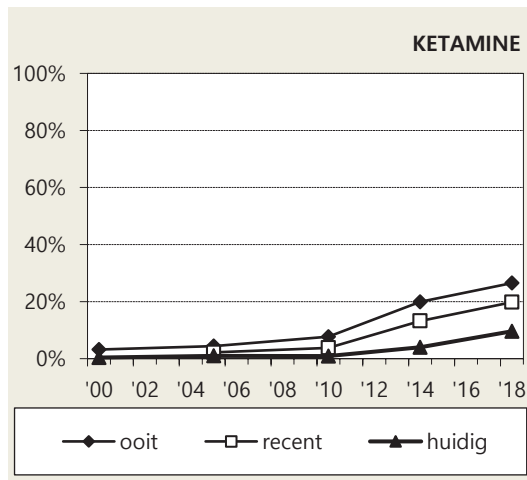
4.3.7 Lachgas

Begin jaren nul was lachgas vrijwel van de recreatieve gebruikersmarkt verdwenen, en daarmee uit de vragenlijst van de Antenne cafésurveys. Rond 2010 begon lachgas echter weer op te komen en keerde terug in de vragenlijst. *Recent* gebruik van lachgas verdrievoudigde bijna tussen 2010 (11%) en 2014 (31%). In 2018 (35%) is die toename gestagneerd. De gebruiksfrequentie nam zelfs iets af: van gemiddeld 5 gebruiksmomenten per jaar in 2014 naar gemiddeld 4 in 2018. Lachgasgebruik tijdens de uitgaansavond, gemeten in 2014 en 2018, was in beide jaren beperkt tot een enkele cafébezoeker.

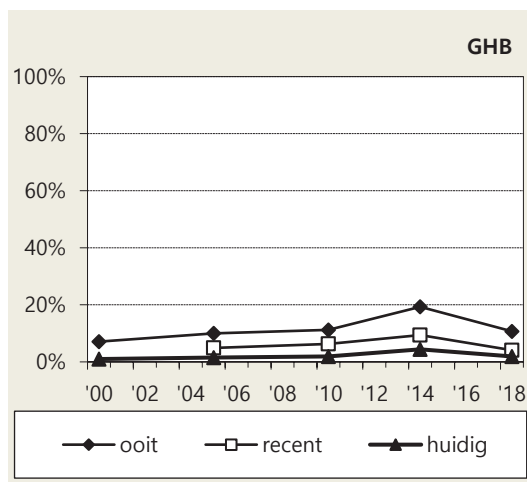
4.3.8 Ketamine

Recent gebruik van ketamine neemt toe en steeg van 2% in 2005 (in 2000 werd alleen ooit- en huidig gebruik gemeten) naar 20% in 2018. Vergeleken met 2014 lijkt de gemiddelde gebruiksfrequentie ook iets toegenomen van 4 naar 5 maal per jaar, maar dat verschil is niet significant. Ketaminegebruik op de uitgaansavond is alleen in 2018 gemeten (en kwam toen weinig voor, 1%).

4.3.9 GHB

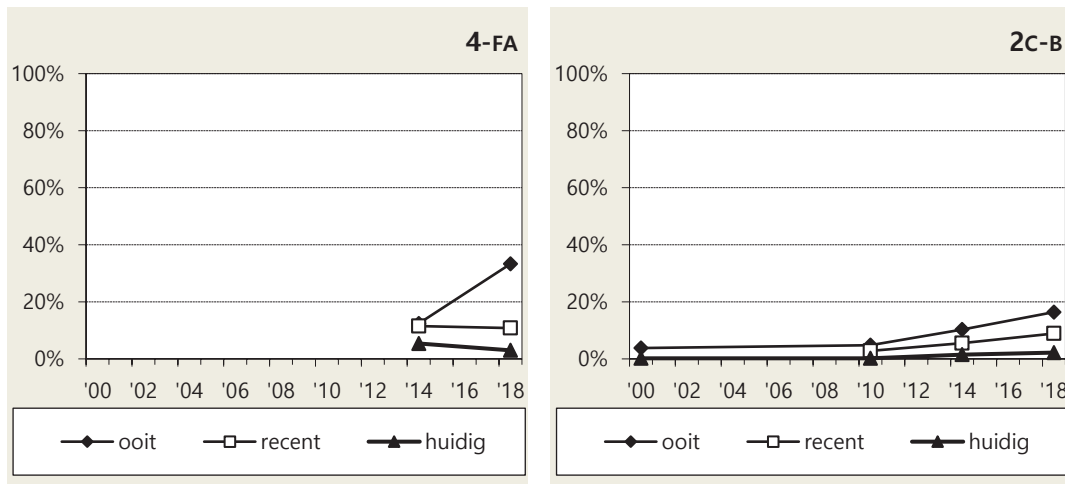
Recent gebruik van GHB nam toe van 5% in 2005 (in 2000 werd alleen ooit- en huidig gebruik gemeten) naar 9% in 2014, maar in 2018 is het weer gedaald en iets onder het niveau van dertien jaar geleden (4%). Het aantal gebruiksmomenten in een jaar bleef gelijk op 7. GHB-gebruik op de uitgaansavond kwam in de vier metingen niet of nauwelijks (minder dan 1%) voor.

4.3.10 Nps

Gebruik van **4-FA** is in de Antenne cafésurveys van 2014 en 2018 gemeten. In die vier jaar is het ooit-gebruik van dit middel bijna verdrievoudigd van 12% naar 33%. Het *recente* gebruik van 4-FA bleef echter gelijk: 12% in 2014, 11% in 2018. Dit heeft mogelijk te maken met het verbod op 4-FA sinds mei 2017.

Gebruik van **2C-B** – dat al veel langer op de markt is en in 1997 werd verboden – werd vanaf de eerste Antenne cafésurvey van 2000 gemeten. Sinds dat millenniumjaar is het ooit-gebruik van 2C-B verviervoudigd van 4% naar 16%. Cijfers over *recent* gebruik van 2C-B zijn sinds 2010 beschikbaar. Ook hierin is een flinke stijging zichtbaar: van 3% in 2010 naar 9% in 2018.

De meeste overige NPS waren alleen in 2014 en 2018 opgenomen in de vragenlijst. Wegens kleine aantallen gebruikers beperken we ons tot ooit-gebruik.

Ooit-gebruik van **4-MMC** (*mefedrone*), **5/6-APB** (*benzofury*) en **2/3/4-FMC** (*flefedrone*) bleef gelijk op respectievelijk 5%, 3% en 1%.

Ooit-gebruik van **MXE** (*metoxamine*) daalde van 3% naar 1% en ooit-gebruik van **BK-MDMA** (*methylone*) daalde van 2% naar minder dan 1%.

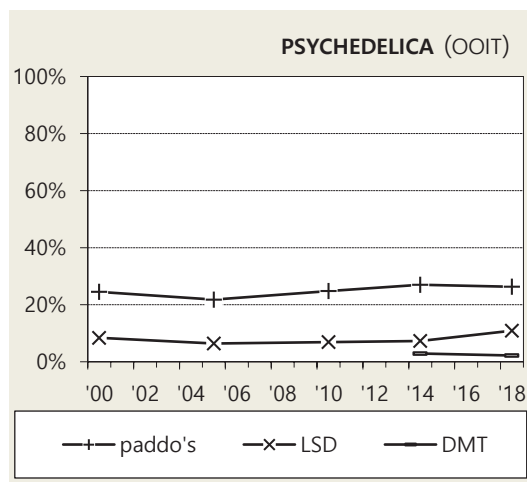
4.3.11 Psychedelica

We focussen hier op ooit-gebruik omdat recent gebruik van deze middelen relatief weinig voorkomt onder cafébezoekers.

Het ooit-gebruik van **paddo's** of truffels laat over de periode 2000-2018, afgezien van wat schommelingen, geen stijgende of dalende trend zien. Tussen 2014 (27%) en 2018 (26%) is er ook geen verschil.

Ooit-gebruik van **LSD** lag in de eerste vier Antenne café-surveys rond de 7%, maar is bij de laatste meting van 2018 gestegen naar 11%. Recent gebruik nam overigens ook toe: van 2% naar 4%.

Ooit-gebruik van **DMT** is alleen in 2014 en 2018 gemeten en was in beide jaren gelijk: 2%.

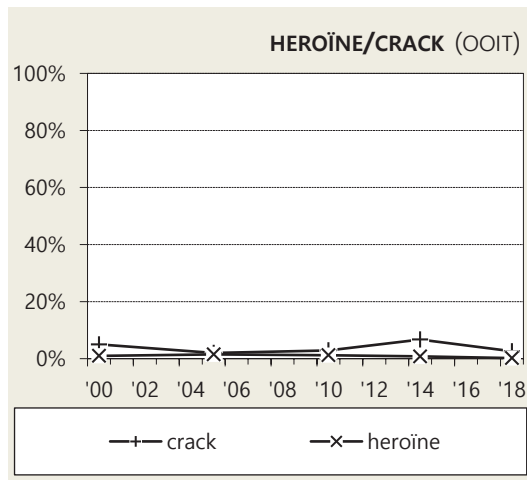

4.3.12 Heroïne en crack

Ook bij deze middelen ligt de focus op ooit-gebruik.

In Antenne cafésurveys van 2000-2014 lag het ooit-gebruik van **heroïne** rond de 1%; in 2018 was dat één individuele cafébezoeker (minder dan 1%).

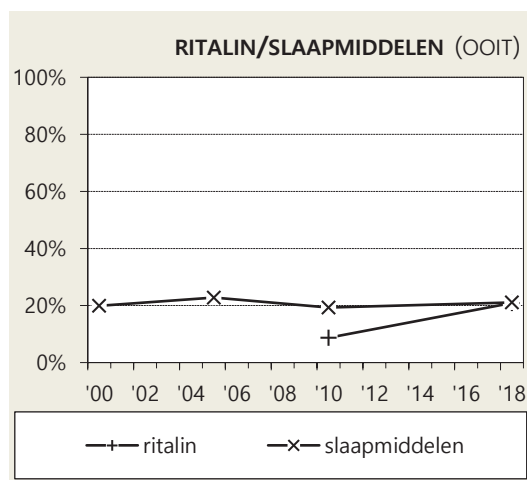
Cijfers over ooit-gebruik van **crack** laten een grillig patroon zien: van 5% in 2000, dalend naar 2%, weer oplopend tot 7% in 2014, en uiteindelijk weer dalend naar 3% in 2018.

4.3.13 Ritalin en slaapmiddelen

Gebruik van **Ritalin** is, behalve in 2018, alleen in de cafésurvey van 2010 gevraagd. Omdat toen niet specifiek werd gevraagd naar recreatief gebruik, zijn de cijfers niet goed vergelijkbaar. Voor de volledigheid is Ritalin wel opgenomen in de grafiek hiernaast.

Het ooit-gebruik van **slaap- en kalme-ringsmiddelen** is in de loop der jaren min of meer gelijk gebleven rond de 20%. Gebruik in het laatste jaar nam wel toe van 7% in 2000 naar 14% in 2018.

5 Samenvatting

In 2018 zijn zo'n tweeduizend bezoekers van 67 cafés verspreid over Amsterdam gevraagd deel te nemen aan de Antenne cafésurvey. De 540 respondenten die de vragenlijst invulden vormen een redelijk goede afspiegeling van de benaderde cafébezoekers.

De onderzochte cafébezoekers zijn veelal vrouwen (63%), heteroseksueel (88%), twintiger (70%, gemiddelde leeftijd 26 jaar) en woonachtig in Amsterdam (83%). De ene helft heeft studie als voornaamste bezigheid (vooral hbo/universiteit, soms mbo of middelbare school); voor de andere helft is dat werk (sommigen zijn werkzoekend). Deze tweedeling is echter enigszins arbitrair, want de meeste studerende hebben ook een baan en de meeste werkenden zijn hbo- of universitair geschoold.

Ooit-gebruik en startleeftijd

Een enkele uitzondering daargelaten hebben alle onderzochte cafébezoekers ooit alcohol gedronken (afgerond 100%). Ooit-gebruik van tabak (85%) en cannabis (87%) ontlopen elkaar niet veel, maar bij cannabis is de gebruikservaring vaker beperkt gebleven tot 1 of 2 keer. Bij de drugs staan xtc-pillen (69%) bovenaan, gevolgd door lachgas (62%) en cocaïne (52%). Met andere drugs heeft minder dan de helft van de cafébezoekers ervaring: amfetamine (38%), ketamine (27%) en GHB (11%). Bij de meeste drugs heeft ongeveer één op de drie á vier ooit-gebruikers het middel maar een paar keer gebruikt. Bij xtc-pillen is dat aandeel 'experimenteerders' veel kleiner (ongeveer één op de vijf); bij GHB is het gebruik voor de meesten juist beperkt gebleven tot 1 of 2 keer.

	tabak	alcohol	cannabis	xtc-pillen	cocaïne	amfetamine	lachgas	ketamine	GHB
Ooit-gebruik - totaal	85%	100%	87%	69%	52%	38%	62%	27%	11%
Ooit-gebruik - 1 of 2 keer	14%	1%	26%	13%	17%	15%	20%	12%	7%
Gem. startleeftijd	16	14	17	20	22	21	21	23	23

De gemiddelde leeftijd bij het eerste gebruik (de startleeftijd) ligt het laagst voor alcohol (14 jaar), tabak (16 jaar) en cannabis (17 jaar). De meeste rokers, drinkers en blowers zijn daar voor hun 18^e mee begonnen. Daarna komen xtc-pillen (20 jaar), amfetamine en lachgas (21 jaar), cocaïne (22 jaar) en ketamine en GHB (23 jaar). Gebruikers van deze middelen zijn daar meestal na hun 18e mee gestart.

Van de Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is 4-FA (33%) veruit het vaakst ooit gebruikt door de cafébezoekers, gevolgd door 2C-B (16%) en mefedrone (5%). Ooit-gebruik van andere NPS is hooguit een paar procent.

Bij de overige middelen staat het *ooit-gebruik* van paddo's of truffels bovenaan (33%), gevolgd door slaap- en kalmeringsmiddelen en Ritalin zonder recept (beide 21%) en LSD (11%). Weinig cafébezoekers hebben ervaring met crack (3%), DMT (2%), methamfetamine (1%) en heroïne (minder dan 1%).

Huidig gebruik van tabak, alcohol en cannabis

Vrijwel alle cafébezoekers zijn *huidige drinkers* (99%), ruim de helft is *huidige roker* (55%) en iets meer dan een kwart *huidige blower* (27%). Het aandeel *dagelijkse drinkers* (3%) en *dagelijkse blowers* (1%) is klein. Hoewel *dagelijks roken* (19%) vaker voorkomt, lijkt niet-dagelijks roken de norm. Per drinkdag consumeren de cafébezoekers gemiddeld 4 glazen alcohol, per rookdag roken ze 6 sigaretten en per blowdag roken ze 1 joint. Twee van de tien huidige drinkers kunnen getypeerd worden als riskante drinker, maar desgevraagd zeggen zes van de tien zelf te veel of te vaak te drinken.¹⁰² Ook bij blowen is het aandeel riskante blowers (8%) kleiner dan het aandeel blowers dat zelf vindt dat zij te veel of te vaak cannabis gebruiken (13%).¹⁰³ De risicoperceptie is bij roken het grootst: ruim twee derde van de huidige rokers (69%) vindt zelf dat ze te veel of te vaak roken.

Voor tabak en cannabis geldt: hoe jonger, hoe groter het aandeel huidige rokers en blowers. Ook blowen mannelijke cafébezoekers vaker dan vrouwen (maar roken ze even vaak). Alcoholgebruik is prevalent onder alle subgroepen cafébezoekers, maar jonge en mannelijke cafébezoekers drinken wel meer glazen per drinkdag.

De elektronische sigaret/joint en waterpijp blijken geen populair alternatief voor rokers en blowers. Niet meer dan een paar procent van de cafébezoekers gebruikte deze de laatste maand. Bovendien rookten de meeste daarvan daarnaast ook gewone sigaretten of joints.

Recent gebruik drugs

Zes drugs zijn gedetailleerd bestudeerd: drie stimulantia (XTC-pillen, cocaïne en amfetamine) en drie narcosemiddelen (lachgas, ketamine en GHB). Omdat deze middelen over

¹⁰² Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of meer dan 2 dagen per week meer dan 3 glazen alcohol (tot 19 jaar) of meer dan 4 glazen alcohol (vanaf 19 jaar). Zie 'Definities en begrippen' (pag. 109).

¹⁰³ Een riskante blower blout dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint. Zie 'Definities en begrippen' (pag. 109).

het algemeen minder frequent worden gebruikt, is het *recente* gebruik (laatste jaar) bekeken.

Recent gebruik is met 48% het hoogst voor xtc-pillen, gevolgd door cocaïne (38%), lachgas (35%), amfetamine (22%) en ketamine (20%). Recent gebruik van GHB komt op afstand het minst vaak voor (4%). De gebruiksfrequentie van deze middelen ligt over het algemeen op een paar keer per jaar: in doorsnee 2 tot 5 keer. Er zijn echter ook gebruikers die de middelen vaker nemen (meer dan 10 keer per jaar). Deze groep meer frequente gebruikers is het grootst onder de recente cocaïnegebruikers (28%) en ook bij GHB (23%) en amfetamine (19%) niet onaanzienlijk. Bij ketamine (11%) en xtc-pillen (10%) zijn er wat minder frequente gebruikers en bij lachgas (4%) het minst. De recente cocaïnegebruikers scoren ook het hoogst wat betreft risicoperceptie (25% vindt dat ze te veel of te vaak gebruiken) en recente lachgasgebruikers het laagst (6%).

Prevalentiecijfers van drugs zijn over het algemeen hoger onder mannelijke cafébezoekers, twintigers en Amsterdammers. Recent lachgasgebruik komt echter vaker voor onder jongere cafébezoekers en onder studenten. Wat gebruiksfrequentie betreft valt op dat dertigplussers vaker per jaar cocaïne en minder vaak amfetamine gebruiken dan twintigers, en dat werkenden vaker per jaar xtc-pillen en cocaïne gebruiken dan studenten.

Middelengebruik op de uitgaansavond

De meeste cafébezoekers gaan met enige regelmaat stappen; ruim de helft (54%) kunnen we met minimaal vier uitgaansavonden per maand een vaste stapper noemen. Favoriete uitgaanslocaties liggen in de Amsterdamse binnenstad (60%), maar voor een deel juist buiten het centrum (32%). Naast cafés worden ook wel georganiseerde feesten, clubs en festivals bezocht, maar niet tijdens de caféavond waarop we de cafébezoekers benaderden; de meesten gingen na het café naar huis. De thuisreis gebeurde meestal per fiets (66%), anderen gingen lopen of lieten zich vervoeren (31%), en slechts weinigen bestuurden een motorvoertuig (3%).

Over de totale uitgaansavond genomen (voor, tijdens en na het cafébezoek) dronk 91% gemiddeld 6 glazen alcohol. Tijdens het cafébezoek dronken vrouwen minder dan mannen. Ruim één op de drie cafébezoekers (35%) rookte voor, tijdens of na het cafébezoek en 5% stak een joint op. Dat laatste gebeurde vooral door cafébezoekers onder de 20 jaar. Wat drugs betreft zijn de gebruikscijfers bescheiden: 3% gebruikte stimulantia

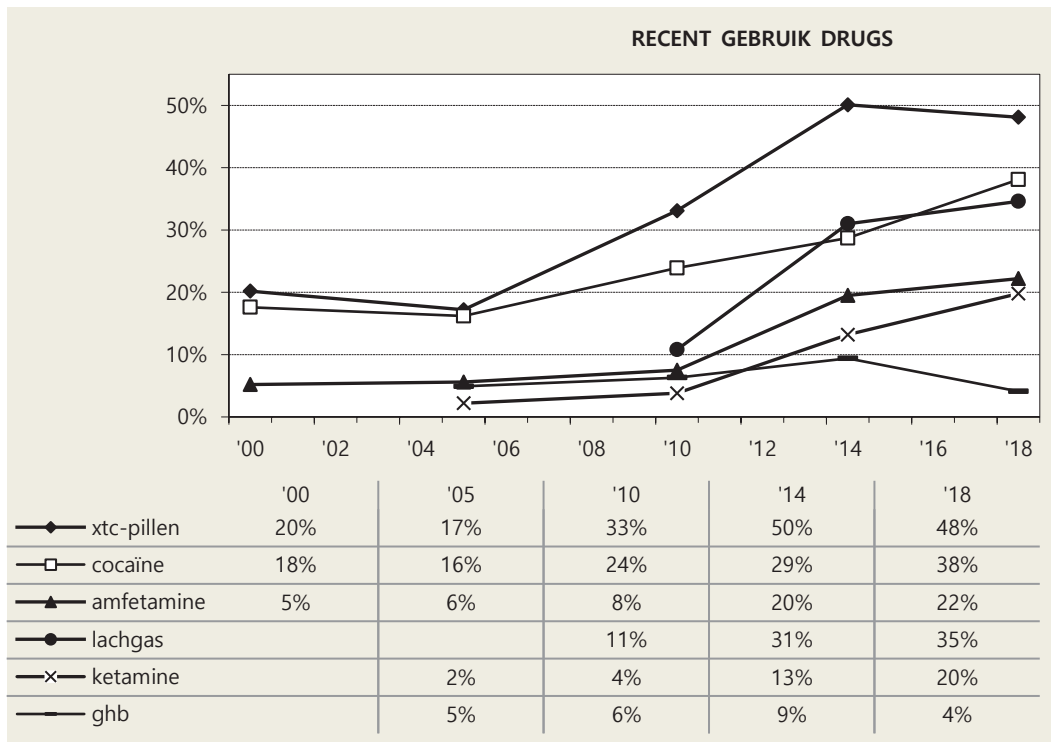
(voornamelijk cocaïne, nauwelijks xtc-pillen of amfetamine) en 1% narcosemiddelen (voornamelijk ketamine, nauwelijks lachgas of ghb). Hoewel cafébezoekers niet onbekend zijn met cannabis en drugs, beperken ze hun gebruik van genotmiddelen op een doorsnee caféavond tot tabak en alcohol.

Trends in middelengebruik

Na 2000, 2005, 2010 en 2014 is in 2018 de vijfde Antenne cafésurvey uitgevoerd, waarbij telkens een vergelijkbare methodiek werd gehanteerd. Bij elke jaargang waren de onderzochte cafébezoekers voornamelijk twintigers, overwegend 'wit' en meestal woonachtig in de hoofdstad. Wel zijn de cafébezoekers van 2018 gemiddeld wat jonger en vaker vrouw dan die van 2014. In de loop der tijd is de favoriete uitgaanslocatie wat verplaatst van de Amsterdamse binnenstad naar buurten buiten het centrum en worden steeds vaker festivals, raves of party's bezocht.

Hoewel het aandeel huidige rokers nauwelijks veranderde, is in de loop de jaren het aandeel dagelijkse rokers meer dan gehalveerd, worden er minder sigaretten per dag gerookt en ook op de uitgaansavond wordt minder gerookt. Alcoholgebruik onder cafébezoekers is en blijft hoog, maar er werd in 2018 op de uitgaansavond wel een glaasje minder gedronken dan vier jaar daarvoor. Cijfers over blowen onder cafébezoekers laten over de periode 2000-2018 nauwelijks veranderingen zien.

Bij xtc-pillen, amfetamine en lachgas was tot 2014 sprake van een verdubbeling of zelfs verdrievoudiging van recent gebruik (laatste jaar). In 2018 is die groei gestagneerd en bleven de gebruikscijfers min of meer gelijk. Recent gebruik van cocaïne en ketamine nam in de loop der jaren ook fors toe en deze groei zet in 2018 door, waardoor het aandeel recente cocaïnegebruikers is verdubbeld ten opzichte van 2000 en het aandeel recente ketaminegebruikers zelfs bijna vertienvoudigde sinds 2005. GHB-gebruik kende een korte bescheiden opleving in 2014, maar is in 2018 weer terug naar het oude, lage niveau. Gebruik van drugs op de uitgaansavond door cafébezoekers is en blijft beperkt tot enkele individuen.

Bij de NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) is de snelgroeiende populariteit van 4-FA terug te zien in een verdrievoudiging van het ooit-gebruik. Toch nam recent gebruik niet toe, wellicht doordat het middel in 2017 werd verboden. Recent gebruik van 2C-B, dat al sinds 1997 is verboden, nam echter wel toe. Andere NPS (mefedrone, methylone, benzofury, flefedrone en metoxetamine) laten in 2018 zeer bescheiden (gelijkblijvende of zelfs dalende) gebruikscijfers zien.

Tot slot nam het LSD-gebruik wat toe tussen 2014 en 2018. Het gebruik van paddo's of truffels en meer marginale middelen als heroïne, crack, methamfetamine en DMT bleef gelijk of daalde.

V MARKT

1	Panelstudie	151
1.1	Cannabismarkt.....	152
1.2	Dealers en diensten.....	153
1.3	Cocainemarkt.....	155
1.4	Ecstasymarkt.....	157
1.5	Amfetaminemarkt.....	158
1.6	Narcosemarkt	159
1.7	Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS)	161
1.8	Overige markten	162
2	Cafésurvey.....	163
2.1	Ecstasy.....	163
2.2	Cocaïne.....	164
2.3	Amfetamine	165
3	Testservice	166
3.1	Aangeboden monsters	169
3.2	Ecstasy.....	170
3.3	Cocaïne.....	173
3.4	Amfetamine	175
3.5	Ketamine.....	176
3.6	GHB.....	178
3.7	LSD.....	179
3.8	2C-B	180
3.9	4-FA	181
3.10	Overige monsters	182
4	Samenvatting	184

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** wordt de Amsterdamse drugsmarkt kwalitatief belicht. Cijfers over het kopen van drugs en prijzen van drugs zijn afkomstig uit de **(2) cafésurvey**. En tot slot leveren testuitslagen van de **(3) testservice** een beeld van de zuiverheid en dosering van drugs.

1 Panelstudie

Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt wat betreft uitgaanders in grote lijnen kan worden onderverdeeld in vier 'branches'. In volgorde van omvang:

1. **Cannabis:** hasj, marihuana (wiet) en bewerkte producten zoals 'spacecake'.
2. **Stimulantia:** ecstasy(-achtigen), cocaïne en (meth)amfetamine.
3. **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
4. **Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS):** vaak stimulerend of psychedelisch van aard en vaak aangeboden op internet of door bezorgdiensten.

Deze indeling sluit grotendeels aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten.¹⁰⁴ Toch is er op dit niveau van de 'detailhandel' wel enige overlap, onder andere tussen de synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy en amfetamine) en de narcosemarkt (GHB en ketamine). Lachgas (of slagroompatronen) valt sinds juli 2016 onder de Warenwet; voorheen viel het onder de Geneesmiddelenwet. De cannabismarkt kent een duidelijke scheiding in aanbod: naast de gedoogde coffee-shops is er ook een (veel) kleinere niet-gedoogde cannabismarkt, onder andere bestaande uit illegale verkooppunten, thuisverkopers, straathandelaren en bezorgdiensten. Cocaïne, van oudsher door bezorgers geleverd, wordt in de afgelopen jaren ook door

¹⁰⁴ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) zijn buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches zijn er nog kleine markten, waaronder: (1) Smartmiddelen: voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust)opwekkende middelen, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen zoals de triptruffel; (2) Trippers: LSD, DMT, mescaline, ayahuasca en ecstasy-achtigen met voornamelijk psychedelische werking; (3) Erectogenen: poppers, yohimbe en Viagra(-achtigen); en (4) Exotische middelen: cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote en san pedro.

nieuwe bezorgdiensten geleverd die tevens andere drugs, zoals synthetische drugs, NPS en narcosemiddelen verkopen.¹⁰⁵ De synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy en amfetamine) bestaat voornamelijk uit thuisdealers en bezorgdiensten die de laatste jaren ook narcose-, slaap- en kalmeringsmiddelen (en soms anabolen) verkopen.¹⁰⁶

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2018 (panelstudie)

middel	hoeveelheid	prijzrange ¹⁰⁷	meest gangbare prijs
XTC-pillen	1 pil	€4-6	€4-6
MDMA-poeder/kristallen	1 gram	€20-30	€20-25
cocaïne	1 gram	€40-70	€50-60
amfetamine (droog)	1 gram	€5-15	€10
ketamine	1 gram	€15-40	€25-30
LSD	1 papertip	€3-10	€4-5
	1 druppel (flesje)	€1,50-5	€2-3
2C-B	1 pil	€4-10	€5-6
4-FA-pillen	1 pil	€4-5	€4-5
lachgas	1 ballon	€3	€3
GHB	¼ liter	€35-50	€40
	½ liter	€60-80	€70
	1 liter	€120-150	€130

1.1 Cannabismarkt

Amsterdam telt in 2018 ongeveer 170 coffeeshops: ruim een derde van alle coffeeshops in Nederland. Ongeveer de helft hiervan ligt in het centrum.¹⁰⁸ De andere coffeeshops zijn vooral gevestigd in de 19^e-eeuwse ring rond het centrum. Door de sluiting van een

¹⁰⁵ Dit zegt overigens niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

¹⁰⁶ Bij een *thuisdealer* komt de consument naar de verkoper toe. Een thuisdealer handelt vanuit een vaste locatie ('adresje'). Bij een *06-dealer* komt de verkoper naar de consument toe. De 06-dealer bezorgt op een door de consument bepaalde locatie (thuisadres of anderszins).

¹⁰⁷ Incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁰⁸ Korf, Doekhie & Wouters (2011).

handvol coffeeshops in het 1012-gebied kregen de coffeeshops in het westelijk deel van de binnenstad (Haarlemmerbuurt) het aanzienlijk drukker (meer toeristen, meer rijen voor de deur) met als nadelig gevolg dat ook een groeiende straathandel in drugs in de nabije omgeving ontstond (waterbedeffect).¹⁰⁹ De branche wordt al enige jaren gesteerd door beschietingen met soms (tijdelijke) sluitingen tot gevolg. In 2016 leek hieraan een einde te zijn gekomen, maar in 2018 werd de stad opnieuw opgeschrikt door een bomontploffing bij een coffeeshop.¹¹⁰ Het verzoek van de gemeente Amsterdam om mee te mogen doen aan een proef voor gereguleerde wietteelt is door burgemeester Halsema in een brief aan de ministers van Justitie en Veiligheid en van Volksgezondheid weer ingetrokken en als 'niet uitvoerbaar' verklaard, alsmede 'risicovol voor de openbare orde'. Ook de beperkte keuze van het aantal cannabissoorten in het wietexperiment stuit op bezwaren van de burgemeester.¹¹¹

1.2 Dealers en diensten

De panelleden hebben goed zicht op het middelengebruik en sommigen kunnen ook iets zeggen over de aanbodkant. Het dealersgilde is etnisch divers en het verloop bij sommige bezorgdiensten is groot. De een kent al jarenlang dezelfde dealer (vooral op thuisadressen) en er zijn ook hechte groepjes bezorgers die al hun klanten kennen. Bij de grotere bezorgdiensten daarentegen zit meer verloop. Tommy (152a) is een solo-dealer van vooral methamfetamine (door hem steevast 'tina' genoemd). Maar klanten kopen ook GHB, ketamine en ecstasy bij hem. Uit risico-overwegingen houdt hij zijn klantengroep klein. Hij is gestopt met het dealen via een populaire website. Bang om in de val te lopen door iemand met een nepprofiel. Zijn klanten praten makkelijker over pillen dan over tina waar meer taboe op rust.

Tommy (152a) runt een eenmansbedrijfje. Maar de meeste bezorgers werken in teamverband. Ze leveren af op thuisadressen en vermijden de horeca vanwege het grotere bedrijfsrisico. Ze bedienen zich van verschillende vervoermiddelen. Sommige autobezorgers handelen hun deal het liefst in de auto af. Maar de dealer van Rico (157a) komt

¹⁰⁹ Korf, Liebregts & Nabben (2016).

¹¹⁰ In 2016 werden in ten minste 10 coffeeshop (verdeeld over de stad) de gevels en ruiten beschoten. In 2019 zijn bij verschillende coffeeshops handgranaten gelegd.

¹¹¹ De proef is bedoeld voor maximaal tien grote en middelgrote steden. De ministeries van Volksgezondheid en Veiligheid en Justitie beslissen welke steden mee mogen doen.

zonder mokken naar een plek in de buurt van de kroeg om zijn pakje af te leveren. Ook bij Sophie (133a) loopt iemand vanuit de club naar buiten om de cokedealer te treffen. Dré (149a) weet dat zijn pakjesman altijd in de buurt van het Rembrandtplein rondhangt en het liefst op een vaste plek afspreekt.

Er zijn ook amicale contacten tussen klanten en dealers die een kopje thee of een biertje blijven drinken. De meeste bezorgdiensten komen voor bestellingen onder de €50 niet langs. Om hun klantenkring te paaien strooien sommigen met voordeeltjes bij een grotere inkoop. Ook trouwe klanten worden wel eens gematst. Jamie's (85a) dealer geeft soms een pilletje weg bij aankoop van een pakje coke. "Alsof je een gratis Mars krijgt bij het pompstation na het tanken." Voor hem zijn de pilletjes een extra salespunt. Sophie (133a) probeert gewoon af te dingen bij een grotere bestelling of hoopt tenminste een gratis pilletje te krijgen. Lulu's (156a) dealer doet aan klantenbinding door verassingsbonussen weg te geven. Laatst kregen zijn trouwe klanten een snuifsetje met een buisje en mesje in een kek etuitje cadeau.

Amsterdammers regelen hun drugs ook via vrienden met goede connecties. Verschillende dealers kopen NPS via het internet om die vervolgens door te verkopen. De drugsmarkten lopen gezien het brede aanbod allengs meer door elkaar. Maar er zijn nog voldoende bezorgers en thuisverkopers die zich gespecialiseerd hebben in één of een paar middelen. Vooral cocaïnedealers blijven vaak bij hun leest, zegt Lulu (156a): "De meeste dealers hebben alles, en sommigen doen alleen cocaïne."

De Amsterdamse drugsmarkt (met uitzondering van de cannabismarkt) heeft zich aangepast als gevolg van innoverende technologie. De huidige generatie bezorgers verstuurt zonder gêne WhatsApp serviceberichten waarop complete drugsmenu's met tientallen drugs en medicijnen worden aangeboden. Sommige dealers adverteren met emoji's van een skiër, die symbool staat voor cocaïne. Een andere dealer probeerde zijn klanten te behoeden voor foute dealers door een berichtje te sturen tijdens de campagne tegen nepdealers: *If you want use drugs, buy it from a professional. Ignore street dealers.*

"De mannelijke bezorgers die ik ken komen altijd op de scooter. Het zijn twintigers, wit en laaggeschoold. Die ecstasiegast is er meestal binnen 15 minuten en bezorgt alleen aan huis. Ik meld mij eerst aan via WhatsApp en dan stuurt hij een sms. Ik regel de ecstasy altijd vóór het feest: 100 pillen voor 2 euro per stuk. Soms krijg je er iets anders bij om te proberen." (Valentijn, 58a).

Panelleden horen weinig klachten over de bezorgers. Nicole (155a) zegt dat haar groep alles kan krijgen. "Ze komen zelfs op zondagochtend langs." Ook Lulu (156a) is tevreden.

Ze komen op tijd en alles is van betrouwbare kwaliteit. "Alsof je bij bol.com besteld." Met enige regelmaat wordt een nieuw nummer doorgegeven. Via WhatsApp kan ze van tevoren laten weten wat ze wil hebben. Een enkele keer gaat het mis en wordt een dealer op heterdaad betrapt. Het overkwam Bram (94a) toen hij door de politie werd uitgenodigd om op het bureau te komen om een paar foto's van verdachte dealers te bekijken. Hij was een van de klanten die op de contactenlijst werd getraceerd als mogelijke koper.

1.3 Cocainemarkt

De doorsnee cocaïnegebruiker heeft meerdere nummers tot zijn beschikking. Degene met de beste kwaliteit wordt als eerste gebeld. Bij Lulu (156a) maken de harde brokjes cocaïne indruk. Ze flikkeren zelfs een beetje in het licht. "Alsof je parelmoer in je handen hebt." Volgens haar het bewijs dat de coke zo van het blok komt. Maar levertijd en prijs tellen ook mee. Sophie (133a) krijgt Nederlanders van Marokkaanse komaf als bezorgers aan de deur. Ze heten zogenaamd allemaal Mo (van Mohammed) en staan á la minute voor de deur. De Mo's worden vooral gebeld op afters.

Panellid X bestiert met een paar anderen een bezorgdienst.¹¹² De business loont, maar klanten mogen niet zomaar zijn nummer aan anderen geven. Eerst wil hij ze zelf ontmoeten. Dan kan hij meteen de regels vertellen. "Je moet als bezorger helder zijn over de regels. Ze weten ook dat ik niet altijd kom. Dat is *part of the game*." Zijn vaste klanten kopen gemiddeld één pakje per dag: échte thuisgebruikers. Een andere groep aan wie hij levert bestaat uit mensen die op hun werk snuiven. Banen waar lange uren worden gemaakt: keukenpersoneel, horecamedewerkers, maar ook portiers. "Eentje werkt van 15.00-03.00 uur. In de keuken beginnen ze nog vroeger." Veel van zijn vaste klanten snuiven al jaren. Voor hen is cocaïne dure benzine.

"Mijn klanten kopen vaker meer in voor anderen. Op IJburg zit iemand die wel eens zes pakjes tegelijk koopt. Dat zijn mijn beste klanten omdat ik minder hoeft te rijden. De meesten zijn relaxt. Af en toe zit er een klager tussen. Laatst beweerde een klant dat mijn spul niks was. Die kan dus de tering krijgen. Ik blokkeer dat nummer meteen." (Panellid X).

Volgens kenners komt de meeste cocaïne uit Colombia. De twee andere bronlanden, Peru en Bolivia, produceren minder (naar schatting 30% van de wereldmarkt).¹¹³ Net als

¹¹² Omdat het hier om privacygevoelige informatie gaat, gebruiken we in dit voorbeeld niet de naam van het panellid.

¹¹³ UNODC (2018).

een barkeeper die aan storytelling met verhalen over waar zijn speciale biertjes worden gebrouwen, doen cocaïnedealers dat ook. Arno's (154a) bezorger vertelt dat hij verschillende soorten coke heeft. Naast een Colombiaanse van €40 heeft hij ook een crème de la crème uit Peru voor €70. Een bezorgdienst adverteert exclusief met *Peruvian silver* van 84% zuiver voor €50 per gram.

De cocaïne in Amsterdam wordt aangeboden in poedervorm en soms in klontjes. Volgens sommigen een bewijs dat het zo van het blok komt. Als het om de kwaliteit gaat (o.a. geur, zuiverheid, werking) verschillen de meningen. De een houdt van dat typische 'chemische' bijna 'apotheekachtige' luchtje terwijl de ander lyrisch kan worden van een zoet geurende cocaïne (gourmand). Van een 'kattenpislucht' (animaal) houdt niemand, wat overigens niet zomaar wil zeggen dat de kwaliteit ook minder is. Volgens de politie worden Nederland en België de laatste jaren overstelpt met partijen cocaïne. In het recordjaar 2017 heeft de politie 73 ton cocaïne in de Nederlandse en Belgische havens onderschept. De recordvangsten zouden een direct verband houden met de groeiende cocaïneproductie in de bronlanden die met ca. 25% gestegen is.¹¹⁴ De Amsterdamse politie rolt elk jaar wel een of meerdere netwerken van drugshandelaren op. In 2018 onderschepte de politie een portiersnetwerk van een groot hotel in de binnenstad dat bijverdiende met de verkoop van wikkeltjes cocaïne aan klanten.

Verder viel op dat verschillende politiechefs in het (landelijke) nieuws uitspraken deden over de medeplichtigheid van snuivers aan het in stand houden van het criminele milieu. Realiseren gebruikers zich voldoende dat zij hierdoor de misdaad faciliteren? Daarbij viel meermaals het woord 'yogasnuiver' dat gemunt werd door de hoogste politiechef.¹¹⁵ Hij doelde op de paradoxale leefstijl van gebruikers. Enerzijds begaan met het milieu en een gezonde leefstijl, maar in het weekend los op drugs die het milieu eveneens belasten. Het moreel appèl leidde tot verwoede discussies in gebruikerskringen.

¹¹⁴ De wereldproductie nam in 2017 met een kwart toe tot bijna twee miljoen kilo pure cocaïne (UNODC, 2019).

¹¹⁵ 'We zijn een land van yogasnuivers', kopte De Telegraaf naar aanleiding van een speech van Akerboom op een internationale politieconferentie ('I have noticed a worrying development here: romantic stories about drug use. The phenomenon known as the 'wellness paradox', or 'cocaine yogis'). De korpschef doelde daarmee op mensen die doordeweeks ultragezond leven, maar in het weekend juist onverantwoord omgaan met coke en ecstasy.

De kiloprijzen van cocaïne zijn de afgelopen jaren gezakt van €35.000 in 2014 naar gemiddeld €25.000 in 2017 en in 2018 weer wat oplopend naar ca. €28.000 per kilo.¹¹⁶ Een panellid met connecties in het middensegment (van het midden naar het lage niveau van de detailhandel) vertelt dat de kiloprijs anno 2018 schommelt tussen €24.000 en €28.000. Panellid X meldt dat zijn inkoper €26.000 per kilo vraagt en dat de kiloprijs bij het afnemen van een ons stijgt naar €28.000. In overleg wordt eerst een sample getest. In deze business is het niet vanzelfsprekend dat de kwaliteit zo stabiel is. Panellid X roemt de huidige kwaliteit. De coke is zo puur dat klanten het soms te sterk vinden.

“De klant kiest, dus moet ik zorgen dat mijn shit goed is. Ik meng het niet want dat vinden mijn vaste klanten niet fijn. Voor de klanten die het toch te sterk vinden versnijdt ik het een beetje. Ik bezorg onversneden voor €30 (halve) en €60 (hele) en versneden voor €25 (halve) en €50 (hele). In allebei doe ik 0.8 coke voor een pakje ('gram'). Het gewicht van een halve is dus 0.4 gram. Collega's doen er soms nog minder in; 0.37 voor een halve. In de coke business is een kilo ook een echte kilo, maar een gram zelden een hele gram. Netto verdien ik op een halve €7,50 en op een hele €15.” (Panellid X)

Een panellid met connecties in het middensegment denkt dat de inkopers (van grotere partijen) onderlinge afspraken maken om de kiloprijzen bij een overschot niet onder een bepaalde prijs te laten zakken (kartelvorming). Ondanks de fluctuerende kiloprijzen, betaalt de doorsneegebruiker nog steeds tussen €50 en €70 (soms €80) per gram. Uit de DIMS gegevens blijkt dat de zuiverheid van de cocaïne in Nederland (ca. 68% in 2017) vergeleken met andere Europese landen aan de hoge kant is.¹¹⁷ Met andere woorden: consumenten krijgen momenteel veel waar voor hun geld. De prijsstelling op consumentenniveau blijft echter ondoorgrondelijk. Sommige dealers bieden verschillende kwaliteiten aan en willen nog wel eens rommelen met het gewicht.

1.4 Ecstasymarkt

De zuiverheid van de **xTC-pillen** is ook in 2018 hoog. Een deel van de gebruikers blijft o.a. door de testservice op de hoogte van de marktontwikkelingen.¹¹⁸ Anderen vertrouwen op hun dealer of krijgen hun input via pillreports.com.¹¹⁹ De meeste gebruikers zijn inmiddels vertrouwd met de hooggedoseerde pillen en proberen hun dosering zo goed mogelijk af te stemmen op de situatie. In de club is dat soms maar een klein stukje van

¹¹⁶ De kiloprijzen van Peruaanse en Boliviaanse cocaïne liggen doorgaans hoger, rond de €30.000 per kilo.

¹¹⁷ Van Laar & Van Gestel (2018).

¹¹⁸ Consumenten kunnen in Amsterdam hun drugssamples anoniem laten testen bij de Jellinek en GGD.

¹¹⁹ Een website met een wereldwijde database waar pillen besproken en vergeleken worden.

een pil. Op feesten die langer duren wordt vaker bijgenomen. Een paar panelleden hebben ook zicht op de aanbodkant. Tommy (152a) betaalt €1,30 per stuk bij afname van 1.000 pillen, die hij voor €5 per stuk verkoopt. Jami (85a) zit nog dichterbij de bron en betaalt bij inkoop van 500 pillen (220 mg) €1 per stuk. Deze worden op festivals voor €10 verkocht aan toeristen. Dealers hebben snel door wanneer een toerist op zoek is naar ecstasy. Jami (85a) kent verkopers die er grif aan verdienen: €25 per stuk en vijf pillen voor €100. Wie dertig pillen naar binnen smokkelt verdient zijn entree, eten en drinken dubbel en dwars terug. Enkele panelleden denken dat de groeiende influx van toeristen op feesten voor dealers een lucratieve handel begint te worden. Voor **MDMA-poeder** of **kristallen** wordt €20 voor een gram betaald, €50 voor drie gram en €75 voor vijf gram.

1.5 Amfetaminemarkt

Het aanbod van **amfetamine** is vanwege de toegenomen vraag in de afgelopen jaren gegroeid. Naast de klassieke pepdealer (op thuisadressen) kopen de meeste gebruikers amfetamine via een bezorgdienst (die vaak ook andere drugs levert). De prijzen fluctueren tussen de €5 en €15 per gram. Het maakt ook uit of de amfetamine nat of droog is. Dré (149a) betaalt €5 per gram voor natte en €7,50 voor droge speed. Omdat de winstmarge per gram klein is, verlangen sommige dealers een minimale afname van 5 gram. De kiloprijs van droge amfetamine bedraagt ongeveer €3.000.

Methamfetamine (ice, tina, meth) wordt hoofdzakelijk in meer extremere segmenten van de gayscene gebruikt. De prijs voor een gram was jarenlang €100-€150, maar is de afgelopen jaren gedaald naar ongeveer €80 per gram. Valentijn (58a) weet dat anderen voor een halve gram €50 betalen. Nieuw is dat sommige WhatsApp dealers ook *chrystal meth* verkopen. Bij een bezorgdienst staat 'tina' op het menu voor €80 per gram. Tommy (152a) heeft het beste kijk op de Amsterdamse methamfetaminemarkt en weet dat het 'tina-wereldje' (nog) betrekkelijk klein is. Hij weet dat gebruikers (deels uit angst voor roddels en schaamte) ook shoppen bij andere methamfetaminedealers. Hij verkoopt methamfetamine voor €80-100 per gram. Als er meer dealers bijkomen moet hij in prijs gaan zakken.

Bezorgdiensten verkopen ook geneesmiddelen die tot de brede amfetaminegroep behoren. *Study pills* (**Ritalin** 5 mg) 30 stuks voor €30 en **Dexedrine** (2.5 mg) 30 stuks voor €30.

1.6 Narcosemarkt

De verkoop van **lachgas** (slagroompatronen) bij de klein- en groothandel is de afgelopen jaren fors gegroeid en ook webwinkels en speciale 'lachgaslijnen' (bezorgdiensten) pikken een graantje mee. Een doos slagroompatronen (50 stuks) bij de groothandel is meestal het voordeligst (€10-€12,50); webwinkels en bezorgdiensten zijn vaak duurder (€20-€30 per doos) omdat ze bezorgkosten doorrekenen en winst willen maken op de inkoop. Sommige groothandels spelen met speciale acties in op het feestseizoen.¹²⁰ Allerhande bedrijven op internet bieden het hele arsenaal aan van patronen, crackers (kleine houders voor patronen), slagroomsputen en speciale ballonnen. Volgens enkele panelleden is er inmiddels ook een levendige handel (o.a. Marktplaats, Instagram, garagebedrijven) in kleine (1-3 kilo) en grotere (4-14 kilo) tanks, waarmee honderden ballonnen kunnen worden gevuld. Volgens een panellid maakt een verkoper €750 winst op een fles van 4 kilo inhoud (300 ballonnen maal €3 minus de kostprijs van €150). Naast (incidentele) straatverkoop is er ook een groeiend aantal locaties in het uitgaanscircuit waar lachgas wordt aangeboden voor gemiddeld €3 per ballon. Verschillende panelleden (ook werkzaam in het uitgaansleven) vertellen over handelaren die in de buurt van feestlocaties en nachtclubs vanuit auto's en 'ravebusjes' met lachgas leuren. Sommigen van hen met een blauw kenteken (Uber chauffeurs). In de buurt van een club verderop bij een plein staat soms een groep jongeren vanaf 23.00 uur rond een ravebusje ballonnen te hijsen. In de scene van Nuri (118a) zijn de kleine patronen uit de mode omdat het ritueel tijdrovend en duur is. De groep is overgestapt op 4-kilo-tanks die via Snapchat en Instagram worden gekocht voor €100 (8 kilo voor €200, 10 kilo voor €230). Ook een avondverkoper in een volkswijk in West is overgestapt op tanks van €25 (plus €50 borg). Een groepje buurtverkopers levert de grotere tanks binnen een half uur. Bij aankoop krijg je er 20-30 ballonnen bij. Een enkele keer wordt een auto met lachgastanks door de politie onderschept.

Portiers weten dat verkopers in de omgeving van clubs heimelijk lachgas vanuit de auto verkopen. Sommige clubs ruiken geld en verkopen zelf lachgas om de kas te spekken.

¹²⁰ Nabben, Van der Pol & Korf (2017).

Andere clubs weigeren de verkoop van lachgas omdat het extra werk oplevert én een slecht signaal is naar bezoekers. Lachgasverkoop in benauwde ruimtes verhoogt de kans op incidenten. Een portier: "Een ballon is een space-versterker. Een barman moet bij een klant kunnen zien wanneer hij zijn laatste biertje tapt. Maar waarom laat je wel gasten met vier ballonnen in een club rondlopen?"

De prijzen van **GHB** lijken weer terug op het oude niveau van 2010 toen een kwart liter GHB €25-€45 en een halve liter €50-€75 kostte.¹²¹ Bezorgdiensten zijn gezakt met hun prijs en leveren GHB voor €120 per liter. Lex (145a) merkt dat meer dealers GHB aanbieden, maar Valentijn (58a) klaagt dat goede GHB vinden een ander verhaal is. Gezien de volumes willen bezorgdiensten de bestelling een dag van tevoren. Tommy (152a) vraagt het meest: €180 per liter. Hij koopt het in voor €130, maar de aanvoer is niet stabiel in verband met controles in de haven en leveranciers die soms worden aangepakt door de politie.

De grondstof **GBL** is moeilijker verkrijgbaar waardoor er weinig meer thuis wordt gemaakt. Uit één bron horen wij dat GBL €80 per liter inkoop kost en voor ruim het dubbele wordt doorverkocht. In een paar netwerken maken 'vriendendealers' GHB en verkopen die door aan hun achterban. Het aanbod van GBL via webwinkels is aanzienlijk geslonken.¹²²

De kant-en-klare GHB van de bezorgdiensten is soms discutabel. Lulu (156a) betaalt €75 voor een halve liter GHB maar de kwaliteit is wisselend. Soms is die stroperig en schoon, dan weer met vlokken erin alsof de reactie niet optimaal is geweest. Of het is te zout of te waterig. Zij heeft zelfs wel eens GHB weggegooid omdat ze het niet vertrouwde. Ook Nicole (155a) is kritisch over de GHB. "Soms is die dunner, geler of anders van geur. Laatst had ik er eentje die rook alsof het aangebrand was". Jan (144a) heeft betere connecties en betaalt €60 (halve liter) en altijd van 'loepzuivere' kwaliteit.

De **ketaminemarkt** (in poeder en kristalvorm) neemt volgens sommige ingewijde pannelleden een hoge vlucht. Van schaarste is geen sprake meer nu ook WhatsApp-dealers

¹²¹ In 2012 werd GHB van lijst II (soft) naar I (hard) verplaatst. Het Openbaar Ministerie liet tevens weten strenger op te treden tegen GHB-leveranciers.

¹²² Een Belgische webshop die nog wel levert (GBL BASF kwaliteit), maar niet in Nederland, vraagt €50 voor een halve liter; €80 voor een liter en €200 voor 2.5 liter.

ketamine in hun standaardmenu aanbieden. In het netwerk van Lex (145a) wil een after soms uitlopen in een onbedwingbare behoefte aan ketamine en komt de dealer op zaterdagochtend na een belletje gewoon langs; alsof het de melkboer is. Sommige bezorgdiensten adverteren ketamine als 'suiker', 'naaldjes' of 'staafjes' met wisselende prijzen. De meesten vragen €25-€40 voor een gram. Bezorgdiensten geven korting bij een grotere bestelling en vragen voor 5 gram €120 en voor 10 gram €200.

1.7 Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS)

Webwinkels adverteren met een ruim aanbod aan Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS).¹²³ 4-FA – tot voor kort nog het grootste middel op de Amsterdamse NPS-markt – is sinds het verbod van 2017 veel moeilijker verkrijgbaar. Webwinkels hebben 4-FA geschrapt, evenals bezorgdiensten die klanten moeten teleurstellen. Wie nog wel of wéér 4-FA heeft, vermeldt dit expliciet op de menulijst. Sommige gebruikers teren nog op hun oude voorraden. Webwinkels spelen in op het verbod en adverteren met varianten als Flux (DVD- en Blu-ray-cleaner) en 4-FMA (€18 voor 1 gram; €1.000 voor 100 gram en €7.000 voor 1 kilo) dat minder euforisch en meer stimulerend is dan 4-FA. Jan (144a) koopt samen met vrienden via internet in. Vooral 3-MMC is nu populair sinds 4-FA moeilijker te krijgen is. Wie een bulkbestelling plaatst, krijgt automatisch korting. Ook enkele smartshops verkopen 3-MMC. De dealer van Lulu (156a) maakt sinds het verbod reclame voor het al langer op de NPS-markt zijnde 2C-I, waarvan de werking een combinatie zou zijn van 2C-B, ketamine en cocaïne. 2C-B (14 mg) wordt voor €5 aangeboden en bij inkoop van grotere hoeveelheden zakt de prijs (500 pillen voor €1,30 per stuk).

Op een gebruikersplatform ziet Ed (126a) direct de gevolgen van een verbod. In het geval van 4-FA wedijveren nieuwe middelen (o.a. 4-FMA, 3-MMC, BK-EPDB) nu om de gunst van de consument. De kortstondige populariteit van 4-FA heeft meer smartshops geprikkeld om een deel van de consumentenmarkt te veroveren. "Officieel verkopen ze geen NPS, maar officieus wel."¹²⁴ De online marketing is volgens hem agressiever geworden. Ed (126a) heeft zijn twijfels over de 'succesvolle aanpak' van het 4-FA verbod. Het gebruik van 4-FA daalde weliswaar, mede dankzij de landelijke

¹²³ Onder andere apb, 2c-b, 3-meo-pcp, 4-ho-mipt en 3-mmc.

¹²⁴ Volgens de vereniging landelijk overleg smartproducten (VLOS) telt Nederland ca. 100 smartshops waarvan de helft in Amsterdam is gevestigd. Ongeveer de helft van de smartshops is lid van de VLOS.

waarschuwingcampagne. Maar anderzijds leidt het verbod zijns inziens ook tot meer vervuiling (o.a. mislabeling) van producten. Een deel van de gebruikers blijft geïnteresseerd in 4-FA. De opkomst van 3-MMC ziet hij als de rebound van het verbod. Onduidelijk is wat n-ethyl-pentilone (BK-EPDB) gaat doen. Dit middel is legaal verkrijgbaar via internet en gelijkend op MDMA, maar met langduriger na-effecten en een grotere kans op psychotische episodes. Een versnelling van het verbod van nieuwe middelen kan de kans op gezondheidsincidenten doen toenemen, omdat gebruikers slechter voorbereid zijn en met weinig kennis van de middelen gaan experimenteren, aldus Ed (126a). Hij vindt het belangrijk dat de gebruikerscommunity kritisch is en niet zomaar blind producten bestelt bij aanbieders. Webwinkels verkopen zogenaamde libido-verhogende middelen waarin 3-MMC blijkt te zitten.¹²⁵ Sommige sites (o.a. Reddit) hanteren een zwarte lijst van onbetrouwbare aanbieders.

1.8 Overige markten

Opvallend is dat een bezorgdienst ook **hasj** (€15) per gram aanbiedt. Veel smartwinkels (uitgezonderd toeristenwinkels) verkopen **truffelvarianten** van paddo's (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi).¹²⁶ **LSD** wordt door dealers verkocht als papertrip (€3-€5) of in vloeibare vorm (€125-€150 per flesje van 100 druppels). Een bezorgdienst biedt LSD aan voor €10 per zegel (250 microgram). Minder hoog gedoseerde zegels (100 microgram) kosten €5. Bij de gespecialiseerde tripdealer is ook **DMT** (50-150 euro per gram) te koop. **Poppers** zijn in (web)winkels te koop in verschillende sterktes en prijzen (€5-€15). **Viagra** en **Kamagra** worden in tabletvorm, bruistablet of als *Oral Jelly* (in verschillende smaken) verkocht in verschillende doseringen. Een strip met vier Kamagra-tabletten van elk 100 mg kost ongeveer €10 (wat dus neerkomt op €2,50 per stuk), een blauwe pil kost €5 per stuk. Bezorgdiensten hebben ook de **benzodiazepinen** ontdekt (o.a. Themazepam en Oxazepam: 10 mg voor €2,50 en 20 voor €5).

¹²⁵ <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/lustopwekkers-met-drugs-vrij-verkrijgbaar-bij-nederlandse-webwinkels/>

¹²⁶ Het stadsdeel Centrum ziet er door middel van controles op toe dat souvenirwinkels en minisupermarkten geen truffels of andere hallucinerende producten verkopen.

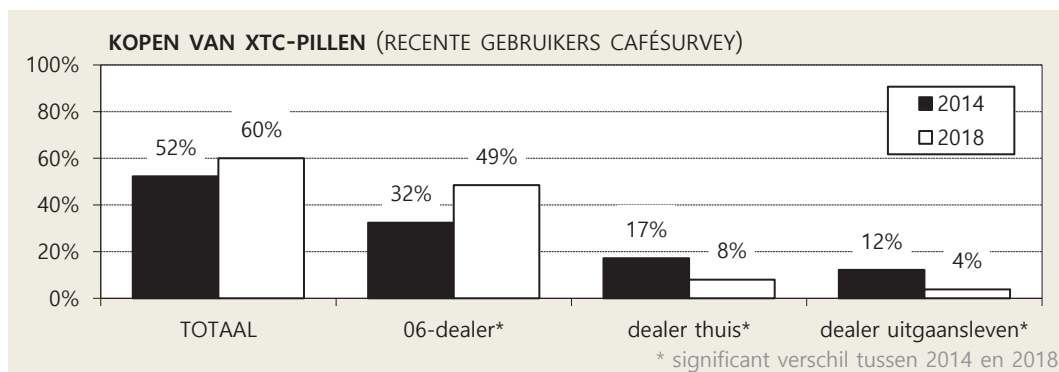
2 Cafésurvey

In de Antenne cafésurvey van 2018 is aan cafébezoekers gevraagd of zij het afgelopen jaar zelf xTC-pillen, cocaïne of amfetamine hebben gekocht. En zo ja, waar zij dit deden, hoeveel voor welke prijs ze kochten, en of ze de kwaliteit van de middelen controleerden. Het kopen van xTC-pillen, cocaïne of amfetamine vergelijken we met de cafésurvey van 2014. Voor de prijzen van deze middelen zetten we de resultaten van alle café-, club-, en coffeeshopsurveys waarin deze informatie is verzameld op een rijtje. Daardoor kunnen trends vanaf 2003 worden bestudeerd. Gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in Bijlage C.

2.1 Ecstasy

Zes op de tien recente ecstasygebruikers (60%) kochten het laatste jaar zelf xTC-pillen. Dit gebeurde meestal bij een 06-dealer/bezorger (49%) en veel minder vaak bij een thuisdealer (8%), bij een straatdealer (4%), in het uitgaansleven (4%), of op een andere manier (9%).¹²⁷ Slechts twee gebruikers (1%) kochten zelf xTC-pillen via internet.

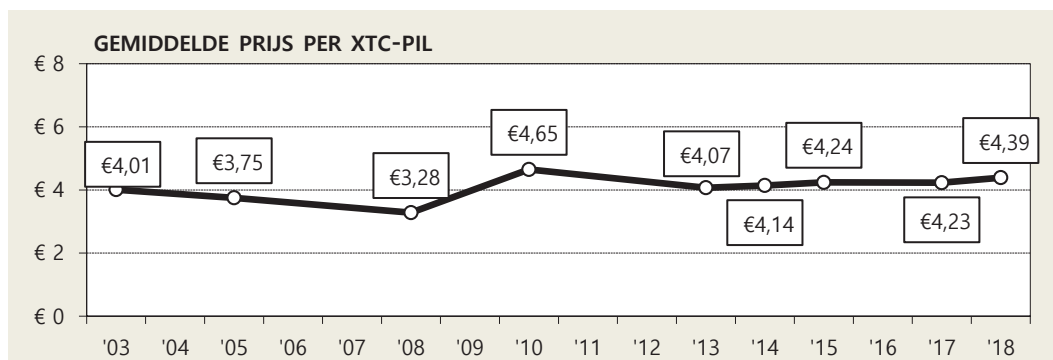
De recente ecstasygebruikers onder de cafébezoekers van 2018 kochten even vaak zelf xTC-pillen als die van 2014, maar in 2018 werden xTC-pillen veel vaker bij 06-dealers gekocht en minder vaak bij dealers thuis of in het uitgaansleven.

De laatste keer dat de cafébezoekers xTC-pillen kochten, nam een enkeling tot wel 500 pillen af, maar de meesten kochten er hooguit 5. Per pil betaalden ze tussen de 10 eurocent en de 10 euro; de meesten betaalden 4 of 5 euro. De gemiddelde prijs van een xTC-pil in 2018 is €4,39. In 2009 was sprake van een 'ecstasycrisis' omdat MDMA

¹²⁷ Andere manieren waren vrijwel altijd via vrienden/kennissen/bekenden of 'via via'. Het totaal van deze percentages telt op tot meer dan 60% omdat er meerdere antwoorden aangekruist konden worden.

moeijker verkrijgbaar was en dat is terug te zien in een prijsstijging van meer dan 40% tussen 2008 en 2010. Sindsdien is de gemiddelde prijs weer wat gedaald en vervolgens de laatste jaren gestabiliseerd.

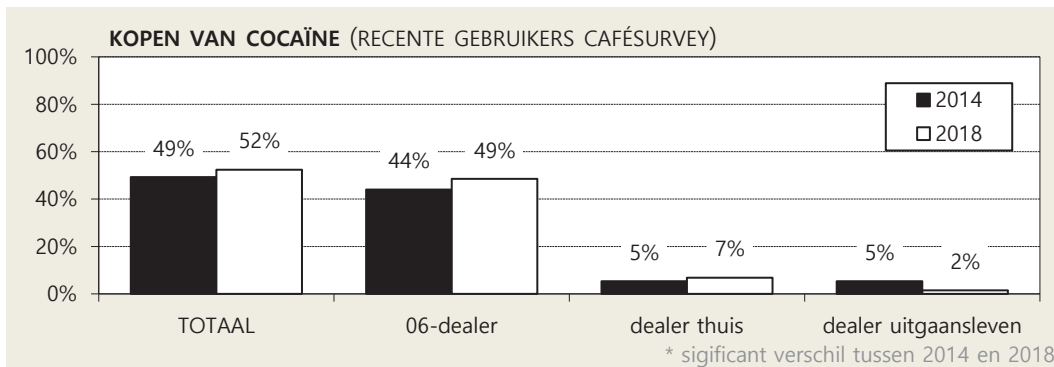
Van degenen die zelf XTC-pillen kopen, controleert een kleine derde zelf de kwaliteit van de pillen (29%). Daarbij gebruiken ze meestal pillreport.com (21%) en veel minder vaak de testservice (8%) of een thuishtest (1%).¹²⁸ Een deel laat de kwaliteitscontrole aan anderen over en zegt XTC-pillen te kopen die al getest zijn (21%) of laat ze door iemand anders testen (10%). De resterende 40% kocht XTC-pillen zonder de kwaliteit te (laten) controleren.

2.2 Cocaïne

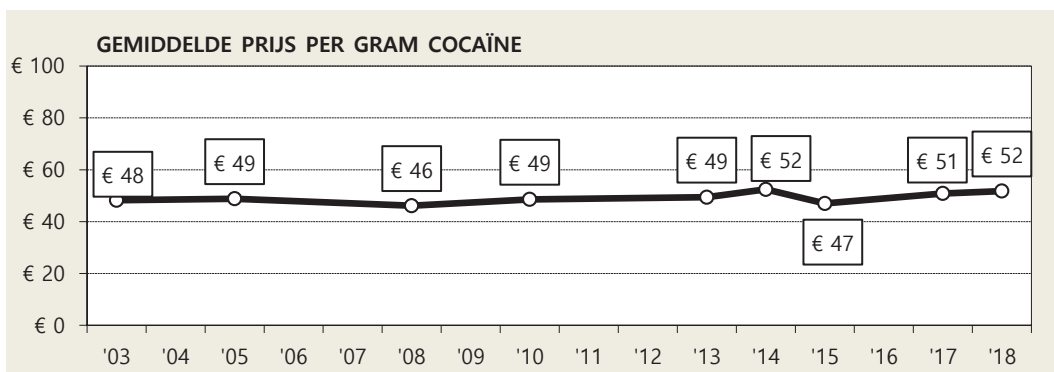
Van de cafébezoekers die het laatste jaar cocaïne gebruikten, kocht iets meer dan de helft (52%) de cocaïne het laatste jaar weleens zelf. Zij deden dat het vaakst bij een 06-dealer (49%), op afstand gevolgd door een dealer thuis (7%), op straat (2%) of in het uitgaansleven (2%), of op een andere manier (2%).¹²⁹ Niemand kocht cocaïne via internet. Het aandeel cocaïne-kopers onder de recente gebruikers, en het type dealers waar ze kochten, was in 2018 vergelijkbaar met 2014.

¹²⁸ Pillreports.com is een website waar gebruikers zelf kenmerken en testuitslagen van XTC-pillen plaatsen. De betrouwbaarheid van deze informatie staat ter discussie. Zie ook: <https://www.drugsenuitgaan.nl/hulp-en-advies/veel-gestelde-vragen/uitgebreid/?vraag=94>.

¹²⁹ Andere manieren waren vrijwel altijd via vrienden/kennissen/bekenden of 'via via'. Het totaal van deze percentages telt op tot meer dan 52% omdat er meerdere antwoorden aangekruist konden worden.

Bij de laatste cocaïne-aankoop werd meestal één gram cocaïne á 50 euro gekocht. De gemiddelde gramprijs is €52. Sinds 2003 wordt min of meer dezelfde prijs betaald voor een gram cocaïne.

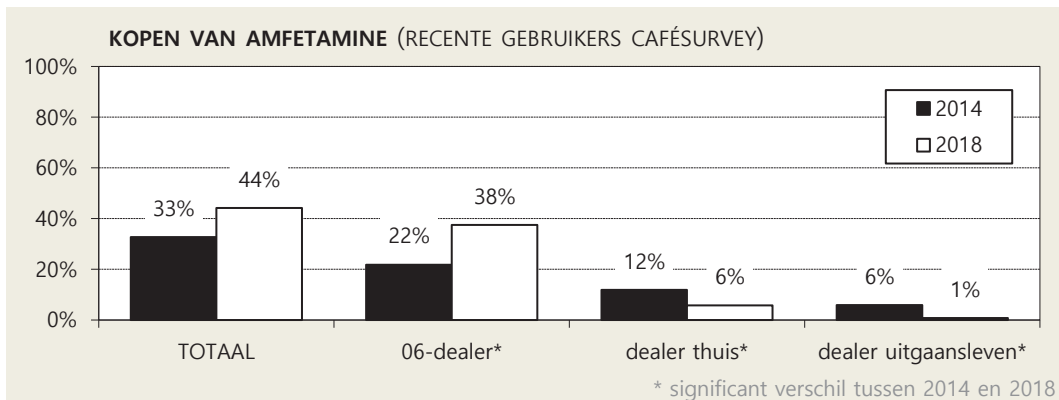

Slechts twee kopers laten hun cocaïne door de testservice controleren (2%). Een aantal koopt cocaïne die al getest is (13%) of laat anderen testen (5%), maar het grootste deel doet geen enkele kwaliteitscontrole (81%).

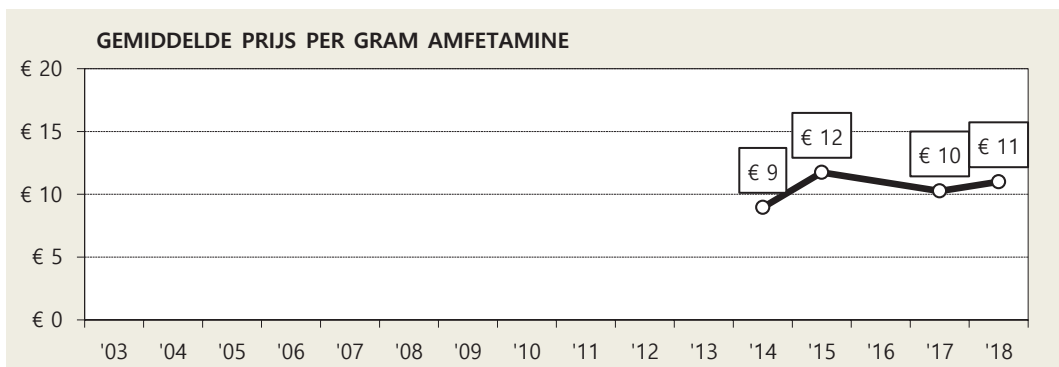
2.3 Amfetamine

Minder dan de helft (44%) van de recente gebruikers van amfetamine kocht het laatste jaar zelf amfetamine. Net als bij xtc en cocaïne, scoort ook hier de 06-dealer veruit het hoogst (38%) en werd veel minder gebruikgemaakt van een thuisdealer (6%), straatdealer (3%), internet (2%), dealer in het uitgaansleven (1%) of andere manieren (6%).¹³⁰ Vergeleken met 2014, kochten de recente amfetaminegebruikers van 2018 vaker bij een 06-dealer en minder vaak in het uitgaansleven.

¹³⁰ Andere manieren waren vrijwel altijd via vrienden/kennissen/bekenden of 'via via'. Het totaal van deze percentages telt op tot meer dan 44% omdat er meerdere antwoorden aangekruist konden worden.

Bij de laatste aankoop kochten de respondenten meestal 1 gram amfetamine voor een tientje. Gemiddeld werd 11 euro per gram amfetamine betaald. Informatie over amfetamineprijzen worden sinds de Antenne surveys van 2014 verzameld. Het gemiddelde schommelt rond de 10 euro.

Eén cafébezoeker laat zijn of haar gekochte amfetamine testen bij de testservice (2% van de amfetaminekopers). Een deel koopt amfetamine die al getest is (9%) of laat anderen testen (8%). Het merendeel van de kopers doet geen enkele kwaliteitscontrole (81%).

3 Testservice

De drugstestservices van Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam zijn onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Gebruikers kunnen er

anoniem hun drugs laten testen op de samenstelling en zuiverheid.¹³¹ Eerst wordt een zuurtest gedaan, die een eerste indicatie geeft over de drug die er in zit.

Pillen worden opgemeten en alle kenmerken van de pil worden in kaart gebracht en vergeleken met een lijst van reeds in het laboratorium geanalyseerde pillen. Wordt de pil herkend, dan krijgt de gebruiker meteen een uitslag. Wordt de pil niet herkend, dan krijgt de gebruiker de mogelijkheid de pil naar het laboratorium door te laten sturen. Een week later volgt dan alsnog de uitslag. Niet alle gebruikers kiezen voor deze optie en bij het DIMS kunnen ook niet altijd alle doorgestuurde monsters worden geanalyseerd vanwege beperkte capaciteit.

De testservice van de Jellinek beschikt daarnaast sinds 2018 over een infrarood spectroscopie machine (FT-IR). Hiermee kunnen MDMA-, speed- en ketaminapoeders ter plekke geanalyseerd worden en krijgt de gebruiker meteen een uitslag over de samenstelling en zuiverheid. De testservice van de GGD gaat in 2019 starten met een FT-IR-analyses.

Alle overig poeders, vloeistoffen en zegels, worden na de zuurtest opgestuurd naar het DIMS-lab.

De testresultaten van drugs die door gebruikers bij de testservices worden aangeboden zijn op zich niet representatief voor de gehele Amsterdamse drugsmarkt. Hiervoor bleek immers dat lang niet iedereen de gekochte drugs laat testen. Toch kunnen de testresultaten wel aanwijzingen verschaffen over (ontwikkelingen op) de drugsmarkt. Gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in Bijlage C.

Testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) worden in verschillende categorieën gerapporteerd. Deze worden hieronder uitgelegd. Daarna wordt nog een aantal begrippen met betrekking tot de testresultaten nader toegelicht.

¹³¹ De Jellinek testservice is open op woensdag-, donderdag- en vrijdagavond; de GGD testservice op maandag-, dinsdag- en zaterdagavond.

Categorieën testresultaten

1. Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
2. Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.¹³²
3. Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend **andere werkzame stoffen**.
4. Het monster bevat (1) geen enkele werkzame stof, (2) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat de belangrijkste werkzame stof is of (3) de testuitslag is niet geregistreerd. Dit is de categorie **overig**. Vanwege de diverse samenstelling van deze restcategorie, wordt hier in de tekst geen aandacht aan besteed.
5. Het monster is **niet geanalyseerd**.¹³³ Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

Werkzame stof

De actieve stoffen in een monster. Monsters kunnen de werkzame stof bevatten waarvoor het middel is gekocht, maar ook werkzame stoffen waarvoor het middel niet is gekocht. Een monster kan bijvoorbeeld als 4-FA zijn gekocht, maar ook (of uitsluitend) MDMA bevatten.

Zuiverheid

Een monster is zuiver (categorie 1) wanneer een monster geen andere stof bevat dan de stof waarvoor het middel is gekocht. Monsters in categorie 2 zijn niet zuiver, maar bevatten voornamelijk de stof waarvoor het middel is gekocht en een beperkte hoeveelheid andere werkzame stoffen of bijproducten.¹³⁴

¹³² Het monster bevat naast de stof waarvoor het is gekocht ook andere stoffen. Het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het is gekocht is echter het grootst. Onder deze categorie vallen ook monsters die, naast de stof waarvoor het is gekocht, ook relatief onschuldige bijproducten bevatten.

¹³³ Er zijn verschillende redenen waarom een monster niet wordt geanalyseerd, waaronder: (1) de gebruiker kiest ervoor om (de benodigde hoeveelheid van) het monster niet door te laten sturen of (2) er is een stop op de analyse van het middel door beperkte laboratoriumcapaciteit (bijvoorbeeld bij GHB en LSD).

¹³⁴ Of een monster als zuiver wordt gekwalificeerd, hangt daarmee ook af van het aantal stoffen waarop in het laboratorium getest wordt. Wanneer een monster een stof bevat waarop niet getest wordt, zal deze als zuiver worden gekwalificeerd. Een uitbreiding van het testrepertoire zal dus van invloed zijn op de gerapporteerde zuiverheid.

Vervuilende stoffen

Monsters kunnen andere werkzame stoffen bevatten dan waarvoor het middel is gekocht. Dit wordt vervuiling genoemd.

Dosering

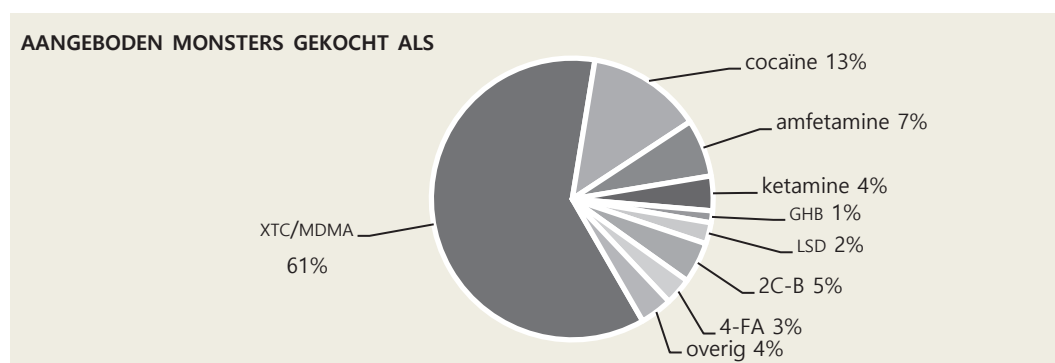
De hoeveelheid werkzame stof in een monster. Dit wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht. De dosering wordt voor pillen uitgedrukt in milligram, voor vloeistoffen in milligram per milliliter, voor papertrips in microgram en voor poeders in volumepercentage. Vrijwel alle poeders bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten. Zelfs als een poeder volledig zuiver is, is de dosering door de aanwezigheid van zout nooit 100%.

Prijs

Klanten wordt gevraagd wat zij voor het middel dat ze komen laten testen hebben betaald. Bij de berekening van de gemiddelde prijs worden gratis verkregen middelen niet meegenomen en onwaarschijnlijk hoge prijzen buiten beschouwing gelaten. Prijzen worden afgezet tegen de dosering. Daarbij worden alleen monsters meegenomen die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.

3.1 Aangeboden monsters

In 2018 werden in totaal **3.890** drugsmonsters aangeboden bij de testservices in Amsterdam. Dat is vergelijkbaar met het jaar daarvoor (3.973 drugsmonsters). Het aantal aangeboden monsters stijgt al een aantal jaar, met een sprong in 2016 omdat vanaf dat jaar, naast de testservice van de Jellinek, ook de testservice van de GGD Amsterdam wordt meegenomen in Antenne. Deze stijging stagneerde in 2018.

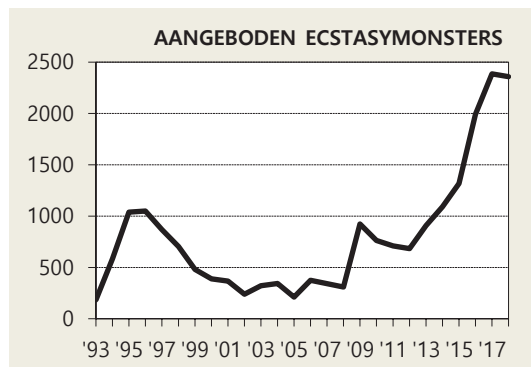

Net als in voorgaande jaren werden in 2018 de meeste aangeboden monsters gekocht als XTC of MDMA (60%), op afstand gevolgd door cocaïne (13%) en amfetamine (7%).

In de volgende paragrafen bespreken we de testresultaten van de negen categorieën drugsmonsters uit de voorgaande figuur.

3.2 Ecstasy

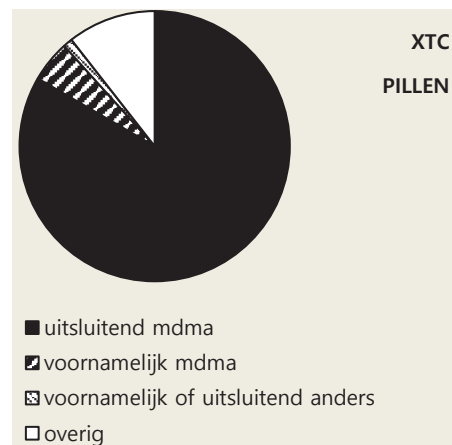
Het aantal aangeboden monsters dat werd gekocht als XTC of MDMA lag na de eeuwwisseling jarenlang op circa 300 per jaar. Na een korte piek in 2009 daalde het aantal weer, maar vanaf 2012 volgde een jarenlange explosieve stijging. Voor het eerst is in 2018 nu sprake van een stabilisering. In 2018 werden **2.358** XTC- en MDMA-monsters aangeboden.

Veruit de meeste XTC- en MDMA-monsters waren XTC-pillen (87%). De rest van de monsters bestond voornamelijk uit MDMA-poeders of -kristallen (13%). Van de 2.056 XTC-pillen werden er 1.695 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. Van de 296 MDMA-poeders werden er 281 geanalyseerd.

3.2.1 Testresultaten XTC-pillen

Van de 1.695 herkende of geanalyseerde XTC-pillen was **83%** zuiver. MDMA was in die pillen de enige werkzame stof. Dit percentage is lager dan voorgaande jaren; in 2017 was nog 94% zuiver was. Daarnaast bevatte **5%** voornamelijk MDMA met een beperkte hoeveelheid vervuilende stoffen of bijproducten. XTC-pillen die voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen bevatten werden – net als voorgaande jaren – nauwelijks aangetroffen (1%).

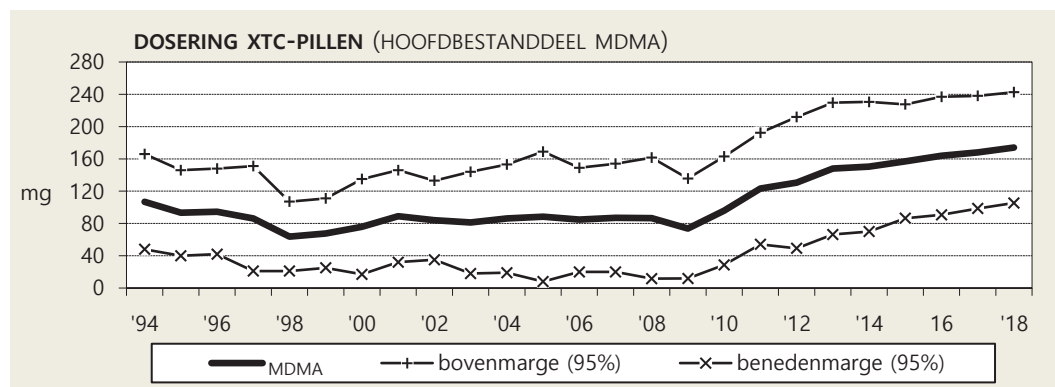

Vervuilende stoffen

Vervuilende werkzame stoffen die meer dan een enkele maal voorkwamen in XTC-pillen waren: N,N-dimethyl-MDA (150x), cafeïne (48x), amfetamine (12x), M-ALPHA (11x), levamisol (7x), 2C-B (6x), 4-FA (5x), alpha-methoxy-MDMA (4x), MDA (3x), hexamethylebenzamide (3x), PMMA (3x) en 4-FMA (2x). Wegens een aantal van deze vervuilingen heeft het DIMS in 2018 een Red Alert uitgevaardigd.

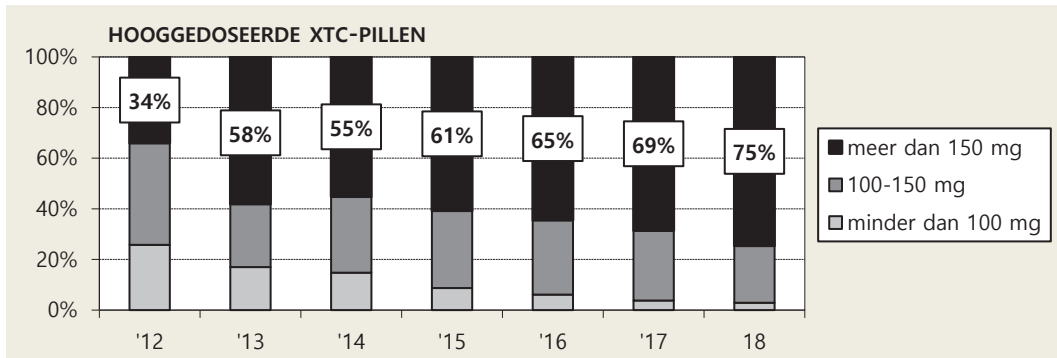
Dosering

XTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA bevatten gemiddeld **174 mg** MDMA. De marge is groot: de meeste XTC-pillen in 2018 bevatten tussen de 105 en 243 mg MDMA.¹³⁵ Sinds 2009 is sprake van een continue stijging in de gemiddelde sterkte van XTC-pillen.

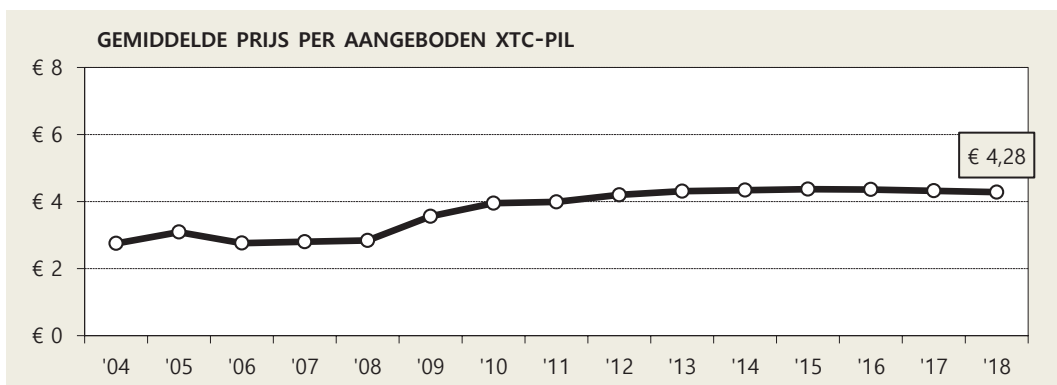
Ook het aandeel hooggedoseerde pillen neemt gestaag toe. In 2012 bevatte één op de drie XTC-pillen meer dan 150 mg MDMA. Anno 2018 is dat het geval bij maar liefst driekwart van de pillen. Eén op de zes XTC-pillen (16%) bevat zelfs meer dan 200 mg MDMA.

¹³⁵ De boven- en ondermarge waarbinnen 95% van de pillen statistisch gezien valt, wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1.96 maal de standaarddeviatie.

Prijs

De gemiddelde prijs die aanleversaars voor XTC-pillen betaalden was **€4,28**. Tot 2008 schommelde de gemiddelde prijs rond de 3 euro. Sindsdien zijn XTC-pillen ongeveer de helft duurder geworden, maar de laatste jaren is de prijs van XTC-pillen stabiel.

Wanneer we alleen kijken naar XTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA, dan is er een licht verband tussen dosering en prijs.¹³⁶ Een pil met 10 mg meer MDMA is van 3 eurocent duurder.

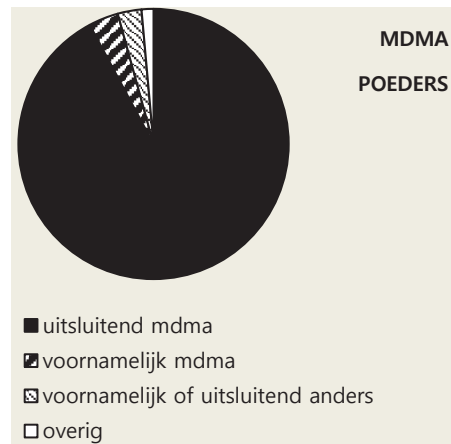
¹³⁶ Regressiecoëfficiënt B=.003 (p=.004).

3.2.2 Testresultaten MDMA-poeders

Ook het merendeel van de 296 geanalyseerde MDMA-poeders was zuiver: **92%** bevatte uitsluitend MDMA en **4%** voornamelijk MDMA met lichte vervuilingen. Een klein deel van de MDMA-poeders (3%) bestond voornamelijk uit andere stoffen.

Vervuilende stoffen

Vervuilende werkzame stoffen die meer dan een enkele maal voorkwamen in MDMA-poeders waren: N,N-dimethyl-MDA (7x) en cafeïne (2x),

Dosering

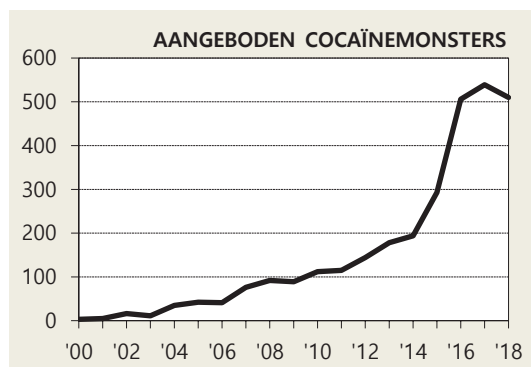
De gemiddelde dosering van MDMA-poeders in 2017 was **78%**. Dat is hoog, want het maximale volumepercentage is 84%. De gemiddelde dosering van MDMA-poeders is de laatste jaren weinig veranderd.

Prijs

De aangeboden MDMA-poeders kochten gemiddeld **€22** per gram. De laatste vijf jaar is deze prijs min of meer hetzelfde gebleven. Bij poeders die uitsluitend of voornamelijk MDMA bevatten is hangen prijs en dosering samen.¹³⁷ Een verschil van 10 volumepercent MDMA in dosering komt neer op een prijsverschil van 2 euro.

3.3 Cocaïne

Sinds 2000 werd in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, met vanaf 2014 een sterke stijging naar aanleiding van de 'coke alert' campagne wegens dodelijke ongelukken door als cocaïne verkochte witte heroïne. In 2018 is de stijging ten einde. In 2018 werden **510** cocaïnemonsters aangeboden.

¹³⁷ Regressiecoëfficiënt B=.209 (p=.030).

Vrijwel alle monsters werden in poedervorm aangeboden; enkele cocaïnemonsters in de vorm van kristallen zijn hierbij meegenomen. Van 484 aangeboden cocaïne-poeders zijn testresultaten bekend.

3.3.1 Testresultaten cocaïne-poeders

Eén op de zes geanalyseerde cocaïnemonsters was echt zuiver (**16%**). Driekwart bestond uit cocaïne met beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (**75%**). Een klein deel van de cocaïne-poeders (4%) bestond voornamelijk uit andere stoffen.

Vervuilende stoffen

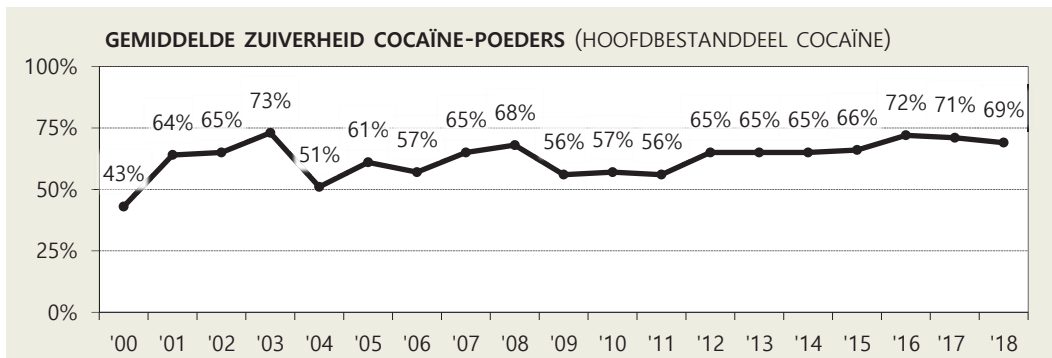
Net als in voorgaande jaren was levamisol de belangrijkste vervuilende stof. In totaal bevatten 143 geanalyseerde cocaïnemonsters levamisol, wat neerkomt op 29%. In 7% van de cocaïnemonsters werd minimaal tien volumeprocent levamisol aangetroffen. Versnijding met levamisol bestaat al veel langer, maar nam een aantal jaar geleden flink toe.¹³⁸ In 2015 bevatte maar liefst 70% van de cocaïnemonsters levamisol, waaronder 37% minimaal tien volumeprocent. De laatste jaren nemen de levamisol-vervuilingen af.

Andere vervuilende werkzame stoffen die meer dan eens voorkwamen in de geanalyseerde cocaïnemonsters waren: cafeïne (54x), fenacetine (33x), lidocaïne (11x), hydroxyzine (9x), benzocaïne (6x), ketamine (6x), procaïne (5x), amfetamine (2x), MDMA (3x) en N,N-dimethyl-MDA (2x).

Dosering

De gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt lag in 2018 op **69%**. Tot 2012 was de zuiverheid van cocaïne wisselend, maar de laatste jaren is dit redelijk stabiel. Het maximaal haalbare volumepercentage van cocaïne is 89%.

¹³⁸ CAM (2015), Van Laar & Van Gestel (2018).

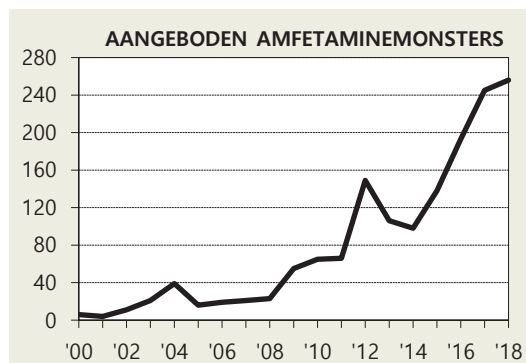

Prijs

De aangeboden cocaïnepoeders poeders kosten gemiddeld **€54** per gram. Dat is nauwelijks meer dan in 2017 (€53). Bij poeders met hoofdbestanddeel cocaïne hangt de prijs samen met de zuiverheid.¹³⁹ Verschillen zijn echter niet heel groot. Een gram cocaïne die 10% zuiverder is kost 80 eurocent meer.

3.4 Amfetamine

Het aantal aangeboden amfetaminemonsters nam sinds 2000 gestaag toe, met een piek in 2012. In 2018 werden **256** amfetaminemonsters aangeboden, wat ten opzichte van 2017 een lichte stijging inhoudt.

Amfetaminemonsters werden vrijwel altijd aangeboden in de vorm van poeder

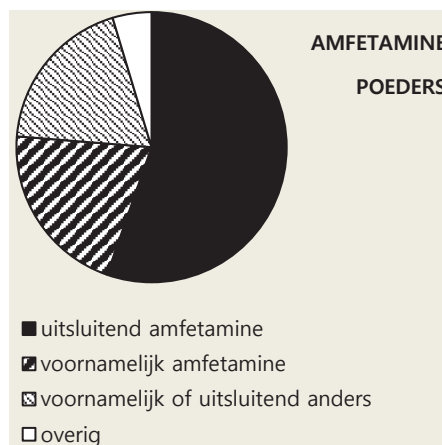
(95%). Van 215 aangeboden amfetamine-poeders zijn testresultaten bekend.

3.4.1 Testresultaten amfetamine-poeders

Ruim de helft van de geanalyseerde amfetamine-poeders (**55%**) bevatte uitsluitend amfetamine en een vijfde (**21%**) voornamelijk amfetamine. Een aantal jaar geleden was dat nog heel anders. In 2015 was slechts 8% van de amfetamine volledig zuiver en bestond 54% voornamelijk uit amfetamine.

¹³⁹ Regressiecoëfficiënt $B=0.077$ ($p=0.035$).

Eén op de vijf amfetamine-poeders van 2018 (19%) bestond voornamelijk uit andere stoffen. Dat is een flinke verbetering ten opzichte van het jaar daarvoor, toen in 36% van de monsters amfetamine niet het hoofdbestanddeel was.

Vervuilende stoffen

Cafeïne was de belangrijkste vervuilende werkzame stof in amfetamine-poeders. In 33% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen (72x). Wanneer amfetamine niet het hoofdbestanddeel vormde, bestond het monster vaak voornamelijk uit cafeïne. Andere vervuilende stoffen die meermaals voorkwamen in de geanalyseerde amfetamine-poeders waren fenylaceton (3x) en ketamine (2x).

Dosering

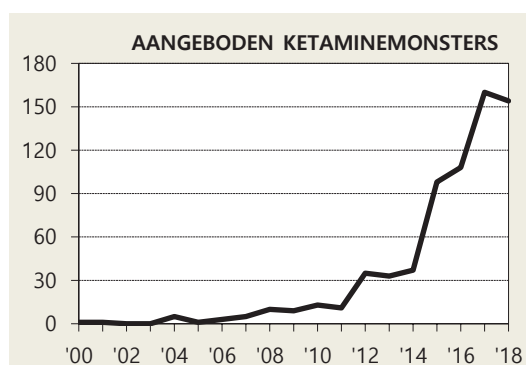
Het maximale volumepercentage bij amfetamine is 73%. De gemiddelde dosering van amfetamine-poeders die uitsluitend of voornamelijk amfetamine bevatten, lag in 2018 op **58%**. Sinds 2013 is dit percentage vrij stabiel.

Prijs

Klanten die amfetamine lieten testen, betaalden daar gemiddeld **€10** per gram voor, wat een euro meer is dan voorgaande jaren. Er is bij poeders met amfetamine als hoofdbestanddeel geen verband tussen prijs en zuiverheid.¹⁴⁰

3.5 Ketamine

Tot 2008 werden ketaminemonsters nauwelijks aangeboden bij de testservice. In de jaren daarna ging het om ongeveer 10 monsters per jaar en vanaf 2012 om circa 35 monsters per jaar. Vanaf 2015 steeg het aantal aangeboden ketaminemonsters flink, maar dit zet in 2018 niet door.

¹⁴⁰ Regressiecoëfficiënt B=.007 (p=.821).

In 2018 werden **154** monsters aangeboden. Daarvan was ongeveer de helft in poedervorm en de andere helft in de vorm van kristallen. Gezamenlijk zullen deze als ketamine-poeders verder worden besproken. Van 149 aangeboden ketamine-poeders zijn testresultaten bekend.

3.5.1 Testresultaten ketamine-poeders

Het merendeel van de geanalyseerde ketamine-poeders en -kristallen bleek zuiver (**85%**) en **8%** bevatte voornamelijk ketamine en een beperkte hoeveelheid andere stoffen. Een relatief klein deel (**2%**) bevatte vooral andere stoffen. Dit laatste percentage lag een aantal jaar geleden flink hoger (**37%** in 2013).

Vervuilende stoffen

Vervuilingen in ketamine-poeders door andere werkzame stoffen waren uiteenlopend. Vervuilingen die vaker dan een enkele keer voorkwamen zijn: cafeïne (7x), chloorfeniramine (5x), fenacetine (4x), tetracaïne (4x) en lidocaïne (3x).

Dosering

In 2017 was de gemiddelde dosering van ketamine-poeders die uitsluitend of voornamelijk ketamine bevatten **77%**, vergelijkbaar met voorgaande jaren. Het maximaal haalbare volumepercentage van ketamine is 87%.

Prijs

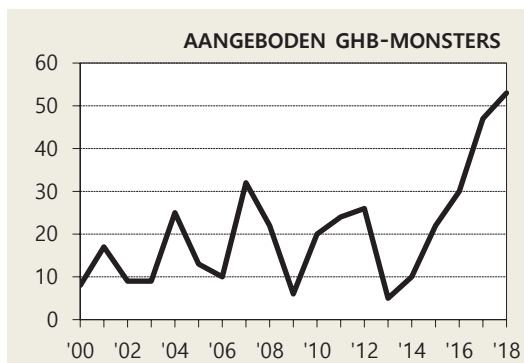
De bij de testservice aangeboden ketamine-poeders zijn de laatste jaren goedkoper geworden. In 2018 was de gemiddelde prijs **€26** per gram, terwijl dan in 2014 nog €30 was. Prijs en dosering van ketamine-poeders hangen niet samen.¹⁴¹

¹⁴¹ Regressiecoëfficiënt B=.109 (p=.126).

3.6 GHB

Het aantal aangeboden GHB-monsters verloopt grillig: sommige jaren tientallen, andere jaren slechts enkele. Dit heeft onder meer te maken met beperkte laboratoriumcapaciteit waardoor er met enige regelmaat een stop op de analyse van GHB-monsters is.

In 2018 werden **53** GHB-monsters aangeboden; een vergelijkbaar aantal met het jaar ervoor. Alle GHB-monsters waren vloeistoffen. Van 49 monsters zijn testresultaten bekend.

3.6.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

Het merendeel van de GHB-vloeistoffen bleek zuiver (**86%**). Daarnaast bestond 1% voornamelijk uit GHB. Monsters die uitsluitend of vooral andere werkzame stoffen bevatten vormden 6% van de monsters.

Vervuilende stoffen

De enige vervuilende stof (feitelijk een grondstof) die in GHB-monsters meermaals werd aangetroffen, is GBL (3x).

Dosering

De geanalyseerde GHB-vloeistoffen bevatten gemiddeld **465 mg/ml** GHB. Dat is hoger dan in 2017 (437 mg/ml).

Prijs

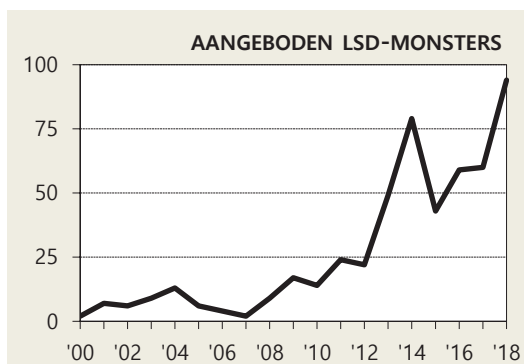
De door de aanleversers opgegeven prijzen voor GHB lopen zover uiteen, dat het hier waarschijnlijk om verschillende onvergelijkbare hoeveelheden gaat.

3.7 LSD

Na jaren waarin slechts een handvol LSD-monsters werd aangeboden bij de test-service, steeg het aantal monsters in 2014 naar 79. In de jaren daarna waren dit er minder, maar in 2018 weer meer. In 2018 werden **94** LSD-monsters.

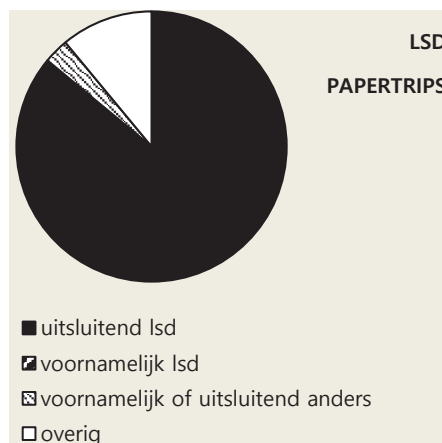
Tijdens de piek in 2014 werd 22% van de LSD aangeboden in de vorm van pillen,

poeders of vloeistoffen. In 2018 kwamen deze alternatieve verschijningsvormen nauwelijks meer voor en waren op één na alle LSD-monsters papertrips. Van de 93 papertrips werden er 23 niet geanalyseerd omdat de klant geen interesse had.¹⁴²

3.7.1 Testresultaten LSD-papertrips

De geanalyseerde papertrips bevatten in de meeste gevallen uitsluitend LSD (**86%**). De andere papertrips bevatten meestal geen werkzame stoffen. Twee monsters bestonden uitsluitend uit andere stoffen. Dit kwam een paar jaar geleden vaker voor (tussen de 12% en 45% in 2013-2015).

Vervuilende stoffen

Vervuilende stoffen waren 2C-B, 25I-NBOME, cafeïne en lysergeenzuur (alle één maal).

¹⁴² Van de LSD-monsters die worden doorgestuurd naar het laboratorium worden per week twee willekeurig gekozen monsters geanalyseerd op LSD-dosering. Bij de overige monsters wordt alleen getest of LSD al dan niet aanwezig is (maar geen dosering). Veel klanten hebben daarom geen interesse hun monster door te laten sturen naar het laboratorium.

Dosering

De gemiddelde dosering van LSD-papertrips lag in 2018 op **73** microgram. Dat is lager dan in 2017 (97 microgram), maar vergelijkbaar met 2016 (74 microgram). De dosering van LSD laat over de jaren flink wat schommelingen zien.

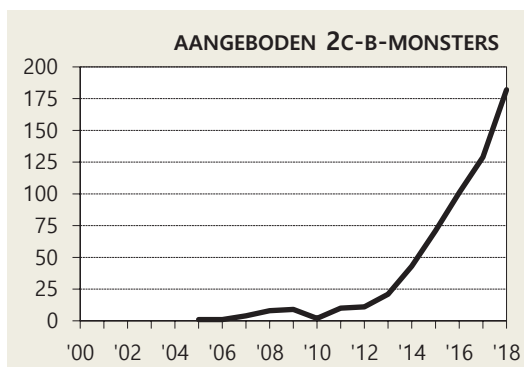
Prijs

De aangeleverde LSD-papertrips waren gekocht voor gemiddeld **€6** per stuk. De LSD-prijs schommelt de afgelopen jaren wat. Prijs en dosering hangen niet samen.¹⁴³

3.8 2C-B

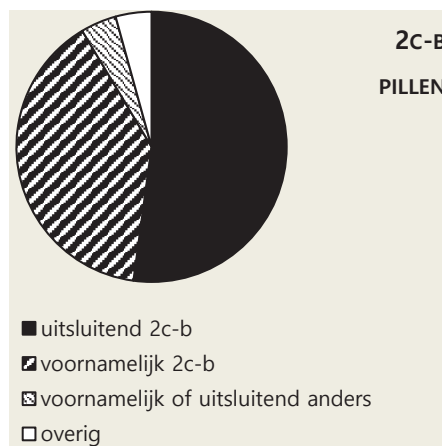
Sinds een paar jaar worden steeds meer monsters aangeboden die als 2C-B zijn gekocht. In 2018 waren dat er **182**, flink meer dan het jaar daarvoor (129).

De aangeboden 2C-B-monsters waren vaak pillen (95%). Daarnaast werden ook poeders aangeboden en een enkele keer een capsule. In totaal werden 140 aangeboden 2C-B-pillen herkend of geanalyseerd.

3.8.1 Testresultaten 2c-b-pillen

De geanalyseerde 2C-B-pillen bevatten veelal uitsluitend (**52%**) of voornamelijk (**39%**) 2C-B (met daarnaast vaak het bijproduct 2,5-dimethoxyfenethylamine). Bij 4% van de pillen was het hoofdbestanddeel een andere stof.

Vervuilende stoffen

Vervuilingen (afgezien van het genoemde bijproduct) die in 2C-B-pillen meermaals voorkwamen waren amfetamine (2x), cafeïne (3x) en MDMA (8x).

¹⁴³ Regressiecoëfficiënt B=.009 (p=.529).

Dosering

2C-B is bij veel lagere doseringen werkzaam dan bijvoorbeeld MDMA. De gemiddelde dosering van de in 2018 geanalyseerde 2C-B-pillen was **11 mg**. De laatste jaren ligt de gemiddelde dosering stabiel rond dit getal.

Prijs

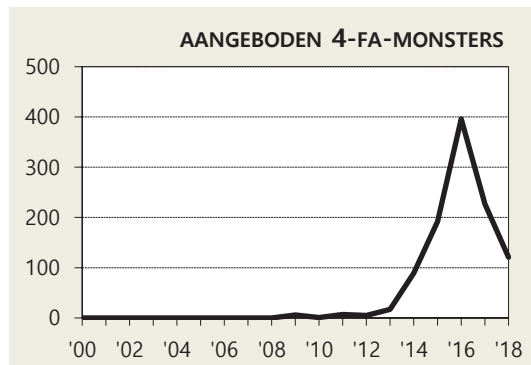
De door de klanten betaalde prijs voor 2C-B-pillen ligt al een aantal jaar stabiel rond de **€4**. Bij pillen met 2C-B als hoofdbestanddeel is er geen verband tussen prijs en dosering.¹⁴⁴

3.9 4-FA

4-FA verscheen rond 2010 voor het eerst bij de testservice. In de periode 2014-2016 nam het aantal aangeboden 4-FA-monsters explosief toe. Vanaf 2017 is echter sprake van een forse daling. In 2018 werden **121** 4-FA-monsters aangeboden.

4-FA werd in poedervorm, capsules en pillen aangeboden. In 2012 waren dit alleen

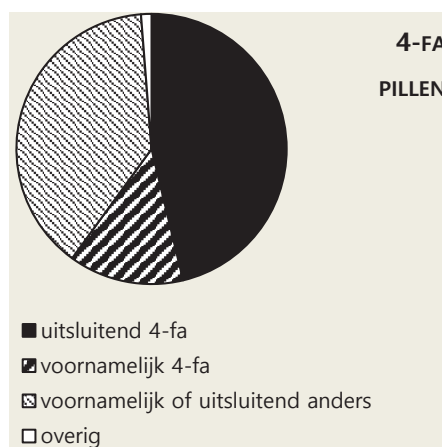
(een paar) poeders, maar sindsdien neemt het aandeel poeders gestaag af en komen daar vooral pillen voor in de plaats. In 2018 bestond 73% van de aangeboden 4-FA-monsters uit pillen, 17% uit poeders en de rest (11%) waren capsules. Vanwege het afgenomen aantal worden testresultaten van 4-FA-poeders niet meer afzonderlijk besproken. Van de 88 4-FA-pillen werden er 80 herkend of geanalyseerd.

¹⁴⁴ Regressiecoëfficiënt B=-.015 (p=.735).

3.9.1 Testresultaten 4-FA-pillen

Nog niet de helft van de 4-FA-pillen bevatte uitsluitend (46%) 4-FA. In 14% van de gevallen bevatte de pil voornamelijk 4-FA, maar daarnaast ook andere stoffen. En maar liefst 39% van de pillen bevatte helemaal geen 4-FA, maar uitsluitend iets anders. Sinds 2016 laten de testuitslagen van 4-FA een sterk teruglopende zuiverheid zien.

Vervuilende stoffen

In 2017 bestond een groot deel van de vervuiling van 4-FA-pillen uit MDMA. In 2018 kwam dit ook voor: 13 4-FA-pillen (16%) bevatten dit middel. De meest voorkomende vervuiling was echter 4-FMA: 29 4-FA-pillen bevatten dit middel, wat neerkomt op 36%.

Dosering

De geanalyseerde pillen waarin 4-FA het hoofdbestanddeel was, bevatten gemiddeld **124 mg** 4-FA. Dat is vergelijkbaar met 2017, maar het aandeel pillen met 4-FA als hoofdbestanddeel is dus kleiner.

Prijs

De gemiddelde prijs die aanleveraars betaalden voor een 4-FA-pil lag in 2018 met €7 beduidend hoger dan het jaar daarvoor (€5). Prijs en dosering hangen niet samen.¹⁴⁵

3.10 Overige monsters

Tot slot werden 142 monsters van andere middelen aangeboden bij de testservice. Testresultaten van monsters waarvan er meerdere werden aangeboden en minimaal twee testuitslagen beschikbaar zijn, staan in het onderstaande overzicht.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Regressiecoëfficiënt $B = -0.005$ ($p = 0.760$).

¹⁴⁶ Monsters waarvan slechts één exemplaar werd aangeboden of getest, werden gekocht als: 1p-LSD, 2-(ethylamino)-1-phenylhexan-1-one, 2-FA, 2C-C, 3C-P, 3-FPM, 3-MC, 3-MeO-PCP, 3-M, 5-MeO-DMT, ald-52, alegría, amb-fubinaca, blue 69, 5fabd, combi 4-FA/MDMA, combi 4-FA/MDMA/amfetamine, DOC, efedrine, etizolam, hexem, Hulk, iomax, MDPV, MXE, natrium monoglutamaat, pentedrone, pink 2C, The Flow, tucibi, yaba. Van 20 monsters is niet bekend onder welke naam zij werden gekocht.

AANGEBODEN ALS	TESTRESULTATEN
3-FPM (4x)	3-FPM (4x)
3-MMC (17x)	3-fluorofenmetrazine (1x) 3-MMC (8x) CMC (1x) mefedrone (2x) 3-MMC + CMC (1x) 3-MMC + iso-mefedrone (2x) 3-MMC + MDMA (1x) geen testresultaat (1x)
4-FMA (15x)	4-FMA (11x) 4-FMA + 4-fluorfenylaceton (3x) 4-FMA + 4-fluorfenylaceton + cafeïne (1x)
6-APB (10x)	6-APB + 5-APB (9x) geen testuitslag (1x)
basecoke (6x)	cocaïne (1x) cocaïne + levamisol (3x) cocaïne + MDMA (1x) cocaïne + fenacetine + levamisol (1x)
DMT (3x)	DMT + methyltryptamine (1x) DMT + n-methyltryptamine (1x) DMT + n-methyltryptamine + 2-methyltetrahydro-b-carboline (1x)
GBL (5x)	GBL (5x)
heroïne (5x)	heroïne + vier tot zes andere stoffen (codeïne, dextromethorphan, diazepam, 6-acetylcodeïne, noscapine, papaverine en/of paracetamol) (5x)
MDA (3x)	MDA (1x) MDA + MDMA + piperonylamine (1x) niets (1x)

mefedrone (15x)	3-MMC (4x) 4-CEC (1x) lidocaïne (1x) mefedrone (5x) mefedrone + 3-MMC (1x) mefedrone + 4-CEC + 4-CMC (1x) mefedrone + cafeïne (1x) niets (1x)
methamfetamine (13x)	4-methyl-alfa-ethylaminopentiophenone (1x) phenethylamine (1x) piperonal (1x) methamfetamine (1x) methamfetamine + amfetamine (1x) methamfetamine + cafeïne (1x) methamfetamine + lidocaïne (1x) niets (5x) geen testuitslag (1x)

4 Samenvatting

Dit hoofdstuk focust op de marktzijde van de Amsterdamse drugsmarkt, vanuit de panelstudie waarin vooral de verkopers kwalitatief worden belicht, vanuit de cafésurvey waarin gebruikers werden bevraagd over het kopen van drugs, en vanuit de testservice die informatie levert over de zuiverheid, dosering en prijs van drugs.

Dealers

Afgezien van cannabis, komen de meeste gebruikers aan hun drugs via bezorgdiensten (06-dealers). Veel van deze dealers verkopen meerdere middelen, hoewel er ook zijn – vooral cocaïnedealers – die zich specialiseren. Via WhatsApp worden hele drugsmenu's aangeboden. Trouwe klanten worden gematst met kwantumkorting, een gratis pilletje of een verrassingsbonus. Cocaïnedealers bieden vaak verschillende kwaliteiten voor verschillende prijzen. Kopen van ecstasy, amfetamine, cocaïne, en dergelijke via het internet komt nog steeds weinig voor. De verkoop van lachgaspatronen bij de klein- en

groothandel is de afgelopen jaren fors gegroeid en ook webwinkels en speciale lachgaslijnen pikken een graantje mee. Naast de patronen, zou er inmiddels ook een levendige handel in lachgastanks zijn. Op de markt van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is 4-FA sinds het verbod van 2017 veel moeilijker verkrijgbaar en adverteren webwinkels met nieuwe middelen als 4-FMA, 3-MMC en BK-EPDB.

Testservice

Nog geen 10% van de cafébezoekers die zelf xTC-pillen, cocaïne of amfetamine kopen, laat zijn of haar aankoop controleren door de testservice. Een deel laat de kwaliteitscontrole aan anderen over en zegt reeds geteste drugs te kopen of laat ze door iemand anders testen. Een groot deel koopt echter drugs zonder de kwaliteit te (laten) controleren: bij xTC-pillen is dat 40%, bij cocaïne of amfetamine zelfs 81%.

In 2018 werden bij de testservices in Amsterdam in totaal 3.890 drugsmonsters aangeboden, zoals altijd voornamelijk ecstasy. Na jarenlange stijgende aantallen is voor het eerst sprake van een stagnatie. De meeste middelen lieten min of meer vergelijkbare aantallen zien ten opzichte van 2017. Het aantal aangeboden monsters 2C-B en LSD nam echter toe, terwijl 4-FA veel minder werd aangeboden.

Zuiverheid

De meeste geteste xTC-pillen (83%), MDMA-poeders (92%), ketamine-poeders (85%), GHB-vloeistoffen (86%) en LSD-papertrips (86%) waren zuiver; dat wil zeggen dat geen andere werkzame stoffen werden aangetroffen. Minder zuiver waren amfetamine-poeders (55%) en 2C-B-pillen (52%). Bij deze middelen was amfetamine cq. 2C-B wel veelal het hoofdbestanddeel, naast beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (21% en 39%). Bij de geteste cocaïne-monsters was een relatief klein deel volledig zuiver (18%), maar ook hier bleek cocaïne wel vaak het hoofdbestanddeel (75%). De testuitslagen van 4-FA-pillen laten een sterk teruglopende zuiverheid zien. In 2018 bestond nog niet de helft (46%) uitsluitend uit 4-FA en maar liefst 39% bestond geheel uit andere stoffen.

Vervuilende stoffen

Als vervuilende stoffen werden aangetroffen in xTC-pillen en MDMA-poeders, dan was dat vaak N,N-dimethyl-MDA. Bij cocaïne was net als de laatste jaren levamisol de belangrijkste vervuiler, al is wel sprake van een afname. Ook bij amfetamine is de belangrijkste vervuiler – cafeïne – al jaren dezelfde, maar deze vervuiling nam eveneens af. 4-

FA-pillen waren in 2018 het vaakst vervuild met 4-FMA, in tegenstelling tot 2017 toen MDMA-vervuilingen het vaakst voorkwamen.

Dosering

Sinds 2009 is sprake van een continue stijging in de sterkte van XTC-pillen. Met een gemiddelde dosering van 174 mg MDMA waren XTC-pillen nog weer sterker dan in voorgaande jaren. Driekwart van de pillen is hooggedoseerd (meer dan 150 mg). De gemiddelde dosering van MDMA-poeders (gemiddeld volumepercentage van 78%) bleef stabiel. Dat geldt ook voor de gemiddelde dosering van de andere poeders – cocaïne (69%), amfetamine (58%) en ketamine (77%) – en de andere pillen – 2C-B (11mg) en 4-FA (124 mg).

Prijzen

De panelstudie, de cafésurvey en de testservice leveren vanuit verschillende invalshoeken overeenkomende prijzen van drugs op. Een XTC-pil kost 4 á 5 euro, net als 2C-B. Een gram cocaïne kost 50 á 60 euro, MDMA 20 á 25 euro, ketamine 25 á 30 euro en amfetamine ongeveer een tientje. De meeste prijzen zijn de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven, maar ketamine is goedkoper geworden en 4-FA werd duurder sinds het verbod. Op basis van de gegevens van de testservice, kunnen prijs en kwaliteit direct gerelateerd worden. Bij XTC-pillen, MDMA-poeders en cocaïne hangt de prijs samen met de dosering/zuiverheid, maar de prijsverschillen zijn klein. Een XTC-pil met 10 mg extra MDMA is 3 eurocent duurder. En een gram cocaïne van 10 volumenprocent extra zuiverheid is 80 cent duurder.

VI

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Antenne Amsterdam werd in 1993 opgezet en is daarmee voor zover bekend de langstlopende monitor voor het volgen van ontwikkelingen in recreatief middelengebruik. In ruim een kwart eeuw is in Antenne op basis van 50 panelmetingen en 30 surveys jaarlijks verslag gedaan van vele veranderingen op de Amsterdamse gebruikersmarkt van tabak, alcohol, cannabis en andere (il)legale genotmiddelen. Ook de stad is met het verstrijken van de monitor veranderd: bevolking, uitgaansleven, hogescholen en universiteiten, bedrijfsleven en toeristenindustrie dijen uit. Dat dit bij veel Amsterdammers niet onopgemerkt is gebleven, daarvan getuigen de vele en soms felle discussies over toerisme, stijgende huizenprijzen, wafelwinkels, bierfietsen en nu ook de festivals die massa's bezoekers trekken en veel bewoners uit hun nachtrust (schijnen te) houden.

Een monitor met verschillende invalshoeken

In Antenne Amsterdam wordt jaarlijks op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De multi-methodische onderzoeks aanpak kent drie vaste onderdelen: een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, een survey en analyse van uitslagen van de drugstestservice. De gegevens uit de verschillende onderdelen schetsen samen een gedifferentieerd beeld van trends en patronen in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen. In het kwalitatieve uitgaanspanel worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van individuele interviews met een panel van insiders. De panelstudie is vooral gericht op het uitgaansleven, met de nadruk op trendsetters. Het gaat hierbij niet om precieze cijfers, maar om dynamische processen. Dat geldt ook voor het andere deel van de panelstudie, dat gaat over kwetsbare jeugd. In dit panel zijn professionals vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken.

De survey (het tweede vaste onderdeel) levert kwantitatieve gegevens over middelengebruik binnen specifieke groepen. In 2018 is voor de vijfde maal een survey onder cafébezoekers gehouden (eerder werd dat in 2000, 2005, 2010 en 2014 gedaan). In de zomer van 2018 hebben 540 bezoekers van 67 cafés verspreid over Amsterdam een online vragenlijst ingevuld. De onderzochte cafébezoekers zijn veelal vrouwen (63%), heteroseksueel (88%), twintiger (70%, gemiddelde leeftijd 26 jaar) en woonachtig in Amsterdam (83%). De helft is student. Door de resultaten van deze survey te vergelijken met de vorige Antenne cafésurveys kunnen trends in middelengebruik op langere termijn in beeld worden gebracht.

Naast gebruikers, richt Antenne zich ook op de aanbodzijde van genotmiddelen in Amsterdam. Hier komt kwalitatieve informatie uit de panelstudie samen met cijfers over het kopen van drugs en drugsprizen uit de cafésurvey en cijfers over zuiverheid en dosering van drugs die door gebruikers bij de Amsterdamse testservices worden aangeboden.

Festivallisering en feesttoerisme in het uitgaansleven

Het uitgaansleven in Amsterdam draait op volle toeren. Nieuwe initiatieven, waarbij verschillende disciplines (o.a. kunst, mode en muziek) samenwerken, spreken nieuwe doelgroepen aan. Vooral in de urban uitgaansscene zien entrepreneurs het nachtleven als podium om reclame te maken voor nieuwe producten. Maar er zijn ook kritische geluiden over de ongebreidelde groei van festivals en de groeiende disbalans in het nachtleven tussen toeristen en lokale stappers die vrezen voor meer monocultuur in het centrum.

Veel drinkers en veel drank, maar alcoholvrij wint terrein

In (bijna) elk netwerk binnen het uitgaanspanel drinkt een ruime meerderheid alcohol. In het urbanmilieu wordt minder alcohol gedronken dan in het dancemilieu, maar zijn de drankjes wel exclusiever. Bij de kwetsbare jeugd is alcohol vooral onder autochtoon-Nederlandse jongeren populair, en soms bij persisterende hanggroepen waar ook sterke alcohol gedronken wordt. Ook onder de onderzochte cafébezoekers is vrijwel iedereen huidige drinker (laatste maand, 99%) en op de uitgaansavond waarop ze benaderd werden voor de survey dronken verreweg de meesten alcohol (91%). De alcoholconsumptie tijdens de uitgaansavond is met gemiddeld 6 glazen fors, maar toch is dat een glaasje minder dan tijdens de vorige cafésurvey uit 2014. Dit is in lijn met de in de panelstudie gesignaleerde toenemende bewustwording omtrent de gezondheids-

effecten van alcoholgebruik. Zes op de tien cafébezoekers vinden zelf dat ze te veel of te vaak drinken. De alcoholvrije biertrend slaat aan: 59% van de cafébezoekers dronk het afgelopen jaar ook wel '0%'. En het inlassen van een alcoholvrije dagen, weken of maanden wordt steeds gebruikelijker.

Roken en blowen in het uitgaansleven loopt terug

In het nachtleven is over de hele linie een opvallende teruggang van het tabak- en cannabisgebruik, alhoewel er in sommige scènes nog stevig wordt gerookt en geblowd. Uitgaanders zijn kritischer geworden over de gezondheidsrisico's van roken en de verwachting is dat uitgaansgelegenheden in de nabije toekomst zelfs helemaal rookvrij worden. Ongeveer een kwart van de cafébezoekers is huidige blower (laatste maand, 27%), maar tijdens de uitgaansavond stak slechts 5% een joint op. Iets meer dan de helft van de cafébezoekers is huidige roker (55%). En hoewel dat percentage in de afgelopen jaren nauwelijks veranderde, is het aandeel dagelijkse rokers (19%) sinds 2000 meer dan gehalveerd, worden er minder sigaretten per dag gerookt (gemiddeld 6) en ook op de uitgaansavond wordt minder gerookt (35%). Tegelijkertijd meent ruim twee derde van de huidige rokers zelf dat ze te veel of te vaak roken. Bij deze positieve trends zijn ook kanttekeningen te plaatsen, want bij de cafébezoekers geldt: hoe jonger, hoe groter het aandeel huidige rokers en blowers. En bij de panelstudie kwetsbare jeugd wordt in alle groepen geblowd en maken professionals zich zorgen dat veel jongeren de risico's ervan onderschatten.

Ecstasygebruik stagneert, maar het middel blijft populair en de pillen sterk

Ecstasy blijft bij de huidige generatie uitgaanders nummer één. Dat geldt ook voor de cafébezoekers, van wie 48% het middel het laatste jaar gebruikte. Het gebruik blijft meestal beperkt tot specifieke momenten (gemiddeld 5 keer per jaar). Een caféavond wordt daar duidelijk niet toe gerekend, want tijdens de uitgaansavond gebruikte bijna niemand ecstasy. In de panelstudie wordt onder trendsetters sinds 2014 een neerwaartse trend in ecstasygebruik gesignaleerd en ook bij de cafébezoekers is na een aantal jaren van forse toename nu sprake van een lichte daling. Toch ligt anno 2018 het ecstasygebruik nog flink hoger dan in het vorige decennium.

De testservice zag in 2018 eveneens een stagnatie in het aantal aangeboden ecstasy-monsters. De sterkte van de geanalyseerde xTC-pillen stagneerde echter allerm minst. Met een gemiddelde dosering van 174 mg MDMA (driekwart is hooggedoseerd, met meer

dan 150 mg) waren de pillen wederom sterker dan voorheen, terwijl de prijs (4 á 5 euro per pil) min of meer hetzelfde bleef. De huidige sterkte van de ecstasypillen zorgt ervoor dat veel gebruikers voorzichter doseren en met een kwart of halve pil beginnen.

Cocaïnegebruik neemt verder toe

Ondanks het soms omstreden imago in panelnetwerken, boet cocaïne niet in aan populariteit en lijkt het gebruik soms zelfs vanzelfsprekend. De kwaliteit is hoog (gemiddeld 69% zuiver) en het aanbod ruim. Een gram kost 50 á 60 euro. De huidige economische hausse zou een belangrijke aanjager zijn van stress en de groeiende behoefte van snelle 'ontspanning'. Daar waar de resultaten van zowel panel als cafésurvey wijzen op een stagnatie of lichte daling in gebruik bij ecstasy en amfetamine, is bij cocaïne sprake van een verdere toename. Hoewel tijdens de uitgaansavond nauwelijks cocaïne werd gebruikt, is 38% van de cafébezoekers recente cocaïnegebruiker (laatste jaar), wat neerkomt op een verdubbeling ten opzichte van 2000. Het gemiddelde van 11 gebruiksdagen per jaar ligt hoger dan bij ecstasy; ruim een kwart van de gebruikers neemt meer dan tien dagen per jaar cocaïne. Volgens panelleden is er een dunne scheidslijn tussen recreatief en problematisch gebruik.

Amfetaminegebruik stabiliseert, methamfetamine blijft zeldzaam

Het gebruik van amfetamine in de panelnetwerken bevindt zich ongeveer op hetzelfde niveau als cocaïne, maar bij de cafébezoekers scoort het met 22% recent gebruik (laatste jaar) wat lager. Het toenemend amfetaminegebruik van de laatste jaren lijkt op z'n eind. Gemiddeld nemen gebruikers 7 keer per jaar amfetamine; ongeveer één op de vijf gebruikt meer dan tien dagen per jaar. Vergeleken met de twee andere stimulantia heeft amfetamine doorgaans een lagere status in het drugsmilieu. De vlakke roeseffecten en de 'ongecompliceerde' energie van amfetamine maken het middel vooral populair bij begin-twintigers die stevig uitgaan, vaker festivals bezoeken en participeren in de aftercultuur. Enkele jaren geleden bestond de meeste bij de testservice aangeboden amfetamine nog voornamelijk uit cafeïne, maar anno 2018 is 55% zuiver. Een gram amfetamine kost ongeveer een tientje.

Methamfetamine blijft zeldzaam in het nachtleven. Slecht een paar cafébezoekers hebben ervaring met het middel en in de panelstudie wordt het alleen gesignaleerd bij groepen psychonauten en meer extreme niches in het gaymilieu. Opvallend is wel dat de prijs van methamfetamine flink aan het zakken is.

Zorgen om kilotanks lachgas

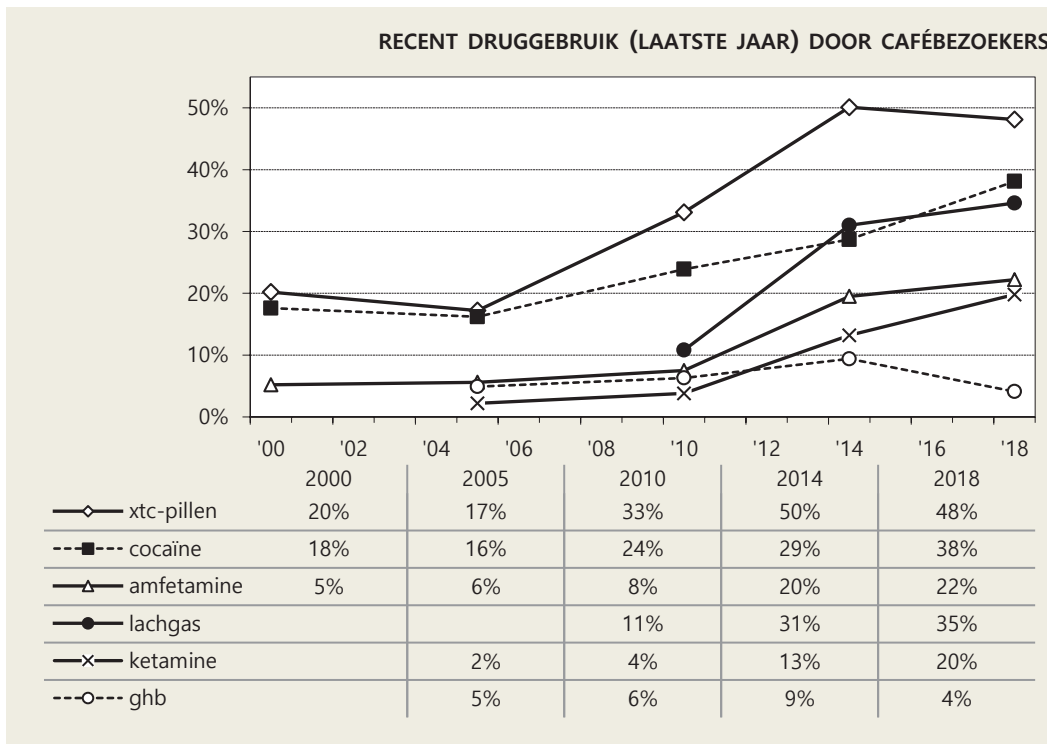
Het aanbod van lachgas is de afgelopen jaren flink gegroeid. Groot- en kleinhandels, webwinkels en bezorgdiensten proberen allemaal een graantje mee te pikken van deze lucratieve markt. In het dancemilieu is lachgas een secundair middel. Onder de cafébezoekers heeft ruim een derde (35%) het laatste jaar lachgas gebruikt, maar voor de meeste van hen bleef dat beperkt tot 1 of 2 keer (gemiddeld 4 gebruiksdagen). In het urbanmilieu en onder kwetsbare jongeren zien panelleden een toename van gebruik bij jonge groepen met weinig drugservaring. Er zijn zorgen over grote kilotanks die steeds makkelijker verkrijgbaar zijn en waardoor meer en langduriger lachgas per sessie wordt gebruikt. Gevreesd wordt dat forse gebruikers onvoldoende op de hoogte zijn van de gezondheidsrisico's.

Ketamine is geen curiosum meer

Het gebruik van ketamine is in de afgelopen jaren gestegen en het middel heeft zich steeds meer als een clubdrug ontpopt. Ketamine is toegankelijker geworden en de gebruikersgroepen groter en meer divers. Eén op de vijf cafébezoekers (20%) gebruikte het laatste jaar ketamine, wat neerkomt op een vertienvoudiging ten opzichte van 2005. Het gemiddeld aantal gebruiksdagen per jaar is vijf, maar ongeveer de helft van de gebruikers beperkt het tot 1 of 2 keer per jaar. De opmars van het dissociatieve en mild psychedelische middel heeft panelleden verbaasd, mede vanwege de complexe roes. Het permanente aanbod zou de populariteit volgens insiders hebben versneld.

GHB niet welkom in het nachtleven

Sinds de opmars van GHB (ongeveer 20 jaar geleden) is er al controverse over het middel. Clubmedewerkers en portiers willen middels een strenge aanpak van bezit en gebruik een duidelijk signaal afgeven dat GHB niet getolereerd wordt. Sommige clubs hanteren een lijst van bezoekers die voorlopig niet meer welkom zijn. Desondanks blijft er een hardnekkige kerngroep van gebruikers die opduikt op verschillende locaties in het nachtleven. In populariteit is GHB al een paar jaar voorbijgestreefd door andere narcosemiddelen (lachgas en ketamine). Onder cafébezoekers kende GHB-gebruik een korte bescheiden opleving in 2014, maar is in 2018 met 4% recente gebruikers weer terug naar het oude, lage niveau.

4-FA op z'n retour, 2c-b niet

Op de markt van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is 4-FA volgens panelleden sinds het verbod in 2017 nagenoeg verdwenen. Het aantal bij de testservices aangeboden 4-FA-pillen kelderde en bovendien bleken deze pillen vaak geen 4-FA maar 4-FMA te bevatten. Toch bleef bij de cafébezoekers het aandeel recente gebruikers (laatste jaar) van dit middel stabiel op 11%.

2c-b, dat al in de jaren negentig van de vorige eeuw werd verboden, blijft nieuwe generaties aanspreken. Recent gebruik ervan onder cafébezoekers is sinds 2010 verdrievoudigd naar 9%. Het middel wordt ook steeds vaker aangeboden bij de testservices.

Een klein deel van de panelleden ziet een groei van 3-MMC, dat via internet en onder-de-toonbank in sommige smartshops wordt aangeboden, maar deze en andere NPS laten onder de cafébezoekers zeer bescheiden (gelijkblijvende of zelfs dalende) gebruikscijfers zien.

Renaissance van psychedelica?

Psychedelica (o.a. LSD, paddo's, psychedelische truffels, DMT en ayahuasca) spelen een bescheiden rol in het uitgaansleven maar zijn wel vaker onderwerp van gesprek in uitgaanskringen. De aandacht van microdosering is weliswaar verflauwd, maar nieuwe wetenschappelijke bevindingen over therapeutische toepassing van psychedelica worden in kleine kring op de voet gevolgd. Gezien de hoge opkomst van veel jonge geïnteresseerden op seminars, lezingen en conferenties, de stijging van het aandeel cafébezoekers dat ervaring heeft met LSD, en de toenemende aantallen LSD-monsters die bij de testservices worden aangeboden, lijkt er sprake van een renaissance van psychedelica.

Drugsmenu's via WhatsApp

Afgezien van cannabis, komen de meeste gebruikers aan hun drugs via bezorgdiensten (06-dealers). Veel van deze dealers verkopen meerdere middelen, hoewel er ook zijn – vooral cocaïnedealers – die zich specialiseren. Via WhatsApp worden hele drugsmenu's aangeboden. Trouwe klanten worden gematst met kwantumkorting, een gratis pilletje of een verrassingsbonus. Cocaïnedealers bieden vaak verschillende kwaliteiten voor verschillende prijzen. Kopen van ecstasy, amfetamine, cocaïne, en dergelijke via het internet komt nog steeds weinig voor. Hoewel bij de testservices duizenden drugsmonsters per jaar worden aangeleverd, laten de meeste kopers hun drugs niet testen.

VII

SUMMARY AND CONCLUSIONS

Amsterdam Antenna was launched in 1993, and to our knowledge it is the longest-running monitoring scheme to map local trends in recreational substance use. For more than a quarter of a century, Antenna has reported every year on a wide range of developments in the Amsterdam consumer markets for tobacco, alcohol, cannabis and other legal, decriminalised and illicit recreational substances. It has conducted 50 panel assessments and 30 surveys. Parallel with the ongoing monitoring scheme, the city of Amsterdam itself has changed. It has experienced steady growth in terms of population, nightlife, educational institutions, commercial enterprises and the tourist industry. Such changes have not gone unnoticed in the Amsterdam population, as evidenced by the sometimes virulent public debates about tourism, property prices, waffle shops, beer bikes and, more recently, the burgeoning dance festivals that attract mass crowds and reportedly keep many neighbourhood residents awake at night.

A monitoring scheme with many perspectives

Every year, Antenna collects and analyses a combination of qualitative and quantitative data to document the use of recreational substances by adolescents and young adults in Amsterdam. Our mixed-methods research strategy has three standard components: a panel study in two different target groups, an annual substance use survey and an analysis of findings from drug checking services. Taken together, the data obtained in the three research components paint a diversified picture of the trends and patterns in Amsterdam's world of recreational substances.

Our qualitative panel study traces the latest developments by conducting individual interviews with a panel of insiders recruited from various scenes. The chief emphasis is on nightlife, with a special focus on trendsetters who experiment with new music,

venues or drugs. The panel study reports few exact figures but highlights dynamic processes. A second part of the panel study focuses on vulnerable young people living in city neighbourhoods, with information provided by professionals who work with the neighbourhood youth.

Quantitative data are collected in our annual survey. It concentrates each time on substance use in a different social group: school-aged adolescents, young clients of youth support services, cannabis coffeeshop customers, pubgoers, and clubbers, ravers and festivalgoers. Our 2018 survey concentrated for the fifth time on pub and café customers, as it did previously in the years 2000, 2005, 2010 and 2014. In the summer of 2018, some 540 patrons of 67 pubs and cafés scattered across the city completed online survey questionnaires. The largest respondent categories were female (63%), heterosexual (88%), 20 to 30 years of age (70%, average age 26) and resident in Amsterdam (83%). Half of the respondents were students. By comparing the results of the 2018 survey with those from our previous pub and café surveys, we can chart substance use trends over a longer time periods.

As well as on the Amsterdam consumer market, we also focus on the supply side of recreational substance use. Those findings derive from a combination of qualitative information from the panel study, survey data on purchasing sources and prices, and statistics on the purity and potency of drugs brought in by consumers to the Amsterdam drug checking services.

Festivalisation and party tourism in nightlife

Amsterdam nightlife is running in top gear. New initiatives, often based on collaborations between disciplines like art, fashion and music, are targeting new groups of consumers. In the urban music scene in particular, entrepreneurs see nightlife as a platform for advertising new products. Critical voices are heard with regard to the rampant spread of festivals and the growing imbalance between tourists and local nightlifers, who fear a creeping monoculture in the city centre.

Drinkers and drink in abundance, but alcohol-free is gaining ground

In practically every network observed by our nightlife panel, a large majority of participants drink alcohol. Lesser amounts are consumed in the urban music scene than in the dance scene, but the drinks there are more exclusive. Alcohol is also popular in settings frequented by vulnerable youth, especially those with ethnic Dutch

backgrounds; young people in persistent street hangouts may also incline to stronger drink. Virtually all the pubgoers questioned our survey (99%) were current (past-month) drinkers, and 91% had consumed alcohol on the evening we contacted them. Their average alcohol consumption that night was heavy (6 units); still that was around one unit less than the previous average from the 2014 survey. This slight downturn seems consistent with the growing awareness, reported in our current panel study, about the health effects of alcohol. Six in ten of the questioned pubgoers believed they were drinking too much or too often. The trend towards alcohol-free beer is gaining ground, with 59% of pubgoers having drunk 0% beer at least once in the past year. More and more people were observing alcohol-free days, weeks or months.

Declining tobacco and cannabis smoking in nightlife

Across the board, tobacco and cannabis use has noticeably diminished in Amsterdam nightlife, though heavy cigarette and pot smoking still continues in some scenes. Night-lifers have grown more critical because of the health risks of smoking, and nightlife venues are set to become entirely smoke-free in the near future. About one quarter of the pubgoers (27%) were current (past-month) cannabis users, but only 5% had lit a joint during the present night out. Just over half of the pubgoers (55%) were current tobacco smokers. Though that percentage has remained virtually unchanged over recent years, the percentage of daily smokers (now 19%) has shrunk by more than half since 2000, the average number of cigarettes has likewise declined to 6 per day, and fewer people were smoking on the current night out (35%). Over two thirds of the current smokers felt they smoked too much or too often. These positive trends are qualified by other observations. The younger the pubgoers, the larger the share of current tobacco and cannabis smokers. Pot smoking was also common in all groups of vulnerable youth monitored by the panel study, and professionals expressed concerns that many young people underestimate the associated risks.

Ecstasy use stabilises, but the drug is still popular and the tablets still strong

Ecstasy still occupies first place in drug use by the current nightlife generation. The same applied to the surveyed pubgoers, with 48% having taken ecstasy in the past year. Use of the drug, averaging five times per year, was generally confined to specific occasions. An evening in the pub was clearly not one of them, as almost nobody reported taking ecstasy on the night of the survey. Trendsetters in our panel networks have been

observing a downward trend in ecstasy use since 2014, and a slight decline was now also evident among pubgoers, following several sharp rises. All in all, the use of ecstasy is still markedly higher than in the previous decade.

The drug checking service likewise reported stabilising numbers of submitted ecstasy samples, but the potency of the analysed tablets did not stabilise by any means. With an average dosage of 174 mg of MDMA, and three quarters of the pills classified as high-strength (above 150 mg), ecstasy was again stronger than in previous years, while prices (4 to 5 euros per tab) stayed roughly the same. Due to the current strength of the tablets, many ecstasy users are now being more careful about dosage, starting out with a quarter or half a tab.

Cocaine use still rising

Despite its controversial image in some panel networks, cocaine has not forfeited any popularity, and sniffing coke even seems automatic in some scenes. Quality is high (averaging 69% purity) and market supplies are abundant. One gram costs 50 to 60 euros. The booming economy is thought to be a major driver of stress and of a growing desire for rapid 'relaxation'. Whereas both panel and survey data suggest stabilising or diminishing rates of consumption for ecstasy and amphetamine, cocaine use still shows an upward tendency. Although few pubgoers reported cocaine use on their evening out, 38% were recent (past-year) users, about double the percentage in the year 2000. The average of 11 cocaine-using days per year was higher than that for ecstasy, and over a quarter of cocaine users sniffed the drug on more than 10 days per year. Panel observers point to a thin dividing line between recreational and problematic cocaine use.

Amphetamine use stabilises, methamphetamine still rare

Amphetamine use in our panel networks was reported to be similar to that of cocaine, but it scored rather lower amongst the surveyed pubgoers, 22% of whom had taken speed in the past year. The upward trend from recent years seems to have stalled. Amphetamine users took the drug an average of 7 times a year, and about one in five took it more than 10 days per year. In comparison with the two other stimulants, amphetamine mostly has a lower status among substance users. Its relatively even high and its 'uncomplicated' energy make it especially popular with young adults in their early 20s who pursue a fervent nightlife, attend festivals and take part in the afterparty culture. A few years ago, most of the amphetamine submitted to the checking service

consisted largely of caffeine, but by 2018 55% was pure. One gram of amphetamine costs about ten euros.

Methamphetamine is still seldom encountered in Amsterdam nightlife. Only a few of the surveyed pubgoers had any experience at all with the drug, and panel members observed it only in groups of psychonauts and in the wilder niches of the gay scene. Noteworthy is a sharp drop in the price of methamphetamine.

Concerns about kilo tanks of laughing gas

The availability of laughing gas has widened rapidly in recent years. Wholesale and retail businesses, web shops and delivery services all jockey for a share of this lucrative market. Laughing gas is a secondary drug in the dance scene. Among pubgoers, over one third (35%) reported having taken it in the past year, averaging 4 days of use, but only one or two days for most respondents. Panel members report increasing use by groups of young people in the urban dance scene with little drugs experience, as well as amongst vulnerable youth. Concerns are raised about the increased availability of large kilo tanks of laughing gas; these may encourage heavier and more prolonged use of the drug per session. It is feared that heavy users are insufficiently informed about the health risks.

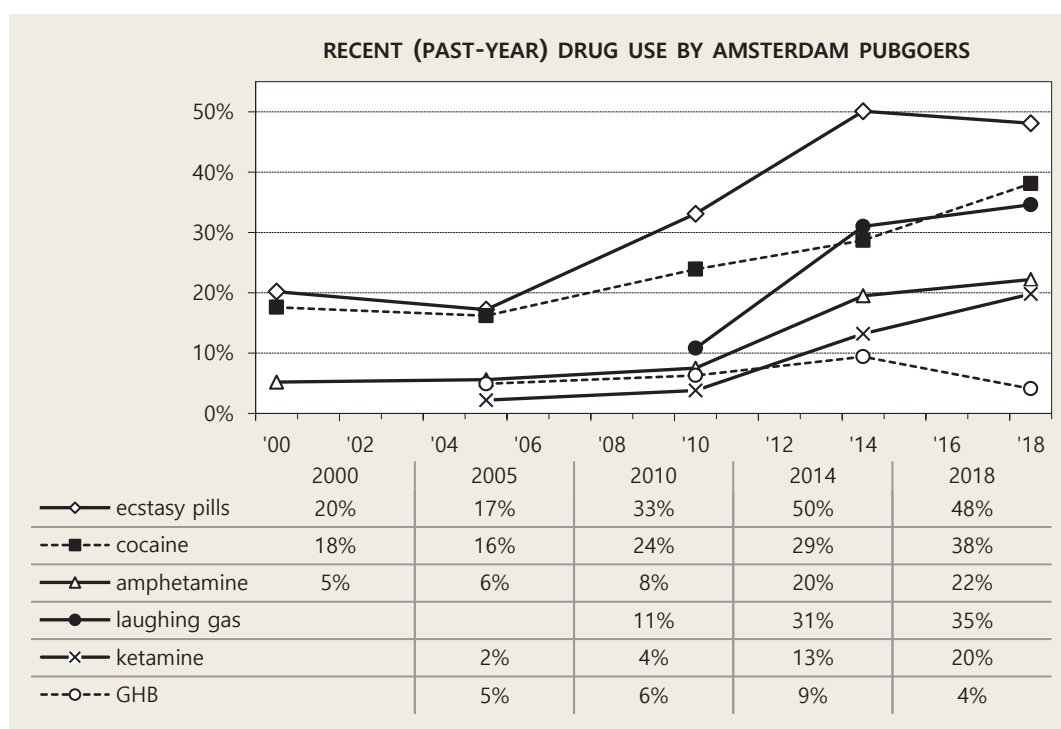
Ketamine is no longer a curiosity

The use of ketamine has increased in recent years, and it is increasingly emerging as a club drug. It is now more readily available and the populations of users are larger and more diverse. One out of five pubgoers (20%) had taken ketamine in the past year, ten times the percentage in 2005. Days of use averaged five, but about half of the users limited it to once or twice per year. The wide proliferation of this dissociative, mildly psychedelic drug has come as a surprise to panel members, partly in view of its complex high. The constant availability of ketamine has further expedited its popularity, insiders say.

GHB not welcome in Amsterdam nightlife

Since the spread of GHB began some 20 years ago, the drug has been a subject of controversy. Door staff and other club workers now pursue a stringent ban on the possession and use of GHB, in enforcement of a no-tolerance policy. Some clubs maintain lists of people that are currently not welcome. Despite all this, a core cluster of intractable GHB users continues to surface in various nightlife venues. In terms of

popularity, GHB has been surpassed for several years now by the other anaesthetics laughing gas and ketamine. Following a brief, modest upturn amongst pubgoers in 2014, the use of GHB had returned by 2018 to its previous low level of 4%.

4-FA on the wane, but not 2c-b

In the market for novel psychoactive substances (NPS), panel members report that 4-FA has all but vanished since the Dutch ban in 2017. The number of tablets brought in to drug checking services has plummeted, and many of those submitted are found to contain 4-FMA rather than 4-FA. Nevertheless, the rate of recent (past-year) 4-FA use reported by the 2018 pubgoers remained steady at 11%.

The drug 2c-b, banned since the 1990s, continues to appeal to new generations. Recent use by pubgoers has tripled to 9% since 2010. Submissions to checking services are steadily increasing as well.

Although a few panel members have spotted a growing use of 3-MMC – on sale via the Internet, as well as under-the-counter in some Amsterdam smartshops – this and other

NPS have very modest (and steady or declining) rates of consumption in circles of pub-goers.

Renaissance of psychedelic drugs?

Psychedelics – which include LSD, 'shrooms, magic truffles, DMT and ayahuasca – play but a modest role in Amsterdam nightlife. They are nonetheless a more frequent topic of discussion in some circles. Although interest in microdosing has dwindled, small groups of users still keep close tabs on new scientific findings regarding the therapeutic application of psychedelic drugs. There are signs of a renaissance of psychedelics, witness the keen attendance of young audiences at seminars, lectures and conferences, the rising percentage of pubgoers reporting experience with LSD, and the increasing numbers of LSD samples brought in to checking services.

Drug menus via WhatsApp

With the exception of cannabis users, most Dutch drug consumers obtain their drugs via mobile delivery services (known as 06-dealers). Many such dealers sell several different substances, though others specialise in one drug, mostly cocaine. Complete drugs menus are on offer via WhatsApp. Loyal customers are pampered with bulk discounts, free pills or surprise bonuses. Many cocaine dealers offer portions of varying quality at varied prices. Via the Internet, by contrast, sales of ecstasy, amphetamine, cocaine and most other drugs are still uncommon. Even though thousands of drug samples are submitted to Amsterdam drug checking services every year, most drug purchasers do not have their drugs tested.

BIJLAGE A

PANEL UITGAANDERS

Panelnetwerken	205
De panelmethode.....	206
Geruchten, signalen en trends.....	208
Panelnetwerken en panelmutaties.....	209
Tabellen	211
Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit.....	211
Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit.....	212
Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit.....	213

Panelnetwerken

De set variabelen (leeftijd, etniciteit en sekse) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scènes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.¹⁴⁶ De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van stapgroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichter is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en zich met groot feestelân in de kijker spelen. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomerfestivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere stapgroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten binnen het urbansegment richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. De vrouw-man verhouding is op veel feesten nagenoeg gelijk. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven (sinds 1995) is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse en Turkse vrouwen. Homomannen voelen zich minder

¹⁴⁶ Nabben, Benschop & Korf (2014).

gebonden aan de klassieke homolocaties (vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw) en mengen vaker met anderen in het uitgaansleven.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekt zichzelf tot de creatieven (o.a. koks, journalisten, designers) of is zelf werkzaam in het nachtleven (o.a. dj's, bookers, decorbouwers, barpersoneel). Nu er weer sprake is van een economische opleving floreert ook de banenmarkt. Daarnaast horen panelleden verhalen van vrienden die in innovatieve *startups* zijn gestapt.

De panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en drugsgebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen. Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.¹⁴⁷

De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en

¹⁴⁷ Gladwell (2000).

zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sippelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)¹⁴⁸ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen drugsgebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etc. te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met drugsgebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk

¹⁴⁸ Cohen (1975).

panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

Geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.¹⁴⁹ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

¹⁴⁹ Leland (2004).

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als Facebook, Instagram en YouTube – snel bekend in de scene.

Panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van drugsgebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in drugsgebruik door de tijd te volgen. Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen

en uitgetreden panelleden. De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittreedende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er zijn 4 nieuwe personen in het panel geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- Nicole (155a) zit in de technoscene
- Lulu (156a) zit in de clubscene
- Rico (157a) uitgaander hippe cafés binnenstad
- Driss (158a) jongerenwerker (zie panel kwetsbare jongeren)

Uittreedende panelleden

In totaal is er 1 persoon uit het panel getreden die niet is vervangen:

- Pim (142a) is gestopt met werken in de nachthoreca en gaat weinig meer uit

Vervangen panelleden

2 panelleden worden door een ander panellid vervangen, die deel uitmaakt van hetzelfde netwerk:

- Valentijn (58a) vervangt Frans in de hip/vip gayscene.
- Joris (126a) is vervangen door Ed (psychonaut)

Toelichting bij tabellen panelnetwerken

- Een vervangend panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer als het panellid dat hij/zij vervangt en wordt aangeduid met een **V**. Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.
- De kolom T geeft het nummer van de meting aan (47 en/of 48).
- De kolom andere etniciteit: allochtoon (all), Antilliaans (ant), Australisch (aus), Aziatisch (azi), Dominicaans (dom), Europees (eur), gemixt (mix), halfbloed (half), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Surinaams (sur), toeristen (toe), Turks (tur), Verenigde Staten (vs), Zuid-Amerikaans (zam).

Tabellen

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Arno	stapper	154a	49	eclectische house	20-35 (27)	100	50%	80%	20% mix
Bram	trendwatcher	94a	50	millennials	n.v.t.				
Camille	stapper	141a	49 50	alternatief underground	28-35 (30)	125	50%	85%	15% mix
Dré	stapper	149a	49 50	hardcore cafégangsters	17-23 (21)	25	35%	100%	
Frits	portier	153a	50	clubcircuit	n.v.t.				
Ed	psychonaut	126a	49 50	Internet / psychonauten	n.v.t.				
Jamie	stapper dealer	113a	49 50	hardcore café centrum	18-40 (26)	200	40%	100%	
Jan	raver	144a	49 50	ravers	20-25 (23)	20	40%	90%	10% mix
Jasmin	promotor stapper	85a	49 50	techno festivals	20-30 (26)	75	50%	75%	25% mix
Jesse	clubmanager	147a	49 50	club	21-50 (24)	1.100	50%	70%	30% toe
Jort	organisator	135a	49 50	raves	20-30 (24)	150- 450	50%	90%	10% mix
Kofi	party- fotograaf	132a	49	urban muziekstijlen	18-35 (20)	500	50%	50%	50% mix
Lex	stapper	145a	49 50	gay raves/clubs	20-35 (24)	100		100%	
Lulu	stapper promotor	156a	49 50	clubs/raves	20-40 (25)	250	40%	75%	25% mix
Melissa	stapper	150a	49 50	hiphop/urban	18-25 (25)	50	30%	20%	80% mix
Monica	stapper	148a	49	urban clubs	17-28 (24)	150	55%	40%	60% mix (sur/mar)
Nicole	stapper	155a	50	clubs	25-30 (27)	40	50%	80%	20% eur
Nuri	stapper	118a	49 50	urban	17-24 (21)	400	50%	15%	85% all
PJ	clubeigenaar	146a	49 50	homo underground	25-45	150	5%	40%	60% mix
Rico	caféganger	157a	50	hippe cafés	23-27 (25)	100	40%	90%	10% mix
Sophie	horeca stapper	133a	49 50	urban mix hiphop	20-40 (25)	200 (50)	40%	40%	50% all
Soraya	stapper	151a	49 50	muziek/kunst scene	20-40 (25)	50 (200)	40%	80%	20% mix
Tommy	dealer	152a	49 50	chemsex	30-50				
Valentijn	stapper	58a	49 50	gay	27-37 (30)	15		75%	25% mix

Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit

		drug 1	T50	drug 2	T50	drug 3	T50
		T49		T49		T49	
Arno	154a	cocaine		ecstasy		ketamine	
Camille	141a		cocaine		ketamine		amfetamine
Dre	149a						
Ed	126a	ecstasy	ecstasy	lsd	lsd	ketamine	ketamine
Jamie	113a	cocaine		ecstasy		ketamine	
Jan	144a	amfetamine	3-mmc	3-mmc	amfetamine	ecstasy	ecstasy
Jasmin	85a	amfetamine	-	ecstasy	-	ketamine	-
Jesse	147a	cocaine	cocaine	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine
Jort	135a		amfetamine		3-mmc		ghb
Kofi	132a	ecstasy		cocaine		cannabis	
Lex	145a	ecstasy	ghb	ghb	3-mmc	amfetamine	cocaine
Lulu	156a	cocaine	amfetamine	amfetamine	ghb	ketamine	ketamine
Melissa	150a	ecstasy	lachgas	lachgas	ecstasy	cocaine	cocaine
Monica	148a	cocaine		lachgas		4-fa	
Nicole	155a		cocaine		ghb		ketamine
Nuri	118a	lachgas	lachgas	ecstasy	ecstasy	cannabis	cannabis
PJ	146a	ecstasy	ecstasy	poppers	poppers	cocaine	cocaine
Rico	157a		cocaine		ketamine		ecstasy
Sophie	133a	cocaine	cocaine	ecstasy	ecstasy	ketamine	ketamine
Soraya	151a	cocaine	cocaine	amfetamine	ecstasy	ketamine	ketamine
Valentijn	158a	ecstasy	ecstasy	ghb	ghb	ketamine	ketamine

Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit

	T	Armo 154a	Camille 141a	Dré 149a	Ed 126a	Jamie 113a	Jan 144a	Jasmin 85a	Jesse 147a	Jort 135a	Kofi 132a	Lex 145a
alcohol	49	*****		*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
	50		*****	*****	*****		*****		*****	*****		*****
amfetamine	49	***		****	***	***	*****	***	**		-	****
	50		****	****	****		****		**	****		****
cannabis	49	***		****	*****	***	*****	**	**		****	***
	50		***	****	****		*****		**	***		***
cocaïne(poeder)	49	*****		*	*	*****	*	***	***		-	****
	50		****	*	*		*		***	**		*****
crack (basecoke)	49	-		-	-	-	-	-	-		-	-
	50		-	-	-	-	-	-	-		-	-
ecotrip (cactus, salvia, DMT)	49	-		-	-	-	*	-	-		-	-
	50		*	-	-		*		-	-		-
ecstasy	49	***		****	*****	****	***	***	**		***	*****
	50		****	****	****		**		**	****		****
erectogenen (viagra etc.)	49	*		-	*	-	-	-	-		-	**
	50		-	-	-	-	-	-	-	*	-	***
GHB	49	*		-	**	**	****	**	**		-	****
	50		***	-	*		****		*	***	-	****
heroïne/methadon	49	-		-	-	-	-	-	-		-	-
	50		-	-	-	-	-	-	-		-	-
ketamine	49	***		**	***	***	**	**	*		-	****
	50		****	***	**		***		*	***	-	****
lachgas	49	**		-	***	****	*****	**	-		*	***
	50		*	-	***		*****		-	***		**
LSD	49	**		*	*****	*	*****	*	*		-	*
	50		**	*	***		**		*	**	-	*
methamfetamine	49	-		-	-	-	-	-	-		-	-
	50		-	-	-	-	-	-	-		-	-
paddo's	49	**		-	***	*	*	*	-		-	-
	50		-	-	***		*		-	*	-	-
poppers	49	**		*	-	-	-	-	*		-	**
	50		*	*	-	-	-	-	*	*	-	**
slaapmiddelen	49	?		*	**	**	*	**	-		-	**
	50		*	*	*		*		-	***	-	***
2C-B	49	***		****	*	-	*	**	-		-	*
	50		**	****	*		-		-	**	-	*
4-FA	49	*		-	-	*	*	**	-		-	-
	50		-	-	-	-	-	-	-	*	-	-
overig	49	mmc			meo	-	apb	apb	-			3m
	50				mmc		mety					2c-i

0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Lulu 156a	Melissa 150a	Monica 148a	Nicole 155a	Nuri 118a	PJ 146a	Rico 157a	Sophie 133a	Soraya 150a	Valentijn 158a
alcohol	49	*****	*****	*****		*****	*****		*****	**	*****
	50	*****	*****		****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
amfetamine	49	*****	*	*		-	*		**	**	*
	50	*****	-		****	-	**	**	***	**	*
cannabis	49	***	***	***		***	*		***	**	-
	50	***	*		***	***	**	***	***	***	-
cocaine(poeder)	49	****	*	****		-	***		*****	****	*
	50	****	-		****	-	***	*****	*****	**	**
crack (basecoke)	49	-	-	-		-	-		-	-	-
	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip (cactus, salvia, DMT)	49	*	-	-		-	-		-	*	-
	50	*	-		-	-	-	-	-	*	-
ecstasy	49	****	**	*		*	***		*****	**	*****
	50	****	*		****	****	****	***	****	**	****
erectogenen (viagra etc.)	49	*	-	-		-	****		-	-	****
	50	*	-		-	-	*****	*	-	-	****
GHB	49	****	-	*		-	*		*	*	****
	50	****	-		***	-	****	*	*	*	****
heroïne/methadon	49	-	-	-		-	-		-	-	-
	50	-	-		-	-	-	-	-	-	-
ketamine	49	****	-	-		-	*		***	**	****
	50	****	-		****	-	**	****	***	***	****
lachgas	49	***	***	***		*****	-		*	*	-
	50	***	**		*****	*****	*	-	*	*	-
LSD	49	***	-	-		-	-		-	*	-
	50	***	-		**	-	-	-	-	*	-
methamfetamine	49	-	-	-		-	*		-	-	*
	50	*	-		-	-	*	-	-	-	*
paddo's	49	**	-	-		-	-		-	*	*
	50	**	-		-	-	-	-	-	**	*
poppers	49	*	-	-		-	****		-	-	****
	50	**	-		**	-	*****	***	-	*	****
slaapmiddelen	49	**	*	**		-	-		-	*	***
	50	**	*		****	-	**	****	-	**	***
2C-B	49	**	-	**		-	-		-	**	-
	50	***	-		***	-	-	***	-	**	-
4-FA	49	**	-	**		-	-		*	*	*
	50	**	-		-	-	-	-	-	*	*
overig	49					-	-				
	50				3m	-		rit			

0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

BIJLAGE B

SURVEY CAFÉS

1	Survey	219
	Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst).....	219
	Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst).....	219
	Tabel 1.3 achtergrondkenmerken.....	220
	Tabel 1.4 opleiding, werk en studie.....	221
2	Middelengebruik	222
	Tabel 2.1 tabak	222
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid tabak (huidige rokers).....	222
	Tabel 2.3 tabak per subgroep.....	223
	Tabel 2.4 elektronische sigaret en shisha.....	223
	Tabel 2.5 alcohol	224
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid alcohol (huidige drinkers).....	224
	Tabel 2.7 alcohol per subgroep.....	225
	Tabel 2.8 alcoholvrij (ooit-drinkers).....	225
	Tabel 2.9 cannabis	226
	Tabel 2.10 frequentie en hoeveelheid cannabis (huidige blowers).....	226
	Tabel 2.11 cannabis per subgroep.....	227
	Tabel 2.12 elektronische joint en shisha.....	227
	Tabel 2.13 XTC-pillen	228
	Tabel 2.14 frequentie XTC-pillen (recente gebruikers).....	228
	Tabel 2.15 XTC-pillen per subgroep.....	228
	Tabel 2.16 MDMA-poeder	229
	Tabel 2.17 MDMA-poeder per subgroep.....	229
	Tabel 2.18 cocaïne	230
	Tabel 2.19 frequentie cocaïne (recente gebruikers).....	230
	Tabel 2.20 cocaïne per subgroep.....	230
	Tabel 2.21 amfetamine	231
	Tabel 2.22 frequentie amfetamine (recente gebruikers).....	231
	Tabel 2.23 amfetamine per subgroep.....	231
	Tabel 2.24 methamfetamine	232
	Tabel 2.25 lachgas	233

Tabel 2.26	frequentie lachgas (recente gebruikers).....	233
Tabel 2.27	lachgas per subgroep	233
Tabel 2.28	ketamine.....	234
Tabel 2.29	frequentie ketamine (recente gebruikers)	234
Tabel 2.30	ketamine per subgroep.....	234
Tabel 2.31	GHB	235
Tabel 2.32	frequentie GHB (recente gebruikers)	235
Tabel 2.33	GHB per subgroep	235
Tabel 2.34	NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)	236
Tabel 2.35	4-FA per subgroep	236
Tabel 2.36	overige NPS per subgroep (ooit-gebruik)	237
Tabel 2.37	psychedelica (paddo's/truffels, LSD en DMT)	238
Tabel 2.38	psychedelica per subgroep (ooit-gebruik)	238
Tabel 2.39	heroïne en crack	239
Tabel 2.40	heroïne en crack per subgroep (ooit-gebruik).....	239
Tabel 2.41	slaap- en kalmeringsmiddelen en ritalin.....	240
Tabel 2.42	slaap- en kalmeringsmiddelen en ritalin per subgroep (ooit-gebruik).....	240
Tabel 2.43	gokken	240
3	Uitgaan	241
Tabel 3.1	uitgaan algemeen	241
Tabel 3.2	uitgaansavond	241
Tabel 3.3	naar huis	242
Tabel 3.4	tabak voor, tijdens en na cafébezoek	242
Tabel 3.5	tabak voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep.....	242
Tabel 3.6	alcohol voor, tijdens en na cafébezoek.....	243
Tabel 3.7	alcohol voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep	243
Tabel 3.8	glazen alcohol (s.d.) voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep.....	244
Tabel 3.9	alcohol en verkeersdeelname.....	244
Tabel 3.10	cannabis voor, tijdens en na cafébezoek.....	245
Tabel 3.11	cannabis totale uitgaansavond – per subgroep	245
Tabel 3.12	stimulantia voor, tijdens en na cafébezoek	246
Tabel 3.13	stimulantia totale uitgaansavond – per subgroep.....	246
Tabel 3.14	narcosemiddelen voor, tijdens en na cafébezoek	247
Tabel 3.15	narcosemiddelen totale uitgaansavond – per subgroep.....	247
Tabel 3.16	gebruikerstypen	248
4	Trends	248
Tabel 4.1	vergelijking steekproeven cafébezoekers	248
Tabel 4.2	uitgaan	249
Tabel 4.3	tabak	249
Tabel 4.4	alcohol.....	250

Tabel 4.5	cannabis	250
Tabel 4.6	XTC-pillen.....	250
Tabel 4.7	MDMA-poeder.....	250
Tabel 4.8	cocaïne.....	251
Tabel 4.9	amfetamine	251
Tabel 4.10	methamfetamine	251
Tabel 4.11	lachgas	251
Tabel 4.12	ketamine.....	251
Tabel 4.13	GHB	252
Tabel 4.14	NPS (nieuwe psychoactieve stoffen).....	252
Tabel 4.15	psychedelica (paddo's, LSD en DMT).....	253
Tabel 4.16	heroïne en crack.....	253
Tabel 4.17	ritalin en slaapmiddelen	253

Verschillen (p-waarden)

*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001

n.s. geen significant verschil

Verschillen tussen percentages zijn getoetst middels een chi-kwadraat analyse; bij verschillen tussen gemiddelden is gebruik gemaakt van een T-test, Fisher's Exact test, of Anova.

1 Survey

Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst)

	TOTAAL (n = 1.999)	non-respons (n = 1.459)	respons (n = 540)	<i>p</i>
geslacht				
man	44.2%	46.8%	37.0%	****
vrouw	55.8%	53.2%	63.0%	
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	4.3%	3.5%	6.3%	*
20-24 jaar	32.6%	31.6%	35.2%	
25-29 jaar	38.0%	39.1%	35.0%	
30 jaar en ouder	25.2%	25.8%	23.5%	
gemiddeld (s.d.)	26.7 (5.1)	26.8 (4.9)	26.3 (5.3)	<i>n.s.</i>
mediaan	26	26	26	
ethniciteit				
Nederlands	78.5%	78.9%	77.4%	*
Surinaams / Antilliaans	3.5%	3.9%	2.4%	
Turks / Marokkaans	1.1%	1.2%	0.6%	
overig westers	8.8%	7.8%	11.7%	
overig niet-westers	8.1%	8.2%	8.0%	

Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst)¹⁵⁰

	TOTAAL (n = 1.999)	non-respons (n = 1.459)	respons (n = 540)	<i>p</i>
cannabis				
ooit	86.2%	86.6%	85.2%	<i>n.s.</i>
recent	51.7%	51.6%	51.9%	<i>n.s.</i>
huidig	29.1%	29.7%	27.6%	<i>n.s.</i>
XTC-pillen				
ooit	72.9%	74.5%	68.3%	**
recent	53.8%	55.9%	48.3%	***
huidig	26.4%	27.2%	24.1%	<i>n.s.</i>
cocaine				
ooit	54.6%	56.4%	49.6%	**
recent	42.7%	44.8%	37.2%	***
huidig	25.5%	26.9%	21.9%	*
amfetamine				
ooit	43.2%	45.2%	37.3%	***
recent	25.7%	26.8%	22.9%	<i>n.s.</i>
huidig	13.0%	12.9%	13.2%	<i>n.s.</i>

¹⁵⁰ De cijfers o.b.v. de korte vragenlijst kunnen – wegens invulfoutjes tijdens het veldwerk in de cafés – iets afwijken van de cijfers op basis van de lange vragenlijst in de hierop volgende tabellen.

Tabel 1.3 achtergrondkenmerken

				TOTAAL (n = 540)
geslacht				
man				37.0%
vrouw				62.8%
anders				0.2%
seksuele geaardheid				
hetero				88.5%
homo/lesbisch/bi/anders				11.5%
leeftijd				
jonger dan 20 jaar				6.1%
20-24 jaar				34.8%
25-29 jaar				35.4%
30 jaar en ouder				23.7%
gemiddeld (s.d.)				26.4 (5.2)
mediaan				26.0
geboorteland				
	vader	moeder	respondent	
Nederland	83.1%	86.9%		90.4%
Suriname	0.4%	0.7%		0%
Antillen	0.9%	0.6%		0.7%
Turkije	0.6%	0.2%		0%
Marokko	0.2%	0%		0%
overig westers	10.9%	7.0%		7.0%
overig niet-westers	3.9%	1.7%		1.7%
ethniciteit				
Nederlands				77.2%
Surinaams				0.9%
Antilliaans				1.3%
Turks				0.4%
Marokkaans				0.2%
overig westers				15.4%
overig niet-westers				4.6%
westers				92.6%
niet-westers				7.4%
woonplaats				
Amsterdam				83.1%
elders				16.9%
stadsdeel				
Centrum				13.9%
Nieuw-West				4.6%
Noord				5.6%
Oost				20.9%
West				21.3%
Zuid				15.4%
Zuidoost				1.5%
n.v.t. (buiten Amsterdam)				16.9%

Tabel 1.4 **opleiding, werk en studie**

	TOTAAL (n = 540)
opleidingsniveau	
geen/basisonderwijs	0.6%
vmbo	2.8%
havo/vwo	22.2%
mbo	4.8%
hbo/universiteit	69.8%
volgt opleiding	
nee	50.4%
ja, vmbo/havo/vwo	2.0%
ja, mbo	1.5%
ja, hbo/universiteit	46.1%
werkend	
nee	13.0%
minder dan 20 uur per week	24.3%
20 uur per week of meer	62.8%
bezigheid¹⁵¹	
studerend	49.6%
werkend	50.4%

¹⁵¹ Studerend = student (hbo/universiteit: 45.3%) of scholier (vmbo/havo/vwo/mbo: 3.5%). Werkend = geen opleiding volgend, maar werkend (48.0%) of werkeloos (2.4%). Zie par. 1.3.

2 Middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	85.4%
1 of 2 keer	14.1%
recent gebruik	66.3%
huidig gebruik	55.4%
dagelijks	18.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.6 (2.7)
mediaan	15.0

Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid tabak (huidige rokers)

	huidige rokers (n = 299)
frequentie	
minder dan 1 dag per week	35.8%
1-2 dagen per week	10.7%
3-4 dagen per week	13.0%
5-6 dagen per week	6.7%
dagelijks	33.8%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 sigaret	0.7%
1-2 sigaretten	21.6%
3-5 sigaretten	33.8%
6-10 sigaretten	33.8%
11-20 sigaretten	10.1%
meer dan 20 sigaretten	0%
gemiddeld (s.d.)	6.4 (4.7)
mediaan	5.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	68.9%
nee	31.1%

Tabel 2.3 tabak per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal sigaretten (huidige rokers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	84.0%	67.5%	57.0%	6.7 (4.5)
vrouw	86.1%	65.5%	54.6%	6.2 (4.9)
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	*	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	78.8%	72.7%	63.6%	6.0 (3.7)
20-24 jaar	84.6%	71.8%	60.6%	6.3 (4.7)
25-29 jaar	83.2%	66.5%	55.5%	6.8 (4.7)
30 jaar en ouder	91.4%	56.3%	45.3%	6.0 (4.7)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	85.2%	65.2%	54.4%	6.3 (4.6)
niet-westers	87.5%	80.0%	67.5%	7.7 (5.6)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	86.0%	67.3%	55.7%	6.6 (4.7)
Elders	82.4%	61.5%	53.8%	5.4 (4.6)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	84.0%	69.4%	58.6%	6.1 (4.5)
werkend	86.8%	63.2%	52.2%	6.7 (4.9)

Tabel 2.4 elektronische sigaret en shisha

	e-sigaret met nicotine	e-sigaret zonder nicotine	shisha met nicotine	shisha zonder nicotine
ooit-gebruik	19.8%	9.8%	69.1%	27.0%
recent gebruik	9.8%	5.0%	13.0%	5.4%
huidig gebruik	3.5%	1.5%	2.4%	1.1%

Tabel 2.5 alcohol

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	99.8%
1 of 2 keer	0.7%
recent gebruik	99.6%
huidig gebruik	98.9%
dagelijks	3.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.3 (1.9)
mediaan	14.0

Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid alcohol (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 534)
frequentie	
minder dan 1 dag per week	10.3%
1-2 dagen per week	36.2%
3-4 dagen per week	39.8%
5-6 dagen per week	10.5%
dagelijks	3.2%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 glas alcohol	0.2%
1-2 glazen alcohol	21.4%
3-5 glazen alcohol	55.2%
6-10 glazen alcohol	19.9%
11-20 glazen alcohol	3.4%
meer dan 20 glazen alcohol	0%
gemiddeld (s.d.)	4.4 (2.7)
mediaan	4.0
riskant drinken¹⁵²	
ja	21.2%
nee	78.8%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	60.4%
nee	39.6%

¹⁵² Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht de hoeveelheid) óf meer dan twee dagen per week meer dan drie glazen alcohol (tot 19 jaar) óf meer dan vier glazen alcohol (vanaf 19 jaar). Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

Tabel 2.7 alcohol per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
man	99.5%	99.5%	99.5%	5.2 (3.1)
vrouw	100%	99.7%	98.5%	3.9 (2.3)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**
jonger dan 20 jaar	97.0%	97.0%	97.0%	5.1 (3.5)
20-24 jaar	100%	100%	99.5%	4.8 (3.0)
25-29 jaar	100%	99.5%	99.0%	4.4 (2.5)
30 jaar en ouder	100%	100%	98.4%	3.8 (2.0)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	100%	99.8%	99.2%	5.2 (3.9)
niet-westers	99.8%	97.5%	95.0%	4.4 (2.6)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	99.8%	99.8%	98.9%	4.5 (2.4)
elders	100%	98.9%	98.9%	4.5 (2.7)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	99.6%	99.6%	99.3%	4.6 (3.0)
werkend	100%	99.6%	98.5%	4.2 (2.3)

Tabel 2.8 alcoholvrij (ooit-drinkers)

	ooit-drinkers (n = 539)
afgelopen jaar alcoholvrije (0%) drankjes als vervanging van alcohol	
ja, meestal als vervanging	26.3%
ja, soms als vervanging	17.1%
ja, meestal niet als vervanging	15.2%
nee, geen alcoholvrije drankjes gedronken	41.4%
afgelopen jaar alcoholvrije (0%) drankjes om te minderen of te stoppen	
ja, om te minderen	17.1%
ja, om te stoppen	1.1%
ja, maar niet om te minderen of te stoppen	40.4%
nee, geen alcoholvrije drankjes gedronken	41.4%
afgelopen jaar alcoholvrije periode	
nee	70.5%
ja, 1 periode	24.5%
ja, 2 of meer periodes	5.0%
gemiddeld aantal weken (s.d.)	5.6 (8.2)
mediaan	4.0

Tabel 2.9 cannabis

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	87.2%
1 of 2 keer	25.6%
recent gebruik	52.2%
huidig gebruik	27.0%
dagelijks	1.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	16.7 (2.7)
mediaan	16.0

Tabel 2.10 frequentie en hoeveelheid cannabis (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 146)
frequentie	
minder dan 1 dag per week	80.7%
1-2 dagen per week	8.3%
3-4 dagen per week	3.4%
5-6 dagen per week	3.4%
dagelijks	4.1%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 joint	27.6%
1-2 joints	67.6%
3-5 joints	4.8%
6-10 joints	0%
meer dan 10 joints	0%
gemiddeld (s.d.)	1.1 (0.7)
mediaan	1.0
riskant blowen¹⁵³	
ja	7.6%
nee	92.4%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	13.1%
nee	86.9%

¹⁵³ Een riskante blower blowt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) óf meer dan twee dagen per week meer dan één joint per dag. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

Tabel 2.11 cannabis per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	***
man	90.5%	57.5%	35.5%	1.3 (0.7)
vrouw	85.3%	49.0%	21.8%	0.9 (0.5)
leeftijd	<i>n.s.</i>	****	****	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	81.8%	78.8%	54.5%	1.3 (0.7)
20-24 jaar	86.2%	60.6%	31.4%	1.1 (0.7)
25-29 jaar	86.9%	49.7%	22.5%	1.0 (0.6)
30 jaar en ouder	90.6%	36.7%	20.3%	0.9 (0.6)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	87.0%	51.8%	27.2%	1.1 (0.7)
niet-westers	90.0%	57.5%	25.0%	1.2 (0.6)
woonplaats	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	89.3%	52.8%	27.8%	1.0 (0.6)
elders	76.9%	49.5%	23.1%	1.3 (0.7)
bezigheid	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>	*
studerend	86.2%	58.2%	29.5%	1.2 (0.7)
werkend	88.2%	46.3%	24.6%	0.9 (0.5)

Tabel 2.12 elektronische joint en shisha

	e-joint met THC	shisha met hasj/wiet
ooit-gebruik	4.1%	26.9%
recent gebruik	2.2%	1.3%
huidig gebruik	0.9%	0.7%

Tabel 2.13 xTC-pillen

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	69.3%
1 of 2 keer	12.8%
recent gebruik	48.1%
huidig gebruik	25.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.4 (3.6)
mediaan	19.5

Tabel 2.14 frequentie xTC-pillen (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 260)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	31.4%
3-4 dagen	26.0%
5-10 dagen	32.6%
meer dan 10 dagen	10.1%
gemiddeld (s.d.)	5.2 (4.5)
mediaan	4.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	12.7%
nee	87.3%

Tabel 2.15 xTC-pillen per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	<i>n.s.</i>	*	****	<i>n.s.</i>
man	72.5%	55.0%	31.0%	5.5 (4.4)
vrouw	67.3%	44.2%	22.7%	5.0 (4.6)
leeftijd	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	51.5%	42.4%	15.2%	3.6 (2.9)
20-24 jaar	69.7%	51.6%	27.1%	5.2 (4.7)
25-29 jaar	75.4%	49.7%	27.2%	5.3 (4.0)
30 jaar en ouder	64.1%	42.2%	24.2%	5.4 (5.2)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	69.2%	48.2%	26.4%	5.2 (4.4)
niet-westers	70.0%	47.5%	17.5%	5.3 (5.4)
woonplaats	****	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	73.5%	51.0%	26.3%	5.2 (4.6)
elders	48.4%	34.1%	23.1%	5.0 (3.8)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
studerend	67.9%	50.7%	24.3%	4.5 (3.7)
werkend	70.6%	45.6%	27.2%	5.9 (5.2)

Tabel 2.16 MDMA-poeder

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	52.4%
recent gebruik	32.2%
huidig gebruik	14.8%

Tabel 2.17 MDMA-poeder per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	57.5%	35.5%	15.0%
vrouw	49.3%	30.4%	14.7%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	36.4%	27.3%	15.2%
20-24 jaar	51.6%	36.2%	18.1%
25-29 jaar	57.1%	34.6%	13.6%
30 jaar en ouder	50.8%	24.2%	11.7%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	51.4%	31.6%	14.6%
niet-westers	65.0%	40.0%	17.5%
woonplaats	***	*	<i>n.s.</i>
Amsterdam	55.2%	34.5%	15.6%
elders	38.5%	20.9%	11.0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	51.5%	35.4%	15.3%
werkend	53.3%	29.0%	14.3%

Tabel 2.18 cocaïne

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	51.5%
1 of 2 keer	16.7%
recent gebruik	38.1%
huidig gebruik	22.2%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.2 (3.8)
mediaan	22.0

Tabel 2.19 frequentie cocaïne (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 206)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	33.5%
3-4 dagen	14.3%
5-10 dagen	24.6%
meer dan 10 dagen	27.6%
gemiddeld (s.d.)	11.0 (24.3)
mediaan	5.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	24.8%
nee	75.2%

Tabel 2.20 cocaïne per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	****	****	****	<i>n.s.</i>
man	63.5%	50.5%	32.0%	14.4 (33.3)
vrouw	44.2%	30.7%	16.5%	7.7 (9.1)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
jonger dan 20	33.3%	33.3%	18.2%	3.3 (1.7)
20-24 jaar	49.5%	37.8%	22.3%	7.5 (8.2)
25-29 jaar	56.5%	42.4%	22.5%	9.8 (11.8)
30 jaar en ouder	51.6%	33.6%	22.7%	20.8 (48.8)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	50.8%	38.0%	22.4%	11.2 (25.1)
niet-westers	60.0%	40.0%	20.0%	8.1 (11.4)
woonplaats	****	****	*	<i>n.s.</i>
Amsterdam	55.9%	41.9%	23.8%	10.3 (23.3)
elders	29.7%	19.8%	14.3%	18.1 (32.8)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
studerend	49.3%	36.6%	22.4%	7.5 (8.3)
werkend	53.7%	39.7%	22.1%	11.1 (32.4)

Tabel 2.21 amfetamine

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	38.3%
1 of 2 keer	14.3%
recent gebruik	22.2%
huidig gebruik	12.4%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	21.3 (3.4)
mediaan	21.0

Tabel 2.22 frequentie amfetamine (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 120)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	38.7%
3-4 dagen	16.0%
5-10 dagen	26.1%
meer dan 10 dagen	19.3%
gemiddeld (s.d.)	7.4 (10.1)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	15.8%
nee	84.2%

Tabel 2.23 amfetamine per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	**	*	***	<i>n.s.</i>
man	45.5%	27.0%	18.0%	7.1 (7.3)
vrouw	33.9%	19.5%	9.1%	7.6 (12.0)
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	*	****
jonger dan 20	30.3%	21.2%	12.1%	22.9 (28.2)
20-24 jaar	41.5%	27.7%	17.0%	6.3 (7.0)
25-29 jaar	40.8%	23.0%	11.5%	6.6 (7.7)
30 jaar en ouder	32.0%	13.3%	7.0%	5.5 (5.7)
ethniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	37.8%	22.0%	12.8%	7.6 (10.5)
niet-westers	45.0%	25.0%	7.5%	4.4 (4.7)
woonplaats	*	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	40.8%	23.8%	13.1%	6.7 (7.6)
elders	26.4%	14.3%	8.8%	12.8 (21.7)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	41.4%	25.7%	13.8%	7.4 (11.6)
werkend	35.3%	18.8%	11.0%	7.3 (7.9)

Tabel 2.24 methamfetamine

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	0.6%
recent gebruik	0.2%
huidig gebruik	0%

Tabel 2.25 lachgas

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	62.4%
1 of 2 keer	19.8%
recent gebruik	34.6%
huidig gebruik	10.9%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.9 (4.1)
mediaan	20.0

Tabel 2.26 frequentie lachgas (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 187)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	53.0%
3-4 dagen	19.1%
5-10 dagen	23.5%
meer dan 10 dagen	4.4%
gemiddeld (s.d.)	3.6 (3.7)
mediaan	2.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	5.9%
nee	94.1%

Tabel 2.27 lachgas per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	68.0%	39.5%	10.0%	3.7 (3.4)
vrouw	59.0%	31.9%	11.5%	3.6 (3.8)
leeftijd	****	****	*	<i>n.s.</i>
jonger dan 20	60.6%	54.5%	18.2%	3.6 (3.6)
20-24 jaar	69.1%	45.7%	13.3%	3.6 (3.9)
25-29 jaar	67.0%	31.4%	12.0%	3.7 (3.6)
30 jaar en ouder	46.1%	18.0%	3.9%	3.8 (3.3)
ethniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
westers	62.2%	34.4%	10.4%	3.4 (3.5)
niet-westers	65.0%	37.5%	17.5%	6.4 (6.7)
woonplaats	***	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	65.3%	36.7%	12.0%	3.8 (3.8)
elders	48.4%	24.2%	5.5%	2.7 (2.4)
bezigheid	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	64.6%	39.6%	11.9%	3.6 (4.0)
werkend	60.3%	29.8%	9.9%	3.7 (3.2)

Tabel 2.28 ketamine

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	26.5%
1 of 2 keer	12.2%
recent gebruik	19.8%
huidig gebruik	9.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	23.3 (4.0)
mediaan	23.0

Tabel 2.29 frequentie ketamine (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 107)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	45.8%
3-4 dagen	15.9%
5-10 dagen	27.1%
meer dan 10 dagen	11.2%
gemiddeld (s.d.)	5.2 (5.9)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	8.4%
nee	91.6%

Tabel 2.30 ketamine per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	****	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	37.5%	27.0%	11.5%	5.4 (5.4)
vrouw	19.8%	15.6%	8.6%	5.0 (6.5)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20	18.2%	15.2%	6.1%	4.2 (2.5)
20-24 jaar	28.7%	22.9%	12.2%	5.8 (7.3)
25-29 jaar	27.7%	22.5%	11.0%	4.5 (4.3)
30 jaar en ouder	23.4%	12.5%	4.7%	5.8 (6.6)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	26.4%	19.6%	9.4%	4.9 (5.8)
niet-westers	27.5%	22.5%	12.5%	8.4 (6.7)
woonplaats	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	28.1%	21.6%	10.7%	5.4 (6.2)
elders	18.7%	11.0%	4.4%	2.8 (2.4)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	26.1%	21.6%	10.1%	4.6 (4.6)
werkend	26.8%	18.0%	9.2%	5.9 (7.2)

Tabel 2.31 GHB

	TOTAAL (n = 540)
ooit-gebruik	10.7%
1 of 2 keer	6.5%
recent gebruik	4.1%
huidig gebruik	1.9%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	23.3 (3.6)
mediaan	23.0

Tabel 2.32 frequentie GHB (recente gebruikers)

	recente gebruikers (n = 22)
frequentie (laatste jaar)	
1-2 dagen	36.4%
3-4 dagen	31.8%
5-10 dagen	9.1%
meer dan 10 dagen	22.7%
gemiddeld (s.d.)	7.2 (10.0)
mediaan	3.5
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	9.1%
nee	90.9%

Tabel 2.33 GHB per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal dagen p.j. (recente gebruikers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	12.0%	6.0%	3.5%	7.9 (11.2)
vrouw	9.7%	2.9%	0.9%	6.4 (8.6)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20	6.1%	3.0%	0%	3.0 (-)
20-24 jaar	6.9%	2.7%	1.1%	7.8 (12.5)
25-29 jaar	13.5%	5.2%	3.1%	9.5 (11.9)
30 jaar en ouder	13.3%	4.7%	1.6%	3.7 (3.4)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	10.0%	3.8%	1.6%	5.6 (7.2)
niet-westers	20.0%	7.5%	5.0%	17.7 (19.7)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	12.0%	4.5%	2.2%	7.7 (10.4)
elders	4.4%	2.2%	0%	2.5 (2.1)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	8.6%	3.4%	1.1%	3.9 (3.3)
werkend	12.9%	4.8%	2.6%	9.5 (12.4)

Tabel 2.34 NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)

	4-FA	2C-B	4-MMC <i>mefedrone</i>	BK-MDMA <i>methyloone</i>	5/6-APB <i>benzofury</i>	3-MMC	2/3/4-FMC <i>ffefedrone</i>	MXE <i>metoxamine</i>
ooit-gebruik	33.3%	16.3%	4.5%	0.4%	3.1%	1.5%	0.6%	0.9%
recent gebruik	10.8%	8.9%	1.1%	0.4%	1.1%	0.9%	0.2%	0%
huidig gebruik	3.0%	2.5%	0.2%	0.2%	0.6%	0.4%	0%	0%

Tabel 2.35 4-FA per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	37.0%	13.5%	4.0%
vrouw	31.2%	9.2%	2.4%
leeftijd	**	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20	18.2%	6.1%	0%
20-24 jaar	33.0%	9.5%	2.1%
25-29 jaar	41.1%	14.2%	4.2%
30 jaar en ouder	26.0%	8.7%	3.1%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	33.7%	10.4%	2.8%
niet-westers	27.5%	15.0%	5.0%
woonplaats	*	*	<i>n.s.</i>
Amsterdam	35.3%	12.1%	3.3%
elders	23.3%	4.4%	1.1%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	31.8%	10.5%	2.6%
werkend	34.7%	11.1%	3.3%

Tabel 2.36 overige NPS per subgroep (ooit-gebruik)

	2C-B	4-MMC mefedrone	BK-MDMA methyloone	5/6-APB benzofury	3-MMC	2/3/4-FMC flefedrone	MXE metoxamine
geslacht	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	19.0%	7.0%	0%	4.5%	1.5%	0%	1.5%
vrouw	14.5%	2.7%	0.6%	2.4%	1.2%	0.9%	0.6%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	21.2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
20-24 jaar	16.5%	4.8%	1.1%	3.2%	2.7%	1.1%	1.6%
25-29 jaar	17.4%	5.8%	0%	4.2%	1.6%	0.5%	1.1%
30 jaar en ouder	13.4%	3.1%	0%	2.4%	0%	0%	0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	15.9%	4.2%	0.4%	3.2%	1.4%	0.6%	0.8%
niet-westers	22.5%	7.5%	0%	2.5%	2.5%	0%	2.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	17.2%	4.9%	0.2%	3.1%	1.8%	0.7%	1.1%
elders	12.2%	2.2%	1.1%	3.3%	0%	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	16.9%	2.6%	0.4%	2.6%	1.9%	0%	0.7%
werkend	15.9%	6.3%	0.4%	3.7%	1.1%	1.1%	1.1%

Tabel 2.37 psychedelica (paddo's/truffels, LSD en DMT)

	paddo's/truffels	LSD	DMT
ooit-gebruik	26.3%	10.9%	2.2%
recent gebruik	6.9%	4.1%	1.1%
huidig gebruik	1.1%	1.1%	0%

Tabel 2.38 psychedelica per subgroep (ooit-gebruik)

	paddo's/truffels	LSD	DMT
geslacht	<i>****</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	36.5%	12.5%	3.5%
vrouw	20.1%	9.7%	1.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	27.3%	15.2%	0%
20-24 jaar	27.1%	8.5%	0.5%
25-29 jaar	27.2%	12.6%	3.7%
30 jaar en ouder	23.4%	10.9%	3.1%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	25.8%	10.8%	2.2%
niet-westers	32.5%	12.5%	2.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	26.7%	11.6%	2.4%
elders	24.2%	7.7%	1.1%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
studerend	25.4%	10.1%	0.7%
werkend	27.2%	11.8%	3.7%

Tabel 2.39 heroïne en crack

	heroïne	crack
ooit-gebruik	0.2%	2.6%
recent gebruik	0.2%	1.5%
huidig gebruik	0.2%	0.7%

Tabel 2.40 heroïne en crack per subgroep (ooit-gebruik)

	heroïne	crack
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	0.5%	1.5%
vrouw	0%	3.2%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	0%	0%
20-24 jaar	0%	3.2%
25-29 jaar	0%	1.6%
30 jaar en ouder	0.8%	3.9%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	0.2%	2.2%
niet-westers	0%	7.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	0.2%	3.1%
elders	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	0%	1.9%
werkend	0.4%	3.3%

Tabel 2.41 slaap- en kalmeringsmiddelen en ritalin

	slaap- en kalmeringsmiddelen	ritalin
ooit-gebruik	21.1%	20.9%
recent gebruik	14.3%	7.6%
huidig gebruik	4.1%	3.0%

Tabel 2.42 slaap- en kalmeringsmiddelen en ritalin per subgroep (ooit-gebruik)

	slaap- en kalmeringsmiddelen	ritalin
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	17.0%	23.0%
vrouw	23.3%	19.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	27.3%	18.2%
20-24 jaar	22.3%	23.4%
25-29 jaar	17.3%	22.0%
30 jaar en ouder	23.4%	16.4%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	20.8%	20.4%
niet-westers	25.0%	27.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	22.3%	24.1%
elders	15.4%	19.2%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	20.1%	22.0%
werkend	22.1%	19.9%

Tabel 2.43 gokken

	TOTAAL (n = 540)
aantal keer geld uitgegeven aan online gokspelletjes afgelopen jaar	
0 keer	96.4%
1 keer	0.4%
2-3 keer	1.7%
4-9 keer	0.6%
10 keer of meer	0.9%
aantal keer geld uitgegeven aan 'echte' gokspelletjes afgelopen jaar	
0 keer	94.4%
1 keer	1.5%
2-3 keer	3.0%
4-9 keer	0.6%
10 keer of meer	0.6%

3 Uitgaan

Tabel 3.1 uitgaan algemeen

	TOTAAL (n = 540)
hoe vaak uitgegaan (afgelopen maand)	
geen enkele keer	1.1%
1 keer	8.6%
2-3 keer	35.8%
4-9 keer	43.7%
10 keer of meer	10.7%
uitgaanstype (afgelopen maand)	
thuisblijver (0 keer)	1.1%
gelegenheidsstapper (1-3 keer)	44.5%
vaste stapper (≥ 4 keer)	54.4%
meestal uitgaan binnen of buiten Amsterdam	
Amsterdam centrum	59.9%
Amsterdam buiten centrum	32.4%
buiten Amsterdam	7.7%
uitgaanslocaties (afgelopen maand)¹⁵⁴	
georganiseerd feestje bij vrienden/kennissen thuis	66.2%
café, kroeg of bar	92.9%
discotheek of club	48.2%
optreden of concert	23.6%
kleinschalig feest/festival (<5000 bezoekers)	37.3%
grootschalig feest/festival (>5000 bezoekers)	31.5%

Tabel 3.2 uitgaansavond

	TOTAAL (n = 540)
geld uitgegeven in het café	
gemiddeld (s.d.)	€ 23,10 (21,15)
mediaan	€ 20,-
geld uitgegeven hele uitgaansavond	
gemiddeld (s.d.)	€ 29,43 (25,48)
mediaan	€ 25,-
na het café	
naar huis	78.8%
naar een georganiseerd feestje bij vrienden/kennissen thuis	1.7%
naar een (ander) café, kroeg of bar	11.2%
naar een optreden of concert	0.7%
naar een discotheek of club	3.7%
naar een feest/festival	0.2%
anders ¹⁵⁵	3.6%

¹⁵⁴ Meerdere antwoorden mogelijk.

¹⁵⁵ Snackbar/restaurant (7x), andermans huis (6x), studentenvereniging (2x), film (1x), park (1x), supermarkt (1x), werk (1x).

Tabel 3.3 naar huis

	TOTAAL (n = 540)
vervoerswijze	
lopend	18.9%
zelf met fiets	65.9%
zelf met bromfiets/scooter	1.9%
zelf met auto/motor/boot	1.1%
taxi/über	2.6%
openbaar vervoer	11.2%
achterop meegereden	2.1%
met de auto meegereden	1.3%
verkeersdeelname¹⁵⁶	
niet zelf gereden	31.1%
fiets	65.9%
motorvoertuig	3.0%

Tabel 3.4 tabak voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 540)
voor het cafébezoek	25.1%
tijdens het cafébezoek	33.0%
na het cafébezoek	23.8%
totale uitgaansavond	35.1%

Tabel 3.5 tabak voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep

	voor het cafébezoek	tijdens het cafébezoek	na het cafébezoek	totale uitgaansavond
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	24.4%	30.5%	19.3%	33.3%
vrouw	25.6%	34.5%	26.5%	36.3%
leeftijd	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	42.4%	39.4%	36.4%	45.5%
20-24 jaar	28.5%	35.5%	25.3%	37.6%
25-29 jaar	23.9%	34.6%	24.5%	35.4%
30 jaar en ouder	17.3%	25.2%	17.3%	28.3%
ethniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
westers	24.4%	32.1%	22.6%	34.5%
niet-westers	33.3%	43.6%	38.5%	43.6%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	25.9%	33.6%	25.0%	36.2%
elders	21.1%	30.0%	17.8%	30.0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	25.7%	32.1%	22.6%	35.1%
werkend	24.5%	33.8%	24.9%	35.2%

¹⁵⁶ Afgeleid van bovenstaande vervoerswijzen naar huis (waar meerdere antwoorden mogelijk waren) maar elkaar uitsluitende categorieën. Gemotoriseerd = zelf gereden met bromfiets, scooter, auto, motor of boot (ongeacht eventuele andere vervoerswijzen). Fiets = zelf gereden met fiets (niet zelf gereden met motorvoertuig, ongeacht eventuele andere vervoerswijzen). Niet zelf gereden = Lopend, met taxi/über, openbaar vervoer, achterop of met de auto meegereden (niet zelf gereden met motorvoertuig of fiets).

Tabel 3.6 alcohol voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 540)
alcoholgebruik	
voor het cafébezoek	33.6%
tijdens het cafébezoek	87.1%
na het cafébezoek	25.6%
totale uitgaansavond	91.0%
gemiddeld aantal glazen alcohol (s.d.)¹⁵⁷	
voor het cafébezoek	2.8 (2.5)
tijdens het cafébezoek	4.0 (2.7)
na het cafébezoek	3.3 (2.4)
totale uitgaansavond	5.8 (4.0)

Tabel 3.7 alcohol voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep

	voor het cafébezoek	tijdens het cafébezoek	na het cafébezoek	totale uitgaansavond
geslacht	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	*
man	32.7%	91.9%	30.1%	94.9%
vrouw	34.0%	84.2%	22.8%	88.7%
leeftijd	*	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	21.2%	81.8%	33.3%	87.9%
20-24 jaar	38.2%	84.9%	29.9%	90.9%
25-29 jaar	36.7%	93.1%	25.1%	93.6%
30 jaar en ouder	25.6%	82.7%	18.1%	88.2%
ethniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	33.1%	87.7%	24.6%	91.3%
niet-westers	40.0%	80.0%	37.5%	87.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	33.2%	86.7%	27.0%	90.8%
elders	36.0%	88.9%	18.9%	92.2%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	36.6%	87.6%	28.5%	92.9%
werkend	30.7%	86.6%	22.8%	89.2%

¹⁵⁷ Cafébezoekers die geen alcohol dronken buiten beschouwing gelaten.

Tabel 3.8 glazen alcohol (s.d.) voor, tijdens en na cafébezoek – per subgroep

	voor het cafébezoek	tijdens het cafébezoek	na het cafébezoek	totale uitgaansavond
geslacht	<i>n.s.</i>	****	<i>n.s.</i>	****
man	3.0 (2.2)	4.8 (3.2)	3.4 (2.4)	6.7 (4.4)
vrouw	2.6 (2.6)	3.5 (2.1)	3.2 (2.5)	5.2 (3.7)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	*
jonger dan 20 jaar	2.7 (2.3)	4.1 (2.5)	3.2 (1.9)	5.6 (4.2)
20-24 jaar	3.2 (3.3)	4.0 (2.8)	4.0 (2.7)	6.4 (4.9)
25-29 jaar	2.4 (1.4)	4.1 (2.8)	2.5 (1.8)	5.7 (3.6)
30 jaar en ouder	2.6 (2.0)	3.8 (2.2)	3.2 (2.6)	4.9 (3.0)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	2.7 (2.5)	4.0 (2.7)	3.3 (2.4)	5.7 (3.9)
niet-westers	3.3 (2.5)	3.8 (2.1)	3.5 (2.9)	6.5 (5.2)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	2.8 (2.6)	4.0 (2.7)	3.2 (2.3)	5.8 (4.1)
elders	2.6 (2.0)	4.0 (2.5)	3.5 (3.3)	5.6 (3.9)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	3.0 (3.0)	4.1 (3.0)	3.4 (2.3)	6.0 (4.6)
werkend	2.5 (1.6)	3.9 (2.3)	3.1 (2.6)	5.5 (3.4)

Tabel 3.9 alcohol en verkeersdeelname

	niet zelf gereden (n = 166)	fiets (n = 352)	motorvoertuig (n = 16)	<i>p</i>
alcohol tijdens uitgaan				
niet gedronken	11.5%	13.7%	12.5%	<i>n.s.</i>
1 á 2 glazen	29.7%	25.4%	37.5%	
meer dan 2 glazen	58.8%	61.0%	50.0%	

Tabel 3.10 cannabis voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 540)
voor het cafébezoek	2.8%
tijdens het cafébezoek	1.7%
na het cafébezoek	3.4%
totale uitgaansavond	5.2%

Tabel 3.11 cannabis totale uitgaansavond – per subgroep

	totale uitgaansavond
geslacht	<i>n.s.</i>
man	6.6%
vrouw	4.4%
leeftijd	**
jonger dan 20 jaar	18.2%
20-24 jaar	4.8%
25-29 jaar	4.2%
30 jaar en ouder	3.9%
ethniciteit	<i>n.s.</i>
westers	5.0%
niet-westers	7.7%
woonplaats	<i>n.s.</i>
Amsterdam	5.4%
elders	4.4%
bezigheid	<i>n.s.</i>
studerend	5.3%
werkend	5.2%

Tabel 3.12 stimulantia voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 540)
XTC-pillen	
voor het cafébezoek	0%
tijdens het cafébezoek	0%
na het cafébezoek	0.2%
totale uitgaansavond	0.2%
cocaïne	
voor het cafébezoek	0.7%
tijdens het cafébezoek	1.5%
na het cafébezoek	1.9%
totale uitgaansavond	2.6%
amfetamine	
voor het cafébezoek	0.2%
tijdens het cafébezoek	0.2%
na het cafébezoek	0.2%
totale uitgaansavond	0.4%
MDMA-poeder	
voor het cafébezoek	0%
tijdens het cafébezoek	0%
na het cafébezoek	0%
totale uitgaansavond	0%
stimulantia (XTC, cocaïne, amfetamine en/of MDMA-poeder)	
voor het cafébezoek	0.9%
tijdens het cafébezoek	1.7%
na het cafébezoek	2.1%
totale uitgaansavond	3.3%

Tabel 3.13 stimulantia totale uitgaansavond – per subgroep

	stimulantia (XTC-pillen, cocaïne, amfetamine en/of MDMA-poeder) totale uitgaansavond
geslacht	*
man	5.5%
vrouw	2.1%
leeftijd	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	0%
20-24 jaar	3.2%
25-29 jaar	2.6%
30 jaar en ouder	5.5%
etniciteit	<i>n.s.</i>
westers	5.0%
niet-westers	3.2%
woonplaats	<i>n.s.</i>
Amsterdam	3.6%
elders	2.2%
bezigheid	<i>n.s.</i>
studerend	2.6%
werkend	4.0%

Tabel 3.14 narcosemiddelen voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 540)
lachgas	
voor het cafébezoek	0%
tijdens het cafébezoek	0%
na het cafébezoek	0.2%
totale uitgaansavond	0.2%
ketamine	
voor het cafébezoek	0.2%
tijdens het cafébezoek	0.6%
na het cafébezoek	0.4%
totale uitgaansavond	0.9%
GHB	
voor het cafébezoek	0.2%
tijdens het cafébezoek	0.2%
na het cafébezoek	0%
totale uitgaansavond	0.2%
narcosemiddelen (lachgas, GHB en/of ketamine)	
voor het cafébezoek	0%
tijdens het cafébezoek	0.4%
na het cafébezoek	0.6%
totale uitgaansavond	0.9%

Tabel 3.15 narcosemiddelen totale uitgaansavond – per subgroep

	narcosemiddelen (lachgas, ketamine en/of GHB) totale uitgaansavond
geslacht	<i>n.s.</i>
man	0.5%
vrouw	1.2%
leeftijd	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	0%
20-24 jaar	0.5%
25-29 jaar	2.1%
30 jaar en ouder	0%
etniciteit	*
westers	0.6%
niet-westers	5.1%
woonplaats	<i>n.s.</i>
Amsterdam	0.7%
elders	2.2%
bezigheid	<i>n.s.</i>
studerend	0.4%
werkend	1.5%

Tabel 3.16 gebruikerstypen

	TOTAAL (n = 540)
gebruikerstype¹⁵⁸	
nuchteren	12.8%
drinkers	83.9%
blowers	1.3%
peppers	2.1%

4 Trends

Tabel 4.1 vergelijking steekproeven cafébezoekers

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
geslacht						
man	44.5%	52.0%	51.1%	46.3%	37.1%	***
vrouw	55.5%	48.0%	48.9%	53.7%	62.9%	
seksuele geaardheid						
hetero			84.3%	89.1%	88.5%	n.s.
lhbt'er			15.7%	10.9%	11.5%	
leeftijd						
jonger dan 20 jaar	14.3%	9.4%	7.8%	4.6%	6.1%	*
20-24 jaar	33.9%	30.0%	30.6%	27.0%	34.8%	
25-29 jaar	31.7%	28.1%	36.1%	40.0%	35.4%	
30 jaar en ouder	20.0%	32.5%	25.5%	28.5%	23.7%	
gemiddeld (s.d.)	25.4 (6.0)	27.4 (6.9)	26.6 (5.8)	27.3 (5.6)	26.4 (5.2)	**
mediaan	25	26	26	27	26	
ethniciteit						
westers	91.8%	91.4%	88.4%	94.6%	92.6%	n.s.
niet-westers	8.2%	8.6%	11.6%	5.4%	7.4%	
woonplaats						
Amsterdam	66.2%	71.1%	79.7%	85.7%	83.1%	n.s.
elders	33.8%	28.9%	20.3%	14.3%	16.9%	
bezigheid						
studerend	46.2%	42.9%	51.0%	44.7%	49.6%	n.s.
werkend	53.8%	57.1%	49.0%	55.3%	50.4%	

¹⁵⁸ Op basis van gebruik op de totale uitgaansavond: voor/tijdens en/of na het cafébezoek. Nuchteren: geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen andere drugs gebruikt. Drinkers: wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen andere drugs gebruikt. Blowers: wel cannabis gebruikt (eventueel ook gedronken), maar geen andere drugs gebruikt. Peppers: partydrugs (XTC-pillen, cocaïne, amfetamine, MDMA-poeder, lachgas, GHB en/of ketamine (en eventueel ook alcohol gedronken of geblowd).

Tabel 4.2 uitgaan

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
uitgaanstype						
thuisblijver	1.8%	2.0%	3.8%	0.8%	1.1%	***
gelegenheidsstapper	29.5%	34.6%	37.0%	34.4%	44.5%	
vaste stapper	68.7%	63.5%	59.2%	64.8%	54.4%	
uitgaanslocatie						
A'dam centrum	76.9%	77.4%	76.0%	67.4%	59.9%	*
A'dam buiten centrum	2.4%	4.7%	7.3%	25.0%	32.4%	
buiten A'dam	20.6%	17.9%	16.7%	7.5%	7.7%	
uitgaansgelegenheid						
café	92.8%	96.6%	95.5%	94.6%	92.9%	n.s.
club	63.2%	65.0%	65.5%	49.1%	48.2%	*
georganiseerd feest	59.0%	59.4%	72.1%		66.2%	
festival/rave/party ¹⁵⁹	8.3%	26.2%	22.9%	57.0%	52.2%	n.s.
uitgaven uitgaansavond						
gemiddeld (s.d.)	35.5 (30.5)	39.6 (47.0)	31.0 (28.0)	32.5 (35.1)	29.4 (25.5)	n.s.
mediaan	27	30	22	25	25	
vervoer uitgaansavond						
niet zelf gereden		44.4%	35.8%	31.2%	31.1%	n.s.
fiets		48.8%	57.8%	63.5%	65.9%	
motorvoertuig		6.9%	6.4%	5.4%	3.0%	

Tabel 4.3 tabak

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	88.1%	80.4%	81.9%	86.6%	85.4%	n.s.
recent	70.3%	51.7%	62.6%	68.8%	66.3%	n.s.
huidig	57.2%	44.6%	54.4%	59.7%	55.4%	n.s.
sigaretten per dag (s.d.) ¹⁶⁰	9.9 (6.5)	8.6 (7.7)	8.4 (6.1)	7.7 (6.1)	6.4 (4.7)	***
dagelijks	45.6%	31.4%	25.6%	26.4%	18.7%	***
uitgaansavond			45.1%	43.4%	35.1%	**
e-sigaret ¹⁶¹				15.7%	12.0%	n.s.
waterpijp ¹⁶²				27.7%	15.6%	****

¹⁵⁹ Houseparty in 2000, megaparty (>10.000 bezoekers) of kleinere party in 2005 en 2010, :rave of muziekfestival/dance-event/party in 2014, kleinschalig feest/festival (<5.000 bezoekers) of grootschalig feest/festival in 2018.

¹⁶⁰ Gemiddeld aantal sigaretten per rookdag door huidige rokers.

¹⁶¹ Afgelopen jaar, met en/of zonder nicotine.

¹⁶² Afgelopen jaar, tabak en/of kruiden.

Tabel 4.4 alcohol

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	99.0%	100%	99.8%	99.8%	99.8%	<i>n.s.</i>
recent	97.4%	97.8%	99.5%	99.4%	99.6%	<i>n.s.</i>
huidig	96.1%	96.6%	98.6%	98.7%	98.9%	<i>n.s.</i>
glazen per dag (s.d.) ¹⁶³	5.1 (3.2)	4.9 (2.9)	4.7 (3.2)	4.5 (2.7)	4.4 (2.7)	<i>n.s.</i>
riskant drinken ¹⁶⁴	33.1%	33.1%	27.4%	22.6%	21.0%	<i>n.s.</i>
uitgaansavond	88.9%	88.9%	94.5%	94.3%	91.0%	*
glazen per avond (s.d.) ¹⁶⁵	7.2 (5.1)	7.7 (5.1)	7.2 (5.5)	6.7 (4.4)	5.8 (4.0)	****

Tabel 4.5 cannabis

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	75.2%	72.5%	79.7%	85.3%	87.2%	<i>n.s.</i>
recent	42.8%	36.3%	45.6%	50.9%	52.2%	<i>n.s.</i>
huidig	23.8%	21.8%	22.7%	30.0%	27.0%	<i>n.s.</i>
joints per dag (s.d.) ¹⁶⁶	1.6 (1.3)	1.7 (1.3)	1.3 (1.0)	1.2 (0.7)	1.1 (0.7)	<i>n.s.</i>
riskant blowen ¹⁶⁷	4.0%	5.1%	2.2%	2.3%	2.0%	<i>n.s.</i>
uitgaansavond	10.1%	7.8%	6.3%	3.4%	5.2%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.6 xtc-pillen

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	33.7%	31.9%	46.0%	62.9%	69.3%	*
recent	20.2%	17.2%	33.1%	50.1%	48.1%	<i>n.s.</i>
huidig	9.5%	7.4%	13.1%	24.7%	25.7%	<i>n.s.</i>
dagen per jaar (s.d.) ¹⁶⁸				4.9 (4.7)	5.2 (4.5)	<i>n.s.</i>
uitgaansavond	2.2%	3.2%	0.9%	1.7%	0.2%	*

Tabel 4.7 MDMA-poeder

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit			27.6%	46.7%	52.4%	<i>n.s.</i>
recent			19.5%	30.8%	32.2%	<i>n.s.</i>
huidig			4.5%	9.2%	14.8%	***

¹⁶³ Gemiddeld aantal glazen per drinkdag door huidige drinkers.

¹⁶⁴ Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht de hoeveelheid) óf meer dan twee dagen per week meer dan drie glazen alcohol (tot 19 jaar) óf meer dan vier glazen alcohol (vanaf 19 jaar).

¹⁶⁵ Gemiddeld aantal glazen op de uitgaansavond (voor/tijdens/na cafébezoek) door drinkers.

¹⁶⁶ Gemiddeld aantal joints per blowdag door huidige blowers.

¹⁶⁷ Een riskante blower blowt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) óf een paar keer per week meer dan één joint. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

¹⁶⁸ Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

Tabel 4.8 cocaïne

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	25.7%	26.0%	34.1%	42.3%	51.5%	***
recent	17.6%	16.2%	23.9%	28.7%	38.1%	***
huidig	8.9%	7.8%	12.4%	15.1%	22.2%	***
dagen per jaar (s.d.) ¹⁶⁹				7.8 (12.0)	11.0 (24.3)	n.s.
uitgaansavond	3.0%	2.0%	2.9%	2.9%	2.6%	n.s.

Tabel 4.9 amfetamine

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	16.9%	16.9%	17.8%	33.5%	38.3%	n.s.
recent	5.2%	5.6%	7.5%	19.5%	22.2%	n.s.
huidig	1.6%	1.5%	2.0%	8.8%	12.4%	n.s.
dagen per jaar (s.d.) ¹⁷⁰				7.7 (18.4)	7.4 (10.1)	n.s.
uitgaansavond	0	0.2%	0.2%	1.7%	0.4%	*

Tabel 4.10 methamfetamine

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit			2.6%	2.1%	0.6%	*
recent			0.9%	0.4%	0.2%	n.s.
huidig			0%	0.2%	0%	n.s.

Tabel 4.11 lachgas

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit			25.5%	46.1%	62.4%	*
recent			10.8%	31.0%	34.6%	n.s.
huidig			1.9%	10.9%	10.9%	n.s.
dagen per jaar (s.d.) ¹⁷¹				4.6 (4.9)	3.6 (3.7)	*
uitgaansavond				0.2%	0.2%	n.s.

Tabel 4.12 ketamine

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	3.2%	4.4%	7.7%	19.9%	26.5%	*
recent		2.2%	3.8%	13.2%	19.8%	***
huidig	0.4%	1.0%	0.9%	4.0%	9.6%	****
dagen per jaar (s.d.) ¹⁷²				3.7 (6.5)	5.2 (5.9)	n.s.

¹⁶⁹ Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

¹⁷⁰ Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

¹⁷¹ Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

¹⁷² Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

Tabel 4.13 GHB

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ooit	7.1%	10.0%	11.2%	19.3%	10.7%	****
recent		4.9%	6.3%	9.4%	4.1%	****
huidig	1.0%	1.5%	1.9%	4.4%	1.9%	*
dagen per jaar (s.d.) ¹⁷³				7.0 (7.5)	7.2 (10.0)	n.s.
uitgaansavond		0%	0.3%	0.4%	0.2%	n.s.

Tabel 4.14 NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
4-FA						
ooit				12.4%	33.3%	****
recent				11.5%	10.8%	n.s.
huidig				5.4%	3.0%	n.s.
2C-B						
ooit	3.8%		4.8%	10.3%	16.4%	***
recent			2.8%	5.5%	8.9%	*
huidig	0.2%		0.2%	1.5%	2.2%	n.s.
4-MMC (mefedrone)						
ooit			2.3%	5.4%	4.5%	n.s.
recent			1.7%	1.9%	1.1%	n.s.
huidig			0.2%	0.6%	0.2%	n.s.
BK-MDMA (methylone)						
ooit				2.1%	0.4%	*
recent				0.8%	0.4%	n.s.
huidig				0.2%	0.2%	n.s.
5/6-APB (benzofury)						
ooit				2.9%	3.2%	n.s.
recent				1.9%	1.1%	n.s.
huidig				0.4%	0.6%	n.s.
2/3/4-FMC (flefedrone)						
ooit				1.0%	0.6%	n.s.
recent				0.6%	0.2%	n.s.
huidig				0.2%	0%	n.s.
MXE (metoxamine)						
ooit				2.9%	0.9%	*
recent				1.7%	0%	***
huidig				0.2%	0%	n.s.

¹⁷³ Gemiddeld aantal dagen gebruik in het afgelopen jaar door recente gebruikers.

Tabel 4.15 psychedelica (paddo's, LSD en DMT)

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
paddo's						
ooit	24.5%	21.8%	24.8%	27.0%	26.3%	<i>n.s.</i>
recent	6.3%	2.9%	4.6%	6.7%	6.9%	<i>n.s.</i>
huidig	1.6%	0%	0.7%	1.1%	1.1%	<i>n.s.</i>
LSD						
ooit	8.4%	6.4%	6.9%	7.3%	10.9%	*
recent	0.4%	1.0%	1.5%	1.9%	4.1%	*
huidig	0%	0%	0.3%	0.6%	1.1%	<i>n.s.</i>
DMT						
ooit				1.7%	2.2%	<i>n.s.</i>
recent				0.4%	1.1%	<i>n.s.</i>
huidig				0%	0%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.16 heroïne en crack

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
heroïne						
ooit	1.0%	1.5%	1.2%	0.8%	0.2%	<i>n.s.</i>
recent	0.2%	0.2%	0%	0.2%	0.2%	<i>n.s.</i>
huidig	0.2%	0%	0%	0.2%	0.2%	<i>n.s.</i>
crack						
ooit	5.0%	2.0%	2.9%	6.7%	2.6%	***
recent	2.4%	1.0%	0.3%	4.0%	1.5%	*
huidig	0.8%	0.2%	0.3%	1.7%	0.7%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.17 ritalin en slaapmiddelen

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	2018 (n = 540)	verschil '14-'18
ritalin¹⁷⁴						
ooit			8.7%		20.9%	
recent			4.3%		7.6%	
huidig			1.0%		3.0%	
slaapmiddelen						
ooit	19.9%	22.8%	19.3%		21.1%	
recent	7.3%	10.3%	10.6%		14.3%	
huidig	3.0%	4.7%	3.8%		4.1%	

¹⁷⁴ Let op: In 2018 is specifiek gevraagd naar recreatief gebruik van Ritalin, in 2010 niet.

BIJLAGE C

MARKT

1	Survey.....	257
	Tabel 1.1	kopen van XTC-pillen (recente gebruikers cafésurveys)..... 257
	Tabel 1.2	prijs per XTC-pil (recente kopers)..... 257
	Tabel 1.3	controleren van gekochte XTC-pillen (recente kopers) 257
	Tabel 1.4	kopen van cocaïne (recente gebruikers cafésurveys)..... 258
	Tabel 1.5	prijs per gram cocaïne (recente kopers) 258
	Tabel 1.6	controleren van gekochte cocaïne (recente kopers) 258
	Tabel 1.7	kopen van amfetamine (recente gebruikers cafésurveys)..... 259
	Tabel 1.8	prijs per gram amfetamine (recente kopers) 259
	Tabel 1.9	controleren van gekochte amfetamine (recente kopers) 259
2	Testservice.....	260
	Tabel 2.1	monsters aangeboden bij Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam..... 260
	Tabel 2.2	ecstasy..... 260
	Tabel 2.3	werkzame stof XTC-pillen 260
	Tabel 2.4	dosering (milligram) XTC-pillen 261
	Tabel 2.5	prijzen aangeboden XTC-pillen..... 261
	Tabel 2.6	werkzame stof MDMA-poeders 262
	Tabel 2.7	dosering (volumepercentage) MDMA-poeders 262
	Tabel 2.8	prijzen aangeboden MDMA-poeders..... 262
	Tabel 2.9	cocaïne 263
	Tabel 2.10	werkzame stof cocaïne-poeders 263
	Tabel 2.11	dosering (volumepercentage) cocaïne-poeders 263
	Tabel 2.12	prijzen aangeboden cocaïne-poeders..... 263
	Tabel 2.13	amfetamine 264
	Tabel 2.14	werkzame stof amfetamine-poeders 264
	Tabel 2.15	dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders 264
	Tabel 2.16	prijzen aangeboden amfetamine-poeders 264
	Tabel 2.17	ketamine 265
	Tabel 2.18	werkzame stof ketamine-poeders 265
	Tabel 2.19	dosering (volumepercentage) ketamine-poeders 265
	Tabel 2.20	prijzen aangeboden ketamine-poeders..... 265
	Tabel 2.21	GHB 266

Tabel 2.22	werkzame stof GHB-vloeistoffen	266
Tabel 2.23	dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen	266
Tabel 2.24	LSD	267
Tabel 2.25	werkzame stof LSD-papertrips	267
Tabel 2.26	dosering (microgrammen) LSD-papertrips	267
Tabel 2.27	prijzen aangeboden LSD-papertrips	267
Tabel 2.28	2C-B	268
Tabel 2.29	werkzame stof 2C-B-pillen.....	268
Tabel 2.30	dosering (milligrammen) 2C-B-pillen.....	268
Tabel 2.31	prijzen aangeboden 2C-B-pillen	268
Tabel 2.32	4-FA	269
Tabel 2.33	werkzame stof 4-FA-pillen.....	269
Tabel 2.34	dosering (milligrammen) 4-FA-pillen.....	269
Tabel 2.35	prijzen aangeboden 4-FA-pillen	269

1 Survey

Tabel 1.1 kopen van xtc-pillen (recente gebruikers cafésurveys)

	2005 (n = 70)	2010 (n = 195)	2014 (n = 262)	2018 (n = 260)	verschil 2014-2018
xtc-pillen gekocht afgelopen jaar					
06-dealer/bezorger	-	32.0%	32.4%	48.5%	****
dealer thuis	-	16.6%	17.2%	8.1%	***
in het uitgaansleven	-	22.8%	12.2%	3.8%	****
internet	-	-	0%	0.8%	n.s.
dealer op straat	-	-	-	3.8%	
anders ¹⁷⁵	-	-	-	8.5%	
TOTAAL	64.7%	59.0%	52.3%	60.0%	n.s.

Tabel 1.2 prijs per xtc-pil (recente kopers)

	gemiddeld	(s.d.)	mediaan
2003 club	€ 4,01	(2,12)	€ 4,-
2005 café	€ 3,75	(2,73)	€ 3,-
2008 club ¹⁷⁶	€ 3,28	(1,33)	€ 3,-
2010 café	€ 4,65	(1,96)	€ 5,-
2013 club/rave ¹⁷⁶	€ 4,07	(1,49)	€ 4,-
2014 café	€ 4,14	(1,64)	€ 4,-
2015 coffeeshop	€ 4,24	(1,24)	€ 5,-
2017 club/festival	€ 4,23	(1,52)	€ 4,-
2018 café	€ 4,39	(1,30)	€ 5,-

Tabel 1.3 controleren van gekochte xtc-pillen (recente kopers)

	2018 (n = 156)
controleer je zelf de kwaliteit van de xtc-pillen die je koopt?	
nee	40.4%
nee, maar ik koop gecontroleerde pillen (zijn al getest)	20.5%
nee, maar ik laat anderen ze controleren	9.6%
ja, ik controleer zelf bij de testservice	8.3%
ja, ik controleer zelf met een thuistest	0.6%
ja, ik controleer zelf via pillreports.com	20.5%

¹⁷⁵ De antwoorden van respondenten konden vrijwel allemaal onder een van de volgende twee categorieën worden geschaard: (1) 'via vrienden/kennissen/bekenden' of (2) 'via via'.

¹⁷⁶ In deze surveys zijn afzonderlijke prijzen voor 06-dealers, dealers thuis en dealers in het uitgaansleven gevraagd. De hier getoonde prijzen zijn het gemiddelde hiervan.

Tabel 1.4 kopen van cocaïne (recente gebruikers cafésurveys)

	2005 (n = 66)	2010 (n = 141)	2014 (n = 150)	2018 (n = 206)	verschil 2014-2018
cocaïne gekocht afgelopen jaar					
06-dealer	-	46.0%	44.0%	48.5%	<i>n.s.</i>
dealer thuis	-	7.9%	5.3%	6.8%	<i>n.s.</i>
in het uitgaansleven	-	15.1%	5.3%	1.5%	<i>n.s.</i>
internet	-	-	0%	0%	<i>n.s.</i>
dealer op straat	-	-	-	2.4%	
anders ¹⁷⁷	-	-	-	1.9%	
TOTAAL	63.6%	58.7%	49.3%	52.4%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.5 prijs per gram cocaïne (recente kopers)

	gemiddeld	(s.d.)	mediaan
2003 club	€ 48,22	(9,42)	€ 50,-
2005 café	€ 48,81	(5,16)	€ 50,-
2008 club ¹⁷⁸	€ 46,14	(10,07)	€ 50,-
2010 café	€ 48,58	(5,86)	€ 50,-
2013 club/rave ¹⁷⁶	€ 49,40	(7,45)	€ 50,-
2014 café	€ 52,44	(10,23)	€ 50,-
2015 coffeeshop	€ 46,99	(12,06)	€ 50,-
2017 club/festival	€ 50,84	(10,62)	€ 51,-
2018 café	€ 51,78	(9,49)	€ 50,-

Tabel 1.6 controleren van gekochte cocaïne (recente kopers)

	2018 (n = 108)
controleer je zelf de kwaliteit van de cocaïne die je koopt?	
nee	80.6%
nee, maar ik koop gecontroleerde cocaïne (is al getest)	13.0%
nee, maar ik laat anderen ze controleren	4.6%
ja, ik controleer zelf bij de testservice	1.9%
ja, ik controleer zelf met een thuishtest	0%

¹⁷⁷ De antwoorden van respondenten konden allemaal onder een van de volgende twee categorieën worden geschaard: (1) 'via vrienden/kennissen/bekenden' of (2) 'via via'.

¹⁷⁸ In deze surveys zijn afzonderlijke prijzen voor 06-dealers, dealers thuis en dealers in het uitgaansleven gevraagd. De hier getoonde prijzen zijn het gemiddelde hiervan.

Tabel 1.7 kopen van amfetamine (recente gebruikers cafésurveys)

	2005	2010	2014 (n = 102)	2018 (n = 120)	verschil 2014-2018
XTC-pillen gekocht afgelopen jaar					
06-dealer/bezorger	-	-	21.8%	37.5%	*
dealer thuis	-	-	11.9%	5.8%	<i>n.s.</i>
in het uitgaansleven	-	-	5.9%	0.8%	*
internet	-	-	0%	1.7%	<i>n.s.</i>
dealer op straat	-	-	-	3.3%	
anders ¹⁷⁹	-	-	-	5.8%	
TOTAAL	-	-	32.7%	44.2%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.8 prijs per gram amfetamine (recente kopers)

	gemiddeld	(s.d.)	mediaan
2003 club	-	-	-
2005 café	-	-	-
2008 club ¹⁸⁰	-	-	-
2010 café	-	-	-
2013 club/rave ¹⁷⁶	-	-	-
2014 café	€ 8,95	(3,86)	€ 10,-
2015 coffeeshop	€ 11,74	(6,91)	€ 10,-
2017 club/festival	€ 10,26	(5,97)	€ 10,-
2018 café	€ 10,99	(7,75)	€ 10,-

Tabel 1.9 controleren van gekochte amfetamine (recente kopers)

	2018 (n = 53)
controleer je zelf de kwaliteit van de amfetamine die je koopt?	
nee	81.1%
nee, maar ik koop gecontroleerde amfetamine (is al getest)	9.4%
nee, maar ik laat het door anderen controleren	7.5%
ja, ik controleer zelf bij de testservice	1.9%
ja, ik controleer zelf met een thuishtest	0%

¹⁷⁹ De antwoorden van respondenten konden vrijwel allemaal onder een van de volgende twee categorieën worden geschaard: (1) 'via vrienden/kennissen/bekenden' of (2) 'via via'.

¹⁸⁰ In deze surveys zijn afzonderlijke prijzen voor 06-dealers, dealers thuis en dealers in het uitgaansleven gevraagd. De hier getoonde prijzen zijn het gemiddelde hiervan.

2 Testservice

Tabel 2.1 monsters aangeboden bij Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
xtc/mdma	683	907	1.092	1.317	1.993	2.386	2.358
cocaine	144	178	194	293	506	539	510
amfetamine	149	106	98	138	193	245	256
ketamine	35	33	37	98	108	161	154
ghb	26	5	10	22	30	47	53
lsd	22	49	79	43	58	60	94
2c-b	11	21	43	71	101	130	182
4-fa	5	17	89	192	396	227	121
overig	27	28	48	63	137	149	143
onbekend	3	3	6	20	31	29	19
TOTAAL	1.105	1.347	1.696	2.257	3.553	3.973	3.890

Tabel 2.2 ecstasy

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
pillen	93%	89%	89%	92%	90%	90%	87%
	634	804	974	1.210	1.802	2.143	2.057
poeders/kristallen	7%	11%	11%	8%	9%	10%	13%
	49	102	116	106	186	248	296
overig/onbekend	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
		1	2	1	5	27	5

Tabel 2.3 werkzame stof xtc-pillen¹⁸¹

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend MDMA	89%	90%	91%	90%	87%	94%	83%
	502	651	796	939	1.267	1.658	1.413
voornamelijk MDMA	5%	3%	3%	6%	4%	2%	5%
	26	21	27	57	58	40	84
uitsluitend of voornamelijk anders	2%	4%	2%	1%	1%	1%	1%
	12	28	18	9	21	17	19
overig	4%	3%	4%	3%	7%	2%	9%
	22	25	39	34	105	43	179
niet geanalyseerd	72	79	94	171	351	403	361

¹⁸¹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

Tabel 2.4 dosering (milligram) xTC-pillen¹⁸²

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	156	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
2007	276	3	157	87	34
2008	225	1	182	87	38
2009	475	1	180	74	32
2010	534	1	190	96	34
2011	525	1	212	123	35
2012	528	12	210	131	42
2013	671	3	229	148	42
2014	823	3	250	150	41
2015	996	5	239	157	36
2016	1.325	30	245	164	37
2017	1.698	36	278	168	36
2018	1.498	8	275	174	35

Tabel 2.5 prijzen aangeboden xTC-pillen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per pil	€ 4.20	€ 4.31	€ 4.34	€ 4.37	€ 4.36	€ 4.32	€ 4.28
aantal met prijsopgave	558	728	851	955	1.349	1.628	1.592

¹⁸² Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

Tabel 2.6 werkzame stof MDMA-poeders¹⁸³

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend MDMA	81%	79%	76%	83%	77%	90%	92%
	39	73	65	58	119	148	259
voornamelijk MDMA	10%	14%	17%	9%	15%	4%	4%
	5	13	15	6	23	6	10
uitsluitend of voornamelijk anders	8%	7%	6%	4%	6%	5%	3%
	4	6	5	3	9	8	8
overig	-	-	1%	4%	3%	2%	1%
			1	3	4	3	4
niet geanalyseerd	1	10	30	36	31	17	15

Tabel 2.7 dosering (volumepercentage) MDMA-poeders¹⁸⁴

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	44	41	82	73	8
2013	86	1	87	76	11
2014	80	29	84	75	10
2015	64	2	81	76	11
2016	142	1	84	77	7
2017	154	29	84	77	6
2018	269	2	90	78	7

Tabel 2.8 prijzen aangeboden MDMA-poeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per gram	€ 20.64	€ 24.82	€ 22.71	€ 22.24	€ 22.21	€ 22.79	€ 22.17
aantal met prijsopgave	37	87	100	62	134	145	245

¹⁸³ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁸⁴ Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

Tabel 2.9 cocaïne

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
poeders/kristallen	100%	100%	99%	100%	100%	100%	100%
	144	178	192	293	504	537	510
overig	-	-	1%	-	0%	0%	-
			2		2	4	

Tabel 2.10 werkzame stof cocaïne-poeders¹⁸⁵

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend cocaïne	14%	9%	4%	5%	11%	23%	18%
	20	14	6	11	51	117	89
voornamelijk cocaïne	69%	72%	81%	87%	83%	70%	75%
	97	113	122	182	383	354	361
uitsluitend of voornamelijk anders	7%	10%	12%	4%	3%	4%	4%
	10	15	18	9	13	21	19
overig	9%	10%	3%	4%	3%	3%	3%
	13	15	4	8	15	13	15
niet geanalyseerd	4	21	42	83	42	32	26

Tabel 2.11 dosering (volumepercentage) cocaïne-poeders¹⁸⁶

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
2007	69	12	89	65	18
2008	89	25	89	68	18
2009	83	8	89	56	18
2010	97	14	90	57	16
2011	101	13	84	56	17
2012	104	13	89	65	13
2013	127	12	89	65	14
2014	135	20	87	65	13
2015	193	15	89	66	14
2016	434	13	89	72	11
2017	471	8	89	71	12
2018	450	21	88	69	12

Tabel 2.12 prijzen aangeboden cocaïne-poeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per gram	€ 52.95	€ 52.09	€ 51.03	€ 53.60	€ 51.16	€ 52.56	€ 53.83
aantal met prijsopgave	131	172	177	202	439	484	465

¹⁸⁵ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁸⁶ Met uitsluitend of voornamelijk cocaïne als werkzame stof.

Tabel 2.13 amfetamine

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
poeders	99%	97%	98%	99%	98%	98%	95%
	148	103	96	136	190	241	244
overig	1%	3%	2%	1%	1%	2%	5%
	1	3	2	2	3	4	12

Tabel 2.14 werkzame stof amfetamine-poeders¹⁸⁷

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend amfetamine	13%	7%	9%	8%	46%	41%	55%
	19	7	7	8	84	97	119
voornamelijk amfetamine	27%	52%	60%	54%	15%	19%	21%
	39	49	45	53	28	45	45
uitsluitend of voornamelijk anders	48%	33%	20%	21%	33%	36%	19%
	69	31	18	21	60	85	41
overig	12%	7%	11%	16%	7%	3%	5%
	17	7	9	16	12	8	10
niet geanalyseerd	4	9	17	38	6	6	29

Tabel 2.15 dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders¹⁸⁸

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	58	5	70	49	18
2013	56	3	73	58	14
2014	52	1	73	59	14
2015	61	17	73	56	13
2016	112	4	73	56	15
2017	142	15	74	57	13
2018	162	12	74	58	13

Tabel 2.16 prijzen aangeboden amfetamine-poeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per gram	€ 8.52	€ 8.75	€ 8.86	€ 7.82	€ 8.95	€ 8.82	€ 9.55
aantal met prijsopgave	130	87	83	89	160	222	192

¹⁸⁷ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁸⁸ Met uitsluitend of voornamelijk amfetamine als werkzame stof.

Tabel 2.17 ketamine

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
poeders/kristallen	100%	100%	97%	99%	100%	100%	100%
	35	33	36	97	108	160	154
overig	-	-	3%	1%	-	-	-
			1	1			

Tabel 2.18 werkzame stof ketamine-poeders¹⁸⁹

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend ketamine	59%	57%	60%	66%	76%	83%	85%
	20	17	18	55	77	120	127
voornamelijk ketamine	-	7%	7%	7%	8%	1%	8%
		2	2	6	8	2	12
uitsluitend of voornamelijk anders	32%	37%	33%	20%	7%	10%	2%
	11	11	10	17	7	14	3
overig	9%	-	-	7%	10%	6%	5%
	3			6	10	8	7
niet geanalyseerd	1	3	6	13	6	2	5

Tabel 2.19 dosering (volumepercentage) ketamine-poeders¹⁹⁰

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	20	53	87	80	8
2013	19	60	87	82	6
2014	20	60	87	79	9
2015	61	46	87	77	10
2016	85	43	87	78	8
2017	122	37	87	78	9
2018	139	12	85	77	10

Tabel 2.20 prijzen aangeboden ketamine-poeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per gram	€ 21.56	€ 25.26	€ 30.20	€ 28.57	€ 27.32	€ 27.34	€ 26.15
aantal met prijsopgave	32	29	35	74	93	133	138

¹⁸⁹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁹⁰ Met uitsluitend of voornamelijk ketamine als werkzame stof.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Vloeistoffen	88%	60%	70%	96%	97%	100%	100%
	23	3	7	21	29	47	53
Overig	12%	40%	30%	4%	3%	-	-
	3	2	3	1	1		

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend GHB	96%	-	100%	89%	90%	87%	86%
	22		6	16	26	41	42
voornamelijk GHB	-	-	-	-	-	-	2%
							1
uitsluitend of voornamelijk anders	-	-	-	-	-	4%	6%
						2	3
overig	4%	100%	-	11%	10%	9%	6%
	1	1		2	3	4	3
niet geanalyseerd	-	2	1	3	-	-	4

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-
2015	16	313	600	470	82
2016	26	125	550	456	82
2017	40	240	533	437	73
2018	43	190	550	465	66

¹⁹¹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁹² Met uitsluitend of voornamelijk GHB als werkzame stof. Tot 2015 werd de dosering uitgedrukt in volume-percentage.

Tabel 2.24 LSD

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
papertrips	77%	86%	78%	98%	93%	95%	99%
	17	42	62	42	54	57	93
overig	23%	14%	21%	2%	7%	5%	1%
	5	7	17	1	4	3	1

Tabel 2.25 werkzame stof LSD-papertrips¹⁹³

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend LSD	94%	52%	62%	79%	89%	89%	86%
	16	15	34	27	41	47	60
voornamelijk LSD	-	-	-	-	-	-	-
uitsluitend of voornamelijk anders	-	45%	29%	12%	2%	-	3%
		13	16	4	1		2
overig	6%	3%	9%	9%	9%	11%	11%
	1	1	5	3	4	6	8
niet geanalyseerd	-	13	7	8	8	4	23

Tabel 2.26 dosering (microgrammen) LSD-papertrips¹⁹⁴

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	16	10	96	45	25
2013	15	24	88	66	20
2014	32	3	84	45	22
2015	27	23	154	70	40
2016	23	17	143	74	40
2017	23	2	253	97	62
2018	30	17	190	73	39

Tabel 2.27 prijzen aangeboden LSD-papertrips

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per papertrip	€ 4.28	€ 5.45	€ 5.63	€ 5.43	€ 5.70	€ 6.92	€ 6.18
aantal met prijsopgave	16	29	48	30	37	47	63

¹⁹³ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁹⁴ Met uitsluitend of voornamelijk LSD als werkzame stof.

Tabel 2.28 2c-B

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
pillen	64%	86%	70%	90%	92%	98%	95%
	7	18	30	64	93	127	172
overig	36%	14%	30%	10%	8%	2%	5%
	4	3	13	7	8	2	10

Tabel 2.29 werkzame stof 2c-B-pillen¹⁹⁵

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend 2c-B	86%	100%	77%	60%	88%	94%	52%
	6	15	20	32	72	102	73
voornamelijk 2c-B	-	-	8%	28%	10%	4%	39%
			2	15	8	4	55
uitsluitend of voornamelijk anders	-	-	15%	6%	1%	1%	4%
			4	3	1	1	6
overig	14%	-	-	6%	1%	2%	4%
	1			3	1	2	6
niet geanalyseerd	-	3	4	11	11	18	32

Tabel 2.30 dosering (milligrammen) 2c-B-pillen¹⁹⁶

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	6	4	11	8	3
2013	14	4	13	10	2
2014	22	3	117	15	23
2015	47	7	20	12	4
2016	80	7	19	12	3
2017	106	7	17	11	3
2018	128	6	17	11	2

Tabel 2.31 prijzen aangeboden 2c-B-pillen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per pil	€ 3.92	€ 3.84	€ 4.22	€ 4.28	€ 4.24	€ 4.42	€ 4.33
aantal met prijsopgave	6	16	25	48	75	103	131

¹⁹⁵ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁹⁶ Met uitsluitend of voornamelijk 2c-B als werkzame stof.

Tabel 2.32 4-FA

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
pillen	-	18%	35%	55%	62%	67%	73%
		3	31	105	244	151	88
poeders	100%	71%	60%	32%	21%	22%	17%
	5	12	53	62	81	49	20
capsules	-	-	4%	13%	18%	11%	11%
			4	25	70	24	13
overig	-	12%	1%	-	0%	1%	-
		2	1		1	3	

Tabel 2.33 werkzame stof 4-FA-pillen¹⁹⁷

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uitsluitend 4-FA	-	100%	62%	86%	41%	58%	46%
		1	18	75	85	68	37
voornamelijk 4-FA	-	-	24%	6%	55%	24%	14%
			7	5	114	28	11
uitsluitend of voornamelijk anders	-	-	-	4%	2%	18%	39%
				3	4	21	31
overig	-	-	14%	2%	2%	1%	1%
			4	2	3	1	1
niet geanalyseerd	-	2	2	20	38	33	8

Tabel 2.34 dosering (milligrammen) 4-FA-pillen¹⁹⁸

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	-	-	-	-	-
2013	1	?	?	?	?
2014	25	80	144	123	16
2015	80	82	160	142	13
2016	199	35	180	139	22
2017	96	78	170	123	21
2018	48	68	145	124	27

Tabel 2.35 prijzen aangeboden 4-FA-pillen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
prijs per pil	-	€ 4.67	€ 4.47	€ 4.38	€ 4.54	€ 5.17	€ 7.27
aantal met prijsopgave		3	27	81	196	114	76

¹⁹⁷ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

¹⁹⁸ Met uitsluitend of voornamelijk 4-FA als werkzame stof.

LITERATUUR

- Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003)** *Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001*. Amsterdam: Cedro/Mets & Schildt.
- Achterbergh R (2017)** Hoge prevalentie van psychosociale problemen bij mannen die seks hebben met mannen met veel seksueel risico gedrag. *Utrecht: FADO 2017*.
- Benschop, A., Bujalski, M., Dabrowska, K., Demetrovics, Z., Egger, D., Felinczi, K., Henriques, S., Kalo, Z., Kamphausen, G., Korf, D.J., Nabben, T., Silva, J.P., Van Hout, M.C., Werse, B., Wells, J., Wiczorek, L. & Wouters, M. (2017)** New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention. NPS-transnational Project (HOME/2014/JDRU/AG/DRUG/7077).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009)** *Antenne 2008. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 20).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011)** *Antenne 2010. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 22).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013)** *Antenne 2012. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 24).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015)** *Antenne 2014. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 26).
- Buster M & Van Brussel G (2011)** *De GGD Amsterdam en Openbare Geestelijke Gezondheidszorg. OGGZ-monitor 2010*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- CAM (2015)** *Quick Scan rapportage van levamisol, 2014 Update*. Bilthoven: RIVM, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.
- Cohen H (1975)** *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Dijkshoorn H (2002)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000. Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Dijkshoorn H, Van Dijk TK & Janssen AP (red.) (2009)** *Zo gezond is Amsterdam! Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Janssen A, Segeren M & Ujcic-Voortman J (2013a)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 2012: Opzet, Dataverzameling, Evaluaties*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).

- Dijkshoorn H, Hazeleger F, Janssen AP & Ujcic-Voortman JK (red.) (2013b)** *Amsterdammers gezond en wel? Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Schilthuis, W & Van Bakkum F (2016)** *Jeugd en genotmiddelen 2016. Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam/Jellinek Preventie.
- Doeland D (2017)** *Dance Festival Monitor 2017*. Amsterdam: DDMCA.
- EMCDDA (2014)** *European drugs report 2014: Trends and developments*. Lisbon: EMCDDA.
- EMCDDA (2015)** *New psychoactive substance in Europe. An update from the EU Early warning system*. Lisbon: EMCDDA.
- EMCDDA (2017)** *European drugs report 2017: Trends and developments*. Lisbon: EMCDDA.
- EMCDDA (2019)** *Monitoring drug use in recreational settings across Europe: conceptual challenges and methodological innovations*, Technical report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Geels M (2013)** Zweven op een wolkje van geluk. *FoliaMagazine*, november, 6-9.
- Gemeente Amsterdam (2008)** *Notitie met de uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot (hard)drugs*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam
- Gemeente Amsterdam (2015)** *Amsterdams beleidskader dance events. Over drugs, gezondheid en veiligheid*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Gladwell M (2000)** *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Korf DJ & Van der Steenhoven P (1994)** *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- Korf DJ, Doekhie J & Wouters M (2011)** *Amsterdamse coffeeshops en hun bezoekers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf DJ, Liebregts N & Nabben T (2016)** *Waterbed, drukte en overlast. Effecten sluitingsbeleid coffeeeshops in Amsterdam-centrum*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995)** *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996)** *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1998)** *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999)** *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- Korf DJ, Nabben T, Diemel S & Bouma H (2000)** *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).

- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001)** *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002)** *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2003)** *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004)** *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- Leland J (2004)** *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Luijk SJ, Nabben T & Korf DJ (2018)** *Antenne Gooi en Vechtstreek 2017: Zicht op middelengebruik onder jonge mensen in de regio*. Amsterdam: Bongers Instituut voor Criminologie.
- Meldpunt Nieuwe Drugs (2012)** *Meldpunt nieuwe drugs. Halfjaar rapportage 2012. [Interne rapportage]*. Utrecht: Bureau DIMS, Douanelaboratorium en Nederlands Forensisch Instituut.
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006)** *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007)** *Antenne 2006. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2008)** *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 19).
- Nabben T (2010)** *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2010)** *Antenne 2009. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 21).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2012)** *Antenne 2011. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 23).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014)** *Antenne 2013. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 25).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2016)** *Antenne 2015. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 27).
- Nabben T, Luijk SJ, Benschop A & Korf DJ (2017)** *Antenne 2016. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 28).
- Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018)** *Antenne 2017. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 29).
- Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017)** *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- OIS Amsterdam (2011)** *Amsterdam in cijfers 2011*. Amsterdam: Onderzoek Informatie en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.ois.amsterdam.nl]

- OIS Amsterdam (2015)** *Amsterdam in cijfers 2015*. Amsterdam: Onderzoek Informatie en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.ois.amsterdam.nl]
- OIS Amsterdam (2018)** *Amsterdam in cijfers 2018*. Amsterdam: Onderzoek Informatie en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.ois.amsterdam.nl]
- Pérez AO, Cruyff MJ, Benschop A & Korf DJ (2013)**. Estimating the Prevalence of Crack Dependence Using Capture-Recapture With Institutional and Field Data: A Three-City Study in the Netherlands. *Substance Use & Misuse*, 48(1-2): 173–180.
- Quaak L (2008)** *Re-presenting the present. The (r)evolution of the burning man festival*. Master thesis Cultural Anthropology. University of Amsterdam.
- Rodenburg G, Spijkerman R, Eijnden RJM van den & Mheen D van de (2007)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Sessa B (2012)** *The psychedelic renaissance: reassessing the role of psychedelic drugs in the 21st century psychiatry and society*. London: Muswell Hill Press.
- Smith, WG (2008)** *Does Gender Influence Online Survey Participation? A Record-Linkage Analysis of University Faculty Online Survey Response Behavior*. Online Submission at ERIC (<https://eric.ed.gov/?id=ED501717>).
- Snijder MB, Galenkamp H, Prins M, Derks EM, Peters RJ, Zwinderman AH & Stronks K (2017)** Cohort Profile: the Healthy Life in an Urban Setting (HELIUS) study. *BMJ Open*, 7(12) : e017873.
- Strikkers H (2014)** Eén kater per maand. *#stud*, augustus, 20-23.
- Uitenbroek DG, Ujcic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006)** *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- UNODC (2018)** *World Drug Report 2018*. Vienna: United Nations.
- UNODC (2019)** *World Drug Report 2019*. Vienna: United Nations.
- Van Amsterdam J, Nabben T. & Van den Brink W. (2015)** Recreational nitrous oxide use: Prevalence and risks. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, 73(3), 790-796.
- Van den Boom W, Dijkshoorn H, Janssen A, Van Santen D, Verhagen C & Wijffels C (2017)** *Gezondheid in beeld resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016*. Amsterdam: GGD, Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie.
- Van der Pol, P., Nijkamp, L., Nabben, T. & Van Laar, M. (2017)** 4-FA. 4-Fluoramfetamine: gebruikers en gebruik in beeld. Utrecht/Amsterdam: Trimbos-instituut & Bonger Instituut voor Criminologie.
- Van Laar MW & Van Gestel B (2018)** *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2018*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Van Rooij AJ, Schoenmakers TM & Mheen D van de (2011)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. Rotterdam: IVO.
- Van Vuuren CL, Verhagen CE & Wal MF van (2015)** *Hoe gezond zijn jongeren in Centrum?* Amsterdam: GGD Amsterdam, afdeling E&G / JGZ.

Visser MJ, Ikram UZ, Derks EM, Snijder MB, Stronks K & Kunst AE (2017) Perceived ethnic discrimination in relation to smoking and alcohol consumption in ethnic minority groups in the Netherlands: the HELIUS study. *Int J Public Health*; 62(8) : 879-887.